T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ (2002-2018)

Murat BİREKUL

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet AY

Konya 2019

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Yaptığım bu çalışmanın hazırlanması ve tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ahmet AY'a, engin görüşlerinden fazlasıyla yararlandığım tez izleme komitemde bulunan Prof. Dr. Mehmet MUCUK ve Prof. Dr. Baki YILMAZ'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Ayrıca, tez çalışmalarım sırasında her türlü fedakârlığı ve desteği gösteren eşim Sümeyye BİREKUL'a sonsuz teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	MURAT BİREKUL
	Numarası	124126001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. AHMET AY
	Tezin Adı	Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Yapısal Analizi (2002-2018)

ÖZET

Bu tez, Konya ili imalat sanayi dış ticaret performansının bilimsel yöntem ve metodolojiler çerçevesinde ülke değerleri ile karşılaştırmalı analizinin yapılması ve farklı performans kriterleri ile konumunun netleştirilmesini amaçlamaktadır. Bugüne kadar benzer alanda yapılan çalışmalarda genel olarak ülke imalat sanayi dış ticaret değerlerinin dikkate alınması, imalat sanayi sektörlerine yönelik odaklanmanın sınırlı kalması ve Konya ili imalat sanayi dış ticareti özelinde bu kapsamda bir çalışmanın yapılmamış olması, bu tezi diğer çalışmalardan ayıran en temel özelliklerdendir. Ayrıca; tezde mümkün olduğunca son dönem verilerinin dikkate alınması, daha güncel bir perspektif çizmemize imkan tanımaktadır.

Hem ülke hem de Konya ili dış ticaretinin büyük bölümünü karşılayan imalat sanayi dış ticaretinde rekabet edebilirliğin ve verimliliğin yükseltilmesiyle ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknolojili ürünlerin üretildiği/ihraç edildiği ve üretimde yerli girdi kullanımının arttığı, sektörel ve bölgesel bağımlılık seviyesinin ise azaldığı bir sanayi yapısına dönüşümün sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu şekilde bir dönüşümün yaşanması, dış açık sorununun çözüme kavuşması ile birlikte sürdürülebilir ve uzun dönemli bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesine yol açarak ülke ekonomisinin gelişimi üzerinde olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MURAT BİREKUL
	Numarası	124126001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. AHMET AY
	Tezin İngilizce Adı	Structural Analysis of Manufacturing Industry Foreign Trade of Konya Province (2002-2018)

ABSTRACT

This thesis aims to conduct a comparative analysis of foreign trade performance in the manufacturing industry of Konya with the country values within the framework of scientific methods and methodologies and clarify its position with different performance criteria. Considering the foreign trade values of manufacturing industry in general in the studies conducted in similar field to date, limited focus on manufacturing industries and the fact that there is no previous study in the context of foreign trade of manufacturing industry in Konya province are among the most fundamental characteristics that distinguish this thesis from other studies.Also, using the most recent data available, gives us a more up-to-date perspective.

By producing / exporting predominantly high value-added and high-tech products mainly through increasing competitiveness and efficiency in manufacturing industry foreign trade, which accounts for most of the foreign trade of both country and Konya province and increased use of domestic input in production, it is of great importance to achieve a transformation into an industrial structure leading to a lower sectoral and regional dependence. Such, a transformation will lead to a sustainable and long-term economic growth alleviating the external deficit problem and contribute positively to the development of the country's economy.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI ..... **I**
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU ..... **II**
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR ..... **III**
ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **IX**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XI**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XIV**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KONYA İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

1.1. Konya'nın Nüfusu 4
1.2. Konya'nın İstihdamı 5
1.3. Konya'nın Eğitim Yapısı 9
1.4. Konya'nın Dış Ticareti 11
1.5. Konya'da Tarım 17
1.6. Konya'da Hayvancılık 18
1.7. Konya'nın Turizm Yapısı 20
1.8. Konya'nın Sanayi Yapısı 22

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİ

2.1. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti 27
2.2. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Sektörel Analizi 30

2.2.1. İmalat Sanayi İhracat ve İthalatı 31
2.2.2. İmalat Sanayinde Net İhracat 37
2.2.3. İmalat Sanayinde Piyasa Payı Analizi.....42
2.2.4. İmalat Sanayinde Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi 46
2.3. Talep Yapısına Göre Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti.....51
2.4. Teknoloji Düzeyine Göre Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti 55
2.4.1. Teknoloji Düzey Puanı (TDP) ve Teknolojik Açık 59
2.5. Ülke ve Ülke Grupları İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti.....64
2.5.1. Ülkeler İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti.....65
2.5.2. Ülke Grupları İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti 71
2.5.2.1. Avrupa Birliği Ülkeleri 71
2.5.2.2. Ortadoğu Ülkeleri.....75
2.5.2.3. Sınır Komşusu Ülkeler.....77
2.5.2.4. Türk Cumhuriyetleri.....80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ

3.1.Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Rekabet Gücü.....84
3.1.1. Balassa Endeksi.....85
3.1.2. Vollrath Endeksi.....93
3.1.2.1. Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi (RXA).....93
3.1.2.2. Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi (RMA).....102
3.1.2.3. Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi (RTA).....109
3.1.2.4. Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi (RC).....116
3.2. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Endüstri-içi Ticaret 124
3.2.1. Balassa Endeksi.....125
3.2.2. Grubel-Lloyd Endeksi.....134
3.3. Konya İli İmalat Sanayinde İhracatın Niteliği.....142
3.3.1. İhracatın Sofistikasyonu.....143

3.3.2. İhracatın Sıradanlığı 156
3.4. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Yoğunlaşma 166
3.4.1. Yoğunlaşma Oranı (CR) 167
3.4.1.1. Ürün Grupları İtibariyle Yoğunlaşma Oranı 168
3.4.1.2. Ülkeler İtibariyle Yoğunlaşma Oranı 177
3.4.2. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) 186
SONUÇ ve ÖNERİLER 197
KAYNAKÇA 203
EKLER 216
ÖZGEÇMİŞ 235

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ASO	: Ankara Sanayi Odası
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BI	: Balassa Index (Balassa Endeksi)
BM	: Birleşmiş Milletler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EAT	: Endüstriler-arası ticaret
EBSO	: Ege Bölgesi Sanayi Odası
EİT	: Endüstri-içi Ticaret
EÜS	: Eşdeğer Ülke Sayısı
GDP	: Gross Domestic Product
GLI	: Grubel-Lloyd Index (Grubel-Lloyd Endeksi)
GMKA	: Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HS	: Harmonized System
HHI	: Herfindahl-Hirschman Index (Herfindahl-Hirschman Endeksi)
ISBN	: International Standard Book Number
ISIC Rev.3	: International Standard Industrial Classification Revise 3
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İÖLTP	: İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İZTO	: İzmir Ticaret Odası
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KTO	: Konya Ticaret Odası
MEVKA	: Mevlana Kalkınma Ajansı
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SBMYO	: Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
SEDEFED	: Sektörel Dernekler Federasyonu
TCKB	: Türkiye Cumhuriyet Kalkınma Bakanlığı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCSTB	: Türkiye Cumhuriyet Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TDP	: Teknoloji Düzey Puanı
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKB	: Türkiye Kalkınma Bankası
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UN-COMTRADE	: United Nations International Trade Statistics Database
vd.	: Ve diğerleri
ZKA	: Zafer Kalkınma Ajansı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik (2004-2018) 5
Tablo 2. TR52 Bölgesinde İstihdam ve İşsizlik (2004-2018) 6
Tablo 3. Türkiye ve TR52 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2018) 8
Tablo 4. Türkiye ve Konya İlinde 6 Yaş Üzeri Nüfusun Okuma-Yazma Düzeyi (2009-2017) 9
Tablo 5. Türkiye ve Konya İlinde 6 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Düzeyi (2009-2017) 10
Tablo 6. Türkiye ve Konya İli Dış Ticaret Değerleri (2002-2018) 14
Tablo 7. Konya ili Organize Sanayi Bölgeleri 23
Tablo 8. Konya İli Sektörlerine Göre Sanayi Tesisleri 24
Tablo 9. Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Arasında Yer Alan Konya Firmaları (2017 Yılı) 25
Tablo 10. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Değerleri (2002-2018) .. 27
Tablo 11. Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları) 31
Tablo 12. Konya İli İmalat Sanayi İhracatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları) 33
Tablo 13. Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları) 35
Tablo 14. Konya İli İmalat Sanayi İthalatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları) 36
Tablo 15. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Net İhracat (2002 ve 2018 Yılları) . 39
Tablo 16. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Net İhracat (2002 ve 2018 Yılları)41
Tablo 17. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracatı (2002 ve 2018 Yılları) 52
Tablo 18. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İthalatı (2002 ve 2018 Yılları) 53
Tablo 19. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Dengesi (2002 ve 2018 Yılları) 54
Tablo 20. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracatı (2002 ve 2018 Yılları) 56
Tablo 21. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İthalatı (2002 ve 2018 Yılları) 57
Tablo 22. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Dengesi (2002 ve 2018 Yılları) 58
Tablo 23. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında İlk 10 Ülke İhracat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018) 66

Tablo 24. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında İlk 10 Ülke İhracat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)..... 66

Tablo 25. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında İlk 10 Ülke İthalat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)..... 68

Tablo 26. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında İlk 10 Ülke İthalat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)..... 68

Tablo 27. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde Net İhracat Değerleri (2018 Yılı, $) 70

Tablo 28. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde AB Ülkelerinin Yeri (2002-2018) 72

Tablo 29. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Ortadoğu Ülkelerinin Yeri (2002-2018) 75

Tablo 30. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Sınır Komşusu Ülkelerin Yeri (2002-2018) 78

Tablo 31. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Türk Cumhuriyetlerinin Yeri (2002-2018)..... 81

Tablo 32. Balassa Endeksine Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 87

Tablo 33. Balassa Endeksine Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 90

Tablo 34. Vollrath Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi'ne (RXA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 95

Tablo 35. Vollrath Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi'ne (RXA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 98

Tablo 36. Vollrath Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi'ne (RMA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 103

Tablo 37. Vollrath Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi'ne (RMA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 106

Tablo 38. Vollrath Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi'ne (RTA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 110

Tablo 39. Vollrath Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi'ne (RTA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 113

Tablo 40. Vollrath Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi'ne (RC) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 117

Tablo 41. Vollrath Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi'ne (RC) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)..... 120

Tablo 42. Balassa Endeksi'ne (BI) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018) 127

Tablo 43. Balassa Endeksi'ne (BI) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018) 131

Tablo 44. Grubel Lloyd Endeksi'ne (GLI) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018) 136

Tablo 45. Grubel Lloyd Endeksi'ne (GLI) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018) 139

Tablo 46. İmalat Sanayi Sektörlerinde PRODY Değeri (2002-2017) 146

Tablo 47. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değeri (2002-2017) 150

Tablo 48. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değeri (2002-2017) 153

Tablo 49. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değeri (2002-2017) 161

Tablo 50. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değeri (2002-2017) 164

Tablo 51. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracat ve İthalatında Ürün Gruplarına Göre CR5, CR10 ve CR20 Yoğunlaşma Oranları (2002 ve 2018 Yılları) 168

Tablo 52. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 170

Tablo 53. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 172

Tablo 54. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 174

Tablo 55. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 176

Tablo 56. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracat ve İthalatında Ülkelere Göre CR5, CR10 ve CR20 Yoğunlaşma Oranları (2002 ve 2018 Yılları) 178

Tablo 57. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 180

Tablo 58. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 182

Tablo 59. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 184

Tablo 60. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları) 185

Tablo 61. Herfindahl-Hirschman Endeksi'ne (HHI) göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002-2018) 188

Tablo 62. Herfindahl-Hirschman Endeksi'ne (HHI) göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (2002-2018) 190

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Konya İli Tarım Alanları Dağılım Yüzdesi (2018 yılı)..... 17
Grafik 2. Türkiye İmalat Sanayi Sektörleri Piyasa Payı Analizi 44
Grafik 3. Konya İli İmalat Sanayi Sektörleri Piyasa Payı Analizi..... 45
Grafik 4. Türkiye İmalat Sanayi Sektörleri Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi 48
Grafik 5. Konya İli İmalat Sanayi Sektörleri Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi ... 50
Grafik 6. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Teknoloji Düzey Puanı (TDP) (2002-2018) 61
Grafik 7. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Teknoloji Açığı (2002-2018)..... 63
Grafik 8. Balassa Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları) 89
Grafik 9. Balassa Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 92
Grafik 10. Vollrath RXA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 97
Grafik 11. Vollrath RXA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 100
Grafik 12. Balassa ve Vollrath RXA Endeksine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Rekabet Gücü (2002-2017)..... 101
Grafik 13. Vollrath RMA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 105
Grafik 14. Vollrath RMA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 108
Grafik 15. Vollrath RTA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 112
Grafik 16. Vollrath RTA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 115
Grafik 17. Vollrath RC Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 119
Grafik 18. Vollrath RC Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 123
Grafik 19. Balassa Endeksine Göre 2018 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları) 130
Grafik 20. Balassa Endeksine Göre 2018 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları) 133
Grafik 21. Grubel Lloyd Endeksine Göre 2018 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları) 138

Grafik 22. Grubel-Lloyd Endeksine Göre 2018 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları) 141

Grafik 23. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değerlerinin Karşılaştırılması (2002-2017)..... 148

Grafik 24. EXPY Değerine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 152

Grafik 25. EXPY Değerine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 155

Grafik 26. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerlerinin Karşılaştırılması (2002-2017) 158

Grafik 27. Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Nitelik Düzeyi Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)..... 163

Grafik 28. Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Nitelik Düzeyi Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları) 165

Grafik 29. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100) 193

Grafik 30. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100) 194

Grafik 31. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)..... 195

Grafik 32. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Konya İli İmalat Sanayi İthalatı Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)..... 196

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada üretimin uluslararası boyut kazanması ile birlikte üretimde kullanılan hammadde, aramalı, sermaye, teknoloji ve hatta işgücünün çeşitli ülkelerden temin edilebilmesi, ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığını arttırmaktadır. Bu durum, bizleri daha farklı alanlarda üretim ve ihracata yöneltecek; aksi takdirde bizimle aynı ürünleri üreten ve satmak isteyen çok sayıda ülke ile kıyasıya rekabet gelişmiş ülkelerin lehine olacaktır. Ülkemizin bu durumdan kurtularak gelişme ve kalkınmasında lokomotif görevini yerine getiren ihracat artışını istikrarlı bir şekilde sürdürülebilir kılmak için, "ürün" üretenler sınıfından "değer" üretenler sınıfına geçerek katma değeri yüksek ürünlerin üretimine ağırlık vermesi gerekmektedir. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ile belirlenen "ihracatta yüksek teknolojili ve katma değerli ürünlerin ihracatına geçme" amaçlarının sektörel bazda detaylandırılması, ortaya konulan vizyonların hayata geçirilmesinde önemli bir adım teşkil edecektir. Diğer taraftan, dünya ekonomisinde, geçmiş dönemlerde bölge ve ulusal ölçekte ele alınan kalkınma anlayışının yerini son dönemlerde bölge-altı, mikro ölçekli mekanlar (kentler) ve yerel gelişme dinamiklerine dayalı politikalar almaktadır. Başka bir ifadeyle, kalkınmanın ölçeği ulusal ölçekten ulus-altı ölçeğe dönüşmüş, kalkınmanın aktörleri ise yerel dinamikler olmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, hem ülke hem de Konya ili dış ticaretinin büyük bölümünü karşılayan imalat sanayi özelinde derinlemesine çözümlemelerin yapılması ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinin gelecek dönemlerde daha iyi bir konuma gelmesine imkan tanıyacak politikaların tasarlanması ile bu politikaların sonuçlarının değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızda, 2002-2018 dönemi baz alınarak 2 digit (basamak) seviyesinde 22 imalat sanayi sektöründen oluşan veri seti kullanılmıştır. İmalat sanayi sektörlerinin sınıflandırılmasında Birleşmiş Milletler'in (BM) ekonomik verileri sınıflandırmak için kullandığı *International Standard Industrial Classification Revise 3* (ISIC Rev.3) sistemi kullanılmıştır. Bu sınıflamaya göre, 4 digit (basamak) seviyesinde 120 ürün grubundan faydalanılarak 22 imalat sanayi sektörü verisine ulaşılmıştır (EK-1).

Türkiye ve Konya ili dış ticaretine konu analizlerde *Türkiye İstatistik Kurumu* (TÜİK) verileri kullanılırken, dünya dış ticaretine konu analizlerde *United Nations International Trade Statistics Database* (UN-COMTRADE) verileri kullanılmıştır. Dünya ticaretinde ISIC Rev.3 düzeyinde 4 digit seviyesinde bir sınıflama yer almamaktadır. Bu yüzden, UN-COMTRADE veri tabanından Harmonized System (HS) ile ürün kodu, ülke ve yıl bazında elde ettiğimiz 6 digit seviyesindeki dış ticaret verileri, TÜİK ve *Dünya Bankası*'ndan (Worlbank, 2019a) alınan HS ve ISIC Rev.3 dönüşüm tabloları aracılığıyla analize uygun hâle getirilmiştir (EK-2). Kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verilerine ise, Dünya Bankası'ndan (Worlbank, 2019b) *GDP per capita - current US$* verileri dikkate alınarak ulaşılmıştır. Ayrıca, dünya ticaret verileri analizinde ilgili yılda verisi bulunmayan ülkeler, o yıl için analize dahil edilmemiştir.

Bu çalışma, Konya ili imalat sanayi dış ticaret performansının bilimsel yöntem ve metodolojiler çerçevesinde ülke değerleri ile karşılaştırmalı analizinin yapılması ve farklı performans kriterleri ile konumunun netleştirilmesi sağlamaktadır. Bugüne kadar benzer alanda yapılan çalışmalarda genel olarak ülke imalat sanayi dış ticaret değerlerinin dikkate alınması, imalat sanayi sektörlerine yönelik odaklanmanın sınırlı kalması ve Konya ili imalat sanayi dış ticareti özelinde bu kapsamda bir çalışmanın yapılmamış olması, bu tezi diğer çalışmalardan ayıran en temel özelliklerdendir. Ayrıca, tezde analiz dönemi olarak, mümkün olduğunca son dönem verilerinin dikkate alınması, daha güncel bir perspektif çizmemize neden olmaktadır.

Konya ili imalat sanayi dış ticaretini analiz etmeyi hedefleyen bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Konya ilinin nüfus, istihdam, eğitim, dış ticaret, tarım ve hayvancılık, turizm ve sanayi yapısı itibariyle sosyo-ekonomik analizi yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak Konya ili imalat sanayi dış ticaret yapısının gelişimi ile alakalı genel bir çerçeve çizilmiş ve sonrasında sektörler itibariyle imalat sanayi dış ticaret yapısında meydana gelen değişimler ortaya konulmuştur. Sektörler itibariyle yapılan analizlerde Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticareti 22 sektör itibariyle incelenmiş, devamında talep yapısına ve teknoloji düzeyine göre sınıflandırılarak ihracat ve ithalat yapısındaki değişimler

tahlil edilmiştir. Son olarak, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde ülke ve ülke gruplarının (Avrupa Birliği ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Sınır Komşusu ülkeler ve Türki Cumhuriyetler) ihracat ve ithalat eğilimleri analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde *Rekabet Gücü, Endüstri-İçi Ticaret (EİT)*, *İhracatın Niteliği ve Dış Ticarette Yoğunlaşma* performansları incelenmiştir. İlk olarak, Türkiye ve Konya ili imalat sanayinde faaliyet gösteren sektörlerin Balassa ve Vollrath rekabet gücü endeksleri aracılığıyla uluslararası piyasalarda rekabet edebilme kabiliyeti belirlenmiş ve rekabet gücü yüksek sektörler tespit edilmiştir. Sonrasında, Balassa endeksi (BI) ve Grubel-Lloyd endeksi (GLI) kullanılarak Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin endüstri-içi ticaret düzeyi belirlenmiştir. Bir diğer performans kriteri olan ihracatın niteliği ile Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin nitelik düzeyi, ihracatın sofistikasyonu ve ihracatın sıradanlığı değişkenleri kullanılarak analiz edilmiştir. Son olarak, yoğunlaşma oranı (CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI) kullanılarak Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinin sektörel (ürün grupları) ve bölgesel (ülkeler) yoğunlaşma düzeyi belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONYA İLİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Osmanlı döneminde Anadolu`nun önemli merkezlerinden biri konumunda olan Konya; günümüzde de sahip olduğu ticari, ekonomik ve turizm potansiyeli, sanayi altyapısı, zengin KOBİ'lerin varlığı ve geniş tarımsal arazileri ile Anadolu'nun önemli ticaret merkezleri arasında yer almaktadır (Afşar, 2010: 178; Akın vd., 2013: 1). Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip ili olan Konya, on bin yıllık tarihinde birçok alanda yaptığı öncülüğü ekonomide de sürdürmüştür. Ekonomik gücünü özellikle tarım ve sanayiden alan Konya ilinin sahip olduğu potansiyel ile dış pazarlarda da etkili olmaya başlaması, ihracat rakamları ile birlikte ilin refah seviyesine de olumlu yönde yansımaktadır (Köşker vd., 2012: 90; GMKA, 2011: 3).

Konya, zengin tarımsal ve hayvansal üretimin yanında sanayinin de gelişmesine paralel olarak endüstriyel ürün çeşitliliğinin arttığı ve ticarete konu olan ürün yelpazesinin genişlediği bir yapıya bürünmüştür. Geçmiş dönemlerde sadece "tahıl ambarı" olarak bilinen Konya, günümüzde tarımın yanı sıra sanayide yapmış olduğu atılımlarla ülke sanayi ve ticaretine önemli katkılar sağlayan bir il konumuna gelmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler, Konya'yı yatırım için de cazip bir kent haline getirmiştir.

1.1. Konya'nın Nüfusu

Nüfus kavramı genel olarak; sınırları belli olan bir sahada, belirli bir anda yaşayan insanların meydana getirdikleri topluluk olarak ifade edilir. Ekonomik açıdan gelişmiş bir ülke aynı zamanda fazla miktarda nüfusa sahipse, bu durum ülke ekonomisine pozitif yönde katkı sağlayacaktır (Gümüş, 1998: 61). 2018 yılı verilerine göre, Konya ilinin nüfusu 2 milyon 205 bin 609'dur. Toplam nüfusun 1 milyon 94 bin 441'i erkek ve 1 milyon 111 bin 168'i de kadınlardan oluşmaktadır. 15-24 yaş grubundaki genç nüfus, 371 bin 374 kişi ile toplam Konya ili nüfusunun %16.8'ini oluşturmaktadır. Türkiye için genç nüfus oranı ise, %15.8 ile Konya ili değerinin 1 puan gerisinde kalmaktadır (TÜİK, 2019a).

1.2. Konya'nın İstihdamı

Bir ekonomide sahip olunan kaynakların kullanımı konusu istihdam kavramı ile açıklanmaktadır. İstihdam, dar ve geniş olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Buna göre, bir ekonomide belli bir dönemde sadece emeğin kullanılması **dar anlamda istihdam**, tüm üretim faktörlerinin kullanılması ise **geniş anlamda istihdam** olarak tanımlanmaktadır (Çoban, 2012: 334). TÜİK veri tabanından dinamik sorgulama ile istihdam verilerine en alt seviye olarak Düzey2 (TR52-Konya, Karaman) seviyesinde ve 2004 yılı itibariyle ulaşılmaktadır. TR52 (Konya, Karaman) bölgesinin iktisadi yapısında Konya ilinin önemli bir temsil gücünün bulunması ve bu bölge için yapacağımız analizlerin büyük ölçüde Konya ilini temsil etmesi nedeniyle, istihdam verilerinin analizinde TR52 bölgesinin verileri kullanılmıştır. 2004-2018 yılları arasında, Türkiye ve TR52 bölgesinin istihdam yapısıyla alakalı analizler Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik (2004-2018)

TÜRKİYE	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (bin)	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşsiz (bin)	İşgücüne dahil olmayan nüfus (bin)	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2004	47,545	22,017	19,632	2,385	25,528	46.3	10.8	41.3
2005	48,358	22,454	20,066	2,388	25,904	46.4	10.6	41.5
2006	49,174	22,751	20,423	2,328	26,423	46.3	10.2	41.5
2007	49,995	23,115	20,738	2,377	26,880	46.2	10.3	41.5
2008	50,772	23,805	21,194	2,611	26,967	46.9	11.0	41.7
2009	51,686	24,748	21,277	3,471	26,938	47.9	14.0	41.2
2010	52,540	25,640	22,594	3,046	26,900	48.8	11.9	43.0
2011	53,593	26,725	24,110	2,615	26,868	49.9	9.8	45.0
2012	54,724	27,339	24,821	2,518	27,385	50.0	9.2	45.4
2013	55,608	28,271	25,524	2,747	27,337	50.8	9.7	45.9
2014	56,986	28,786	25,933	2,853	28,200	50.5	9.9	45.5
2015	57,854	29,678	26,621	3,057	28,176	51.3	10.3	46.0
2016	58,720	30,535	27,205	3,330	28,185	52.0	10.9	46.3
2017	59,894	31,643	28,189	3,454	28,251	52.8	10.9	47.1
2018	60,655	32,275	28,738	3,537	28,380	53.2	11.0	47.4

Kaynak: TÜİK, (2019b).

Tablo 2. TR52 Bölgesinde İstihdam ve İşsizlik (2004-2018)

TR52 (KONYA, KARAMAN)	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (bin)	İşgücü (bin)	İstihdam edilenler (bin)	İşsiz (bin)	İşgücüne dahil olmayan nüfus (bin)	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2004	1,510	634	578	56	876	42.0	8.8	38.3
2005	1,533	619	559	60	914	40.4	9.7	36.5
2006	1,563	642	569	73	921	41.1	11.4	36.4
2007	1,575	704	630	74	871	44.7	10.5	40.0
2008	1,584	812	729	83	772	51.3	10.2	46.0
2009	1,573	830	746	84	743	52.8	10.1	47.4
2010	1,592	820	751	69	772	51.5	8.4	47.2
2011	1,608	796	742	54	812	49.5	6.8	46.1
2012	1,613	789	741	48	824	48.9	6.1	45.9
2013	1,633	794	757	37	839	48.6	4.7	46.4
2014	1,663	817	771	46	846	49.1	5.6	46.4
2015	1,690	865	808	57	825	51.2	6.6	47.8
2016	1,690	845	793	52	845	50.0	6.2	46.9
2017	1,747	879	827	52	868	50.3	5.9	47.3
2018	1,777	901	848	53	876	50.7	5.9	47.7

Kaynak: TÜİK, (2019b).

"Üniversite yurtları, yetiştirme yurtları (yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastahane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfus" olarak tanımlanan kurumsal olmayan nüfus içerisindeki 15 ve üzeri yaştaki nüfusa "kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus" denilmektedir. İşgücü, istihdam edilenler ve işsizlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır. İşgücüne dahil olmayan nüfus ise, işşiz olmayan ya da istihdamda olmayan çalışma çağındaki nüfus olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus 2004 yılında 47.55 milyon iken, 2018 yılında %27.6 artış göstererek 60.66 milyon'a yükselmiştir. Aynı şekilde, işgücü de 2004 yılında 22.02 milyon kişiden, 2018 yılına gelindiğinde %46.6 oranında artarak 32.28 milyon seviyesine yükselmiştir. TR52 bölgesinde ise, 2004 yılında 1.51 milyon olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, 2018 yılında %17.7 artışla 1.78 milyona yükselirken; 2004 yılında 634 bin kişi olan işgücü, 2018 yılında %42.1 oranında artışla 901 bin kişiye ulaşmıştır.

İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki payı **işgücüne katılma oranı** olarak ifade edilmektedir. Hem Türkiye hem de TR52 bölgesi için

işgücünün, genel olarak kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustan daha yüksek oranda artış göstermiş olması, işgücüne katılım oranının yıllar itibariyle genel olarak yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. TR52 bölgesinde 2004-2007 yılları arasında işgücüne katılma oranı, ülke değerlerinin altında iken; 2008-2010 yılları arasında ülke değerleri üzerinde değerler almıştır. 2011 yılı sonrasında ise, ülke değerlerinin tekrar TR52 bölgesi değerlerinin üzerine çıktığı işgücüne katılma oranı, 2015 yılı itibariyle hem ülke değerleri hem de TR52 bölgesi için %50'nin üzerinde seyretmiştir.

İşsiz nüfusun işgücü içindeki payı olarak tanımlanan **işsizlik oranı,** Türkiye ile TR52 bölgesinde 2004-2008 yılları arasında yatay ve birbirine yakın değerler almıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de işsizlik oranının %14 seviyesinin üzerine çıktığı 2009 yılında, TR52 bölgesinde işsizlik oranı çok fazla değişiklik göstermeden %10.1 seviyesinde kalmıştır. Bu durum, TR52 bölgesinde üretim ve yatırımların istihdama olumlu yönde katkı sağladığı anlamına gelmektedir. Takip eden yıllarda ise, Türkiye genelinde işsizlik oranı yaklaşık %10 seviyesine gelirken; TR52 bölgesinde bu oran, 2018 yılı itibariyle %5.9 olarak gerçekleşmiştir.

İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki payı anlamına gelen **istihdam oranı**, TR52 bölgesinde 2007 yılına kadar ülke değerlerinin altında seyrederken; 2008 yılı itibariyle ülke değerlerinin sürekli üzerinde değerler almıştır. Küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılında TR52 bölgesi istihdam oranı %47.4 ile 2004-2018 döneminin en yüksek 3. değerini gerçekleştirirken, Türkiye için bu değer %41.2 ile 2004-2018 döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. 2018 yılına gelindiğinde ise, Türkiye ve TR52 bölgesi sırasıyla aldıkları %47.4 ve %47.7 değerleri ile oldukça yüksek istihdam oranlarına ulaşmışlardır.

Tablo 3. Türkiye ve TR52 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2018)

YILLAR	TÜRKİYE			TR52 (KONYA, KARAMAN)		
	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)
2004	29.1	24.9	46.0	38.0	22.1	39.9
2005	25.7	26.3	48.0	28.8	21.5	49.7
2006	24.0	26.8	49.2	27.7	20.9	51.4
2007	23.5	26.7	49.8	30.0	20.3	49.7
2008	23.7	26.8	49.5	33.3	22.6	44.1
2009	24.6	25.3	50.1	32.0	24.3	43.7
2010	25.2	26.2	48.6	35.1	24.6	40.3
2011	25.5	26.5	48.1	34.6	24.1	41.2
2012	24.6	26.0	49.4	31.6	24.8	43.6
2013	23.6	26.4	50.0	32.7	24.7	42.6
2014	21.1	27.9	51.0	25.6	29.0	45.3
2015	20.6	27.2	52.2	25.9	27.2	46.9
2016	19.5	26.8	53.7	25.9	28.2	45.9
2017	19.4	26.5	54.1	26.4	28.9	44.7
2018	18.4	26.7	54.9	25.9	28.9	45.2

Kaynak: TÜİK, (2019c).

Türkiye ve TR52 bölgesi için, iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam verilerinin sektörel dağılım oranları Tablo 3'de yer almaktadır. Türkiye ve TR52 bölgesi için tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı özellikle son dönemlerde ciddi oranda gerilemekle birlikte; tarım dışı (Sanayi ve Hizmet sektörleri) istihdam payı artış eğilimi sergilemektedir. 2004 yılında ülke istihdamının %29.1'ini tarım sektörü ve %70.9'unu tarım dışı sektörler oluşturmuştur. 2018 yılına gelindiğinde ise, tarım sektörü %18.4'e gerilerken; tarım dışı sektörlerin payı %81.6 seviyesine yükselmiştir. Diğer taraftan, TR52 bölgesinde 2004 yılında tarım sektörü bölge istihdam değerinden %38 pay alırken; tarım dışı sektörlerin payı %62 olarak gerçekleşmiştir. Takip eden yıllarda, tarım sektörünün bölge istihdam değerinden aldığı payda düşüşler yaşansa da, özellikle 2004-2013 döneminde bu sektör önemli bir istihdam kaynağı olmayı sürdürmüştür. Ancak, 2014 yılı itibariyle tarım sektörü istihdamının önceki yıllara göre büyük oranda düşüş göstererek 2018 yılında %25.9 seviyesine gerilemesi, bu yılda tarım dışı istihdam değerinin %74.1'e yükselmesine neden olmaktadır.

1.3.Konya'nın Eğitim Yapısı

Gelişmişlik seviyesi yüksek bir ülke konumunda olmayı hedefleyen ülkemizde eğitim, gelişim hareketinin temelini teşkil etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, eğitimin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir katkısının olduğunu ortaya koymaktadır (Çakmak, 2008: 34-35). TÜİK aracılığıyla il bazında 6 yaş üzeri nüfusun okuma-yazma verilerine 2009 yılı itibariyle ulaşılmakta olup, mevcut veri tabanında en güncel veri 2017 yılına ait bulunmaktadır. Buna göre, 6 yaş üzeri nüfusun Türkiye ve Konya ilinde yıllar itibariyle okuma- yazma ve eğitim düzeyleri Tablo 4 ve Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye ve Konya İlinde 6 Yaş Üzeri Nüfusun Okuma-Yazma Düzeyi (2009-2017)

YILLAR	TÜRKİYE			KONYA		
	Okuma Yazma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen	Okuma Yazma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen
2009	57,344,379	4,672,257	3,032,457	1,618,823	112,636	48,552
2010	59,525,746	3,825,644	2,782,071	1,658,856	94,755	46,163
2011	61,889,739	3,171,270	1,984,626	1,715,916	74,820	33,708
2012	63,347,643	2,788,757	1,740,979	1,756,216	57,182	26,772
2013	64,374,134	2,654,643	1,706,368	1,783,400	53,128	26,006
2014	66,066,330	2,663,096	928,305	1,819,965	53,259	14,499
2015	67,255,997	2,644,144	597,642	1,845,109	52,152	10,357
2016	68,370,147	2,482,432	496,317	1,876,475	48,086	9,432
2017	69,278,753	2,336,847	572,521	1,894,098	45,006	14,027

Kaynak: TÜİK (2019d) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Okuma yazma bilenler 2009 yılında 57.34 milyon ile 6 yaş üzeri nüfus'un %88.2'ini oluşturmakla birlikte, bu oran yıllar itibariyle sürekli artış göstererek 2017 yılına gelindiğinde 69.28 milyon ile %96 seviyesine yükselmiştir. Konya ilinde ise, okuma-yazma oranı 2009 yılında 1.62 milyon ile %90.9 seviyesinde iken, 2017 yılında bu oran %97 değerine ulaşmıştır.

Türkiye ve Konya ili okuma-yazma oranı itibariyle karşılaştırıldığında, 2009-2015 döneminin tüm yıllarında Konya ilinde okuma-yazma oranı ülke değerlerinin üzerinde değerler almıştır. Ayrıca Türkiye'de, 2009 yılında 4.67 milyon olan okuma

yazma bilmeyenlerin sayısı 2017 yılına gelindiğinde 2.34 milyon ile %50 oranında gerilemiştir. Konya ilinde ise, okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 2009 yılında 112 bin 636 iken, 2017 yılında %60 oranında düşüş göstererek 45 bin 6'ya gerilemiştir. Bu durum, okuma yazma bilmeyenlerin sayısının hem Türkiye hem de Konya ilinde hızla gerilediğini göstermektedir.

Tablo 5. Türkiye ve Konya İlinde 6 Yaş Üzeri Nüfusun Eğitim Düzeyi (2009-2017)

YILLAR	TÜRKİYE			KONYA		
	İlk ve Ortaöğretim	Lise	Yüksek öğretim	İlk ve Ortaöğretim	Lise	Yüksek öğretim
2009	28,752,353	10,379,231	4,695,581	923,879	230,142	111,687
2010	29,657,224	11,374,336	5,045,702	937,436	252,205	116,843
2011	30,176,643	11,883,336	6,019,445	949,081	261,770	139,023
2012	30,739,932	12,096,830	6,452,547	962,135	264,925	151,681
2013	30,841,251	12,085,335	7,393,717	965,648	270,550	170,924
2014	36,356,388	12,602,922	8,187,409	1,117,614	285,549	187,028
2015	36,417,831	12,990,847	9,149,566	1,116,748	296,009	209,514
2016	36,759,821	13,717,008	9,767,037	1,123,410	320,873	224,664
2017	37,062,218	13,965,683	10,340,326	1,128,891	325,297	238,528

Kaynak: TÜİK (2019d) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülkemizde mezuniyet seviyesi ilk ve ortaöğretim seviyesinde olan kişi sayısı 2009 yılında 28.75 milyon iken; 2017 yılında 37.06 milyona yükselmiştir. Lise ve dengi okul mezunlarının sayısı ise, 2009 yılında 10.38 milyondan 2017 yılında 13.97 milyon seviyesine kadar artış göstermiştir. Buna göre, ülkemizde yükseköğretim dışındaki eğitim düzeylerinde 2009 ve 2017 yılları arasında %30.4 oranında bir artış yaşanmıştır. Yükseköğretim mezunları ise, 4.70 milyon'dan %120.2 oranında artış göstererek 10.34 milyona yükselmiştir.

Konya ilinde ise, ilk ve ortaöğretim mezunları sayısı 2009 yılında yaklaşık 924 bin kişiden 2017 yılında 1.13 milyona yükselirken; lise ve dengi okul mezunları sayısı da 2009 yılında 230 bin 142'den 2017 yılında 325 bin 297'ye yükselmiştir. 2009-2017 dönemi itibariyle Konya ilinde, bu 2 eğitim düzeyi toplamında %26 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Yükseköğretim mezunları sayısı ise, diğer eğitim düzeylerinin oldukça üzerinde artış göstererek (%113.6) 2009 yılında 111 bin 687 kişiden 2017 yılında 238 bin 528 kişiye yükselmiştir. Hem ülke hem de Konya ilinde

eğitim düzeylerinin sürekli artış göstermesi ile birlikte özellikle yükseköğretim mezunlarının 2017 yılında 2009 yılına göre %100'ün üzerinde artış göstermiş olması, -eğitimin büyüme üzerinde anlamlı bir katkısının olduğu düşünüldüğünde- ülke ve Konya ili ekonomisine olumlu yönde katkı sağlamaktadır.

1.4. Konya'nın Dış Ticareti

Dış ticaret, genel anlamıyla uluslararası mal ve hizmet alışverişidir. Genellikle dış ticaret terimi, mal ihracat ve ithalatı yerine kullanılmaktadır. İhracat, bir ülkenin ulusal sınırları içindeki yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelere mal satması şeklinde adlandırılırken, ithalat ise yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelerden alım yapması olarak tanımlanmaktadır (Afşar, 2010: 225). Dış ticaret dengesi, en basit ifadeyle ekonomideki belli bir döneme ait ihracat ve ithalat arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. İhracat ve ithalatın eşit olduğu durumlarda ekonomi dış ticaret dengesine sahip olmakta, ihracatın ithalattan düşük (yüksek) olduğu durumlarda da dış ticaret açığı (fazlası) oluşmaktadır. Dış ticaret hacmi ise, bir ülkenin dış dünya ile yaptığı toplam ticareti ifade etmekte olup, ihracat ve ithalat değerlerinin toplanması ile hesaplanmaktadır.

Dış ticaretin esas itibariyle ülkelere kazandırdığı iki önemli avantaj söz konusudur. Bu avantajlardan ilki; ülkelerin dış ticaret sayesinde, kendilerinde hiç yetişmeyen veya üretilmeyen çeşitli gereksinim maddelerini diğer ülkelerden temin edebilmesidir. İkincisi de, ülkelerin kendilerinde yetersiz miktarda yetişen veya üretilen ürünleri "daha ucuza" satın alabilmeleridir. Bunun nedeni ise, çeşitli ürünlerin bulundukları koşullar itibariyle bazı ülkelerde daha fazla miktarlarda ve daha ucuz olarak elde edilebilmeleridir (Züngün, 2010: 23). Uluslararası ticaretin ekonomik gelişme üzerinde sağladığı katkılar ise şu şekilde sıralanmaktadır (GMKA, 2011: 1):

- ✓ İhracatın söz konusu olduğu sektörlerde üretim maliyetlerinde azalmanın yaşanması.
- ✓ Döviz sıkıntısının azalması ve böylece hammadde ithalatının kolaylaşması.
- ✓ Yeni teknolojilerin kullanılması ile üretim oranlarının artması ve teknoloji transferinin kolaylaşması.
- ✓ Ekonomi içindeki sektörleri olumlu yönde etkileyerek istihdamı artırması.

- ✓ Pazarın genişlemesi, iş hacminin artması ve iç piyasaya bağımlılığın azalması.

Dış ticarette açık veren bir ekonomik yapıya sahip olan ülkemizde dış ticaret açığının gelişimi, genel itibariyle ilgili dönemdeki iktisadi aktivitenin temposuyla paralel bir seyir izlemektedir. Öyleki, ekonomik performansın güçlendiği dönemlerde özellikle ithalatta görülen canlanma, dış ticaret açığına negatif yönde yansımaktadır. Kriz dönemleri ya da ekonomik performansın zayıfladığı yıllarda ise, ithalat değerlerinde düşüşler görülmektedir. Dolayısıyla, ithalata çok duyarlı bir yapıya sahip olan ülke ekonomisinde, büyümenin güçlendiği dönemlerde ihracat ve ithalat arasındaki makas açılmakta ve dış ticaret açığı hız kazanmaktayken; zayıf ekonomik büyümenin gerçekleştiği yıllarda bu makas kapanmaktadır (Karahan, 2014: 170; Aytemiz, 2005: 49). Dış ticaret açığının sürdürülebilir büyümenin önünde bir endişe kaynağı haline gelmesi ile birlikte, sürdürülebilir yüksek oranlı büyüme oranlarının gerçekleştirilmesinde "net ihracata dayalı büyüme" daha da önemli hâle gelmektedir (Gürlesel, 2015: 30). Bu bağlamda; teknolojik yatırım, nitelikli işgücü ve kurumsal düzenlemelerin tamamlanması gibi dış ticarette verimliliği artırıcı çalışmalara önem verilerek dengeli bir dış ticaret yapısına ulaşılması gerekmektedir (Ay vd., 2009: 65).

Ülkelerin benimsediği dışa açık büyüme stratejisi çerçevesinde, dış ticaret hacmindeki artışla birlikte ihracattaki artış da önemli bir yere sahiptir. (Ay vd., 2003: 118). Bu anlamda, ülke dış ticaretinde 2023 yılı hedeflerine ulaşılmasında özellikle ihracatın yapısal sorunları giderilmeli ve sürdürülebilir artışı sağlanmalıdır. Bu amaçla, Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) tarafından hazırlanan *Türkiye Dış Ticaret Stratejisi (2005-2010-2015-2023)* ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan *Dokuzuncu Kalkınma Planı Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, uzun vadeli stratejik amaçları ve bu amaçlara ulaşılabilmesi için alınması gerekli önlemleri ortaya koymaktadır. Bu çerçevede (Ay, 2007: 224-225);

- ✓ İhracat mal bileşiminin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması,
- ✓ İhracatın ithalata bağımlılığının sektörel ve makro düzeyde azaltılması,

- ✓ Yatırımcının önündeki tüm engellerin kaldırılması ve yatırımı özendirici tedbirlerin alınması,
- ✓ Kaliteli Türk ürünlerinin müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasının sağlanması,
- ✓ Bürokrasinin azaltılması ve denetim etkinliğinin sağlanması,
- ✓ Avrupa Birliği (AB) teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engellerin asgariye indirilmesi için imkanların değerlendirilmesi,

stratejik amaçlarına ulaşılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Konya'nın dış ticareti, genel itibariyle Türkiye'nin dış ticaretinde yaşanan olumlu gelişmelere paralel olarak yükseliş göstermektedir. Aynı zamanda Konya ili, bulunduğu coğrafi konum itibariyle de hem iç hem de dış ticarette Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Afşar, 2010: 233).

Konya'da ihracat yapan birçok firma ihracatını gemi ile gerçekleştirmektedir. Konya'nın liman kenti olmaması ve limanlara uzaklığı dolayısıyla nakliye maliyetleri de son derece yüksektir. Bu yüzden, ihracat çıkışlarının büyük bir kısmı Mersin, İskenderun ve İzmir limanlarından gerçekleşmektedir. Bu durum, Konya ihracatının olması gerekenden daha düşük görünmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, gerçekleştirilen ihracatların Konya menşeili olması dolayısıyla Konya'ya mal edilebilmesi ile gerçek ihracat rakamına sağlıklı bir şekilde ulaşılabilmesi son derece önemlidir (Afşar, 2010: 5).

Tablo 6. Türkiye ve Konya İli Dış Ticaret Değerleri (2002-2018)

YILLAR	TÜRKİYE (Milyar $)				KONYA (Milyon $)			
	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ
2002	36.06	51.55	-15.49	87.61	129.96	161.56	-31.60	291.52
2003	47.25	69.34	-22.09	116.59	179.04	244.92	-65.88	423.96
2004	63.17	97.54	-34.37	160.71	275.56	377.70	-102.14	653.25
2005	73.48	116.77	-43.30	190.25	419.99	427.02	-7.04	847.01
2006	85.53	139.58	-54.04	225.11	493.53	556.15	-62.61	1,049.68
2007	107.27	170.06	-62.79	277.33	694.32	695.62	-1.30	1,389.94
2008	132.03	201.96	-69.94	333.99	871.22	775.42	95.80	1,646.64
2009	102.14	140.93	-38.79	243.07	736.00	583.49	152.51	1,319.49
2010	113.88	185.54	-71.66	299.43	980.10	802.84	177.26	1,782.94
2011	134.91	240.84	-105.93	375.75	1,168.60	1,170.86	-2.27	2,339.46
2012	152.46	236.55	-84.08	389.01	1,275.63	1,153.77	121.85	2,429.40
2013	151.80	251.66	-99.86	403.46	1,368.08	1,249.70	118.38	2,617.78
2014	157.61	242.18	-84.57	399.79	1,491.17	1,341.96	149.20	2,833.13
2015	143.84	207.23	-63.40	351.07	1,353.10	1,167.12	185.98	2,520.22
2016	142.53	198.62	-56.09	341.15	1,314.88	1,008.98	305.90	2,323.86
2017	156.99	233.80	-76.81	390.79	1,551.64	1,048.86	502.78	2,600.49
2018	167.95	223.05	-55.10	390.99	1,785.23	908.55	876.69	2,693.78

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ilinde 2002-2018 dönemi dış ticaret verileri Tablo 6'da yer almaktadır. Analiz dönemi itibariyle ülke dış ticaretinde, en düşük ihracat (36.06 milyar dolar) ve ithalat (51.55 milyar dolar) değerlerinin görüldüğü 2002 yılı sonrasında hem ihracat hem de ithalat değerleri küresel krizin etkilerinin görülmeye başlandığı 2009 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 2003 ve 2004 yıllarında, %30'un üzerinde ihracat artışları yaşanmış ve bu artışlarda kriz sonrası iç talepte yaşanan daralma ve verimlilikte yaşanan artışlar etkili olmuştur. İhracat artışının 2005 yılında yavaşlaması ise, dünya talebindeki artışın bu yılda düşüşe geçmesi ile özellikle Çin'deki fazla ihracat arzının dünya fiyatlarında düşüşe neden olması ve rekabetin artmasından kaynaklanmaktadır (Şahin, 2008: 31). Ülke ihracat gelirlerinin bir önceki yıla göre %22.6 oranında düşüş göstererek 102.14 milyar dolara gerilediği

2009 yılı sonrasında ise, ülke ihracatı genel itibariyle artış yönünde bir eğilime sahiptir.

Ülke ithalat değerlerine bakıldığında ise, 2003 yılında bir önceki yıla oranla %30'un üzerinde bir artış yaşanmıştır. Ayrıca, 2001 yılında yaşadığımız ekonomik kriz sonrasında 2009 yılına kadar artışını sürdüren ithalat değeri, 2004 yılında %40.7 oranında artışla 97.54 milyar dolara yükselmiştir (Züngün, 2010: 124). 2004 yılında gözlenen bu artışta, yurtiçi sanayi üretimindeki ve tüketim talebindeki artış ile yatırım harcamalarının hızlı yükselişi önemli rol oynamaktadır (TCMB, 2005: 50). Takip eden yıllarda, 2008 küresel krizi etkilerinin hissedildiği 2009 yılına kadar sürekli artışların yaşandığı ülke ithalatı bu yılda, %30.2 oranında bir daralmayla 140.93 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. 2011 yılı itibariyle de, ülke ithalatı -2016 yılı dışında- 200 milyar doların altına düşmemiştir.

Ülkemizde 2002 yılında 15.49 milyar dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açığı, sürekli artış göstererek 2008 yılında 69.94 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir. 2008 ekonomik krizinin etkisiyle dünya ekonomisinde yaşanan daralma 2009 yılında ülke ihracat ve ithalat değerlerinin de düşüş göstermesine yol açarken, dış ticaret açığının da 38.79 milyar dolar seviyesine kadar gerilemesine neden olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarında özellikle ithalat değerlerinde görülen yüksek oranlı artışlar ile 2011 yılı dış açık değeri 105.93 milyar dolar ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. İthalat değerlerindeki bu artışlar sonucunda, söz konusu tırmanışı frenleme ve sürdürülebilir büyüme adına ekonomiyi soğutma yönünde bir takım önlemler alınmış ve bu önlemlerle birlikte 2012 yılı dış ticaret açığı 84.08 milyar dolar değerine gerilemiştir (Karahan, 2014: 174).

Ülke ihracat ve ithalatı birlikte değerlendirildiğinde, hem ihracat hem de ithalat değerleri 2009 yılı dışında genel olarak artış eğilimine sahiptir. Bununla birlikte, ülke ihracat ve ithalat değerinin 2012 yılı itibariyle durağan bir yapıya büründüğü gözlenirken, 2015 yılına gelindiğinde ihracat ve ithalat değerlerinin her ikisinde de düşüşler yaşanmıştır. Ülke dış ticaret hacminde 403.46 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerinin 2013 yılında gerçekleşmesi ile birlikte takip eden yıllarda ciddi oranda gerileyen dış ticaret hacmi, 2017 ve 2018 yıllarında tekrar yükselişe geçerek 390 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

2002-2018 dönemi itibariyle Konya ili dış ticaret verilerine bakıldığında, Konya ili 2009, 2015 ve 2016 yılları dışında ihracatını arttıran bir il konumuna sahiptir. 2009 yılında yaşanan düşüş küresel kriz kaynaklı olmakla birlikte; 2015 ve 2016 yıllarındaki düşüş, ülke ihracatında olduğu gibi ihracatta önemli yer tutan ülke ekonomilerindeki talep daralmasından kaynaklanmaktadır. En düşük ihracat ve ithalat değerlerini sırasıyla 129.96 milyon dolar ve 161.56 milyon dolar değerleriyle 2002 yılında gerçekleştiren Konya ili, en yüksek oranlı ihracat ve ithalat artışlarını ülke değerlerine benzer şekilde 2004 yılında gerçekleştirmiştir. Bu yılda, Konya ili ihracatı % 53.9 oranında artarak 275.56 milyon dolar seviyelerine gelirken, ithalat değeri %54.2 oranında artarak 377.7 milyon dolara yükselmiştir (Afşar, 2010: 241; Eğilmez, 2015).

Konya ili dış ticaret açığı (fazlası) değerlerinde, sürekli dış ticaret açığı veren ülke değerlerinin aksine farklı bir eğilim yaşanmaktadır. 2002-2007 yılları arasında ülke değerlerine benzer şekilde sürekli dış ticaret açıklarının yaşandığı Konya ilinde, 2008 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl itibariyle Konya ili, dış ticaret açığı veren bir yapıdan dış ticaret fazlası veren bir yapıya dönüşmüştür. 2008 yılından bu yana bakıldığında, sadece küresel krizin etkilerinin devam ettiği 2011 yılında Konya'nın ihracat tutarı ithalat tutarından düşük bir seviyede gerçekleşmiştir. Son dönemlerde (2012 ve sonrası), ülke dış ticaretinde dış ticaret açığının devam ettiği gözlenirken; Konya ili dış ticaret fazlası verme eğilimindedir. Bu durum, ülkemiz dış ticaret açığının kapanmasında Konya ilini pozitif bir yerel faktör ve dış ticaret anlamında kendi kendine yeten bir il konumuna getirmektedir (Afşar, 2010: 234; MEVKA, 2012: 11).

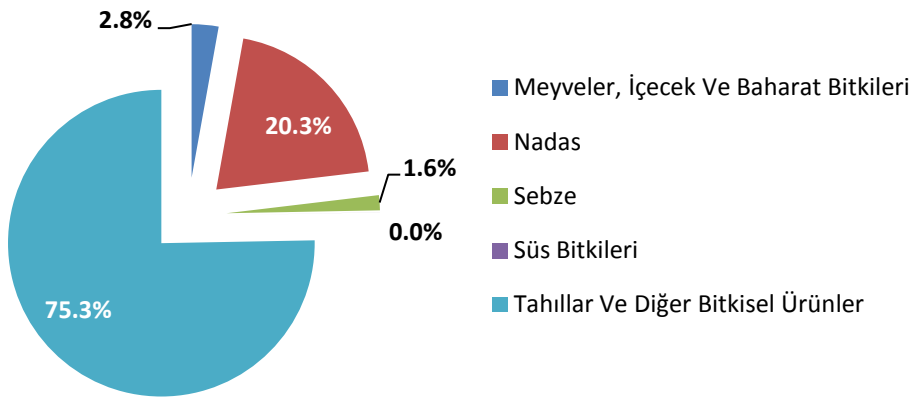
Konya ili dış ticaret hacmi ise, 2002 yılında 291.52 milyon dolar iken 2018 yılında 2.69 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2002-2018 döneminde ülke dış ticaret hacmi 3.5 kat artarken, Konya ili dış ticaret hacmi 8.2 katına çıkmıştır. Bu gelişmenin bir yansıması olarak Konya ili dış ticaret hacmi 2002 yılında ülke dış ticaret hacminin %0.33'ünü oluştururken, 2018 yılında bu değer %0.69 seviyesine yükselmiştir.

1.5. Konya'da Tarım

Tarım sektörü, çeşitli besin maddelerini üreten ve bu maddeleri işleyerek besin maddelerini çeşitlendiren, bireylerin de bu maddelere olan ihtiyacını karşılayan dolayısı ile toplumların sağlığı ve kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip olan bir sektördür. İnsanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için besin ihtiyacı vazgeçilmez bir unsurdur. Toplum sağlığı ve sosyo-ekonomik kalkınma da, yeterli ve dengeli beslenme ile mümkündür (Doğan vd., 2015: 30). Tarım sektörü, bugün olduğu gibi gelecekte de önemini koruyacaktır. Bunun en önemli sebebi, temel ihtiyaç maddesi olan gıda tüketiminin devam etmesi ve bu sektörün hiçbir zaman tamamı ile dışarıdan alınabilecek mallardan oluşan bir sektör olarak düşünülmemesidir (MEVKA, 2011c: 33).

Konya, yüzölçümü itibariyle Türkiye'nin en büyük ili konumunda bulunmaktadır. Tarıma elverişli arazinin büyük bölümünde tarla tarımı yapılan ilde, çoğunlukla orta ve büyük ölçekte tarım işletmeleri mevcuttur. Tarımsal alandaki faaliyetlere önemli ölçüde katkı sağlayan Konya, birçok tarımsal ürünün yetiştirilmesi için uygun toprak, iklim ve ekolojik koşullara sahiptir (Botsalı vd., 2013: 22). Konya'da tarım sektörü, istihdam edilen nüfus, ürün çeşitliliği, üretim miktarı ve ülke tarımsal üretimine katkısıyla da, ülke gıda güvenliği açısından önemli bir konumda bulunmaktadır (Mülayim vd., 2013: 21). Tüm bu gelişmeler, Konya ilinin Türkiye'nin "Tarım Başkenti" olarak anılmasına neden olmaktadır (Ay ve Çevik, 2017: 13).

Grafik 1. Konya İli Tarım Alanları Dağılım Yüzdesi (2018 yılı)

Kaynak: TÜİK (2019f) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili, 2018 yılı verilerine göre 18.908.287 dekarlık tarım alanı ile ülkemiz toplam tarım alanının %8.2'sini oluşturmaktadır. Özellikle tahıllar ve diğer bitkisel ürünler, 14.237.372 dekar ile Konya ili toplam tarım alanı varlığının %75.3'ünü oluşturmaktadır. Konya ili toplam tarım alanının 3.835.019 dekarlık kısmının nadasa bırakıldığı düşünüldüğünde, toplam tarım alanının önemli bölümü tahıllar ve diğer bitkisel ürünler kategorisinden meydana gelmektedir (TÜİK, 2019f).

Hububat tarımının egemen olduğu Konya ili tarım sektöründe, süs bitkileri ile birlikte meyve-sebze tarımı da yapılmaktadır. Ancak, bahçe tarımı adı verilen bağcılık, meyve ve sebze yetiştiriciliği için değişik agroekolojik koşullara sahip olunmasına rağmen; bu ürünlerin üretim miktarı istenilen seviyelere ulaşmamaktadır (Mülayim vd., 2013: 27). 2018 yılı verilerine göre Türkiye'de, tahıllar ve diğer bitkisel ürünler toplam üretimi 119.087.269 ton iken, Konya ili 14.183.302 tonluk üretim değeriyle ülke üretiminin %11.9'unu oluşturmaktadır. Tahıllar ve diğer bitkisel ürünleri, %3.6 ile sebze ve % 2.6 ile süs bitkileri üretimi izlemektedir. Meyveler, içecek ve baharat bitkileri ise, 536.293 ton ile ülke üretiminin %2.4'ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019f).

1.6. Konya'da Hayvancılık

Hayvancılık, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi ve birçok alanda endüstri hammaddesi olarak kullanılması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte hayvancılık sektörü, diğer sektörlerden farklı olarak içinde birçok sektörü barındırması sebebiyle ülke ekonomisine olduğu kadar ülkenin sosyal sorunlarına da çözüm getirmektedir (Karagöz, 2009: 1).

Türkiye, coğrafi özellikleri bakımından her türlü hayvansal ürün üretimi için uygun ortam ve oldukça önemli bir potansiyele sahiptir (Karagöz, 2009: 1). Konya ili özelinde bakıldığında ise, kent tarımda olduğu gibi hayvancılıkta da ülkemizin önemli merkezlerinden biri konumundadır (Botsalı vd., 2013: 23). İldeki önemli geçim kaynakları arasında yer alan hayvancılığın gelişmesinde, ilin sahip olduğu geniş mera ve bitkisel üretim alanları ile yaygın ve gelişmiş yetiştiricilik kültürü de önemli paya sahiptir (Mülayim vd., 2013: 33).

Büyükbaş Hayvancılık: Son yıllarda büyükbaş hayvan yetiştiriciliği alanında yapılan yatırımların artışına paralel olarak Konya'daki büyükbaş hayvan sayısında da önemli oranlarda artışlar yaşanmıştır. 2018 yılı verilerine göre, toplam büyükbaş hayvan sayısı ülkemizde 17.220.903 ve Konya ilinde 921.572 adettir. Buna göre, Türkiye'deki toplam büyükbaş hayvan varlığının %5.4'ü Konya'da bulunmaktadır. Konya ilinde yer alan kültür ırkı sığır sayısı ise, 670.185 ile büyükbaş hayvan türleri arasında en fazla sayıya sahip tür konumundadır. Kültür ırklarının toplam büyükbaş hayvan sayısı içindeki payı, Türkiye'de %48.9 iken Konya ilinde bu oran %72.7 seviyesine kadar çıkmaktadır (TÜİK, 2019g).

Küçükbaş Hayvancılık: Ülkemizde, üreticilerin 1995 yılından bu yana küçükbaş hayvancılığa olan ilgisi giderek azalmıştır. Ancak, son yıllarda hayvancılığa uygulanan teşvikler, kırmızı et üretim açığı ve artan yurtdışı taleplerle birlikte küçükbaş hayvan sayılarında yeniden bir yükselme kaydedilmiştir. 2018 yılı verilerine göre Konya ili, Türkiye küçükbaş hayvan varlığının %4.9'unu oluşturmakla birlikte, bu oran merinos koyununda %11.1, yerli koyunda %5.2, kıl keçisinde %2.3 ve tiftik keçisinde %0.5 olarak gerçekleşmektedir. Mera alanlarını en iyi şekilde değerlendiren hayvancılık üretim şekli olan küçükbaş hayvancılıkta Konya ili, özellikle merinos türü koyun ırkları yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapıldığı bir il konumundadır. 2018 yılı itibariyle Konya ilinde 297.838 adet merinos türü koyun ırkı bulunmaktadır. Konya ilinde bölgeye adapte olmuş bu tür, zor şartlar altında bile yüksek verim kabiliyetinde olup küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir (TÜİK, 2019g ; Mülayim vd., 2013: 33).

Kümes Hayvancılığı: Kanatlı hayvan grubu olarak da bilinen kümes hayvancılığına et tavuğu, yumurta tavuğu, hindi, kaz ve ördek gibi hayvan türleri girmektedir. 2018 yılı verilerine göre ülkemizde toplam kanatlı hayvan sayısı 359.217.862 adet iken, Konya ilinde bu sayı 13.470.742 adetdir. Buna göre, ülke toplam kanatlı hayvan varlığının %3.8'i Konya ilinde bulunmaktadır. Konya ili, özellikle yumurta tavukçuluğunun yaygın olarak yapıldığı iller arasında yer almaktadır. Yumurta tavuğu sayısı (13.090.022 adet) ile toplam ülke üretiminde %10.6'lık paya sahip olan Konya, Afyon'un ardından ülkemizin yumurta tavukçuluğuna en fazla katkı sağlayan ikinci il konumundadır (TÜİK, 2019g).

Arıcılık: Konya ili, ülkemize özellikle küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıkta önemli katkıları olan bir il konumunda iken, arıcılıkta beklenen katkı henüz gerçekleşmemiştir (Mülayim vd., 2013: 33). 2018 yılı verilerine göre ülke genelinde 81.830 adet işletme arıcılık faaliyetinde bulunurken, Konya ilinde bu sayı 1.049 adettir. Arıcılık yapan işletme sayısına paralel olarak Konya'nın, ülke bal üretimine katkısı da %1 ile oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne ve arıcılık için gerekli ekoloji ve çevre şartlarına sahip olmasına rağmen Konya ilinde bal üretiminin bu şekilde düşük seviyelerde gerçekleşmesi, Konya'nın arıcılık ve bal üretimine yönelik yeni yatırımlara önemli düzeyde ihtiyacı olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2019g; Mülayim vd., 2013: 37).

1.7. Konya'nın Turizm Yapısı

Konya, sahip olduğu köklü ve geniş tarihi miras ile Türkiye ve dünyadaki önemli şehirlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Söz konusu bu değerler bugün, geleceğe yönelik olarak doğru bir şekilde tasarlandığı takdirde Konya; dünyanın en önemli inanç, tarih ve kültür turizm destinasyonlarından biri olmaya adaydır (MEVKA, 2011d: 17). Konya, özellikle dört temel turizm alanında gelişme ve ürün çeşitlemesine gitme potansiyeline sahiptir: İnanç Turizmi, Tarih ve Kültür Turizmi, Toplantı Turizmi, Sağlık Turizmi (MEVKA, 2011d: 18).

İnanç Turizmi: İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına, dini inançlarını gerçekleştirmek ve inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi "İnanç Turizmi" olarak tanımlanmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). Konya ilinde inanç turizmi, turizm sektörünün en yüksek potansiyele sahip alanıdır. Mevlana ve onun temel yaklaşımının sahip olduğu güçlü doktrin ve kültür, Konya'yı gelecekte dünyanın en önemli inanç turizm merkezlerinden biri yapmaya adaydır (MEVKA, 2011d: 18). Mevlana Müzesi ile birlikte Alaaddin Cami, Aziziye Cami, İnce Minareli Cami ve Medresesi, İplikçi Cami ve Medresesi, Sahip Ata Külliyesi, Lala Mustafa Paşa Külliyesi, Eşrefoğlu Cami, Nasreddin Hoca Türbesi, Konya'da inanç turizmi çerçevesinde kentin önemli değerlerini oluşturmaktadır. Ayrıca, geçmiş dönemdeki önemli medeniyetlere ait

kiliseler ve diğer inanç temelli alanlar, Konya ilinde inanç turizminin gelişimi açısından önemli bir role sahiptir (MEVKA, 2011d: 166).

Tarih ve Kültür Turizmi: Değişik kültürlerin ve kültür eserlerinin görülmesi için yapılan seyahatler "Tarih ve Kültür Turizmi" olarak adlandırılmaktadır. Tarih ve kültür turizmi, gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir (Güngör, 2018: 395-396). Konya ilinde dünyanın ilk yerleşme yerlerinden Çatalhöyük başta olmak üzere, Sille (kiliseleri, manastırları, konutları, camileri), Kilistra, Alaaddin Tepesi, Karahöyük, İvriz kabartmaları, antik kentler, Fasıllar ve Eflatunpınar anıtları kültür turizmi açısından önemlidir. Mevlana felsefesi ve kültürü, kent genelindeki tarihi varlıklar, Konya'nın kültür ve tarih turizmine ilişkin önemli varlıklardır. Ayrıca; arkeolojik kalıntılar, kentsel ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, tümülüs, külliye, cami, kilise, saray, han, hamam gibi tarihi varlıklar ile gelenek, görenek, folklor, yemek gibi kültür varlıkları Konya turizmi açısından önemli değerler arasındadır (MEVKA, 2011d: 147; MEVKA, 2011d: 179).

Toplantı Turizmi: İnsanların sürekli konutlarının bulunduğu yerler dışında bilimsel, politik ve iş amaçlı toplantılara katılma amaçlı seyahatlerinin oluşturduğu turizm hareketi "Toplantı Turizmi" olarak adlandırılmaktadır. Toplantı turizminden bir ülke veya şehrin pay alabilmesi, büyük yatırımlar ile gerçekleşen alt-yapının ve nitelikli konaklama üst yapısının mevcudiyeti ile mümkündür (Baytok vd., 2010: 10-11). Konya ilinin sahip olduğu doğal ortam, ulaşım olanakları ve üniversiteler, kongre ve toplantı turizminin gelişiminde önemli role sahiptir (MEVKA, 2011d: 19). Konya'da yıl bazında başta *Mevlana'yı Anma Törenleri* ve *Uluslararası Nasreddin Hoca Şenliği* olmak üzere yaklaşık olarak 40 civarında etkinlik yapılmaktadır. Bu faaliyetler, kentin imajının geliştirilmesi ve önemli bir destinasyon haline gelmesi bakımından önemlidir (MEVKA, 2011d: 208-209).

Sağlık Turizmi: Son yıllarda tüm dünyada gelişme gösteren ve alternatif bir turizm şekli olarak ön plana çıkan sağlık turizmi; sağlığın korunması, geliştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi amacıyla ikamet edilen yerden başka bir yere seyahat edilmesi ve gidilen yerde en az 24 saat kalınarak sağlık ve turizm olanaklarından yararlanılması olarak tanımlanmaktadır (Kördeve, 2016: 52-53). Konya ili, sağlık

turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahiptir (MEVKA, 2011d: 197). Özellikle nitelikli hastanelerin olması, iklim koşullarının elverişli olması ve kentin manevi ortamının psikiyatrik-psikolojik sorunları olan hastalar açısından önemli potansiyel oluşturması, Konya'da sağlık turizminin geliştirilebileceği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Özellikle; Ilgın ve çevresindeki termal olanaklar, fizik tedavi ve spa otelleri, kentin sektörel anlamda yüksek bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir (MEVKA, 2011d: 19). Ayrıca termal kaynakların varlığı, turizm sektörünün yılın 12 ayına yayılması açısından da büyük önem taşımaktadır (MEVKA, 2011d: 197).

1.8. Konya'nın Sanayi Yapısı

Hammaddelerin veya yarı işlenmiş maddelerin kullanıma hazır hale getirilmesine sanayi denilmektedir. Sanayi, ülkelerin gelişmesinde önemli bir aşamadır. Çünkü, gelişmiş ülkeler zenginliklerinin önemli bir kısmını sanayileşme ile sağlamaktadırlar. Sanayileşmenin en önemli araçlarının başında Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) gelmektedir. OSB'lerin belirli bölgelerde kurulmuş olması, sanayilerin düzenli bir şekilde oluşumuna katkı sağlamakta ve sanayileşme anlamında olduğu kadar şehirleşme anlamında da gelişime zemin hazırlamaktadır. Organize sanayi bölgelerinin faaliyete geçmesi, genel anlamda sanayinin gelişmesini ve böylece iktisadi kalkınmayı hızlandıracak, yeni iskan alanlarının oluşumunu sağlayacak, su elektrik, yol gibi altyapı tesislerinin daha ucuza edinimini sağlayacak, sanayi ve iskan alanları arasında düzeni tesis edecek, depolama ve ulaştırma hususunda oluşacak ihtiyaçları da karşılayacaktır (Keleşoğlu, 2012: 32-33).

Konya ili, genç ve nitelikli insan kaynağı, büyük bir pazarın tam ortasında yer alan stratejik konumu, zengin doğal kaynakları, enerji potansiyeli, güçlü sanayi yapısı, yatırımcılara tahsis edilebilir geniş arazi varlığı, güçlü sosyal sermaye ve iletişim ortamı, sanayi yatırımlarına sağlanan teşvik, destek ve muafiyetler ile sanayi sektöründe bir fırsat alanı konumundadır (Ay ve Çevik, 2017: 13). Konya, il olarak aşağıdaki nitelikleri itibariyle sanayi açısından da oldukça önemli bir konuma sahiptir (Afşar, 2010: 301):

- ✓ Düzenli bir şehirleşme ve sanayi altyapısı
- ✓ Konya'nın ana ulaşım arterleri üzerinde yer alması ve transit ticaret merkezi konumunda olması
- ✓ Düz arazi varlığı, büyük fabrikalar ve sektör çeşitliliği ile yatırım avantajı sağlaması.
- ✓ Deprem riski en az iller arasında yer alması.
- ✓ Sanayi ağırlığının büyük ölçüde KOBİ'lerden oluşması sonucu piyasada esneklik ve hareket kabiliyeti.

Tablo 7. Konya ili Organize Sanayi Bölgeleri

YERİ VE ADI	FAALİYET YILI	ALANI (HEKTAR)	İSTİHDAM
Konya 1. Org.San. Böl.	1976	134	-
Konya OSB Bölgesi	1974-1995	2,043	-
Akşehir Org.San. Böl.	1995	115	-
Beyşehir Org.San. Böl.	1995	100	-
Çumra Org.San. Böl.	1995	58	-
Ereğli Org.San. Böl.	1995	258	-
Karapınar Org.San. Böl.	2005	208	-
Kulu Org.San. Böl.	1998	400	-
Seydişehir Org.San. Böl.	1996	150	-
TOPLAM		**3,466**	**48,290**

Kaynak: Konya Valiliği, (2017).

Konya ili coğrafi sınırları içinde yer alan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), Tablo 7'de yer almaktadır. Buna göre, Konya ilinde 3.466 hektar alana sahip 9 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. İl merkezinde bulunan iki OSB'nin yanı sıra Akşehir, Beyşehir, Çumra, Ereğli, Karapınar, Kulu ve Seydişehir ilçelerinde de OSB kurulmuştur. Ayrıca Ilgın ve Sarayönü ilçelerinde OSB kurma çalışmaları devam etmektedir. Sanayi altyapısını oluşturan bu 9 OSB'de toplam 48.290 kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 8. Konya İli Sektörlerine Göre Sanayi Tesisleri

SEKTÖR ADI	FİRMA SAYISI
Madencilik ve taş ocakçılığı	2
Metal cevherleri madenciliği	10
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	110
Madenciliği destekleyici hizmet faaliyetleri	8
Gıda ürünlerinin imalatı	776
İçeceklerin imalatı	4
Tekstil ürünlerinin imalatı	71
Giyim eşyalarının imalatı	167
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	360
Ağaç ve ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı	343
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	50
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	129
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	31
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	134
Temel eczacılık ürünlerinin imalatı	2
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	497
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	338
Ana metal sanayi	370
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	1,528
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünleri imalatı	33
Elektrikli teçhizat imalatı	165
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman	1,088
Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı	451
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	12
Mobilya imalatı	487
Diğer imalatlar (Oyuncak vs.)	69
Makine ekipmanların kurulumu ve onarımı	40
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi	11
Atığın toplanması, ıslahı, bertarafı, geri kazanımı	19
Motorlu kara taşıtı bakım-onarımı (kurumsal servisler)	5
Yayıncılık, yazılım	3
Diğer	40
TOPLAM	**7,353**

Kaynak: Konya Valiliği, (2017).

Konya ili, özellikle son dönemlerde kendi yerel dinamikleri ve KOBİ temelli esnek üretim yapısıyla imalat sanayinde küresel piyasalara entegre olmaya başlayan bir endüstriyel büyüme odağı olma yolunda ilerlemektedir (Yiğitbaşı ve Karagüney, 2013: 19). İlde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin işyeri sayısı bakımından sektörel çeşitliliği dikkat çekicidir (Ay ve Çevik, 2017: 13). Çok geniş bir sektörel

alanda faaliyet gösteren Konya sanayisinin günümüzde birçok sektörde üretim yaparak, "tahıl ambarı" kimliğinin yanına "sanayi şehri" kimliğini de eklediği görülmektedir (Afşar, 2010: 304; KTO, 2012: 50). Tablo 8'de görüldüğü gibi, toplam 7.353 firmanın faaliyet gösterdiği Konya sanayinde, fabrikasyon metal ürünleri imalatı ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman sektörleri en fazla firma sayısına sahip sektörlerdir. Sırasıyla 1.528 ve 1.088 firma sayısına sahip bu 2 sektör, Konya sanayinde faaliyet gösteren tüm firmaların %35.6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 9. Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Arasında Yer Alan Konya Firmaları (2017 Yılı)

Sıra No	Kuruluşlar	Üretimden Satışlar (Net) (TL)
43	Konya Şeker San. ve Tic. A.Ş.	2.715.924.904
128	Eti Alüminyum A.Ş.	1.039.642.302
299	Tümosan Motor ve Traktör Sanayi A.Ş.	529.166.004
329	Aydınlar Yedek Parça San. ve Tic. A.Ş.	484.316.800
369	Ova Un Fabrikası A.Ş.	426.433.591

Kaynak: İSO, (2018).

Son yıllarda Konya sanayinde büyük gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmelerin bir yansıması olarak, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından hazırlanan 2017 yılı 500 büyük sanayi kuruluşu listesinde üretimden satışlar itibariyle Konya'dan 5 firma yer almaktadır. Buna göre, 2017 yılında Konya ilinin en büyük sanayi kuruluşu konumunda olan Konya Şeker, gerçekleştirdiği 2.715.924.904 TL satış değeri ile ülke sıralamasında 43. sırada yer almaktadır. Ülke sıralamasında 128. sırada yer alan Eti Alüminyum ise, 1 milyar TL'nin üzerinde gerçekleştirdiği satış değeri ile Konya ilinin önemli sanayi kuruluşları arasında üst sıralarda yerini almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİ

Ekonominin en temel sektörü olan sanayi, dar anlamda emek ve sermaye aracılığıyla hammadde ve yarı mamullerin işlenerek mamul mal haline getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda ise, bir müteşebbis tarafından kurulan, mal ve hizmet üreten ve gelir sağlayan tüm üretim faktörlerinin bileşimidir. Sanayileşme ise, milli gelir içinde sanayi sektörünün payının hedeflenen belli bir orana yükselmesi için üretimde makine kullanarak yeni üretim tekniklerinin üretime uygulanması, ürün kalitesinin yükseltilmesi ve üretim maliyetlerinin azaltılması şeklinde ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal alanlarda uğradığı değişiklikleri ifade etmektedir (Keleşoğlu, 2012: 1).

Ülkelerin sanayileşmeye yönelik eğilimleri; sanayinin teknoloji geliştirici, eğitici, içsel ve dışsal ölçek ekonomi sağlayıcı etkilerinin tarımdan daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Demir, 2009: 119). Ülke ekonomilerinin kalkınmasında önemli bir yer tutan sanayi sektörünün gelişmesi, tarım ve hizmetler sektörlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Tarım ve hizmetler, sanayinin meydana getirdiği yüksek gelirli tüketicilerden, daha ileri donanım ve girdilerden, daha gelişmiş depolama ve ulaşım kolaylıklarından büyük faydalar sağlamaktadır. Tarım sektörü, gelişmesini sürdürmek ve verimliliğini artırmak için sanayi sektöründen girdi almak zorunda olduğu gibi bu sektöre de hammadde sağlamaktadır. Hizmetler sektöründeki büyüme eğilimi de, büyük ölçüde sanayi sektöründeki hareketlenmeye göre biçimlenmektedir (Arıcı, 2008: 49; Arısoy, 2008: 3).

Ülkeler geliştikçe sektörlerin ekonomi içindeki payları da değişim gösterir. Önceleri tarım gibi doğal kaynaklara dayalı sektörler ekonomi içinde önemli bir paya sahipken; ülke geliştikçe bu pay, yerini imalat sanayi sektörüne bırakır ve hizmet sektörünün payı da artmaya başlar. Kalkınma literatüründe bu değişim, yapısal bir dönüşüm olarak adlandırılmaktadır (Doğruel ve Doğruel, 2008: 37).

2.1. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

İmalat sanayisinin ekonomi içindeki yeri, bir ülkenin gelişme sürecindeki en temel göstergelerin başında gelmektedir (Mete, 2010: 38). İmalat sanayi, kendi ile birlikte diğer sektörlerin gelişimine de öncülük etmesi nedeniyle büyümenin lokomotifi olarak kabul edilmektedir (Tunç, 2007: 67). Ülkelerin kalkınmalarının ilk aşamalarında tarım ve bazı küçük ülkelerde de hizmet sektörü ön plana çıksa da, imalat sanayi Türkiye gibi büyük nüfusa sahip ülkeler açısından birincil öneme sahiptir (Doğruel ve Doğruel, 2008: 21). Dış ticarete konu olan sektörlerden en önemlisi imalat sanayi olup, dış ticaret ilişkileri ağırlıklı olarak sanayi sektörüne dayanmaktadır (Ulucan vd., 2014: 37; MEVKA, 2012: 12). Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaret değerleri Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Değerleri (2002-2018)

YILLAR	TÜRKİYE İMALAT SANAYİ (Milyar $)				KONYA İMALAT SANAYİ (Milyon $)			
	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ
2002	33.70	41.38	-7.68	75.08	124.65	145.25	-20.61	269.90
2003	44.38	55.69	-11.31	100.07	171.13	228.38	-57.24	399.51
2004	59.58	80.45	-20.87	140.03	267.78	339.74	-71.96	607.52
2005	68.81	94.21	-25.39	163.02	411.49	408.77	2.73	820.26
2006	80.25	110.38	-30.13	190.62	482.63	535.46	-52.82	1,018.09
2007	101.08	133.94	-32.86	235.02	657.21	600.32	56.89	1,257.53
2008	125.19	150.25	-25.06	275.44	827.96	578.21	249.75	1,406.16
2009	95.45	111.03	-15.58	206.48	703.35	455.29	248.06	1,158.63
2010	105.47	145.37	-39.90	250.83	914.75	657.84	256.91	1,572.59
2011	125.96	183.93	-57.97	309.89	1,077.20	949.80	127.40	2,027.00
2012	143.19	176.24	-33.04	319.43	1,186.61	924.05	262.56	2,110.66
2013	141.36	196.82	-55.46	338.18	1,274.85	939.75	335.10	2,214.60
2014	147.06	187.74	-40.68	334.80	1,392.71	1,042.71	350.00	2,435.42
2015	134.39	166.82	-32.43	301.21	1,280.25	916.66	363.59	2,196.91
2016	133.60	167.24	-33.65	300.84	1,229.05	796.13	432.92	2,025.19
2017	147.14	190.75	-43.61	337.89	1,455.71	788.87	666.85	2,244.58
2018	157.73	175.98	-18.25	333.71	1,665.62	614.88	1,050.74	2,280.50

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi ihracatı 2002 yılında 33.70 milyar dolar değerini almakla birlikte, bu değer 2002-2008 yılları arasında hızlı bir artış sürecine girmiştir. İmalat sanayi ihracatında bu artışın yaşanmasında, 2002 yılında ortalama 102.5 olarak gerçekleşen imalat sanayi üretim endeksinin 2008 yılına gelindiğinde ortalama 138.4 seviyesine kadar yükselmesinin büyük etkisi olmuştur (TÜİK, 2016). Bu şekilde, imalat sanayinde üretimin artması sonucunda imalat sanayi ihracatı 2008 yılına gelindiğinde 125.19 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir. İmalat sanayi ithalatı da benzer şekilde, 2002 yılında 41.38 milyar dolar iken, 2008 yılında 150.25 milyar dolar seviyesine kadar çıkmıştır. 2008 yılının son çeyreğinde derinleşen küresel kriz, ihracatımız üzerinde belirgin kırılmalara neden olmuş ve 2001 sonrası istikrarlı bir artış eğilimine giren ihracat rakamlarında keskin bir yavaşlamanın hissedilmesine yol açmıştır (Züngün, 2010: 137). Bu yavaşlama sonucunda, 2009 yılında imalat sanayi ihracatı %23.8 oranında düşüş göstererek 95.45 milyar dolar ve imalat sanayi ithalatı %26.1 oranında düşüş göstererek 111.03 milyar dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. 2010 yılı itibariyle tekrar yükselişe geçen ülke imalat sanayi ihracatı 2012 yılında 143.19 milyar dolara ulaşmıştır. 2013 ve 2014 yıllarında 140 milyar doların altına düşmeyen imalat sanayi ihracatı, 2015 yılına gelindiğinde %8.6 oranında düşüş göstererek 134.39 milyar dolara kadar gerilemiştir. Bu durumun yaşanmasında, Türkiye'nin imalat sanayi ihracatında en fazla paya sahip olan ülkelerin (Özellikle Rusya, Irak, Almanya ve Fransa) gerçekleştirdiği ithalat değerlerinin gerilemiş olmasının büyük etkisi olmuştur (Eğilmez, 2015). 2016 yılında küçük oranlı bir düşüşün yaşandığı ülke imalat sanayi ihracatı, 2018 yılına gelindiğinde 157.73 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Ülke imalat sanayi ithalatı ise, 2009 yılında küresel krizin etkisiyle ciddi oranda gerilerken, takip eden yıllarda tekrar yükselişe geçerek 2011 yılında 183.93 milyar dolara ulaşmıştır. 2012 yılında tekrar gerileyen ülke imalat sanayi ithalatı, 2013 yılında 196.82 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine yükselmiştir.2015 yılında gelindiğinde, bir önceki yıla göre ihracat değerindeki düşüşe bağlı olarak ülke imalat sanayi ithalatında da gözle görülür bir daralma yaşanmış ve bu yılda imalat sanayi ithalat değeri 166.82 milyar dolar seviyesine gerilemiştir.

Yıllar itibariyle bakıldığında, negatif yönlü net ihracatçı bir dış ticaret yapısına sahip olan ülke imalat sanayinde, 2002-2007 yılları dış ticaret açığının sürekli artış gösterdiği dönem aralığı olarak dikkat çekmektedir. 2009 yılında 15.58 milyar dolara kadar gerileyen dış ticaret açığı, 2013 yılına kadar inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. Bu yılda 55.46 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2014 yılında, artan imalat sanayi ihracatıyla birlikte gerileyen ithalat değerinin etkisiyle 40.68 milyar dolara kadar düşmüştür. 2015 yılında imalat sanayi ithalatının, ihracat değerinden daha fazla düşüş göstermesi sonucunda ise, dış ticaret açığı 32.43 milyar dolara gerilemiştir. 2016 ve 2017 yıllarında da yükselişe devam eden dış açık değeri, 2018 yılında artan ihracat ile birlikte ciddi oranda gerileyen ithalat değerinin etkisiyle 18.25 milyar dolar seviyesine kadar gerilemiştir.

İmalat sanayi dış ticaret hacminde, 2002-2013 yılları arasında -küresel krizin etkilerinin görüldüğü 2009 yılı dışında- sürekli artışlar yaşanmış ve bu değer 2013 yılında 338.18 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2015 yılına gelindiğinde ise, ihracatta büyük pay sahibi olan ülke ithalatlarının gerilemesi sonucunda ihracatımız düşüş göstermiş ve buna bağlı olarak ithal girdi talebinin azalması ile ithalatımız da ciddi oranda gerilemiştir. Bu durum, dış ticaret hacminin bir önceki yıla göre %10 oranında düşüş göstererek 301.21 milyar dolara gerilemesine neden olmuştur. Takip eden yıllarda artış eğiliminde olduğu görülen ülke imalat sanayi dış ticaret hacmi, 2018 yılında 333.71 milyar dolar değerine kadar yükselmiştir.

Ülke değerlerine benzer şekilde artış trendinin yaşandığı 2002-2008 dönemi Konya ili imalat sanayi ihracatı, 2002 yılında 124.65 milyon dolar olarak gerçekleşirken 2008 yılına gelindiğinde 5.6 kat artış göstererek 827.96 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. İmalat sanayi ithalatının artış hızı ise, ihracata oranla daha düşük seviyelerde (yaklaşık 3 kat) kalarak 2002 yılında 145.25 milyon dolar iken 2008 yılında 578.21 milyon dolar değerine ulaşmıştır. Küresel krizin etkilerinin hissedildiği 2009 yılı, ülke dış ticaret değerlerinde olduğu gibi Konya ili değerlerinde de ciddi düşüşlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Bu yılda, Konya ili imalat sanayi ihracatı 703.35 milyon dolar ve ithalatı 455.29 milyon dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. 2010-2014 döneminde sürekli artışların yaşandığı Konya ili imalat

sanayi ihracatı, 2015 yılında bir önceki yıla oranla %8.1 oranında düşüş göstererek 1.28 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Ülke değerlerinde olduğu gibi, Konya ili imalat sanayi ihracatında da 2015 yılında bir önceki yıla göre düşüşün yaşanması; ihracatta önemli yer tutan ülke ekonomilerindeki (Özellikle Rusya, Yunanistan, Irak, İran ve Libya) talep daralmasından kaynaklanmaktadır. 2011 yılı itibariyle 1 milyar dolar değerinin altına düşmeyen Konya ili imalat sanayi ihracatı, 2018 yılında 1.67 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Konya ili imalat sanayi ithalatı ise, 2009 yılında bir önceki yıla göre % 21.3 oranında düşüş göstermiş, 2010 ve 2011 yıllarında ise %40'ın üzerinde artışlar göstererek 2011 yılında 949.80 milyon dolar seviyesine kadar yükselmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında, bu değerin gerisinde kalan imalat sanayi ithalatı, 2014 yılında gerçekleştirdiği 1.04 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Takip eden yıllarda sürekli düşüş gösteren Konya ili imalat sanayi ithalatı, 2018 yılında 614.88 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir.

Konya ili imalat sanayi 2002-2006 yılları arasında genel olarak dış ticaret açığı veren bir konumda iken, 2007 yılı itibariyle dış ticaret fazlası veren bir yapıya bürünmüştür. 2008-2018 yılları arasında ise, -2011 yılı dışında- 200 milyon doların altına düşmeyen dış ticaret fazlası 2018 yılında 1.05 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir.

Konya ili imalat sanayi dış ticaret hacmi ise, genel olarak artış yönünde bir eğilime sahiptir. 2002 yılında 269.90 milyon dolar olarak gerçekleşen dış ticaret hacmi, 2018 yılına gelindiğinde 2.28 milyar dolara yükselmiştir. 2002-2018 yılları arasında imalat sanayi dış ticaret hacmi sadece 2009, 2015 ve 2016 yıllarında gerilemiştir. 2009 yılında yaşanan düşüşte küresel krizin etkili olduğu görülürken, 2015 ve 2016 yılındaki düşüşler dış ticarete konu ülke ekonomilerinin büyüme hızlarındaki düşüş sonucunda bu ülkeler ile ticaretimizde yaşanan gerilemeden kaynaklanmaktadır.

2.2. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Sektörel Analizi

Türkiye ve Konya ili toplam dış ticaretinin büyük bölümünü oluşturan imalat sanayinde sektörlerin ne yönde bir gelişim gösterdiğinin analiz edilmesi büyük önem

arz etmektedir. Ayrıca, imalat sanayi dış ticaretinin sektörler itibariyle analiz edilmesi, özellikle dış açık/fazla veren sektörlerin tespit edilerek ithalata bağımlı sektörlerin belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.

2.2.1. İmalat Sanayi İhracat ve İthalatı

Sektörlerin ihracata olan katkısı, ekonomik durum ve uygulanacak politikalar bakımından önemli bir göstergedir. Bu bağlamda, sektörlerin toplam ihracat içindeki payları, ihracatın başlıca hangi sektörlerde yoğunlaştığını göstermesi açısından önemlidir (Egeli, 1998: 2). Aynı şekilde, sektörlerin toplam ithalat içindeki payları da ithalatın hangi sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 11. Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	TÜRKİYE İMALAT SANAYİ (Milyar $)			
	2002		2018 *	
	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	3.60	10.7	28.09	17.8
Ana metal sanayi	3.24	9.6	19.24	12.2
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	2.08	6.2	15.14	9.6
Tekstil ürünleri	5.53	16.4	14.73	9.3
Giyim eşyası	6.62	19.6	12.65	8.0
Gıda ürünleri ve içecek	1.88	5.6	11.16	7.1
Kimyasal madde ve ürünler	1.58	4.7	9.36	5.9
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0.93	2.8	7.66	4.9
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.94	2.8	7.65	4.9
Plastik ve kauçuk ürünleri	1.08	3.2	7.52	4.8
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	1.06	3.1	5.83	3.7
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	1.47	4.4	4.07	2.6
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.67	2.0	4.04	2.6
Diğer ulaşım araçları	0.53	1.6	2.40	1.5
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.30	0.9	2.31	1.5
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	1.57	4.7	1.84	1.2
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.21	0.6	1.28	0.8
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.09	0.3	0.99	0.6
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.12	0.4	0.82	0.5
Tütün ürünleri	0.10	0.3	0.63	0.4
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.04	0.1	0.16	0.1
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.05	0.1	0.15	0.1

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi ihracat değerlerinin sektörler itibariyle gelişimi Tablo 11'de yer almaktadır. Buna göre, giyim eşyası ve tekstil ürünleri sektörleri, 12.15 milyar dolar ile 2002 yılı toplam imalat sanayi ülke ihracatının %36'ını oluşturmaktadır. Bu sektörleri, imalat sanayi ihracatının %10.7'sini oluşturan motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü ile imalat sanayi ihracatının %9.6'sını oluşturan ana metal sanayi sektörü izlemektedir. 2018 yılında ise, 2002 yılında ülke imalat sanayi ihracatının büyük kısmını oluşturan giyim eşyası ve tekstil ürünleri sektörleri payı 27.38 milyar dolar değeri ile %17.4 seviyesine kadar gerilemiştir. 2002 yılı ülke imalat sanayi ihracatının diğer 2 önemli sektörü konumunda olan motorlu kara taşıtı ve römorklar ile ana metal sanayi sektörleri ise, 2018 yılında 2002 yılına göre önemli oranda artış göstermiştir. 2018 yılında motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörünün toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı 28.09 milyar dolar değeri ile %17.8'e yükselirken, ana metal sanayi sektörünün payı 19.24 milyar dolar değeri ile %12.2 seviyesine ulaşmıştır. Ülke imalat sanayi ihracatında bir diğer önemli sektör ise, 2002 ve 2018 yıllarında ülke imalat sanayi ihracatından sırasıyla aldığı %6.2 ve %9.6 paylar ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörüdür.

Tablo 12. Konya İli İmalat Sanayi İhracatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	KONYA İMALAT SANAYİ (Milyon $)			
	2002		2018 *	
	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	30.84	24.7	563.59	33.8
Gıda ürünleri ve içecek	14.88	11.9	309.21	18.6
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	30.45	24.4	303.99	18.3
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	9.92	8.0	136.04	8.2
Ana metal sanayi	1.63	1.3	88.49	5.3
Plastik ve kauçuk ürünleri	7.50	6.0	78.28	4.7
Kimyasal madde ve ürünler	0.81	0.7	45.71	2.7
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	12.67	10.2	26.32	1.6
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	1.69	1.4	25.69	1.5
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.83	0.7	21.08	1.3
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	1.18	0.9	20.80	1.2
Tekstil ürünleri	8.52	6.8	16.39	1.0
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	1.44	1.2	5.95	0.4
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.10	0.1	5.52	0.3
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.77	0.6	5.51	0.3
Giyim eşyası	0.48	0.4	4.04	0.2
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.17	0.1	3.48	0.2
Diğer ulaşım araçları	0.64	0.5	3.20	0.2
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.01	0.0	1.45	0.1
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.04	0.0	0.84	0.1
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.08	0.1	0.04	0.0
Tütün ürünleri	0.00	0.0	0.00	0.0

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ihracat değerlerinin sektörler itibariyle gelişimi Tablo 12'de yer almaktadır. Konya ilinde, 2002 yılı verilerine göre başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörleri 61.28 milyon dolar ile toplam Konya ili imalat sanayi ihracatının %49.2'sini oluşturmuştur. Gerçekleştirdikleri 14.88 milyon dolar değeri ile gıda ürünleri ve içecek sektörü ve 12.67 milyon dolar değeri ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörü, diğer önemli sektörlerdir. 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ihracatından aldığı %24.7 pay ile sektör sıralamasında ilk sırayı alan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü, 2018 yılında da ilk sıradaki yerini korumuştur. Sektör, gerçekleştirdiği 563.59 milyon dolar ihracat ile bu yılda Konya

ili imalat sanayi ihracatının yaklaşık 3'te 1'ini (%33.8) oluşturmaktadır. Bu sektörü, gerçekleştirdiği 309.21 milyon dolar değeri ile gıda ürünleri ve içecek sektörü ve 303.99 milyon dolar değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü izlemektedir. Gıda ürünleri ve içecek sektörü, 2002 yılında Konya ili imalat sanayi toplam ihracatının %11.9'unu oluştururken, 2018 yılında bu değer %18.6 seviyesine kadar yükselmiştir. Diğer taraftan bakıldığında, 2002 yılında Konya ili imalat sanayi toplam ihracatının %24.4'ünü oluşturan motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörünün, 2018 yılına gelindiğinde Konya ili imalat sanayi içindeki payı %18.3'e gerilemiştir. Bu 3 sektör, toplam Konya ili imalat sanayi ihracatının %70.7 ile oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bir diğer dikkat çeken durum ise, 2002 yılı Konya ili imalat sanayi ihracatında oldukça yüksek pay sahibi olan (%10.2) metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörünün 2018 yılına gelindiğinde payının %1.6 seviyesine kadar gerilemiş olmasıdır.

Sonuç olarak, 2002 ve 2018 yılları itibariyle ülke imalat sanayi ihracatında giyim eşyası ve tekstil ürünleri sektörlerinin önemini kaybetmesiyle sektörel yapıda bir değişimin yaşandığı görülmekle birlikte; Konya ili imalat sanayi ihracatında ağırlığı olan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, gıda ürünleri ve içecek ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinin halen önemini korumasıyla imalat sanayi ihracatında sektörel anlamda ciddi bir değişim yaşanmamıştır.

Tablo 13. Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	TÜRKİYE İMALAT SANAYİ (Milyar $)			
	2002		2018	
	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY
Kimyasal madde ve ürünler	8.66	20.9	33.41	19.0
Ana metal sanayi	4.71	11.4	31.78	18.1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	6.47	15.6	19.03	10.8
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	2.92	7.1	17.53	10.0
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	2.19	5.3	15.57	8.8
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	1.70	4.1	8.51	4.8
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	2.34	5.6	7.10	4.0
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	1.16	2.8	5.18	2.9
Diğer ulaşım araçları	0.96	2.3	5.10	2.9
Tekstil ürünleri	2.50	6.0	4.84	2.8
Plastik ve kauçuk ürünleri	1.07	2.6	4.78	2.7
Gıda ürünleri ve içecek	1.36	3.3	4.62	2.6
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	1.09	2.6	3.92	2.2
Kağıt ve kağıt ürünleri	1.01	2.4	3.80	2.2
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.77	1.9	3.02	1.7
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.99	2.4	2.36	1.3
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.41	1.0	1.68	1.0
Giyim eşyası	0.35	0.8	1.59	0.9
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.33	0.8	0.99	0.6
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.15	0.4	0.78	0.4
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.20	0.5	0.21	0.1
Tütün ürünleri	0.05	0.1	0.16	0.1

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi ithalat değerlerinin sektörler itibariyle gelişimi Tablo 13'de yer almaktadır. 2002 yılında gerçekleştirdiği 8.66 milyar dolar değeri ile ülke imalat sanayi ithalatının %20.9'unu oluşturan kimyasal madde ve ürünler sektörü, 2018 yılına gelindiğinde de 33.41 milyar dolar değeri ile %19 paya sahiptir. Bu durum, sektörün her 2 yılda da ülke imalat sanayi ithalatında büyük pay sahibi olduğu anlamına gelmektedir. 2002 yılında gerçekleştirdiği 6.47 milyar dolar değeri ile ülke imalat sanayi ithalatında bir diğer önemli sektör konumunda olan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörünün, 2018 yılına gelindiğinde ithalat değeri 19.03 milyar dolara yükselmiştir. Sektör ithalat değerinde gerçekleşen bu

artışa rağmen; sektörün ülke toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı yaklaşık 5 puan gerileyerek %10.8 seviyesine düşmüştür. Bir diğer önemli sektör konumunda olan ana metal sanayi sektörünün payında ise, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörünün aksine bir durum yaşanmaktadır. 2002 yılında 4.71 milyar dolar ile ülke imalat sanayi ithalatının % 11.4'ünü oluşturan sektör, 2018 yılına gelindiğinde payını %18.1 seviyesine kadar yükseltmiştir.

Tablo 14. Konya İli İmalat Sanayi İthalatının Sektörel Yapısı (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	KONYA İMALAT SANAYİ (Milyon $)			
	2002		2018 *	
	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	23.66	16.3	136.15	22.1
Kimyasal madde ve ürünler	64.51	44.4	125.23	20.4
Ana metal sanayi	10.10	7.0	89.11	14.5
Gıda ürünleri ve içecek	2.94	2.0	45.01	7.3
Kağıt ve kağıt ürünleri	16.02	11.0	41.89	6.8
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	4.11	2.8	38.10	6.2
Plastik ve kauçuk ürünleri	5.72	3.9	32.21	5.2
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	1.62	1.1	26.65	4.3
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	1.65	1.1	15.69	2.6
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	1.86	1.3	15.39	2.5
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	6.63	4.6	9.43	1.5
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.70	0.5	8.48	1.4
Tekstil ürünleri	3.93	2.7	8.10	1.3
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.06	0.0	6.62	1.1
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.63	0.4	6.08	1.0
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.06	0.0	4.57	0.7
Diğer ulaşım araçları	0.12	0.1	4.40	0.7
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.02	0.0	1.30	0.2
Giyim eşyası	0.00	0.0	0.21	0.0
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.78	0.5	0.19	0.0
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.11	0.1	0.08	0.0
Tütün ürünleri	0.00	0.0	0.00	0.0

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ithalat değerlerinin sektörler itibariyle gelişimi Tablo 14'de yer almaktadır. Analiz döneminin her iki yılında da Konya ili imalat sanayi ithalatında önemli bir yeri olan başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat

sektörü, 2002 yılında 23.66 milyon dolar değeri ile %16.3 olan payını, 2018 yılında 136.15 milyon dolar değeri ile % 22.1'e yükseltmiştir. 2002 yılına göre 2018 yılında payını ciddi oranda artıran bir diğer önemli sektör, ana metal sanayi sektörüdür.2002 yılında 10.1 milyon dolarlık ithalat değeriyle Konya ili imalat sanayi ithalatınının %7'sini oluşturan bu sektör, 2018 yılında gerçekleştirdiği 89.11 milyon dolarlık ithalat ile payını %14.5 seviyesine kadar çıkarmıştır.İmalat sanayi ithalatı içindeki payını artıran diğer önemli sektörler ise, gıda ürünleri ve içecek ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörleridir. Aksine, 2002 yılında 64.51 milyon dolar ile Konya ili imalat sanayi ithalatının % 44.4'ünü oluşturan kimyasal madde ve ürünler sektörü, 2018 yılına gelindiğinde aldığı %20.4 pay ile 24 puan gerilemiştir. 2002 ve 2018 yıllarında, Konya ili imalat sanayi ithalatında önemini yitiren bir diğer sektör, toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı %11'den %6.8'e gerileyen kağıt ve kağıt ürünleri sektörüdür.

Sonuç olarak, 2002 ve 2018 yıllarında ülke imalat sanayi ithalatında ilk 3 sırayı alan sektörlerin (Kimyasal madde ve ürünler, ana metal sanayi ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat) ülke imalat sanayi ithalatı içindeki ağırlığı halen devam etmektedir. Konya ili imalat sanayi ithalatında da başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile kimyasal madde ve ürünler sektörlerinin her iki yılda da ilk 2 sırada yer aldığı görülmektedir. Bu durum, hem ülke hem de Konya ili imalat sanayi ithalatında sektörel anlamda bir değişimin yaşanmadığını göstermektedir.Bununla birlikte, 2002 ve 2018 yıllarında ilk 3 sektörün ülke toplam imalat sanayi ithalatı içindeki ağırlığı (%47.9) aynı kalırken, Konya ilinde başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile kimyasal madde ve ürünler sektörlerinin Konya ili imalat sanayi ithalatı içindeki ağırlığı % 60.7'den % 42.5'e gerilemiştir. Bu durum, ülke imalat sanayi ithalatında sektörel bağımlılığın halen devam ettiğini göstermekle birlikte, Konya ili imalat sanayi ithalatında sektörel çeşitliliğin yaşandığı anlamına gelmektedir.

2.2.2. İmalat Sanayinde Net İhracat

Dış ticaret açığının giderilmesinde ihracat performansı büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, ihracata dönük sektörlerde ithal girdi kullanım

oranının yüksek olması, dış ticaret açığının kapatılmasında bu sektörlerin katkısının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Zira, artan ihracat ithalat artışını da beraberinde getirecektir (Saygılı vd., 2010: 120). Türkiye ekonomisinde de dış ticaret açıkları, üretimin belli ölçüde ithalata bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır. İhracat değerinin hızlı bir şekilde artış göstermesiyle birlikte, ihracatın ağırlıklı bir kısmının ithal girdilerden meydana gelmesi ikili bir yapının varlığını göstermektedir. Buna göre, bir tarafta yerli girdi kullanarak dış pazarlarda rekabet gücü olan sektörlerin ihracatı varken; diğer tarafta girdi teminini büyük ölçüde ithalat ile sağlayan ve yurt içinde sadece ucuz işgücünü kullanarak ihracat yapan sektörler bulunmaktadır. Ülke dış ticaretinde ihracatçı görünen bazı sektörler, aynı zamanda büyük ölçüde ithalatçı da olmaktadır. İhracat ile ithalat değerleri arasındaki farktan oluşan net ihracatın bazı sektörler için negatif değer alması, bu sektörleri negatif yönlü net ihracatçı konuma getirmektedir (Sönmez, 2004: 1-10).

Ülke imalat sanayinde 2018 yılında gerçekleştirdiği 19.24 milyar dolar değeri ile en yüksek ihracat değerine sahip imalat sanayi sektörleri arasında yer alan ana metal sanayi sektörü, yine bu yılda -12.53 milyar dolarlık net ihracat değerine sahiptir. Kimyasal madde ve ürünler sektöründe ise, 2018 yılında 9.36 milyar dolarlık ihracat ile birlikte 33.41 milyar dolarlık ithalatın gerçekleşmiş olması, net ihracatın -24.05 milyar dolar seviyesine ulaşması ile sonuçlanmaktadır (TÜİK, 2019e). Bu durum, imalat sanayinde ihracatçı gibi görünen bu sektörlerin, ihracatın çok üzerinde ithalat değerlerine sahip olarak negatif yönlü net ihracatçı bir yapıya büründüklerini göstermektedir.

Dünya ticaretinde negatif yönlü net ihracatçı ülke konumunda olan Türkiye için, net ihracatın sektörel anlamda değerlendirilmesi dış ticaretteki analizi derinleştirmekte ve ileriye dönük alınması muhtemel iyileştirme tedbirleri için önemli bir veri kaynağı haline gelmektedir (Gürlesel, 2015: 116). Türkiye ve Konya ili imalat sanayi net ihracat değerlerinin sektörler itibariyle gelişimi Tablo 15 ve Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 15. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Net İhracat (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	TÜRKİYE NET İHRACAT (Milyar $)	
	2002	2018 *
İMALAT SANAYİ	**-7.68**	**-18.25**
Kimyasal madde ve ürünler	-7.08	-24.05
Ana metal sanayi	-1.47	-12.53
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-1.52	-11.53
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	-0.76	-5.27
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-1.07	-4.19
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	-4.40	-3.89
Diğer ulaşım araçları	-0.43	-2.71
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.64	-2.68
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	-0.95	-2.20
Kağıt ve kağıt ürünleri	-0.70	-1.49
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-0.15	-0.06
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	-0.03	0.04
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	-0.12	0.28
Tütün ürünleri	0.05	0.46
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	1.06	2.39
Plastik ve kauçuk ürünleri	0.01	2.74
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	-0.15	3.75
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.17	4.63
Gıda ürünleri ve içecek	0.52	6.54
Tekstil ürünleri	3.03	9.89
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.68	10.56
Giyim eşyası	6.27	11.06

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi, 2002 ve 2018 yılları itibariyle sırasıyla gerçekleştirdiği -7.68 milyar dolar ve -18.25 milyar dolar değerleri ile negatif yönlü net ihracatçı bir yapıya sahiptir. İmalat sanayinde, 2002 yılında negatif yönlü net ihracatçı sektörlerin başında -7.08 milyar dolar ile kimyasal madde ve ürünler sektörü gelirken, bu sektörü -4.40 milyar dolar ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü izlemektedir. Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar ile ana metal sanayi sektörleri ise, negatif yönlü net ihracatçı konumda olan diğer önemli sektörler olarak sıralanmaktadır. 2018 yılında da - 2002 yılında olduğu gibi -

kimyasal madde ve ürünler sektörü, gerçekleştirdiği -24.05 milyar dolar ile negatif yönlü net ihracatçı sektörler sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. 2018 yılında, gerçekleştirdiği -12.53 milyar dolar negatif yönlü net ihracat değeri ile ana metal sanayi sektörü, negatif yönlü net ihracatçı bir diğer önemli sektör konumundadır. Bu yılda, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörü de, gerçekleştirdiği -11.53 milyar dolarlık net ihracat değeri ile yüksek seviyede negatif yönlü net ihracat değerine sahip bir diğer önemli sektör konumundadır.

Ülke imalat sanayinde 2002 ve 2018 yıllarında net ihracatçı sektörlerin başında, giyim eşyası ve tekstil ürünleri sektörleri gelmektedir. Bu 2 sektör, 2002 yılında 9.30 milyar dolarlık net ihracat değerine ulaşırken, 2018 yılında bu değer 20.95 milyar dolar seviyesine kadar yükselmektedir.2002 yılında, net ihracatçı bir diğer önemli sektör, 1.06 milyar dolar ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörüdür. Bu sektör, 2018 yılında da gerçekleştirdiği 2.39 milyar dolar değeri ile net ihracatçı yapısını korumaktadır. 2018 yılında net ihracat değerine pozitif yönde katkı sağlayan bir diğer önemli sektör, gerçekleştirdiği 10.56 milyar dolarlık net ihracat değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörüdür. 2018 yılında yüksek net ihracat değerine sahip diğer sektörler, gıda ürünleri ve içecek (6.54 milyar dolar) ile mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler (4.63 milyar dolar) sektörleri olarak sıralanmaktadır.

Tablo 16. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Net İhracat (2002 ve 2018 Yılları)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	KONYA İLİ NET İHRACAT (Milyon $)	
	2002	2018 *
İMALAT SANAYİ	**-20.61**	**1,050.74**
Kimyasal madde ve ürünler	-63.70	-79.52
Kağıt ve kağıt ürünleri	-15.25	-36.39
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-1.56	-10.17
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-6.55	-9.39
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.79	-5.56
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	-0.46	-2.61
Diğer ulaşım araçları	0.51	-1.20
Ana metal sanayi	-8.47	-0.62
Tütün ürünleri	0.00	0.00
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	-0.01	0.15
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-0.07	0.77
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	1.38	1.38
Giyim eşyası	0.48	3.83
Tekstil ürünleri	4.59	8.29
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	11.96	17.84
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	1.63	19.07
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.40	20.61
Plastik ve kauçuk ürünleri	1.78	46.07
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	8.06	120.66
Gıda ürünleri ve içecek	11.94	264.20
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	26.33	265.90
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	7.18	427.44

* Sektör sıralaması, 2018 yılı verileri baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi, 2002 yılında -20.61 milyon dolar ile negatif yönlü net ihracatçı bir konumda yer alırken; 2018 yılına gelindiğinde 1.05 milyar dolar ile net ihracatçı bir yapıya bürünmüştür. Sektörler itibariyle bakıldığında, kimyasal madde ve ürünler sektörü; hem 2002 hem de 2018 yıllarında sırasıyla gerçekleştirdiği -63.70 ve -79.52 milyon dolar değerleri ile Konya ili imalat sanayini olumsuz yönde etkileyerek dış ticaret açığına yol açan negatif yönlü net ihracatçı sektörlerin başında gelmektedir. 2002 yılında negatif yönlü net ihracatçı bir diğer önemli sektör, gerçekleştirdiği -15.25 milyon dolar değeriyle kağıt ve kağıt ürünleri sektörüdür. Bu

sektör, 2018 yılında gerçekleştirdiği -36.39 milyon dolar değeri ile negatif yönlü net ihracatçı yapısını korumaktadır. 2018 yılında gerçekleştirdiği -10.17 milyon dolar değeri ile negatif yönlü net ihracatçı sektörler arasında üst sıralarda yerini alan bir diğer sektör, tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat sektörüdür. Sektör, 2002 yılında da -1.56 milyon dolar değeri ile negatif yönlü net ihracatçı bir konumda bulunmaktadır.

Konya ili imalat sanayinin 2018 yılında net ihracatçı bir yapıya bürünmesinde en büyük rol oynayan sektörlerin başında, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü gelmektedir. Bu sektör, 2018 yılında gerçekleştirdiği 427.44 milyon dolar değeri ile Konya ili imalat sanayinde net ihracatçı sektörler sıralamasında ilk sıradaki yerini almaktadır. Bu durum; özellikle gıda, içecek ve tütün işleyen makineler ile pompa, kompresör, musluk ve vana ürün gruplarından kaynaklanmaktadır (TÜİK, 2019h). 2018 yılında net ihracatçı konumdaki diğer önemli sektörler, gerçekleştirdiği 265.9 milyon dolar değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar ve 264.2 milyon dolar değeri ile gıda ürünleri ve içecek sektörleridir. 2002 yılında ise, Konya ili imalat sanayinde net ihracat değeri yüksek olan sektörlerin başında gerçekleştirdiği 26.33 milyon dolar net ihracat değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü gelmektedir. Bu sektörü, metalik olmayan diğer mineral ürünler (11.96 milyon dolar) ile gıda ürünleri ve içecek (11.94 milyon dolar) sektörleri izlemektedir.

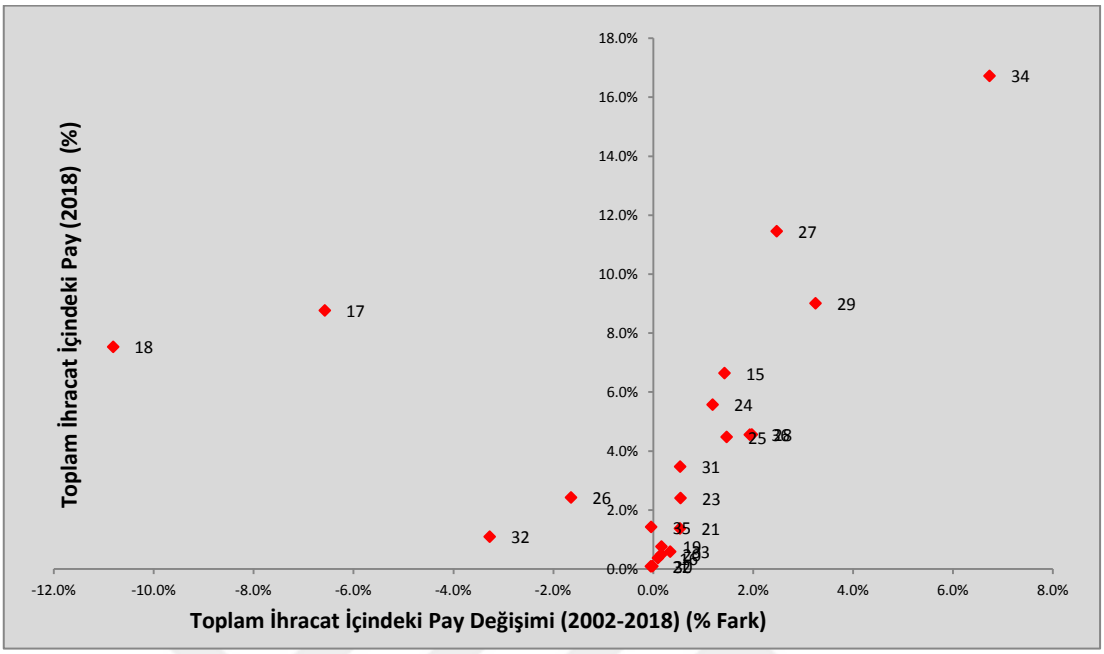
2.2.3. İmalat Sanayinde Piyasa Payı Analizi

Piyasa payı, bir ülkenin/bölgenin toplam ihracat gelirleri içinde belirli bir sektöre ait olan pay olarak ifade edilmektedir. Piyasa payı analizi, imalat sanayi sektörlerinin toplam ihracat içindeki paylarının analiz edilmesi ve bu sektörlerin rekabet performansının belirlenmesine yardımcı olacaktır (Bakımlı, 2011: 69). Piyasa payı analizinin hesaplanmasında, Statik ve Dinamik olmak üzere 2 yaklaşım bulunmaktadır. **Statik yaklaşım**, sektörlerin toplam ihracat içindeki paylarının analiz edilmesine, bir başka deyişle ihracatın sektörel dağılımına dayanır. Buna göre, toplam ihracat içinde yüksek paya sahip olan sektörler, yüksek rekabet performansına sahiptirler (Bakımlı, 2011: 69). **Dinamik yaklaşım ise,** sektörlerin

incelenen dönemde ihracat paylarında meydana gelen değişimleri göstermektedir. Bu yaklaşıma göre, zaman içerisinde ihracatta payı artan sektörler, payı azalan sektörler karşısında rekabet avantajı sağlamaktadır (Bakımlı, 2011: 70). Böylelikle, zaman içindeki değişimlerin yönü belirlenerek, gelecek dönemlere ilişkin bir kestirim yapılabilmektedir (Küçükkiremitçi, 2006: 1).

Statik ve dinamik yaklaşımın tek bir grafik üzerinde birleştirilmesi, piyasa payı analizlerinin daha sağlıklı yorumlanabilmesini sağlayacaktır. Buna göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörleri için yapılan piyasa payı analizleri, Grafik 2 ve Grafik 3'de gösterilmektedir. Bu grafiklerin dikey eksenlerinde yer alan *Toplam İhracat İçindeki Pay (2018) (%)* değeri **statik yaklaşımı** ifade etmekte olup, 2018 yılı imalat sanayi sektör ihracatlarının bu yıldaki toplam ihracata oranlanması ile hesaplanmaktadır. Yatay eksenlerde yer alan *Toplam İhracat İçindeki Pay Değişimi (2002-2018) (% Fark)* değeri ise **dinamik yaklaşımı** ifade etmekte olup, imalat sanayi sektörlerinin 2018 yılına ait ihracat paylarının 2002 yılına ait ihracat paylarından çıkarılması ile elde edilmektedir. Hem statik hem de dinamik analize göre imalat sanayi sektörlerinin yüksek değerler alması, bu sektörlerin rekabet avantajına sahip olduğunu gösterirken, düşük değerler alması rekabet dezavantajını ifade etmektedir.

Grafik 2. Türkiye İmalat Sanayi Sektörleri Piyasa Payı Analizi

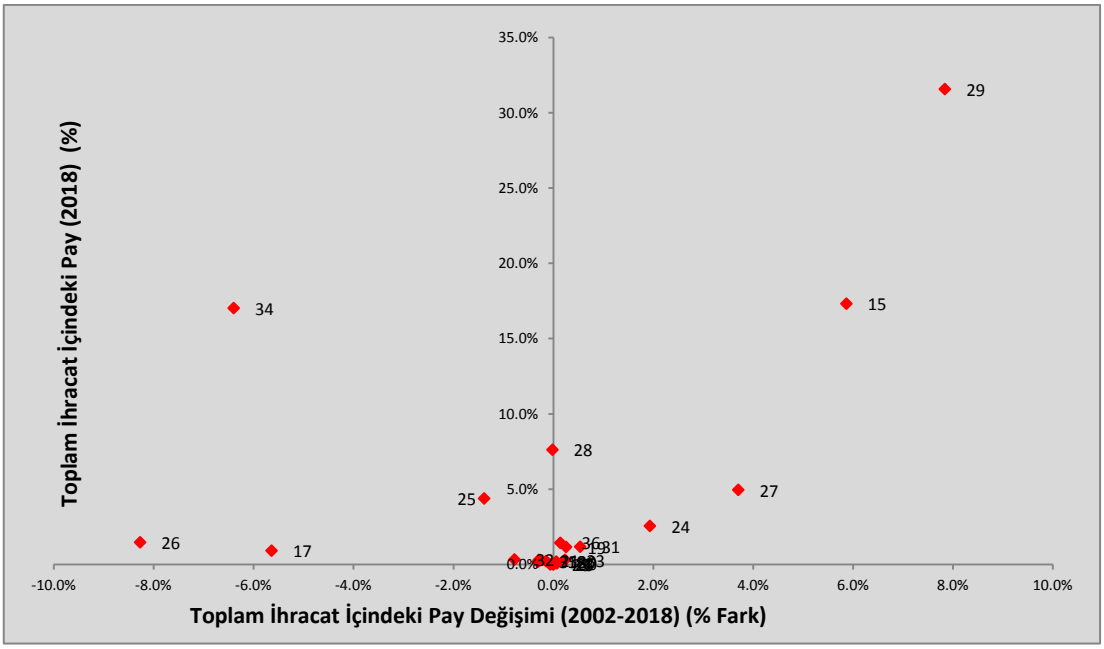
***** Grafikteki rakamlar, imalat sanayi sektörlerine ait ISIC Rev.3 (2 digit) kodlarıdır. Bu kodlara karşılık gelen sektörler için EK-1'e bakınız.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi sektör ihracatında piyasa payları analiz edildiğinde, ilk dikkat çeken sektör motorlu kara taşıtı ve römorklar (ISIC 34) sektörüdür. Bu sektör, 2018 yılında toplam ülke ihracatından aldığı %16.7 pay ile statik analize göre en yüksek rekabet performansına sahip sektör konumunda iken; 2002 yılına oranla ülke ihracatı içindeki payını 6.7 puan artırarak dinamik analize göre de rekabet performansı yüksek bir yapıya bürünmektedir. Bir diğer dikkat çeken sektör, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (ISIC 29) sektörüdür. Bu sektör, ülke ihracatı içindeki payını 3.3 artırarak dinamik analiz itibariyle rekabet performansı en yüksek 2. sektör konumuna gelirken; statik analize göre de ülke ihracatının üst sıralarında yer alarak rekabet avantajına sahip bir görüntü çizmektedir. Hem statik hem de dinamik analize göre, rekabet performansı yüksek diğer sektörler ise; ana metal sanayi (ISIC 27) ile gıda ürünleri ve içecek (ISIC 15) sektörleridir. Ülke imalat sanayi ihracatında tekstil ürünleri (ISIC 17) ve giyim eşyası (ISIC 18) sektörleri ise, 2018 yılı toplam ihracatından sırasıyla aldıkları %8.8 ve %7.5 paylar ile statik analiz açısından rekabet avantajına sahip bir görüntü çizmekle birlikte; dinamik açıdan bakıldığında tersine bir durum ile karşılaşılmaktadır. Öyleki; tekstil ürünleri (ISIC

17)'nin payı 2018 yılında 2002 yılına göre 6.6 puan gerilerken, giyim eşyası (ISIC 18) sektöründe bu düşüş 10.8 puan seviyesine kadar ulaşmaktadır. Genel olarak bakıldığında, tekstil ürünleri (ISIC 17), giyim eşyası (ISIC 18), metalik olmayan diğer mineral ürünler (ISIC 26) ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (ISIC 32) sektörleri dışındaki tüm sektörlerin dinamik analiz itibariyle rekabet performansları artış göstermiştir.

Grafik 3. Konya İli İmalat Sanayi Sektörleri Piyasa Payı Analizi

* Grafikteki rakamlar, imalat sanayi sektörlerine ait ISIC Rev.3 (2 digit) kodlarıdır. Bu kodlara karşılık gelen sektörler için EK-1'e bakınız.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili ihracatında imalat sanayi sektörlerinin piyasa payı analiz edildiğinde; ilk dikkat çeken sektör başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (ISIC 29) sektörüdür. Bu sektör, 2018 yılında Konya ili toplam ihracatından aldığı %31.6 pay ile imalat sanayi sektörleri arasında ilk sırayı alırken; 2002 yılına göre ülke ihracatı içindeki payını da 7.8 puan arttırmaktadır. Bu durum, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (ISIC 29) sektörünü hem statik hem de dinamik analize göre rekabet performansı yüksek sektörlerden biri konumuna getirmektedir. 2018 yılı Konya ili toplam ihracatı içinde %17.3 paya sahip olan ve 2002 yılına göre Konya ili ihracatı içindeki payını 5.9 puan artıran gıda ürünleri ve içecek (ISIC 15) sektörü ise,

rekabet performansını artıran bir diğer önemli sektör konumundadır. Konya ili imalat sanayinde; ana metal sanayi (ISIC 27) ve kimyasal madde ve ürünler (ISIC 24) sektörleri ise, hem statik hem de dinamik açıdan rekabet avantajına sahip diğer önemli sektörlerdir. Motorlu kara taşıtı ve römorklar (ISIC 34) sektörü ise, 2018 yılında statik açıdan toplam Konya ili ihracatının %17'si ile oldukça büyük bir bölümünü oluşturmakla birlikte, dinamik açıdan toplam Konya ili ihracatı içindeki payı 6.4 puan gerilemiştir. Bu durum, motorlu kara taşıtı ve römorklar (ISIC 34) sektörünün 2018 yılında Konya ili ihracatında imalat sanayi sektörleri arasında 3. sırada yer almasına rağmen (bkz. Tablo 12), 2002-2018 dönemi itibariyle rekabet performansının diğer sektörler karşısında giderek zayıfladığını göstermektedir. Statik açıdan Konya ili imalat sanayi ihracatının önemli sektörleri arasında yer almakla birlikte, dinamik analiz itibariyle rekabet performansı zayıflayan diğer önemli sektörler ise, plastik ve kauçuk ürünleri (ISIC 25) ile metalik olmayan diğer mineral ürünler (ISIC 26) ile sektörleridir.

2.2.4. İmalat Sanayinde Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi

Türkiye'nin dış piyasalara olan mal ticaretini etkileyen pazar yapısının çeşitliliği, rekabet gücünü koruması açısından önemlidir. Çünkü, uluslararası piyasalardaki belirli hedef bölgelerin ekonomik performansları, özellikle ihracat fiyatları ve miktarları yoluyla ihracat gelirlerinde aşırı dalgalanmalara neden olabilmektedir. Dışa açık bir ülke ekonomisi açısından yaşanabilecek konjonktürel olumsuzluklardan en az etkilenebilmek için de, ticaret ortaklarının çeşitlilik göstermesi gerekmektedir. Bu çeşitliliğin ölçülmesinde ise, piyasa yoğunlaşmasını ölçen Herfindahl-Hirschman endeksi kullanılarak hesaplanan eşdeğer ülke sayısı (EÜS) dikkate alınmaktadır. Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS)'nın hesaplanmasında şu formül kullanılmaktadır (Manavkat, 2014: 54; Özlale ve Cünedioğlu, 2011: 4):

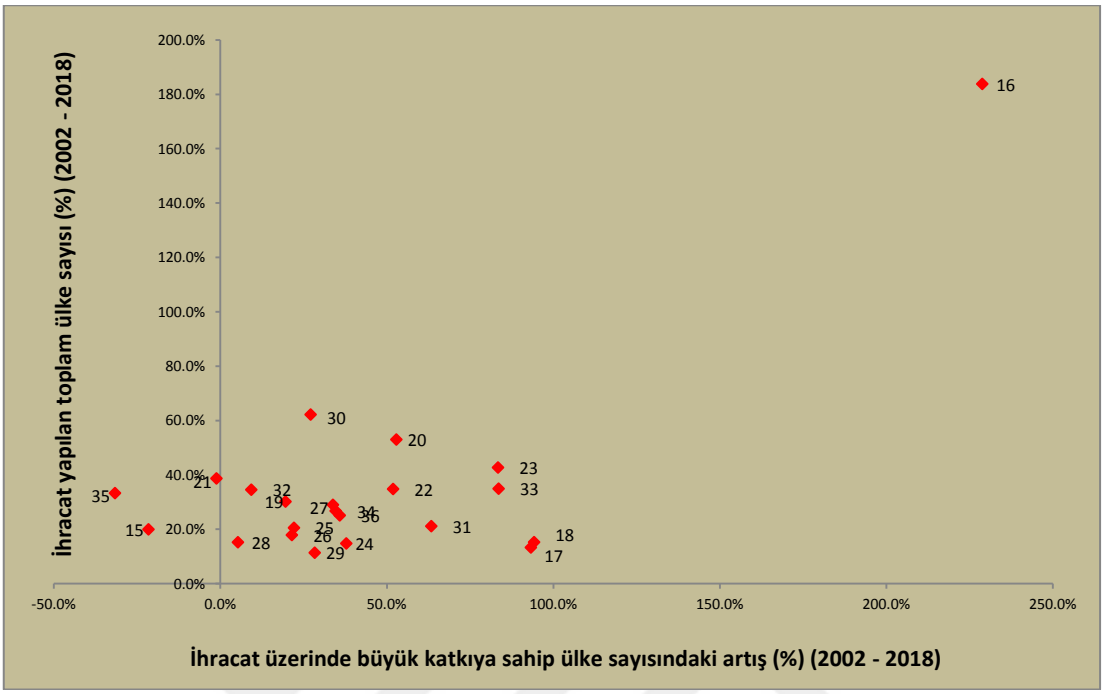
$$E\ddot{U}S_k = \frac{1}{\sum_{i=1}^{n}\left(\frac{X_{ik}}{X_k}\right)^2}$$

k : İmalat sanayi sektörü
i : Ülke
X_{ik} : i ülkesinin k sektörü ihracatı
X_k : k sektörü toplam ihracatı

Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS), yeni girilen ihracat pazarlarında ne kadar etkili ve güçlü olduğumuzun belirlenmesinin yanı sıra sektörel performansın görülmesi açısından da önemli bir kriterdir (Yiğitbaşı ve Karagüney, 2013: 14; MEVKA, 2012: 24). Dış ticarette piyasa çeşitlenmesine bakarken, özellikle ihracat yapılan ülke sayısındaki artışa bakmak yanıltıcı olabilir (Manavkat, 2014: 54). Çünkü, bir ülkenin ya da bölgenin ihracat yaptığı ülke sayısında önemli artışlar yaşanabilir. Ancak yeni girilen pazarlara yapılan ihracat çok da anlamlı olmayan miktarlarda olabilir. Bu durum, söz konusu pazarlara gerçekleştirilen ihracatın kritik bir öneme sahip olmadığını göstermektedir (Yiğitbaşı ve Karagüney, 2013: 12; MEVKA, 2012: 19).

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörleri için yapılan EÜS analizleri, Grafik 4 ve Grafik 5'de yer almaktadır. Bu grafiklerin dikey eksenlerinde yer alan *İhracat yapılan toplam ülke sayısındaki artış (%) (2002-2018)* değeri, bir sektörde zaman içerisinde (2002 ve 2018 yılları) ihracatın gerçekleştiği ülke sayısındaki değişim oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Yatay eksenlerde yer alan *İhracat yapılan eşdeğer ülke sayısındaki artış (%) (2002-2018)* değeri ise, yine bir sektörde zaman içerisinde (2002 ve 2018 yılları) ihracatın gerçekleştiği eşdeğer ülke sayısındaki (EÜS) değişim olarak ifade edilmektedir. İhracat yapılan eşdeğer ülke sayısındaki artışın, ihracat yapılan toplam ülke sayısındaki artıştan büyük olması, yeni girilen ihracat pazarlarında etkili ve güçlü olduğumuzu ifade etmektedir. İhracat yapılan eşdeğer ülke sayısındaki artışın, ihracat yapılan toplam ülke sayısındaki artıştan küçük olması ise, yeni girilen ihracat pazarlarında yeterince etkili ve güçlü olmadığımızı göstermektedir (Yiğitbaşı ve Karagüney, 2013: 12).

Grafik 4. Türkiye İmalat Sanayi Sektörleri Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi

***** Grafikteki rakamlar, imalat sanayi sektörlerine ait ISIC Rev.3 (2 digit) kodlarıdır. Bu kodlara karşılık gelen sektörler için EK-1'e bakınız.

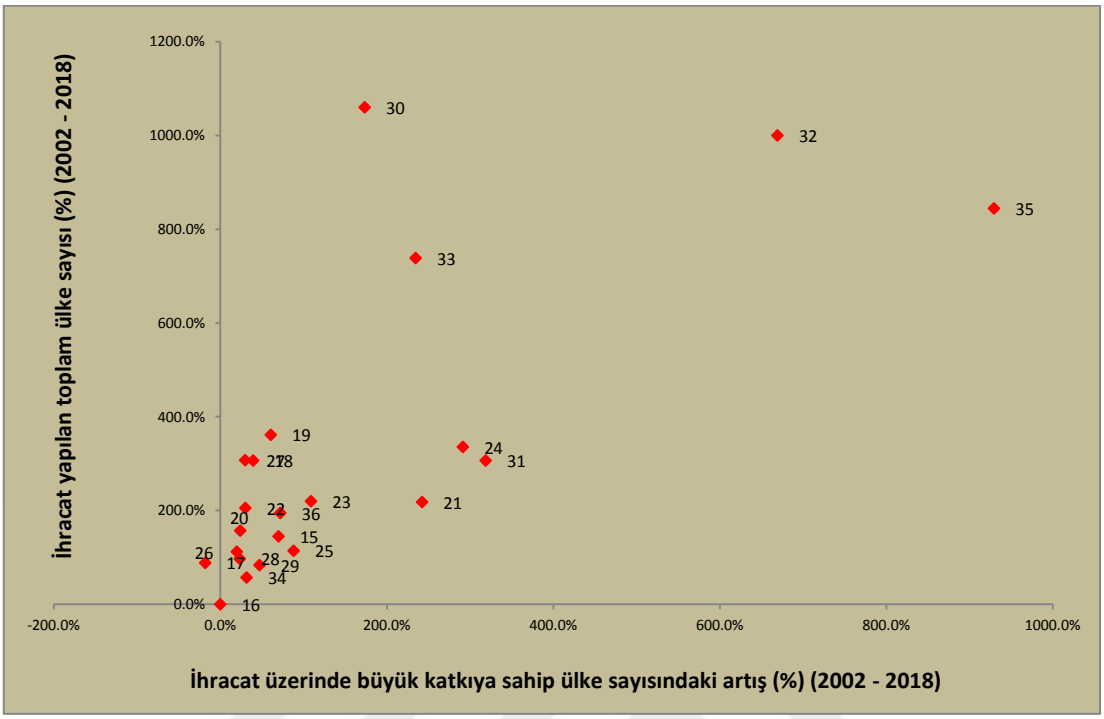
Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Bir sektörde ihracat yapılan toplam ülke sayısı ile eşdeğer ülke sayısının karşılaştırılması, ilgili sektörün yeni girilen pazarlarda ihracat performans düzeyini bizlere gösterecektir (Yiğitbaşı ve Karagüney, 2013: 14; MEVKA, 2012: 24). Ülke imalat sanayi sektörleri için bu analiz yapıldığında aşağıda yer alan sonuçlarla karşılaşılmaktadır. 2018 yılı ülke ihracatında büyük pay sahibi olan tekstil ürünleri (ISIC 17) ve giyim eşyası (ISIC 18) sektörleri, yeni girilen pazarlarda da en iyi performansı gösteren sektörler arasında yerini almaktadır. 2018 yılında, tekstil ürünleri (ISIC 17) ve giyim eşyası (ISIC 18) sektörlerinde ihracatın gerçekleştiği ülke sayısı 2002 yılına göre sırasıyla %13.3 ve %15.3 ile oldukça düşük oranlarda artış göstermekle birlikte, yine bu dönemde eşdeğer ülke sayıları %90'nın üzerinde artış göstermiştir. Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat (ISIC 33) sektörü, toplam ülke sayısı %35 oranında artarken; eşdeğer ülke sayısının %83.6 oranında artış göstermesiyle yeni girilen pazarlarda performansı yüksek sektörler arasına girmektedir. Bir diğer dikkat çekici sektör konumunda olan tütün ürünleri (ISIC 16)

sektöründe ise, ülkemizden 2002 yılında 31 ülkeye ihracat yapılırken, 2018 yılında bu sayı % 183.9 artış göstererek 88'e yükselmiştir. Sektördeki eşdeğer ülke sayısında ise, aynı dönemde %228.9 oranında artışın yaşanması, yeni girilen pazarlarda yüksek düzeyde ihracat performansına sahip olunduğunu göstermektedir. Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar (ISIC 31) ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar (ISIC 23) sektörleri de, yeni girilen ihracat pazarlarında etkili ve güçlü diğer önemli imalat sanayi sektörleri olarak sıralanmaktadır.

Yeni girilen ihracat pazarlarında en kötü performansı gerçekleştiren sektörlerin başında, diğer ulaşım araçları (ISIC 35) sektörü gelmektedir. 2002 yılında, 120 ülkeye ihracatın gerçekleştiği sektörde 2018 yılında ihracatın gerçekleştiği ülke sayısı %33.3 artışla 160'a yükselmiştir. Bununla birlikte, eşdeğer ülke sayısının analiz dönemi itibariyle %31.6 oranında gerilemiş olması, bu sektörde yeni girilen pazarlarda yeterince etkin olamadığımızı göstermektedir. Gıda ürünleri ve içecek (ISIC 15) sektöründe de, benzer bir durum ile karşılaşılmaktadır. 2002 yılında 190 ülkeye ihracatın gerçekleştiği sektörde, 2018 yılında bu sayı %20 artışla 228'e yükselmiştir. Eşdeğer ülke sayısının ise aynı dönemde %21.6 oranında gerilemiş olması, sektörde yeni girilen pazarlarda etkili bir performansın gerçekleşmediğini göstermektedir. Yeni girilen pazarlarda kötü performans gösterdiği gözlenen bir diğer sektör ise, ihracatın gerçekleştiği ülke sayısının 142'den 197'ye yükseldiği kağıt ve kağıt ürünleri (ISIC 21) sektörüdür. Bu sektörde, toplam ülke sayısında %38.7 oranında bir artış yaşanırken, eşdeğer ülke sayısı %1.1 oranında gerilemektedir. Yeni girilen pazarlarda kötü performans gösteren diğer önemli sektörler ise; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (ISIC 30) ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (ISIC 32) sektörleridir.

Grafik 5. Konya İli İmalat Sanayi Sektörleri Eşdeğer Ülke Sayısı (EÜS) Analizi

***** Grafikteki rakamlar imalat sanayi sektörlerine ait ISIC Rev.3 (2 digit) kodlarıdır. Bu kodlara karşılık gelen sektörler için EK-1'e bakınız.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayinde yeni girilen pazarlardaki ihracat performansı analiz edildiğinde ilk dikkat çeken sektör, 2002 yılında 9 ülkeye ihracat gerçekleştirirken 2018 yılında bu sayının 85'e yükseldiği diğer ulaşım araçları (ISIC 35) sektörüdür. İhracat yapılan ülke sayısının 8.4 kat artış gösterdiği sektörde, eşdeğer ülke sayısı ise 9.3 kat artış göstermiştir. Sektörde eşdeğer ülke sayısı, ihracatın gerçekleştiği ülke sayısının oldukça üzerinde artış göstermiştir. Bu durum, sektörün yeni girilen pazarlarda en yüksek performans gösteren sektörler arasında üst sıralara yerleşmesine neden olmaktadır. Yeni girilen pazarlarda iyi performans gösterdiği gözlenen bir diğer önemli sektör, kağıt ve kağıt ürünleri (ISIC 21) sektörüdür. 2002 yılında, 22 ülkeye ihracatın gerçekleştiği sektörde 2018 yılında ihracatın gerçekleştiği ülke sayısı %218.2 artışla 70'e yükselmiştir. Bununla birlikte, eşdeğer ülke sayısında analiz dönemi itibariyle %242.5 ile toplam ülke sayısının üzerinde artış yaşanması, sektörün yeni girilen pazarlarda iyi performans gösterdiğinin en açık göstergesidir. Yeni girilen ihracat pazarlarında etkili olunan bir diğer önemli sektör

ise, toplam ülke sayısı %306.7 artarken; eşdeğer ülke sayısının %318.8 oranında artış gösterdiği başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar (ISIC 31) sektörüdür.

Yeni girilen ihracat pazarlarında en kötü performansı gerçekleştiren sektörlerin başında; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (ISIC 30) sektörü gelmektedir. 2002 yılında, 5 ülkeye ihracatın gerçekleştiği sektörde 2018 yılında ihracatın gerçekleştiği ülke sayısı 10 katın üzerinde artışla 58'e yükselmiştir. Bununla birlikte, eşdeğer ülke sayısının analiz dönemi itibariyle yalnızca %173.5 oranında artış göstermiş olması, sektörde yeni girilen pazarlarda yeterince etkin olamadığımızı göstermektedir. Yeni girilen pazarlarda kötü performans gösteren bir diğer sektör, tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat (ISIC 33) sektörüdür. Sektörde, 2002 yılında 13 ülkeye ihracat gerçekleşirken, 2018 yılında bu sayı %738.5 oranında artışla 109'a yükselmiştir. İhracatın gerçekleştiği toplam ülke sayısındaki yüksek oranlı bu artışa rağmen eşdeğer ülke sayısının %234.7 oranında artış göstermesi, sektörün yeni pazarlarda iyi bir performans gösteremediği anlamına gelmektedir. Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (ISIC 32) ile dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı (ISIC 19), yeni girilen pazarlarda yeterince etkin olamadığımız diğer önemli sektörlerdir. Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (ISIC 32) sektöründe, 2002 yılında 6 ülkeye ihracat gerçekleşirken; 2018 yılında bu sayı 10 kat artışla 66'ya yükselmiştir. Sektörde ihracat yaptığımız ülke sayısındaki bu artışa rağmen, eşdeğer ülke sayısı 6.7 kat artış göstermiştir. Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı (ISIC 19) sektöründe ise, toplam ülke sayısı %361.5 oranında artış gösterirken; eşdeğer ülke sayısı %60.7 oranında artış göstermiştir.

2.3. Talep Yapısına Göre Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

Bir ekonomide ara ve yatırım malları üreten kesimlerin gelişme hızı, sanayileşme sürecinin modernleşme ve derinleşme yönünde gelişmesini yansıtan en temel göstergelerdendir (Dalgıç, 2011: 113). Çok sayıda çalışma, gelişmiş ülkelerin ara ve yatırım mallarında, gelişmekte olan ülkelerin ise tüketim mallarında uzmanlaşmaya yöneldiğini ortaya koymaktadır (Bahar, 2005: 87).

Ülkemiz, tarihsel olarak ara (hammadde ve malzeme) ve yatırım (sermaye) malları ithalatına belli ölçüde bağımlı bir sanayi yapısına sahip olmuştur. İhracat görece yüksek bir performans sergilemekle birlikte; tüketim malı ithalat artışları yanında, ithalat bağımlılığı yüksek ve ağırlıkla iç piyasaya üretim yapan sektörlerin ara ve yatırım malı ithalat artışları nedeniyle oluşan dış ticaret açığı makroekonomik istikrar önünde büyük risk oluşturmaktadır (Kaya, 2016: 63). Diğer bir ifadeyle; iç ve dış talep gelişmelerine bağlı olarak oluşan tüketim, ara ve yatırım malı ihtiyacının önemli bir bölümünün ithalatla karşılanması, dış ticaret açığı üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Üretimin daha yüksek oranda yerli girdi kullanması veya yüksek oranda katma değer sağlaması, ihracatta dış ticaret açığının kapatılmasına güçlü bir şekilde katkı yapacak; aksi takdirde bu katkı sınırlı kalacaktır (Saygılı vd., 2010: 125-126). Eşiyok ve Kafalı'nın (2013) talep yapısına göre sınıflandırma şekli ile düzenlenen 2002 ve 2018 yılları Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracatı Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracatı (2002 ve 2018 Yılları)

TALEP YAPISINA GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)				KONYA (Milyon $)			
	2002		2018		2002		2018	
	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY
TÜKETİM MALLARI	15.29	45.4	48.10	30.5	26.75	21.5	376.13	22.6
ARA MALLARI	8.51	25.3	47.53	30.1	23.67	19.0	248.66	14.9
YATIRIM MALLARI	9.90	29.4	62.10	39.4	74.22	59.5	1,040.82	62.5

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayinde tüketim malları ihracatı, 2002 yılında gerçekleştirdiği 15.29 milyar dolar değeri ile toplam ülke imalat sanayi ihracatının %45.4'ünü oluşturmaktadır. 2018 yılına gelindiğinde ise, tüketim malları ihracatı 48.1 milyar dolar seviyesine yükselmekle birlikte, tüketim malları ihracatının toplam ülke imalat sanayi ihracatı içindeki payı %30.5'e gerilemiştir. 2002 yılında ülke toplam imalat sanayi ihracatının %45.4'ünü oluşturan tüketim mallarının 2018 yılına gelindiğinde %30.5 seviyesine kadar gerilemesi, aradaki farkın yatırım malları payında 10 ve ara malları payında yaklaşık 5 puan artışa neden olmaktadır. Bu şekilde, zaman içinde tüketim mallarının payı gerilerken ara ve yatırım mallarının payında artışların

yaşanması, sanayileşme sürecinde ülkemizin ciddi oranda gelişme gösterdiği anlamına gelmektedir (Saygılı vd., 2010: 7).

Talep yapısına göre Konya ili imalat sanayi ihracatında, 2002 ve 2018 yıllarında yatırım malları ihracatı büyük pay sahibidir. Yatırım malları, 2002 yılında gerçekleştirdiği 74.22 milyon dolar ile toplam Konya ili imalat sanayi ihracatının %59.5'ini oluşturmaktadır. 2018 yılına gelindiğinde, Konya ilinde yatırım malları ihracatı 1.04 milyar dolara yükselirken, yatırım mallarının Konya ili imalat sanayi ihracatından aldığı pay %62.5 seviyesine ulaşmıştır. 2002 ve 2018 yıllarında Konya ili imalat sanayi ihracatının talep yapısına göre dağılımında ise; ciddi bir değişim yaşanmamıştır. Bu dönemde, ara malları ihracatında gözlenen küçük oranlı azalış (4.1 puan); özellikle yatırım mallarının payında artışa neden olmaktadır.

Tablo 18. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İthalatı (2002 ve 2018 Yılları)

TALEP YAPISINA GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)				KONYA (Milyon $)			
	2002		2018		2002		2018	
	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY
TÜKETİM MALLARI	5.36	13.0	15.23	8.7	7.71	5.3	60.13	9.8
ARA MALLARI	18.40	44.5	92.02	52.3	104.43	71.9	312.52	50.8
YATIRIM MALLARI	17.62	42.6	68.73	39.1	33.11	22.8	242.24	39.4

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Eşiyok ve Kafalı'nın (2013) talep yapısına göre sınıflandırma şekli ile düzenlenen 2002 ve 2018 yılları Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ithalatı Tablo 18'de yer almaktadır. Ülke imalat sanayi ithalatında, her iki yılda da ara ve yatırım malları ithalatı büyük pay sahibidir. Ülke toplam imalat sanayi ithalatının 2002 yılında %87.0'sini (36.02 milyar dolar) ve 2018 yılında %91.3'ünü (160.75 milyar dolar) ara ve yatırım malları oluşturmaktadır. Bu durum, imalat sanayinde ihracat/üretim yapabilmek için, ara ve yatırım mallarında ithalat yapmak zorunda olduğumuzu göstermektedir (Şahin, 2008: 63). 2002 ve 2018 yıllarında, ülke imalat sanayi ithalatının talep yapısına göre dağılımına bakıldığında, ara malları ithalatı payında yaklaşık 8 puanlık bir artış görülmektedir. Bu artış, tüketim ve yatırım malları ithalatı payında birbirine yakın oranlarda azalışlara neden olmaktadır.

Ara ve yatırım malları, hem 2002 hem de 2018 yıllarında toplamda Konya ili imalat sanayi ithalatından %90'nın üzerinde pay almaktadır. 2002 yılında toplam 137.55 milyon dolar olarak gerçekleşen ara ve yatırım malları ithalatı, 2018 yılına gelindiğinde 554.75 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. Talep yapısına göre Konya ili imalat sanayi ithalatının dağılımında ise, 2002 ve 2018 yıllarında ciddi oranda bir değişim yaşanmıştır. Bu iki yıl değerleri itibariyle, tüketim malları ithalatı payında ciddi bir değişim gözlenmezken; yatırım malları ithalatının payı %22.8'den %39.4'e kadar yükselmiştir. Buna karşılık, ara malları ithalatı payı %71.9'dan %50.8 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 19. Talep Yapısına Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Dengesi (2002 ve 2018 Yılları)

TALEP YAPISINA GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)		KONYA (Milyon $)	
	DIŞ TİCARET DENGESİ		DIŞ TİCARET DENGESİ	
	2002	2018	2002	2018
TÜKETİM MALLARI	9.93	32.87	19.05	316.00
ARA MALLARI	-9.89	-44.49	-80.76	-63.86
YATIRIM MALLARI	-7.72	-6.63	41.11	798.59

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaret dengesinin 2002 ve 2018 yılları itibariyle talep yapısına göre sınıflandırılmış şekli Tablo 19'da yer almaktadır. Ülke imalat sanayi, 2002 ve 2018 yıllarında sırasıyla ara mallarında 9.89 ve 44.49 milyar dolar, yatırım mallarında 7.72 ve 6.63 milyar dolar dış ticaret açığı vermektedir. Her iki yılda da ülke imalat sanayinde ara ve yatırım mallarının dış ticaret açığı vermesi, ağırlıkla iç pazara üretim yapan sektörlerin ara ve yatırım malları ithalatından kaynaklanmaktadır (Saygılı vd., 2010: 126).

Konya ili imalat sanayi, 2002 ve 2018 yıllarında sırasıyla tüketim mallarında 19.05 ve 316 milyon dolar, yatırım mallarında 41.11 ve 798.59 milyon dolar dış ticaret fazlası vermektedir. Bu durum, Konya ilinde tüketim ve yatırım malları ithalatının iç piyasadan ziyade ihracata yönelik olarak yapıldığını göstermektedir. Konya ili imalat sanayinde dış ticaret açığının oluşması ise, özellikle iç pazara üretim yapan sektörlerin ara malı ithalatından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, ihtiyaç duyulan zorunlu ithal malları (petrol ürünleri gibi) dışında kalan ara mallarında, ithalatını gerçekleştirdiğimiz ürünlerde yerli üretime yönelim büyük önem arz etmektedir. Böylelikle, özellikle kriz dönemlerinde, ithal ara malları fiyatlarının yükselmesi sonucu yaşanan maliyet artışlarının olumsuz etkisi azaltılacaktır.

2.4. Teknoloji Düzeyine Göre Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji geliştirme yetkinlikleri sınırlıdır. Bu yüzden, ülke içinde geliştirilen teknolojiden ziyade gelişmekte olan ülkelerin teknoloji lideri gelişmiş ülkelerden yapacakları ithalat aracılığıyla yüksek teknoloji ürünler ile tanışması, bu ülkelerde gerçekleşecek ekonomik büyümenin anahtarı konumundadır (Savvides ve Zachariadis, 2005: 482; Saygılı vd., 2010: 22). Ayrıca, ileri teknolojiye sahip malların yabancı ülkelerden ithal edilmesi ve bu malların yerli üretim sürecinde kullanılması, dışarıda yapılmış AR-GE yatırımlarının oluşturduğu bilgiye dolaylı olarak sahip olunmasını sağlaması açısından da büyük önem taşımaktadır (Dalgıç, 2011: 47).

Dünya ölçeğindeki AR-GE, patent ve eğitim faaliyetleriyle karşılaştırıldığında, ülkemiz teknolojik gelişme hacmi düşük seviyelerde kalmaktadır (Ay ve Yardımcı, 2007: 101). Bu açıdan bakıldığında, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin rekabet baskısından korunmak için imalat sanayilerinde teknolojik dönüşümü sağlamaları gerekmektedir (Demir, 2009: 118). Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için imalat sanayindeki bu dönüşümü önemli kılan sebepler aşağıda sıralanmaktadır (Taymaz, 2001: 77; Demir, 2009: 128):

- ✓ İmalat sanayinde teknoloji yoğun sektörler, teknolojik ürün ve süreç yeniliklerinin ortaya konulmasında, imalat sanayinde yer alan diğer sektörlere oranla daha ön plana çıkmaktadır.
- ✓ Teknoloji yoğun sektörler, talep artış hızı yüksek olan sektörlerdir. Dolayısıyla da gelirdeki artış ile birlikte yüksek teknolojiye dayalı ürünlere yönelik talep, diğer düşük teknoloji ile üretilen ürünlere olan talebe oranla daha yüksektir. Bu açıdan teknoloji yoğun sektörler "büyüme" sektörleri olarak da bilinmektedir.

- ✓ Ayrıca teknoloji yoğun sektörler; üretkenliğin, teknolojik rantların ve ücretlerin yüksek olduğu sektörlerdir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Sanayi Strateji Belgesi'nde en temel stratejik hedeflerden biri, *sanayide bilgi ve teknolojiye dayalı yüksek katma değerli yerli üretimin geliştirilmesi* olarak ifade edilmektedir (TCSTB, 2015: 33). Bu açıdan bakıldığında, ihraç edilen ürünlerin teknoloji yoğunluğu itibariyle sınıflandırılması ve değerlendirilmesi sanayinin gelişmişliği olduğu kadar ihracatın teknoloji ve katma değer içeriğini de ortaya koymaktadır (Gürlesel, 2015: 40). OECD'nin (2011) baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflamasına göre, imalat sanayi ürünleri teknoloji yoğunluğu itibariyle *düşük teknoloji, orta düşük teknoloji, orta yüksek teknoloji* ve *yüksek teknoloji* olmak üzere dört ana gruba ayrılmaktadır. 2002 ve 2018 yılları itibariyle Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatının teknoloji düzeyine göre sınıflandırılmış şekli Tablo 20. ve Tablo 21.'de yer almaktadır.

Tablo 20. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracatı (2002 ve 2018 Yılları)

TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)				KONYA (Milyon $)			
	2002		2018		2002		2018	
	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY	İHRACAT	% PAY
DÜŞÜK TEKNOLOJİ	15.76	46.8	51.38	32.6	27.74	22.3	385.96	23.2
ORTA DÜŞÜK TEKNOLOJİ	7.68	22.8	43.46	27.6	31.79	25.5	329.18	19.8
ORTA YÜKSEK TEKNOLOJİ	8.18	24.3	57.37	36.4	63.56	51.0	918.62	55.2
YÜKSEK TEKNOLOJİ	2.08	6.2	5.52	3.5	1.55	1.2	31.86	1.9

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Teknoloji düzeyine göre Türkiye imalat sanayi ihracatında, 2002 ve 2018 yıllarında en büyük pay düşük teknolojili ürünlerdedir. 2002 yılında 15.76 milyar dolarlık ihracatın gerçekleştiği düşük teknoloji ürünlerinde 2018 yılında bu değer 51.38 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir. Bununla birlikte, 2002 yılında ülke imalat sanayi ihracatından %46.8 pay aldığı görülen düşük teknolojili ürünlerin payı, 2018 yılına gelindiğinde 14.2 puan düşüş göstererek %32.6 seviyesine gerilemiştir. Bu durum, orta teknolojili ürünlerde (orta düşük ve orta yüksek) 2002 yılında 15.87 milyar dolarlık ihracat gerçekleşirken, 2018 yılına gelindiğinde bu rakamın 5 katın

üzerinde bir artışla 100.83 milyar dolar seviyesine yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Orta teknolojili ürünlerde bu denli yüksek oranlı bir artışın yaşanmasında, motorlu kara taşıtı ve römorklar (2002 yılı: 3.60 milyar dolar ve 2018 yılı: 28.09 milyar dolar) ile ana metal sanayi (2002 yılı: 3.24 milyar dolar ve 2018 yılı: 19.24 milyar dolar) sektörleri önemli rol oynamaktadır (TÜİK, 2019e).

Teknoloji düzeyine göre, 2002 ve 2018 yıllarında toplam Konya ili imalat sanayi ihracatından %50'nin üzerinde paylar alan orta yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünlerden, bu yıllarda sırasıyla 63.56 ve 918.62 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. Bu durum, özellikle başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (2002 yılı: 30.84 milyon dolar ve 2018 yılı: 563.59 milyon dolar) ile motorlu kara taşıtı ve römorklar (2002 yılı: 30.45 milyon dolar ve 2018 yılı: 303.99 milyon dolar) sektörlerindeki artışlardan kaynaklanmaktadır (TÜİK, 2019e). Teknoloji düzeyine göre Konya ili imalat sanayi ihracatının dağılımına bakıldığında ise, en dikkat çeken gelişmenin 2002 yılında %25.5 olarak gerçekleşen orta düşük teknoloji ürünleri payının 2018 yılında %19.8'e gerilemesidir. Bununla birlikte, orta düşük teknoloji ürünleri payındaki bu düşüş oranına yakın bir değerde, orta yüksek teknoloji ürünleri payında artış meydana gelmiştir. Bu durum, Konya ili imalat sanayi ihracatı teknoloji düzeyinin son dönemlerde artış gösterdiği ve geleneksel sektörlerden teknolojik yoğunluğun daha fazla olduğu sektörlere doğru bir geçişin yaşandığı anlamına gelmektedir.

Tablo 21. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İthalatı (2002 ve 2018 Yılları)

TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)				KONYA (Milyon $)			
	2002		2018		2002		2018	
	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY	İTHALAT	% PAY
DÜŞÜK TEKNOLOJİ	6.72	16.2	20.02	11.4	24.47	16.8	108.18	17.6
ORTA DÜŞÜK TEKNOLOJİ	9.95	24.1	58.44	33.2	25.02	17.2	154.62	25.1
ORTA YÜKSEK TEKNOLOJİ	17.93	43.3	73.85	42.0	93.37	64.3	326.17	53.0
YÜKSEK TEKNOLOJİ	6.78	16.4	23.67	13.4	2.39	1.6	25.91	4.2

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Teknoloji düzeyine göre Türkiye imalat sanayi ithalatında orta yüksek teknolojili ürünler ön plana çıkmaktadır. 2002 yılında gerçekleştirdiği 17.93 milyar

dolarlık ithalat ile bu yıldaki ülke imalat sanayi ithalatının %43.3'ünü oluşturan orta yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünler, 2018 yılına gelindiğinde 73.85 milyar dolarlık ithalat ile bu yıldaki imalat sanayi ithalatının %42'sini oluşturmaktadır. Teknoloji düzeyine göre ülke imalat sanayi ithalatının dağılımında, 2002 ve 2018 yıllarında orta düşük teknoloji düzeyinde görülen 9.1 puanlık artış; düşük, orta yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerinde belirli oranlarda düşüşlere neden olmaktadır. Bu düşüşler arasında en yüksek oranda gerilemenin düşük teknoloji düzeyinde gerçekleşmiş olması, imalat sanayi ithalatında teknoloji düzeyinin belirli seviyede de olsa yükseldiğini göstermektedir.

Teknoloji düzeyine göre Konya ili imalat sanayi ithalatında, 2002 ve 2018 yıllarında orta yüksek teknoloji düzeyine sahip ürünler büyük pay sahibidir. 2002 yılında gerçekleştirdiği 93.37 milyon dolarlık ithalat ile Konya ili imalat sanayi ithalatının %64.3'ünü oluşturan orta yüksek teknolojili ürünler, 2018 yılında gerçekleştirdiği 326.17 milyon dolarlık ithalat ile Konya ili imalat sanayi ithalatının %53'ünü oluşturmaktadır. Orta yüksek teknolojili ürünler hâlen Konya ili imalat sanayi ithalatında en büyük pay sahibi olan teknoloji düzeyi konumunda olmakla birlikte, imalat sanayi ithalatı içindeki payının 2002 yılına göre ciddi oranda gerilediği görülmektedir. Teknoloji düzeyine göre Konya ili imalat sanayi ithalatının dağılımında ise, orta yüksek teknoloji ürünlerindeki 11.2 puanlık gerilemenin büyük oranda orta düşük teknoloji ürünleri payında artışa neden olması, teknoloji düzeyinde yaşanan olumsuz yönde değişime işaret etmektedir.

Tablo 22. Teknoloji Düzeyine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaret Dengesi (2002 ve 2018 Yılları)

TEKNOLOJİ DÜZEYİNE GÖRE İMALAT SANAYİ	TÜRKİYE (Milyar $)		KONYA (Milyon $)	
	DIŞ TİCARET DENGESİ		DIŞ TİCARET DENGESİ	
	2002	2018	2002	2018
DÜŞÜK TEKNOLOJİ	9.04	31.36	3.27	277.78
ORTA DÜŞÜK TEKNOLOJİ	-2.27	-14.97	6.78	174.55
ORTA YÜKSEK TEKNOLOJİ	-9.75	-16.49	-29.81	592.46
YÜKSEK TEKNOLOJİ	-4.70	-18.15	-0.84	5.95

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaret dengesinin 2002 ve 2018 yılları itibariyle teknoloji düzeyine göre sınıflandırılmış şekli Tablo 22'de yer almaktadır. Ülke imalat sanayi, düşük teknolojili ürünlerde 2002 ve 2018 yıllarında sırasıyla 9.04 ve 31.36 milyar dolar dış ticaret fazlası vermektedir. Başta orta yüksek teknolojili ürünler (2002 yılında 9.75 ve 2018 yılında 16.49 milyar dolar dış açık) olmak üzere, yüksek teknolojili ürünler (2002 yılında 4.70 ve 2018 yılında 18.15 milyar dolar dış açık) ve orta düşük teknolojili ürünler (2002 yılında 2.27 ve 2018 yılında 14.97 milyar dolar dış açık) ise, dış ticaret açığı vermektedir. Buna göre, her iki yılda da ülke imalat sanayinde düşük teknolojili ürünler dışındaki tüm ürün grupları dış ticaret açığı vermiştir. Bu durum, Türkiye'nin dışa açık politikalarda düşük profilli ürünler çerçevesinde dünya ekonomisine eklemlendiğini, imalat sanayinde ve cari işlemler dengesinde gerçekleşen açıkların esas olarak sanayinin bu olumsuz yapısından kaynaklandığını göstermektedir (Eşiyok, 2013: 6-7).

Konya ili imalat sanayinde, analiz döneminin her 2 yılında da (2002 ve 2018 yılları) düşük ve orta düşük teknolojili ürünlerde dış ticaret fazlası yaşanmaktadır. Orta yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerde ise, 2002 yılında gerçekleşen dış ticaret açıkları 2018 yılında dış ticaret fazlasına dönüşmüştür. Buna göre 2002 yılında orta yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerde sırasıyla gerçekleşen 29.81 ve 0.84 milyon dolarlık dış ticaret açıkları, 2018 yılında yerini 592.46 ve 5.95 milyon dolarlık dış ticaret fazlalarına bırakmıştır. Konya ili imalat sanayinin dış ticaret açığı veren bir yapıdan dış ticaret fazlası veren bir yapıya dönüşmesi, önemli oranda orta yüksek teknolojili ürünlerdeki bu değişimden kaynaklanmaktadır.

2.4.1. Teknoloji Düzey Puanı (TDP) ve Teknolojik Açık

Eşiyok ve Kafalı (2013) tarafından hesaplanan Teknoloji Düzey Puanı (TDP), OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflamasından hareketle her bir teknoloji düzeyine puanlar (Düşük: 1 Puan, Orta Düşük: 2 Puan, Orta Yüksek: 3 Puan, Yüksek: 4 Puan) verilmek suretiyle oluşturulmuştur. Her bir imalat sanayi sektör ihracat ya da ithalatının toplam imalat sanayi ihracat ya da ithalatı içindeki payı, ait olduğu teknoloji grubunun puanıyla çarpılarak (yüksek teknoloji grubundaysa 4, orta yüksek teknoloji grubundaysa 3, orta düşük teknoloji grubundaysa 2 ve düşük

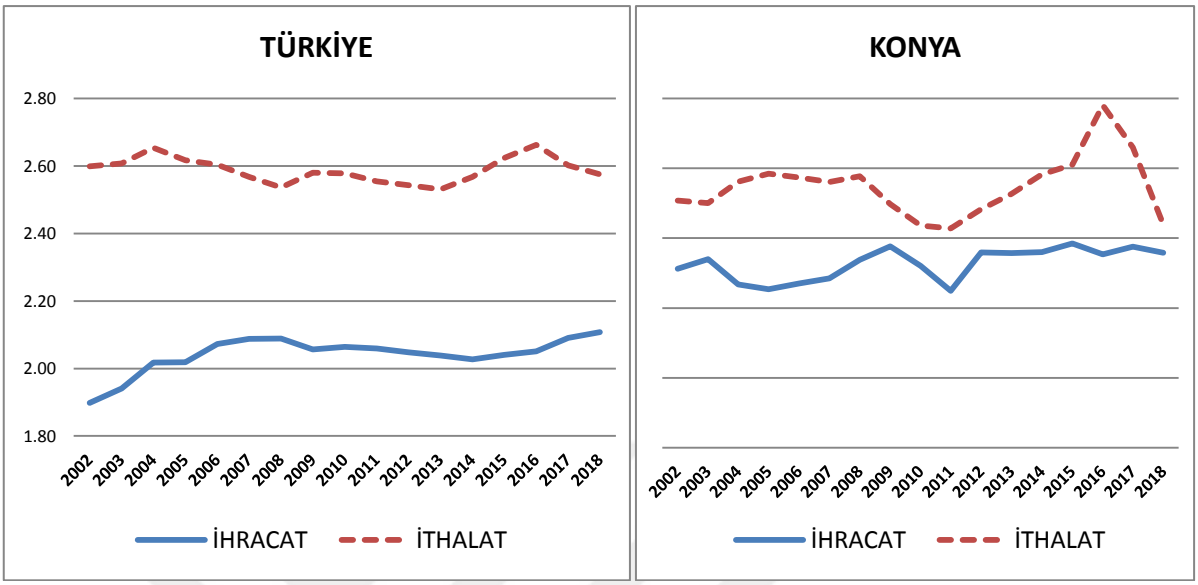
teknoloji grubundaysa 1'le çarpılarak) teknoloji ağırlıklı ortalama paylar hesaplanmıştır. Her bir sektörün bu yolla hesaplanan teknoloji ağırlıklı ortalama payları toplanarak her yıl için ayrı ayrı teknoloji düzey puanları belirlenmiştir. Buna göre TDP, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 85-86):

$$TDP = \sum_{i=1}^{n} w_i S_i \qquad S \in \{1,2,3,4\} \qquad w_i = \frac{x_i(m_i)}{\sum X(M)}$$

i : Sektör
Si : i sektörünün teknoloji puanı
n : Sektör sayısı
$x_i(m_i)$: i sektörü ihracatı/ithalatı
X(M) : İmalat sanayi toplam ihracatı/ ithalatı

Tüm sektörleri kapsayacak biçimde teknoloji düzeyini yıllar itibariyle gösteren TDP, hem Türkiye hem de Konya ili imalat sanayi ürünleri ihracatı ve ithalatının teknoloji düzeyine göre karşılaştırılabilir olması bakımından oldukça önemlidir. TDP, 1 ile 4 arasında bir değer alacaktır. İhracatta TDP değerinin 1'e yaklaşması, ihracata konu imalat sanayi ürünlerinin düşük teknoloji ile üretildiklerini gösterirken; bu değerin 4'e yaklaşması, ilgili ürünlerin yüksek teknoloji ile üretildikleri anlamına gelmektedir. İthalatta ise, 1'e yaklaşan TDP değeri düşük teknolojili imalat sanayi ürünleri transferinin daha yoğun bir şekilde gerçekleştiğini ve 4'e yaklaşan TDP değeri yüksek teknolojili imalat sanayi ürünleri transferinin yoğunlaştığını göstermektedir (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 85-86).

Grafik 6. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Teknoloji Düzey Puanı (TDP) (2002-2018)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

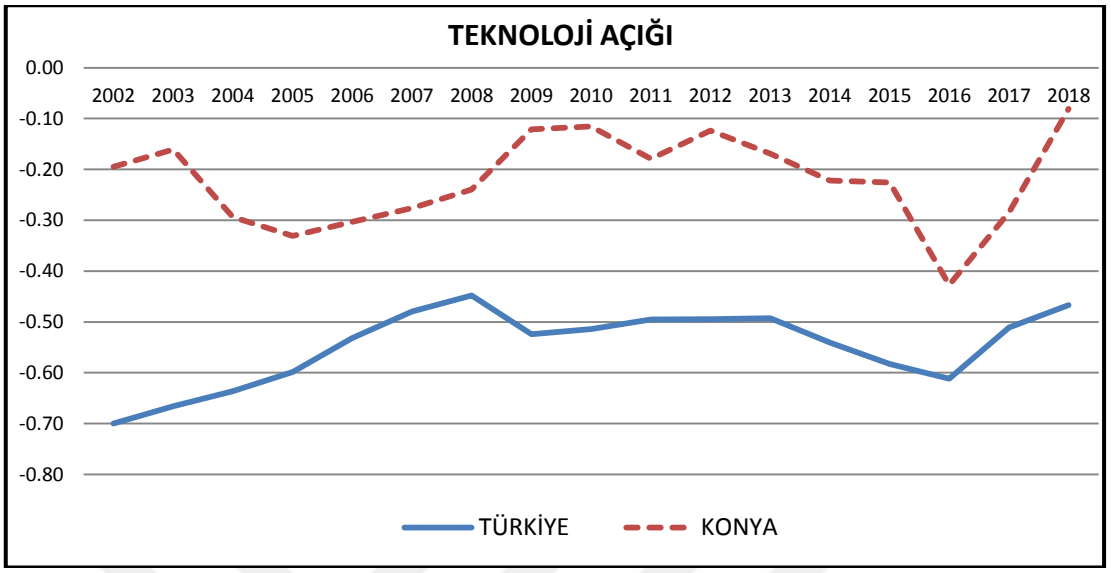
Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatının 2002-2018 döneminde gerçekleşen TDP'leri Grafik 6'da yer almaktadır. Buna göre Türkiye imalat sanayi ihracatının TDP'si, 2018 yılında 2.11 olarak gerçekleşmektedir. Bu değer, Türkiye imalat sanayinde ihracatı yapılan ürünlerin ortalama teknoloji düzeyinin orta düşük teknoloji grubuna oldukça yakın olduğunu göstermektedir. 2002 yılı için hesaplanan TDP değerinin 1.90 olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde, 13 yıllık dönemde ülke imalat sanayi üretiminde yüksek teknoloji kullanımında artış yaşanmıştır. Türkiye imalat sanayi ihracatı için yapılan hesaplama ithalat için de yapıldığında, 2018 yılı itibariyle Türkiye imalat sanayi ithalatı TDP'si 2.57 değerini almaktadır. Bu puanla Türkiye imalat sanayi ithalatı, orta düşük teknoloji ile orta yüksek teknoloji grupları arasında yer almaktadır. 2002 yılında da TDP değerinin 2.60 olarak gerçekleşmesi, ithalatda dönem içinde teknoloji bazında çok fazla bir değişimin yaşanmadığını göstermektedir.

TDP'ye göre 2018 yılında 2.36 olarak hesaplanan Konya ili imalat sanayi ihracatı, orta düşük teknoloji ile orta yüksek teknoloji grubu arasında ve orta düşük teknoloji ağırlıklı bir yapıdadır. 2002 yılı için hesaplanan teknoloji düzey puanı ise, 2.31 olarak gerçekleşmektedir. Bu durum, 2002-2018 döneminde imalat sanayi

üretiminde ileri teknoloji kullanımının az da olsa artış gösterdiği anlamına gelmektedir. İhracatta olduğu gibi, Konya ili imalat sanayi ithalatı da teknoloji düzeyine göre incelenerek TDP değeri hesaplanmıştır. Buna göre, 2018 yılı itibariyle Konya ili imalat sanayi ithalatı TDP'si 2.44 değerini almaktadır. Bu puanla Konya ili imalat sanayi ithalatı, orta düşük teknoloji ile orta yüksek teknoloji grubu arasında yer almaktadır. İthalatın dönem içinde teknoloji bazındaki gelişmeleri değerlendirildiğinde ise, 2002 yılında 2.51 olan TDP'nin yıllar itibariyle çok fazla değişmediği ve 2002-2014 döneminde 2.40-2.60 aralığında değerler aldığı görülmektedir.2015-2017 yıllarında 2.60'ın altına düşmeyen TDP, 2018 yılında 2.44 seviyesine kadar gerilemiştir. Türkiye ve Konya ili imalat sanayini birlikte değerlendirdiğimizde, Konya ili imalat sanayi ihracatı Türkiye geneline göre daha yüksek teknoloji içeren imalat sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Konya ili imalat sanayi ithalatında ise, ülke imalat sanayi ithalatı ile genel olarak oldukça benzer teknolojide ürünler yer almaktadır.

Teknoloji düzeyi yüksek ürünlerin ihraç edilmesi, rekabet avantajı ile birlikte ekonomik anlamda da bir üstünlük sağlamaktadır. Teknoloji düzeyi yüksek ürünlerin ithal edilmesi ise; özellikle gelişmekte olan ülkelerde teknoloji lideri ülkelerden teknoloji transferi yoluyla ithal edilen ürünlerin yabancı teknolojilerin yerli ekonomiye aktarılması ve yerli ekonomideki sektörler arasında yayılması ile birçok sanayi dalında kullanılmaya başlanması, AR-GE maliyetlerinin azalması ile birlikte verimlilik artışlarının yaşanmasına da neden olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, gerçekleşen teknoloji transferinin ne düzeyde üretim ve sonrasında ihracat süreçlerinde kullanıldığıdır. Yüksek teknolojiye sahip ürünlerin ithalatı sonrasında, teknoloji transferinin üretim ve ihracat faaliyetlerine tam olarak ve istenilen seviyede yansımadığı takdirde meydana gelecek yüksek teknoloji açıkları beraberinde yüksek dış ticaret açıklarını da getirecektir (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 93).

Grafik 7. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Teknoloji Açığı (2002-2018)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

İmalat sanayi ihracat ve ithalat TDP'leri arasındaki fark, imalat sanayi dış ticaretindeki "Teknoloji Açığı" seviyesini göstermektedir. 2002-2018 dönemi Türkiye ve Konya ili imalat sanayi teknolojik açık değerleri Grafik 7'de yer almaktadır. Ülke imalat sanayi dış ticaretinde -0.70 değeri ile en yüksek teknoloji açığının gerçekleştiği 2002 yılı itibariyle teknoloji açığı sürekli düşüş göstererek 2008 yılında -0.45 değeri ile 2002-2018 döneminin en düşük seviyesine ulaşmıştır. Takip eden yıllarda teknoloji açığının tekrar yükselişe geçtiği gözlenmekle birlikte, analiz döneminin ilk yıllarına oranla bu değer daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, özellikle ihracat TDP'sinin analiz döneminin ilk yıllarına göre artış göstermesinden kaynaklanmaktadır. Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde ise, 2004-2008 dönemi yüksek teknolojik açık değerlerinin gerçekleştiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Takip eden yıllarda bu dönem değerlerinin altında TDP'lerin gerçekleşmesi sonucu, 2009-2015 döneminde teknolojik açığın düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2016 yılında -0.43 değeri ile analiz döneminin en yüksek değerine ulaşan teknolojik açık, 2018 yılına gelindiğinde ise -0.08 değeri ile analiz döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu durumun yaşanmasında, özellikle ithalat TDP'sindeki ciddi değişimler etkili olmuştur.

Sonuç olarak bakıldığında, Grafik 6'da görüldüğü gibi hem Türkiye hem de Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalat TDP'leri arasında tüm yıllarda ithalat lehine bir durumun varlığı söz konusudur. Bu gelişme, ithalatın ihracata göre daha fazla yüksek teknoloji ürünlerini kapsadığı anlamına gelmekte olup, Türkiye ve Konya ili imalat sanayinin teknoloji yoğun mallarda daha az rekabetçi olduğunu ve yüksek teknoloji kullanan sektörlerde üretim açığı ile birlikte teknoloji açığının da bulunduğunu göstermektedir (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 88; Eşiyok ve Kafalı, 2013: 92). Ayrıca, Konya ili imalat sanayinde ülke değerlerine benzer şekilde ithalatın ihracata göre daha yüksek teknoloji ürünlerini kapsadığı görülmekle birlikte; aradaki fark (teknolojik açık) analiz döneminin tüm yılları itibariyle ülke değerlerine göre çok daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu durumun yaşanmasında, Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde ülke değerlerine benzer seviyede teknoloji içeren ürün ithalatına karşın göreli olarak ülke değerlerine oranla daha yüksek teknoloji içeren ürünlerin ihraç edilmesi etkili olmaktadır.

2.5. Ülke ve Ülke Grupları İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

Dış ticarette başarıya ulaşmanın yollarından birisi de pazarı iyi tanımak ve sorunları doğru tespit etmektir (Afşar, 2010: 298). Ülkelerin dünyadaki coğrafi konumları ve önemli dış pazarlara yakınlığı (veya uzaklığı) dış ticaret yapısını etkileyebilmektedir. Fiyatlarıyla karşılaştırıldığında hacim veya ağırlık yönünden bazı ülkeler için dış ticarete konu olması güç olan bazı mallar (örneğin; çimento, demir, sünger vb.), başka ülkeler açısından kolaylıkla ithal veya ihraç edilebilir mallar olabilmektedir. Dolayısıyla, coğrafi konumları ülkelerin hangi malların üretiminde uzmanlaşacaklarını belirlemeleri açısından büyük önem arz etmektedir (Saygılı vd., 2010: 19).

Dünyanın en büyük ekonomisi konumunda olan ABD'nin cari açığı tüm dünya için önemlidir. Çünkü bu açığın finansmanı zorunludur (Deardorff, 2008: 13). Bununla birlikte, ABD ile Türkiye arasında gerçekleştirilen ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmi içindeki payının yüksek olmaması, ABD'de yaşanan ya da yaşanması muhtemel durgunlukların dış ticaret yolu ile ülkemize doğrudan etkisini sınırlamaktadır (Afşar, 2010: 84). Ancak bu durum, ABD'de yaşanan ekonomik olumsuzlukların ülkemizi hiçbir şekilde etkilemediği anlamına gelmemektedir.

Nitekim, ABD'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan ve etkileri açısından 1930 bunalımı ile karşılaştırılan 2008 küresel krizi sonucunda, ülkemizin geleneksel pazarlarında (başta AB olmak üzere) daralma yaşanmış ve bu ülkelere yapılan ihracat da önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Diğer taraftan bakıldığında, son yıllarda ülkemiz ihracatında coğrafi düzeyde artan çeşitlilik ihracat imkanları açısından da yeni olanaklar sunmaktadır (Küçükkiremitçi vd., 2010: 41). İhracatımız özellikle son dönemlerde Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesine yönelmiştir (TCKB, 2014: 1).

Türkiye'nin dış ticaretinin ülke kompozisyonu uzun dönemli analiz edildiğinde, gerek ihracat gerekse ithalatta ülke sayısı yıllar itibariyle artmış ve özellikle 1980 sonrası dışa açık büyüme stratejisinin ardından birçok yeni ülke ile ortaklıklar geliştirilmiştir (Seymen vd., 2009: 16).

2.5.1. Ülkeler İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde ilk 10 ülke sıralaması yapılırken 2018 yılı değerleri baz alınmış ve bu yıl değerlerine göre ilk 10 ülkenin yıllar itibariyle değişimi hem Türkiye hem de Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalat değerleri itibariyle incelenmiştir.

Tablo 23. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında İlk 10 Ülke İhracat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)

ÜLKELER	TÜRKİYE İMALAT SANAYİ İHRACATI - Milyar $ (Ülke Sıralaması)																
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 *
Almanya	5.5 (1)	7.09 (1)	8.28 (1)	9.02 (1)	9.21 (1)	11.46 (1)	12.45 (1)	9.32 (1)	10.91 (1)	13.35 (1)	12.61 (1)	13.1 (1)	14.52 (1)	12.82 (1)	13.42 (1)	14.53 (1)	15.55 (1)
İngiltere	2.95 (3)	3.58 (2)	5.43 (2)	5.79 (2)	6.69 (2)	8.47 (2)	8.02 (2)	5.82 (3)	7.1 (2)	8 (2)	8.57 (4)	8.65 (3)	9.75 (3)	10.42 (2)	11.56 (2)	9.47 (2)	10.96 (2)
İtalya	2.18 (4)	2.92 (4)	4.24 (4)	4.88 (3)	6.1 (3)	6.9 (3)	7.25 (4)	5.39 (4)	6.02 (3)	7.3 (4)	5.84 (7)	6.13 (4)	6.3 (4)	6.05 (5)	6.85 (4)	7.83 (6)	8.95 (3)
ABD	3.18 (2)	3.58 (3)	4.65 (3)	4.68 (4)	4.84 (4)	3.92 (7)	4.13 (7)	3.02 (7)	3.58 (7)	4.39 (7)	5.34 (9)	5.35 (7)	5.97 (6)	6.09 (4)	6.2 (5)	8.26 (5)	7.92 (4)
Irak	0 (226)	0.75 (13)	1.73 (8)	2.61 (7)	2.38 (8)	2.64 (11)	3.66 (10)	4.69 (5)	5.58 (5)	7.7 (3)	10.06 (2)	11.14 (2)	10.06 (2)	7.92 (3)	6.95 (3)	8.32 (4)	7.64 (5)
İspanya	1.03 (6)	1.66 (6)	2.47 (6)	2.83 (6)	3.53 (6)	4.38 (5)	3.87 (8)	2.71 (9)	3.41 (8)	3.78 (8)	3.59 (11)	4.14 (10)	4.51 (9)	4.55 (9)	4.83 (9)	6.09 (8)	7.42 (6)
Fransa	2.04 (5)	2.71 (5)	3.51 (5)	3.6 (5)	4.44 (5)	5.78 (4)	6.44 (5)	6.06 (2)	5.82 (4)	6.54 (5)	5.94 (6)	6.13 (5)	6.23 (5)	5.54 (7)	5.78 (6)	6.4 (7)	7.14 (7)
Hollanda	0.95 (8)	1.4 (7)	1.96 (7)	2.27 (8)	2.31 (9)	2.75 (10)	2.91 (11)	1.92 (14)	2.19 (12)	2.95 (11)	2.98 (13)	3.23 (11)	3.13 (12)	2.88 (13)	3.3 (10)	3.56 (9)	4.47 (8)
İsrail	0.84 (9)	1.06 (9)	1.29 (10)	1.43 (12)	1.5 (12)	1.63 (14)	1.9 (19)	1.48 (19)	2.01 (15)	2.33 (15)	2.25 (16)	2.57 (16)	2.87 (16)	2.6 (15)	2.86 (12)	3.32 (10)	3.79 (9)
Romanya	0.53 (12)	0.82 (11)	1.16 (11)	1.69 (10)	2.23 (10)	3.47 (8)	3.82 (9)	2.08 (12)	2.45 (11)	2.73 (12)	2.38 (15)	2.51 (17)	2.88 (15)	2.69 (14)	2.52 (15)	2.96 (12)	3.65 (10)

***** İlk 10 ülke sıralaması 2018 yılı baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK, (2019e).

Tablo 24. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında İlk 10 Ülke İhracat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)

ÜLKELER	KONYA İLİ İMALAT SANAYİ İHRACATI - Milyon $ (Ülke Sıralaması)																
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 *
Irak	0 (125)	1.68 (32)	16 (2)	46.91 (1)	29.2 (2)	25.67 (6)	35.09 (6)	71.34 (1)	134.39 (1)	110.04 (1)	172.66 (1)	167.84 (1)	155.4 (1)	148.17 (1)	133.81 (1)	157.51 (1)	193.8 (1)
Almanya	9.78 (1)	12.68 (1)	21.78 (1)	28.69 (3)	29.02 (3)	35.31 (3)	48.03 (4)	38.02 (3)	48.16 (4)	60.22 (4)	70.89 (2)	79.71 (2)	85.04 (2)	80.72 (2)	93.94 (2)	117.84 (2)	125.72 (2)
İtalya	2.7 (19)	2.89 (19)	4.49 (22)	31.41 (2)	72.59 (1)	42.05 (2)	64.67 (1)	16.8 (13)	35.37 (5)	81.7 (2)	46.3 (5)	32.21 (12)	35.18 (10)	42.34 (7)	44.62 (6)	58.29 (5)	75.05 (3)
Cezayir	2.71 (18)	1.43 (37)	3.52 (28)	3.5 (31)	4.38 (34)	6.41 (27)	9.52 (26)	9.25 (23)	10.5 (19)	17.22 (16)	26.39 (14)	33.62 (11)	59.2 (5)	78.6 (3)	60.34 (4)	71 (3)	72.1 (4)
ABD	5.16 (5)	6.99 (6)	11.45 (5)	15.69 (7)	21.41 (4)	25.11 (7)	27.07 (10)	26.17 (7)	28.27 (8)	29.72 (8)	37.55 (10)	35.29 (9)	33.14 (11)	38.3 (8)	40.75 (7)	42.95 (7)	55.21 (5)
Rusya Federasyonu	5.78 (4)	8.06 (3)	7.44 (9)	6.56 (18)	8.86 (16)	23.17 (10)	48.04 (3)	13.32 (15)	28.69 (7)	36.54 (6)	46.88 (4)	55.1 (3)	46.15 (7)	29.39 (9)	15.3 (21)	28.48 (11)	49.31 (6)
Polonya	1.16 (32)	2.15 (27)	1.93 (39)	3.41 (32)	4.88 (31)	7.75 (24)	8.82 (27)	8.24 (29)	9.88 (22)	12.65 (19)	12.92 (24)	16.24 (21)	19.07 (18)	21.22 (15)	27.04 (9)	35.59 (8)	46.29 (7)
Suudi Arabistan	3.16 (13)	4.02 (16)	5.82 (16)	20.72 (4)	10.06 (12)	23.17 (9)	23.42 (12)	20.28 (9)	21.53 (11)	26.62 (12)	42.79 (7)	46.52 (6)	65.92 (4)	65.34 (4)	45.57 (5)	44.34 (6)	43.96 (8)
Mısır	6.79 (3)	6.12 (7)	6.15 (13)	10.25 (9)	10.58 (10)	10.08 (20)	19.37 (15)	27.68 (6)	31.51 (6)	29.25 (9)	37.65 (9)	36.68 (7)	48.68 (6)	46.13 (6)	34.15 (8)	33.81 (9)	42.97 (9)
İran	3.3 (10)	7.11 (5)	12.38 (4)	19.45 (5)	19.22 (5)	27.34 (5)	35.37 (5)	36.49 (4)	49.26 (3)	63.89 (3)	51.23 (3)	49.4 (4)	76.01 (3)	61.73 (5)	60.37 (3)	58.76 (4)	36.62 (10)

***** İlk 10 ülke sıralaması 2018 yılı baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK, (2019e).

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracatında 2018 yılına göre en yüksek ihracat değerlerine sahip ilk 10 ülke sıralaması Tablo 23. ve 24.'de yer almaktadır. Buna göre, 2018 yılı ülke imalat sanayi ihracatında ilk sırayı, bu yılda gerçekleşen 15.55 milyar dolarlık ihracat ile "Almanya" almaktadır. Analiz döneminin tüm yıllarında da ülke imalat sanayi ihracatının ilk sırasında yer alan Almanya'yı, 2018 yılında gerçekleşen 10.96 milyar dolarlık ihracat ile "İngiltere" izlemektedir. Ülke imalat sanayi ihracatında bir diğer önemli ülke, 2013 yılı itibariyle ihracat değerinin 6 milyar doların altına düşmediği "İtalya"dır. 2018 yılında 8.95 milyar dolarlık ihracatın gerçekleştiği İtalya, bu yıldaki ülke sıralamasında 3. sırada yerini almaktır. Son olarak, 2018 yılına göre ilk 10 ülke arasında yer alan Avrupa ülkeleri (Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa, Hollanda ve Romanya)'nin bu yılda toplam imalat sanayi ihracatının %36.8'ini oluşturması, ülke imalat sanayi ihracatında bu ülkelerin önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Ülkelere göre Konya ili imalat sanayi ihracatında ilk dikkat çeken ülke, gerçekleştirilen 193.8 milyon dolarlık ihracat değeri ile "Irak"tır. Savaş sonrası 2003 yılı itibariyle tekrar ticarete başlanılan Irak'da uzun yıllar süren ambargolar sonucu birçok alanda ihtiyaç duyulan yatırımların gerçekleştirilememiş olması, bu ülkede büyük bir pazarın varlığına işaret etmektedir. Ek olarak, coğrafi yakınlığın sağlamış olduğu avantaj, bu ülkenin 2009 yılı itibariyle Konya ili imalat sanayi ihracatında ilk sırada yer almasını sağlamaktadır (Afşar, 2010: 271). 2009 yılından itibaren Konya ili imalat sanayi ihracatının ilk sırasında yer alan Irak'ı, 2018 yılında 125.72 milyon dolarlık ihracat değeri ile "Almanya" izlemektedir. Konya ili imalat sanayi ihracatında bir diğer önemli ülke, 2018 yılında 72.1 milyon dolarlık ihracatın gerçekleştiği "Cezayir"dir. Bu ülkeye gerçekleştirilen imalat sanayi ihracatı 2009 yılına kadar 10 milyon doların üzerine çıkmazken, 2014 yılı itibariyle 50 milyon doların üzerinde değerler almıştır. Son olarak, 2018 yılına göre ilk 10 ülke sıralamasında yer alan Ortadoğu ülkelerinin (Irak, İran, Suudi Arabistan, Cezayir ve Mısır) Konya ili imalat sanayi ihracatında %23.4 ile büyük pay sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo 25. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında İlk 10 Ülke İthalat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)

ÜLKELER	TÜRKİYE İMALAT SANAYİ İTHALATI - Milyar $ (Ülke Sıralaması)																
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 *
Çin	1.32 (10)	2.5 (6)	4.29 (4)	6.65 (3)	9.43 (2)	12.9 (2)	15.28 (2)	12.51 (2)	17 (2)	21.51 (2)	21.15 (1)	24.55 (1)	24.77 (1)	24.72 (1)	25.32 (1)	23.21 (1)	20.46 (1)
Almanya	6.9 (1)	9.25 (1)	12.35 (1)	13.4 (1)	14.62 (1)	17.31 (1)	18.37 (1)	13.78 (1)	17.11 (1)	22.5 (1)	21.04 (2)	23.85 (2)	22 (2)	21.1 (2)	21.15 (2)	20.92 (2)	19.97 (2)
Rusya Federasyonu	1.32 (9)	1.9 (10)	3.76 (6)	5.03 (5)	7.17 (5)	9.35 (4)	11.98 (3)	8.67 (3)	11 (3)	8.74 (6)	9.6 (4)	10.7 (4)	10.53 (4)	8.37 (5)	7.46 (5)	9.42 (4)	11.6 (3)
İtalya	3.98 (2)	5.36 (2)	6.79 (2)	7.51 (2)	8.57 (3)	9.67 (3)	10.56 (4)	7.53 (4)	10.01 (4)	13.31 (3)	13.18 (3)	12.72 (3)	11.91 (3)	10.47 (3)	10.07 (3)	11.13 (3)	9.97 (4)
ABD	2.38 (4)	2.46 (7)	3.68 (7)	3.98 (8)	4.48 (7)	5.32 (6)	7.41 (6)	6.1 (6)	8.48 (5)	10.37 (4)	9.21 (5)	8.27 (6)	8.96 (5)	8.64 (4)	8.79 (4)	8.93 (5)	9.19 (5)
Hindistan	0.54 (17)	0.69 (18)	1.02 (19)	1.25 (18)	1.52 (19)	2.13 (16)	2.33 (16)	1.82 (15)	3.24 (11)	6.38 (7)	5.74 (8)	6.24 (9)	6.64 (8)	5.47 (9)	5.63 (8)	6.09 (10)	7.42 (6)
Fransa	3.03 (3)	4.12 (3)	6.16 (3)	5.84 (4)	7.19 (4)	7.76 (5)	8.93 (5)	6.99 (5)	8.02 (6)	8.91 (5)	8.13 (6)	7.8 (7)	7.9 (6)	7.38 (6)	7.11 (6)	7.74 (6)	7.07 (7)
İngiltere	2.34 (5)	3.25 (4)	4.12 (5)	4.45 (6)	4.6 (6)	4.67 (8)	4.41 (10)	3.18 (8)	4.04 (9)	4.86 (11)	4.56 (10)	5.23 (12)	5.03 (10)	4.82 (10)	4.69 (10)	5.54 (11)	6.41 (8)
Güney Kore	0.89 (13)	1.31 (13)	2.57 (11)	3.48 (10)	3.56 (10)	4.37 (9)	4.09 (11)	3.11 (9)	4.76 (8)	6.3 (8)	5.66 (9)	6.08 (10)	7.54 (7)	7.05 (7)	6.38 (7)	6.6 (8)	6.34 (9)
İspanya	1.41 (8)	1.99 (8)	3.23 (9)	3.53 (9)	3.8 (9)	4.3 (10)	4.49 (9)	3.74 (7)	4.79 (7)	6.11 (9)	5.87 (7)	6.32 (8)	5.99 (9)	5.53 (8)	5.61 (9)	6.24 (9)	5.29 (10)

***** İlk 10 ülke sıralaması 2018 yılı baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK, (2019e).

Tablo 26. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında İlk 10 Ülke İthalat Değeri ve Ülke Sıralaması (2002-2018)

ÜLKELER	KONYA İLİ İMALAT SANAYİ İTHALATI - Milyon $ (Ülke Sıralaması)																
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 *
Çin	15.31 (2)	22.74 (3)	32.34 (3)	49.16 (3)	55.28 (2)	59.57 (1)	64.14 (2)	59.32 (1)	87.46 (1)	146.02 (1)	134.76 (1)	171.94 (1)	223.04 (1)	227.9 (1)	285.85 (1)	170.12 (1)	148.92 (1)
Almanya	13.29 (4)	24.59 (1)	62.33 (1)	51.15 (2)	87.53 (1)	59.44 (2)	67.29 (1)	53.19 (2)	72.88 (2)	89.9 (2)	105.24 (2)	90.01 (2)	84.87 (3)	80.99 (2)	74.16 (2)	90.98 (2)	46.53 (2)
İtalya	15.23 (3)	21.02 (5)	21.02 (5)	26.64 (5)	38.01 (4)	50.52 (3)	48.2 (3)	32.43 (3)	53.39 (3)	76.08 (3)	69.54 (3)	55.07 (3)	58.86 (4)	73.73 (3)	52.97 (3)	49.94 (4)	43.8 (3)
Rusya Federasyonu	18.81 (1)	23.75 (2)	26.9 (4)	32.38 (4)	34.14 (5)	35.13 (5)	14.82 (10)	20.7 (6)	38.97 (4)	54.48 (5)	40.76 (6)	40.89 (6)	53.81 (5)	35.26 (6)	18.1 (9)	28.39 (7)	32.08 (4)
Tayvan	2.6 (14)	5.27 (10)	10.13 (8)	13.98 (8)	16.11 (9)	26.15 (6)	34.43 (4)	26.11 (4)	36.68 (5)	56.52 (4)	43.7 (5)	37.3 (7)	39.65 (8)	36.75 (5)	28.44 (4)	24.24 (8)	22.74 (5)
Hindistan	1.71 (20)	2.3 (23)	2.97 (22)	5.24 (22)	15.75 (10)	6.62 (25)	7.64 (21)	6.77 (20)	11.45 (14)	19.97 (14)	32.69 (8)	27.85 (10)	45.04 (6)	16.51 (13)	15.25 (11)	17.44 (11)	19.79 (6)
İspanya	3.11 (12)	4.14 (15)	6.32 (14)	6.55 (16)	8.04 (18)	13.56 (15)	21.27 (6)	10.19 (13)	14.37 (11)	19.5 (15)	18.13 (14)	26.39 (11)	18.57 (14)	20.88 (10)	17.53 (10)	17.68 (10)	19.59 (7)
Suudi Arabistan	0.08 (47)	0.07 (58)	0.54 (43)	0.81 (40)	0.62 (43)	1.66 (41)	3.64 (34)	3 (30)	21.58 (8)	23.6 (12)	48.62 (4)	35.24 (8)	24.59 (10)	23.81 (8)	20.98 (7)	15.62 (12)	18.53 (8)
Uruguay	0 (71)	0 (74)	0 (79)	0.26 (53)	0 (80)	0 (92)	0 (87)	0 (91)	0 (97)	1.26 (56)	0.25 (70)	0.05 (84)	0.42 (59)	5.66 (33)	6.82 (24)	14.07 (13)	16.99 (9)
Endonezya	0.05 (55)	0.26 (44)	0.09 (60)	0.85 (38)	1.79 (37)	4 (30)	6.72 (22)	8.48 (17)	10.63 (16)	11.25 (22)	10.43 (26)	15.33 (15)	16.95 (16)	14.97 (16)	8.38 (17)	8.15 (22)	14.22 (10)

***** İlk 10 ülke sıralaması 2018 yılı baz alınarak yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK, (2019e).

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ithalatında 2018 yılına göre en yüksek ithalat değerlerine sahip ilk 10 ülke sıralaması Tablo 25. ve 26.'da yer almaktadır. Ülke imalat sanayi ithalatında 2018 yılı itibariyle ilk sırayı, bu yılda gerçekleştirdiği 20.46 milyar dolarlık ithalat ile "Çin" almaktadır. Çin, son 7 yıl değerleri itibariyle de ülke imalat sanayi ithalatından en yüksek pay alan ülke olma özelliğine sahiptir. Bu ülkeyi, 2002-2011 yılları arasında ülke imalat sanayi ithalatından en yüksek payı aldığı gözlenen "Almanya" izlemektedir. 2018 yılında bu ülkeden 19.97 milyar dolarlık imalat sanayi ithalatının gerçekleşmesi, Almanya'yı ilk 10 ülke sıralamasında 2. sıraya taşımaktadır. Çin ve Almanya'nın 2011 yılı ve sonrasındaki her yıl 20 milyar dolar seviyesinde ithalat değerlerine ulaşması, bu 2 ülkenin ülke imalat sanayi ithalatında ne denli önemli bir konumda olduklarını göstermektedir. Ülke imalat sanayi ithalatında diğer önemli ülkeler ise, 2018 yılında gerçekleştirdikleri 11.6 ve 9.97 milyar dolarlık ithalat değerleriyle Rusya ve İtalya'dır.

Konya ili imalat sanayi ithalatında ise, 2018 yılı değerlerine göre ilk sırada yer alan ülke "Çin"dir. Konya ili imalat sanayi toplam ithalatının önemli bir bölümünü Çin'den bu yılda gerçekleştirilen 148.92 milyon dolarlık ithalat oluşturmaktadır. Ayrıca, Çin 2009 yılı ve sonrasındaki her yıl Konya ili imalat sanayi ithalatında ilk sırayı almaktadır. Çin'in 2018 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatında 2. sırayı alan ülke (Almanya) değerinin yaklaşık 3 kat üzerinde ithalat değerine sahip olması, bu ülkenin Konya ili imalat sanayi ithalatında ne denli önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. 2018 yılında sırasıyla gerçekleştirdikleri 46.53 ve 43.8 milyon dolarlık ithalat değerleri ile Almanya ve İtalya, 2002-2018 dönemi yılları itibariyle de Konya ili imalat sanayi ithalatının üst sıralarında yer almaktadır. Özellikle son yıllarda Konya ili imalat sanayi ithalatında dikkatleri üzerine çeken bir diğer ülke "Uruguay"dır. Bu ülkeye, 2002-2010 yılları arasında imalat sanayi ithalatı gerçekleşmezken, 2011-2014 döneminde oldukça düşük seviyelerde imalat sanayi ithalatının varlığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu ülkeden 2015 yılında 5.66 milyon dolarlık ithalatın gerçekleşmesi ve takip eden yıllarda bu değerin sürekli artış göstererek 2018 yılında 16.99 milyon dolar seviyesine kadar yükselmesi, Uruguay'ı Konya ili imalat sanayi ithalatında önemli ülkeler arasına taşımaktadır. Bu durumun

yaşanmasında; kağıt hamuru, kağıt ve mukavva ürün grubu ithalatının büyük pay sahibi olduğu görülmektedir (TÜİK, 2019h).

Sonuç olarak bakıldığında, son dönemlerde ülke imalat sanayi ihracatında Avrupa ülkeleri büyük pay sahibi iken; Konya ili imalat sanayi ihracatı Ortadoğu ülkeleri ağırlıklı bir yapıya bürünmüştür. İmalat sanayi ithalatında ise, hem ülke hem de Konya ilinde Asya ve Avrupa ülkeleri büyük pay sahibidir.

Tablo 27. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde Net İhracat Değerleri (2018 Yılı, $)

2018 YILI	TÜRKİYE		KONYA	
NET İHRACAT	Irak	6,257,188,053	Irak	193,655,462
	İngiltere	4,542,840,397	Almanya	79,194,705
	İsrail	2,192,683,675	Cezayir	71,829,322
	İspanya	2,126,362,580	ABD	44,078,199
	Hollanda	2,067,937,071	Polonya	40,848,645
	Romanya	1,684,797,982	Mısır	37,638,007
	Çin	-19,047,844,685	Çin	-140,781,569
	Rusya Federasyonu	-9,023,679,212	Tayvan	-21,296,129
	Hindistan	-6,580,792,622	Uruguay	-15,993,996
	Güney Kore	-5,528,635,074	Malezya	-11,026,469
	Almanya	-4,426,193,373	Güney Kore	-9,094,862
	Japonya	-3,720,306,795	Hindistan	-8,273,054

Kaynak: TÜİK, (2019e).

Ülkelere göre net ihracat değerleri, Türkiye ve Konya ilinin imalat sanayinde dış ticaret ortakları içinde en yüksek ve en düşük net ihracat değerlerine sahip olduğu ülkeleri kapsamaktadır. 2018 yılı verilerine göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayinde en yüksek ve en düşük net ihracat değerlerine sahip ilk 6 ülke Tablo 27'de gösterilmektedir. Buna göre, 2018 yılı imalat sanayi dış ticaretinde Irak, bu yılda gerçekleştirdiği net ihracat değerleri ile hem ülke hem de Konya ili imalat sanayi dış ticaretine olumlu yönde etki eden en büyük dış ticaret ortağı konumundadır. 2018 yılında gerçekleştirdiği 4.54 milyar dolarlık net ihracat değeri ile ülke imalat sanayi dış ticaretine olumlu katkı sağlayan bir diğer önemli ülke "İngiltere"dir. İsrail, İspanya ve Hollanda ise, gerçekleştirdikleri 2 milyar doların üzerinde net ihracat

değerleri ile ülke dış ticaretine pozitif yönde etki eden diğer önemli ülkelerdir. Konya ili imalat sanayinde ise, en yüksek net ihracat değerine sahip ilk 6 ülkeden 3'ü Irak, Cezayir ve Mısır gibi Ortadoğu ülkelerinden oluşmaktadır. Bu durum, Konya ili dış ticaretinin büyük bölümünü oluşturan imalat sanayinde Ortadoğu pazarının ne denli büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir. Konya ili imalat sanayinde yüksek net ihracat değerine sahip bir diğer önemli ülke, gerçekleştirdiği 79.2 milyon dolarlık net ihracat değeri ile "Almanya"dır.

Ülke ve Konya ili imalat sanayinde 2018 yılında dış ticaret açığını en çok artıran ülkeler sıralamasında ilk sırayı "Çin" almaktadır. Çin, ülke imalat sanayi dış ticaretimizde -19.05 milyar dolarlık ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde -140.78 milyon dolarlık net ihracat değerleri ile dış ticaret açığına olumsuz yönde etki eden ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle ülke imalat sanayi dış ticaretinde net ihracatçı ilk 6 ülkenin toplam net ihracat değeri 18.87 milyar dolar iken, sadece Çin kaynaklı net ihracat değerinin -19.05 milyar dolar olarak gerçekleşmesi, dış ticaretimizde bu ülkenin önemini gözler önüne sermektedir. Güney Kore ve Hindistan ise; hem ülke hem de Konya ili dış ticaretinde net ihracat değeri düşük ülkeler arasında yerini almaktadır. Son olarak, genel itibariyle bakıldığında gerçekleştirdikleri negatif net ihracat değerleriyle ülke ve Konya ili dış ticaretine olumsuz yönde etki eden ülkelerin çoğunlukla Asya ülkelerinden oluştuğu görülmektedir.

2.5.2. Ülke Grupları İtibariyle Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticareti

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinin ülke gruplarına göre analiz edilmesi, diğer ülkeler ile gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin ne yönde bir değişim gösterdiğini tespit etmek bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu başlık altında, Avrupa Birliği ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, komşu ülkeler ve Türk Cumhuriyetleri ile olan dış ticaret ilişkisi ele alınmaktadır.

2.5.2.1. Avrupa Birliği Ülkeleri

Tüm dünya ekonomilerini etkileyen ve dış ticaret üzerinde son derece olumsuz etkiler bırakan 2008 küresel ekonomik krizi, ülkemiz dış ticaretini de negatif yönde etkilemiş ve ithalatın daralması sonucu ihracat değerlerinde de önemli düşüşler

yaşanmıştır (Küçükkiremitçi vd., 2010: 39). 2008 yılında ortaya çıkan bu kriz sonucunda, ülke ihracatındaki gerilemenin büyük bir kısmı ihracatta en büyük partnerimiz konumunda olan ve ekonomik anlamda krizden en büyük darbeyi alan AB ülkelerinden kaynaklanmaktadır. AB'nin bu durumu, dış ticarette pazar çeşitliliğinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir (Afşar, 2010: 298).

Tablo 28. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde AB Ülkelerinin Yeri (2002-2018)

AB ülkeleri	TÜRKİYE				KONYA			
	İhracat (Milyar $)	İthalat (Milyar $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)	İhracat (Milyon $)	İthalat (Milyon $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)
2002	19.18	24.52	56.9	59.3	41.94	69.73	33.6	48.0
2003	25.93	33.38	58.4	59.9	56.36	113.25	32.9	49.6
2004	34.66	46.24	58.2	57.5	78.30	167.08	29.2	49.2
2005	38.90	50.71	56.5	53.8	123.91	162.48	30.1	39.7
2006	45.43	57.01	56.6	51.7	180.75	263.86	37.5	49.3
2007	57.74	64.84	57.1	48.4	256.80	277.20	39.1	46.2
2008	60.74	69.28	48.5	46.1	301.07	313.24	36.4	54.2
2009	44.60	53.02	46.7	47.8	183.05	206.04	26.0	45.3
2010	49.79	66.74	47.2	45.9	288.29	284.53	31.5	43.3
2011	59.33	84.58	47.1	46.0	344.17	395.68	32.0	41.7
2012	56.28	80.59	39.3	45.7	325.64	376.57	27.4	40.8
2013	59.65	86.07	42.2	43.7	334.00	354.23	26.2	37.7
2014	64.61	82.78	43.9	44.1	345.90	423.97	24.8	40.7
2015	60.38	74.57	44.9	44.7	300.66	338.81	23.5	37.0
2016	65.02	73.19	48.7	43.8	347.40	233.05	28.3	29.3
2017	70.26	78.90	47.8	41.4	425.15	249.61	29.2	31.6
2018	80.18	74.12	50.8	42.1	511.99	199.97	30.7	32.5

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Yıllar itibariyle ülke imalat sanayinden AB (Avrupa Birliği) ülkelerine gerçekleştirdiğimiz ihracatta 2008 yılına kadar artış trendinin varlığı görülmekle birlikte, 2009 yılında küresel krizin etkisiyle ciddi oranda bir düşüş yaşanmıştır. 2008 yılında AB ülkelerine 60.74 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilirken, 2009 yılında bu değer 44.60 milyar dolara gerilemiştir. Bu gerilemenin yaşanmasında; Almanya, İngiltere, İtalya ve Romanya'ya gerçekleştirdiğimiz ihracattaki düşüşün büyük etkisi

olmuştur. 2011 yılı itibariyle tekrar yükselişe geçen AB ülkeleri ihracat değeri, genel olarak artış yönünde bir eğilime sahip olmuş ve 2018 yılında 80.18 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. AB ülkelerine imalat sanayi ihracatının 2018 yılında bir önceki yıla göre %14.1 oranında artış göstermesinde ise; İngiltere, İspanya, İtalya ve Almanya'ya gerçekleştirilen ihracatın bir önceki yıla göre 1 milyar doların üzerinde (her bir ülke için) artış göstermesinin büyük etkisi olmuştur. İhracat değerlerine benzer şekilde 2008 yılına kadar artış yönünde bir eğilimin gözlendiği AB ülkeleri imalat sanayi ithalatı, bu yılda 69.28 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Küresel krizin etkisiyle 2009 yılında düşüşün yaşandığı AB ülkeleri imalat sanayi ithalatı, 2011-2014 yıllları arasında 80 milyar doların altına düşmemiş ve 2013 yılında 86.07 milyar dolar ile analiz döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Takip eden yıllarda, genel olarak düşüş yönünde bir eğilim gösteren AB ülkeleri imalat sanayi ithalatı, 2018 yılında 74.12 milyar dolar seviyesine kadar gerilemiştir. 2013 yılına göre ithalat değerinin yaklaşık 12 milyar dolar gerilemesinde, başta Almanya olmak üzere; İtalya, Yunanistan ve İspanya'dan gerçekleştirilen ithalat değerlerindeki ciddi düşüşler önemli rol oynamaktadır.

Ülke imalat sanayinin entegre olduğu pazarlara bakıldığında, geleneksel olarak AB ülkeleri önemli bir ağırlığa sahiptir. Bununla birlikte, AB ülkeleri ile gerçekleştirdiğimiz imalat sanayi dış ticaret değerleri genel itibariyle artış göstermesine rağmen; bu ülkelerin Türkiye imalat sanayi toplam ihracat ve ithalat değerleri içindeki paylarına bakıldığında ciddi oranda bir gerileme yaşanmaktadır. 2002 yılında %60 seviyelerine dayanan ve 2006 yılına kadar %50 seviyesinin altına düşmeyen AB ülkelerine gerçekleştirdiğimiz ihracat ve ithalat payları 2012 yılı itibariyle sırasıyla %39.3 ve %45.7 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu düşüşlerin yaşanmasında, AB ülkelerinin birçoğunun ekonomik kriz içinde olmasının ve Türkiye'nin aktif biçimde pazar çeşitlendirme politikaları uygulamasının büyük etkisi olmuştur (TCKB, 2014: 18). 2013 yılı itibariyle ise, AB ülkelerinin Türkiye imalat sanayi toplam ihracat ve ithalat değerleri içindeki paylarında bir ayrışmanın yaşandığı görülmektedir. 2013 yılı sonrasında ihracat payları sürekli artış göstererek 2018 yılında %50.8' e yükselirken, ithalat payları genel olarak düşüş yönünde bir eğilim göstermiş ve 2018 yılında %42.1 seviyesine kadar gerilemiştir.

Konya ilinde, AB ülkelerine gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ihracatı 2002 yılında 41.94 milyon dolardan 2008 yılında 301.07 milyon dolara yükselmiştir. Bu yükselişte; İtalya, Yunanistan ve Almanya'ya gerçekleştirilen ihracat büyük pay sahibidir. 2009 yılında küresel krizin etkisi ile AB ülkelerine gerçekleştirilen imalat sanayi ihracatı ciddi oranda düşüş göstermekle birlikte, özellikle 2011 yılı itibariyle krizin olumsuz etkileri büyük ölçüde giderilmiştir. İthalatta ise, 2009 yılı dışında genel itibariyle artış yönünde bir eğilimin varlığı görülmüş ve 2014 yılında AB ülkelerine gerçekleştirilen 423.97 milyon dolarlık ithalat ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşılmıştır. Takip eden yıllarda düşüş yönünde bir trend çizen AB ülkeleri ithalatı, 2018 yılına gelindiğinde 199.97 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir. 2018 yılında 2014 yılına göre ciddi oranda düşüşün yaşanması, Çekya'dan gerçekleştirilen ithalatın 2014 yılında 117.63 milyon dolardan 2018 yılında 1.81 milyon dolara gerilemesinin büyük etkisi olmuştur. Bu durumun gerçekleşmesinde, Çekya'dan ithal edilen 111.36 milyon dolarlık tramvay lokomotif ve vagonları ürün grubu büyük pay sahibidir (TÜİK, 2019h).

Yıllar itibariyle Konya ili imalat sanayi ihracatında AB ülkelerinin payı, ülke değerlerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. 2002-2018 döneminde AB ülkelerinin Konya ili toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı en yüksek değerine %39.1 ile 2007 yılında ulaşırken; ülke değerleri en düşük %39.3 (2012 yılı) seviyesine kadar gerilemiştir. Ayrıca, AB ülkelerinin Konya ili toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payının %23.5 ile analiz döneminin en düşük seviyesine gerilediği 2015 yılı sonrasında bu değerin sürekli artış göstererek 2018 yılında %30.7 seviyesine yükseldiği görülmektedir. 2012-2017 döneminde %30'un üzerine çıkamayan bu değerin 2018 yılında %30.7 olarak gerçekleşmesi, Konya ili imalat sanayi ihracatında AB ülkeleri ağırlığının son dönemlerde ciddi seviyede arttığını göstermektedir. İthalat açısından ise, Konya ilinde AB ülkelerinin imalat sanayi içindeki payı genel olarak ülke değerlerinin altında değerler almaktadır. 2002-2015 yılları arasında Konya ili imalat sanayi ithalatında AB ülkelerinin payının en düşük değerine %37 ile 2015 yılında ulaşması ile birlikte son 3 yıl değerlerinin %30 seviyelerinde değerler almış olması, son dönemlerde Konya ili imalat sanayi ithalatında AB ülkelerinin güç kaybı yaşadığını göstermektedir.

2.5.2.2. Ortadoğu Ülkeleri

Önemli bir dönüşüm sürecinden geçen Ortadoğu ülkeleri, Türk imalat sanayi açısından giderek daha önemli pazarlar haline gelmektedir. Özellikle 2007'den sonraki dönemde ülke imalat sanayi ihracatımız içinde Ortadoğu ülkelerinin payında göreceli artışlar yaşanırken; küresel ekonomik krizin etkisi altındaki AB'nin payında düşüşler gerçekleşmektedir (TCKB, 2014: 18).

Tablo 29. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Ortadoğu Ülkelerinin Yeri (2002-2018)

Ortadoğu Ülkeleri *	TÜRKİYE				KONYA			
	İhracat (Milyar $)	İthalat (Milyar $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)	İhracat (Milyon $)	İthalat (Milyon $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)
2002	4.45	1.85	13.2	4.5	34.50	6.24	27.7	4.3
2003	6.73	2.00	15.2	3.6	57.32	11.68	33.5	5.1
2004	9.88	2.68	16.6	3.3	99.22	26.26	37.1	7.7
2005	12.65	3.62	18.4	3.8	160.85	37.73	39.1	9.2
2006	13.99	4.23	17.4	3.8	141.31	35.68	29.3	6.7
2007	18.15	6.05	18.0	4.5	196.03	49.59	29.8	8.3
2008	29.51	7.96	23.6	5.3	252.70	32.64	30.5	5.6
2009	24.72	6.07	25.9	5.5	296.78	22.77	42.2	5.0
2010	28.34	8.85	26.9	6.1	371.41	56.17	40.6	8.5
2011	31.80	12.42	25.2	6.8	416.83	88.49	38.7	9.3
2012	48.33	13.59	33.8	7.7	470.85	110.52	39.7	12.0
2013	41.77	16.07	29.6	8.2	528.60	72.51	41.5	7.7
2014	41.21	14.95	28.0	8.0	615.67	63.06	44.2	6.0
2015	37.03	11.15	27.6	6.7	617.27	68.02	48.2	7.4
2016	36.85	12.70	27.6	7.6	539.43	51.87	43.9	6.5
2017	40.61	16.90	27.6	8.9	595.34	52.57	40.9	6.7
2018	36.51	15.87	23.1	9.0	648.62	50.90	38.9	8.3

* Suriye, Irak, Katar, Kuzey Kıbrıs Türk Cum., Güney Kıbrıs, Ürdün, İsrail, Lübnan, İran, Filistin, Suudi Arabistan, BAE, Umman, Kuveyt, Bahreyn, Yemen, Mısır, Afganistan, Pakistan, Tunus, Cezayir, Libya, Sudan, Fas.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayinde Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirdiğimiz ihracat, 2002 yılında 4.45 milyar dolar değerini alırken; takip eden yıllarda önemli oranlarda artışlar göstermiş ve 2012 yılında bir önceki yıla göre %52 oranında artarak 48.33

milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yaşanan bu yüksek oranlı artış; büyük ölçüde Irak, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İran'a gerçekleştirilen ihracattan kaynaklanmaktadır. 2013 yılı itibariyle düşüş yönünde bir eğilim gösteren Ortadoğu ülkeleri ihracatımız, 2018 yılında 36.51 milyar dolar seviyesine kadar gerilemiştir. 2002-2018 döneminin en yüksek imalat sanayi ihracat değerine ulaşıldığı 2012 yılına oranla 2018 yılında bu denli bir düşüşün yaşanmasında, özellikle İran ve BAE'ye gerçekleştirilen ihracatdaki ciddi azalışlar etkili olmuştur. İthalat değerleri ise, ihracat değerlerinin oldukça gerisinde kalmaktadır. Bununla birlikte, ithalat değerinin 2002 yılında 1.85 milyar dolar iken 2011 yılı itibariyle 10 milyar doların üzerinde değerler almış olması, artan ihracat ile birlikte ithalat değerlerinin de artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirdiğimiz ihracat ve ithalat değerlerinde görülen yüksek oranlı artışlar, bu ülkelerin Türkiye imalat sanayi toplam ihracat ve ithalat değerleri içindeki paylarının da bu artışlara paralel olarak yükselmesine neden olmaktadır. 2002 yılında %13.2 olarak gerçekleşen Ortadoğu ülkeleri ihracat payının 2008 yılı itibariyle %20'nin üzerine çıkmış olması, ülke imalat sanayi ihracatında Ortadoğu ülkelerini önemli bir konuma getirmektedir. Bununla birlikte, 2012 yılında ülke imalat sanayi ihracatından %33.8 pay alan Ortadoğu ülkelerinin takip eden yıllarda düşüş göstererek 2018 yılında %23.1 seviyesine gerilemesi, imalat sanayi ihracatımızda bu ülkelerin güç kaybı yaşadığını göstermektedir. 2002-2007 yılları arasında %4 seviyelerinde kalan Ortadoğu ülkeleri ithalat payı ise, özellikle 2008 yılı itibariyle yükselişe geçerek 2018 yılında değerini %9 seviyesine kadar çıkarmaktadır.

Konya ilinde ise, yıllar itibariyle Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ihracatında ilk dikkat çeken gelişme, 2002 yılında 34.50 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracat değerinin takip eden 3 yıl itibariyle %60'ın üzerinde artış oranları gerçekleştirerek 2005 yılına gelindiğinde 160.85 milyon dolar seviyesine yükselmiş olmasıdır. Bu artışın yaşanmasında, başta Irak olmak üzere Suudi Arabistan, İran ve Libya'ya gerçekleştirilen ihracat büyük pay sahibidir. 2007 yılı itibariyle de sürekli artış yönünde bir eğilimin görüldüğü Konya ilinin Ortadoğu ülkeleri imalat sanayi ihracatı, 2018 yılında 648.62 milyon dolar ile 2002-2018

döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Ortadoğu ülkeleri imalat sanayi ithalatında ise, 2002 yılında 6.24 milyon dolar olan değer inişli çıkışlı bir grafik çizerek 2012 yılı itibariyle 110.52 milyon dolar seviyesine kadar yükselmiştir. Ancak, takip eden yıllarda ithalat değerinde genel olarak yaşanan düşüşler, Ortadoğu ülkelerinden gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ithalatının 2018 yılında 50.9 milyon dolar değerine kadar gerilemesine neden olmaktadır. 2012 yılına oranla 2018 yılında bu düşüşün yaşanmasında; özellikle Suudi Arabistan, Katar ve İran'dan gerçekleştirilen ithalat değerlerindeki düşüşler önemli pay sahibidir.

Konya ili imalat sanayi ihracatında Ortadoğu ülkelerinin payı ise, 2002-2018 döneminin tüm yıllarında ülke değerlerinin oldukça üzerinde seyretmektedir. Ortadoğu ülkelerinin Konya ili toplam imalat sanayi ihracatından aldığı pay 2002 yılında %27.7 iken, 2015 yılında bu değer %48.2 ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Takip eden yıllarda sürekli düşüşlerin yaşandığı Ortadoğu ülkelerinin Konya ili toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı, 2018 yılında %38.9 seviyesine kadar gerilemiştir. İstikrarsız bir seyir izlediği gözlenen Ortadoğu ülkeleri ithalat payı ise, en düşük seviyesine %4.3 ile 2002 yılında ve en yüksek seviyesine %12 ile 2012 yılında ulaşmıştır.

2.5.2.3. Sınır Komşusu Ülkeler

Sınır komşusu ülkelerle (Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Suriye, Irak ve İran) imalat sanayi ürünleri ticaretinde, yıllar itibariyle hem ülke hem de Konya ili için yükselen bir trendin varlığı görülmektedir. Özellikle, 2000 yılından sonra uygulanmaya başlanan *Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi*, komşu ülkelerle ihracatımızda ciddi artışların yaşanmasına neden olmaktadır (Şahin, 2008: 24).

Tablo 30. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Sınır Komşusu Ülkelerin Yeri (2002-2018)

Sınır Komşusu Ülkeler	TÜRKİYE				KONYA			
	İhracat (Milyar $)	İthalat (Milyar $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)	İhracat (Milyon $)	İthalat (Milyon $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)
2002	1.78	0.74	5.3	1.8	14.59	5.49	11.7	3.8
2003	3.55	1.16	8.0	2.1	22.04	7.62	12.9	3.3
2004	5.41	1.53	9.1	1.9	61.89	17.45	23.1	5.1
2005	6.94	2.03	10.1	2.2	100.29	16.13	24.4	3.9
2006	7.99	3.31	10.0	3.0	83.23	17.52	17.2	3.3
2007	10.47	3.73	10.4	2.8	173.71	30.51	26.4	5.1
2008	13.53	3.99	10.8	2.7	198.73	12.96	24.0	2.2
2009	12.60	2.69	13.2	2.4	208.85	12.02	29.7	2.6
2010	14.92	4.15	14.1	2.9	333.33	19.08	36.4	2.9
2011	18.38	6.38	14.6	3.5	276.55	40.66	25.7	4.3
2012	26.59	7.20	18.6	4.1	324.05	31.74	27.3	3.4
2013	23.20	7.76	16.4	3.9	335.97	18.56	26.4	2.0
2014	22.81	8.25	15.5	4.4	330.66	13.26	23.7	1.3
2015	18.53	5.35	13.8	3.2	267.01	20.25	20.9	2.2
2016	18.87	5.13	14.1	3.1	255.86	9.21	20.8	1.2
2017	19.11	7.43	13.0	3.9	283.32	15.25	19.5	1.9
2018	17.98	7.27	11.4	4.1	323.40	25.29	19.4	4.1

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayinden sınır komşusu ülkelere 2002 yılında 1.78 milyar dolar ihracat gerçekleşirken; 2012 yılında bu değer 26.59 milyar dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın yaşanmasında, Irak ve İran'a gerçekleştirilen ihracat büyük pay sahibidir. Takip eden yıllarda genel olarak düşüşlerin görüldüğü sınır komşusu ülkeler imalat sanayi ihracatı, 2018 yılında 17.98 milyar dolar seviyesine kadar gerilemiştir. Bu düşüşün yaşanmasında, özellikle İran'a gerçekleştirilen imalat sanayi ihracatındaki ciddi düşüş (2012 yılı: 9.87 milyar dolar ve 2018 yılı 2.26 milyar dolar) etkili olmuştur. Komşu ülkelerden gerçekleştirdiğimiz ithalat değerleri ise, sürekli olarak ihracat değerlerinin altında kalmıştır. Bununla birlikte, ithalat değerleri -2009 yılı dışında- yıllar itibariyle sürekli artış göstererek 2002 yılında 0.74 milyar dolar değerinden 2014 yılında 8.25 milyar dolar değerine ulaşması ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesini

gerçekleştirmiştir. Bu artışın yaşanmasında, büyük ölçüde Yunanistan ve Bulgaristan'dan gerçekleştirilen "Rafine edilmiş petrol ürünleri" ithalatı etkili olmuştur.Bu iki ülkeden, 2002 yılında toplam 59.7 milyon dolarlık rafine edilmiş petrol ürünleri ithalatı gerçekleşirken; 2014 yılında bu rakam 3.6 milyar dolar seviyesine kadar yükselmiştir (TÜİK, 2019e).

Yıllar itibariyle sınır komşusu ülkelerle dış ticaretimizde olumlu gelişmelerin yaşanması, ihracat ve ithalat değerlerindeki artışlar sonucunda dış ticaret hacminde de artışlara neden olmaktadır. Bu duruma paralel olarak, komşu ülkelerin Türkiye imalat sanayi toplam ihracat ve ithalat değerleri içindeki payları da ciddi oranda artış göstermiştir. İhracat için, 2002 yılında %5.3 olarak gerçekleşen bu oran, 2012 yılında %18.6 seviyesine kadar çıkarak 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. takip eden yıllarda düşüş eğiliminde olduğu gözlenen bu oran 2018 yılında %11.4 seviyesine kadar gerilemiştir. İthalat açısından bakıldığında ise, genel olarak artış eğiliminde olduğu gözlenen bu oran; 2010 yılına kadar %3 seviyesinin üzerine çıkamamakla birlikte, takip eden yıllarda bu değerin üzerinde seyretmiş ve 2018 yılında %4.1 değerine ulaşmıştır.

Konya ilinde ise; yıllar itibariyle sınır komşusu ülkelere gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ihracatında ilk dikkat çeken gelişme, 2004 ve 2007 yıllarında bir önceki döneme göre yüksek oranlı artışların yaşanmasıdır. İhracat değerinin 2004 yılında %180.9 oranında artışla 61.89 milyon dolar seviyesine çıkmasında, savaşın olumsuz etkilerinin azalmaya başladığı Irak ile Gürcistana gerçekleştirilen ihracatın ciddi oranda artış göstermesi belirleyici olmaktadır. 2007 yılında ise, ihracat değerinin %108.7 oranında artışla 173.71 milyon dolar seviyesine çıkmasında, Yunanistan ve Bulgaristana gerçekleştirilen ihracatın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ülkelerdeki ihracat değerinin bir önceki yıla göre ciddi oranda artış göstermesinde, özellikle "Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi" ürünleri büyük pay sahibidir. Sınır komşusu ülkelere gerçekleştirdiğimiz ihracat değerinin 333.33 milyon dolar seviyesine kadar yükseldiği 2010 yılı sonrasında, bu ülkelere gerçekleştirdiğimiz ihracat değerleri durağan bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte, 2010-2018 dönem aralığında 250 milyon doların altına düşmeyen imalat sanayi ihracatı, 2018 yılında 323.4 milyon dolar değerini almıştır. Sınır komşusu

ülkelerden gerçekleştirdiğimiz imalat sanayi ithalatı ise, yıllar itibariyle istikrarsız bir grafik çizmektedir. 2002 yılında sınır komşusu ülkelerden gerçekleştirdiğimiz ithalat 5.49 milyon dolar iken, bu değer takip eden yıllarda inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve 2011 yılında 40.66 milyon dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Takip eden yıllarda istikrarsız seyir izlemeye devam eden imalat sanayi ithalatı, 2018 yılında 25.29 milyon dolar değerini almıştır.

Konya ili imalat sanayi ihracatında sınır komşusu ülkelerin payı, 2002-2018 döneminin tüm yıllarında ülke değerlerinin oldukça üzerinde seyretmiştir. Bu dönemde Türkiye imalat sanayinde sınır komşusu ülkeler ihracat payının en yüksek değeri %18.6 (2012 yılı) iken, Konya ilinde bu değer 2007 yılı itibariyle genel olarak %20'nin üzerinde seyretmiştir. Yıllar itibariyle ithalat değerlerinde gözlenen istikrarsızlık, komşu ülkelerin imalat sanayi ithalatı içindeki payına da yansımıştır. Bu oran en yüksek değerini %5.1 ile 2004 yılında gerçekleştirirken, takip eden yıllarda dalgalı bir seyir izleyerek 2018 yılında %4.1 değerine ulaşmıştır.

2.5.2.4. Türk Cumhuriyetleri

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında, Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve KKTC) ile olan ticari ilişkilerimiz büyük önem taşımaktadır. Türk Cumhuriyetleri ile imalat sanayi ihracat ve ithalat değerlerinin yıllar itibariyle analizi Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Türk Cumhuriyetlerinin Yeri (2002-2018)

Türk Cumhuriyetleri	TÜRKİYE				KONYA			
	İhracat (Milyar $)	İthalat (Milyar $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)	İhracat (Milyon $)	İthalat (Milyon $)	İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Pay (%)	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Pay (%)
2002	0.81	0.37	2.4	0.9	7.91	0.15	6.3	0.1
2003	1.18	0.50	2.7	0.9	10.37	0.32	6.1	0.1
2004	1.63	0.78	2.7	1.0	17.25	2.65	6.4	0.8
2005	2.12	1.11	3.1	1.2	27.86	0.83	6.8	0.2
2006	2.81	1.74	3.5	1.6	32.72	0.40	6.8	0.1
2007	3.75	2.15	3.7	1.6	41.23	1.12	6.3	0.2
2008	4.75	2.63	3.8	1.8	48.22	3.11	5.8	0.5
2009	4.10	1.64	4.3	1.5	53.00	2.00	7.5	0.4
2010	4.81	2.54	4.6	1.7	47.89	3.21	5.2	0.5
2011	5.95	3.32	4.7	1.8	61.71	7.65	5.7	0.8
2012	6.75	3.13	4.7	1.8	80.53	5.88	6.8	0.6
2013	7.90	3.21	5.6	1.6	80.24	16.32	6.3	1.7
2014	8.16	2.57	5.5	1.4	94.11	0.20	6.8	0.0
2015	6.18	2.41	4.6	1.4	74.60	0.32	5.8	0.0
2016	4.77	2.30	3.6	1.4	68.05	1.98	5.5	0.2
2017	5.13	2.83	3.5	1.5	79.80	6.60	5.5	0.8
2018	5.04	2.61	3.2	1.5	84.18	12.94	5.1	2.1

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine gerçekleştirdiğimiz imalat sanayi ürünleri ihracatı, 2002-2014 yılları arasında küresel krizin etkilerinin gözlendiği 2009 yılı dışında sürekli artış göstermiştir. 2002 yılında 0.81 milyar dolarlık imalat sanayi ihracatının gerçekleştiği Türk Cumhuriyetlerinde, 2014 yılı itibariyle ihracat değeri 8.16 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Bu artışların yaşanmasında, özellikle Azerbaycan ve Türkmenistan'a gerçekleştirdiğimiz makine ve teçhizat ürünleri ihracatı büyük pay sahibidir (TÜİK, 2019e). Takip eden yıllarda düşüşe geçen Türk Cumhuriyetleri imalat sanayi ihracatı, 2018 yılında 5.04 milyar dolar değerine kadar gerilemiştir. İthalat değerlerinde ise, Türk Cumhuriyetlerinden gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ithalatının 2002-2008 yılları arasında yükseliş eğiliminde olduğu bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 2002 yılında bu ülkelerden 0.37 milyar dolarlık ithalat gerçekleştirilirken, 2008 yılında bu değer 2.63 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

2011-2013 döneminde 3 milyar doların üzerinde seyreden Türk Cumhuriyetleri imalat sanayi ithalatı, takip eden yıllarda düşüş yönünde bir eğilime sahip olmuş ve 2018 yılında 2.61 milyar dolar değerine ulaşmıştır.

Türk Cumhuriyetlerine gerçekleştirdiğimiz ihracat değerlerindeki ciddi artışlar, bu ülkelerin Türkiye imalat sanayi toplam ihracat değerleri içindeki paylarının da yükselişe geçmesine neden olmaktadır. Öyleki, Türk Cumhuriyetlerinin 2002 yılında %2.4 olan imalat sanayi ihracatı içindeki payı, 2013 yılında %5.6 ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2008 küresel krizinin etkilerinin görüldüğü 2009 yılında bile; Türk cumhuriyetlerine gerçekleştirdiğimiz ihracat tutarı bir önceki yıla göre gerilerken, bu ülkelerin toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı artış göstermiştir. 2015 yılı itibariyle düşüşe geçen Türk Cumhuriyetlerinin imalat sanayi ihracatı içindeki payı, 2018 yılında %3.2 seviyesine kadar gerilemiştir. İthalatda ise, Türk Cumhuriyetlerinden gerçekleştirilen ithalatın sürekli artış gösterdiği 2002-2008 döneminde, bu ülkelerin imalat sanayi ithalatı içindeki payı artış eğilimindedir. 2002 yılında %0.9 olarak gerçekleşen bu oran, 2008 yılında %1.8 seviyesine kadar yükselmiştir. Takip eden yıllarda inişli çıkışlı bir grafik çizen bu oran, 2018 yılında %1.5 seviyesine kadar gerilemiştir.

Konya ilinde ise, yıllara göre Türk Cumhuriyetlerine gerçekleştirilen imalat sanayi ürünleri ihracatı, özellikle 2002-2009 döneminde sürekli artış yönünde bir eğilime sahiptir. Buna göre, 2002 yılında Türk Cumhuriyetlerine 7.91 milyon dolarlık imalat sanayi ürünleri ihracatı gerçekleşirken, 2009 yılında bu değer 53 milyon dolar seviyesine kadar yükselmiştir. Bu yükselişte, Kazakistan ve Özbekistan'a gerçekleştirdiğimiz başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektör ürünleri ihracatı büyük pay sahibidir. Takip eden yıllarda da, genel olarak artış yönünde bir trendin gözlendiği Türk Cumhuriyetlerine imalat sanayi ihracatı, 2014 yılında bir önceki yıla göre %17.3 oranında artış göstererek 94.11 milyon dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durumun yaşanmasında, özellikle Özbekistan'a gerçekleştirilen ihracatın bir önceki yıla göre 9.69 milyon dolar artarak 23.62 milyon dolar seviyesine gelmesinin büyük etkisi olmuştur. Bu artışın yaklaşık 7.57 milyon dolarlık kısmı, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektöründen kaynaklanmaktadır. Yıllar itibariyle Konya ili imalat sanayi

ithalat değerlerinde ise, oldukça istikrarsız bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Türk Cumhuriyetlerinden imalat sanayi ithalatı 2013 yılında 16.32 milyon dolar ile 2002-2018 döneminin en yüksek değerine ulaşırken, bu değer 2014 yılında 0.20 milyon dolara kadar gerilemiştir. 2002-2018 döneminin tüm yıllarında Türk Cumhuriyetlerinden gerçekleştirilen imalat sanayi ithalatının büyük bölümü Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan kaynaklıdır.

Konya ili imalat sanayi ihracatında Türk cumhuriyetlerinin payı, 2002-2018 döneminin tüm yıllarında ülke değerlerinin üzerinde seyretmiştir. 2002-2008 yılları arasında %6 seviyesinde hareket ettiği gözlenen bu değer, küresel krizin etkisiyle ülke ve Konya ili imalat sanayi ihracatının gerilediği 2009 yılında %7.5 ile analiz döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. 2010 yılına gelindiğinde Konya ili imalat sanayi ihracatından %5.2 pay alan Türk cumhuriyetleri, takip eden yıllarda tekrar yükselişe geçerek 2014 yılında payını %6.8 seviyesine kadar çıkarmıştır. 2015-2018 döneminde ise sürekli düşüşlerin yaşandığı Konya ili imalat sanayi ihracatında Türk cumhuriyetlerinin payı, 2018 yılında gerçekleştirdiği %5.1 değeri ile 2002-2018 döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. İthalat değerleri itibariyle Türk cumhuriyetlerinin payı ise, 2013 ve 2018 yılları dışında %1 değerinin altında kalmıştır. 2013 yılında %1.7 olarak gerçekleşen bu oran, 2018 yılında %2.1 ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ

Küreselleşme eğilimlerinin arttığı ve teknolojik yayılmaların hızlandığı bir ortamda ülkelerarası dış ticaretin yapısı, yönü ve kapsamı giderek önemli hale gelmektedir. Bu anlamda, Türkiye ekonomisi özellikle 1980 sonrası dönemde yapısal değişikliklere uğramış ve 24 Ocak 1980 kararları ile ihracata dayalı büyüme stratejisi benimsenmiştir (Ulucan vd., 2014: 36). Bu değişim, temel olarak dış ticaretin sadece toplam hacmini değil; aynı zamanda sektörel ve coğrafi dağılımını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda, ihracatın ürün dağılımında geleneksel sektörlerden katma değeri daha yüksek olan ileri teknoloji ürünlerine doğru yönelim, ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından pozitif bir gelişmedir (Köseyahyaoğlu, 2007: 16). Çalışmanın bu bölümünde Konya ili imalat sanayi dış ticareti; rekabet gücü, endüstri-içi ticaret, ihracatın niteliği ve dış ticarette yoğunlaşma aracılığıyla analiz edilmiştir. Burada, dünya ticaret verilerinin kullanıldığı rekabet gücü ve ihracatın niteliği hesaplamalarında mevcut veri tabanında (UN-COMTRADE) en güncel veri 2017 yılına ait bulunmaktadır. Bu yüzden, rekabet gücü ve ihracatın niteliği analizlerinde son veri yılı olarak 2017 yılı kullanılmıştır.

3.1.Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Rekabet Gücü

Rekabet gücü, ülkelerin ekonomilerini ayakta tutan temel taşlardan birini oluşturmaktadır. Bu yönüyle rekabet gücü, hem ekonomik hem de politik çevrelerde küreselleşen dünyanın dışında kalmamak, sürekli büyüyen pazarda piyasa payını arttırmak veya en azından piyasa payını korumaya yönelik fırsat ve avantajlardan yararlanmak için gerekli ve önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Yapraklı, 2011: 374; Altay ve Gürpınar, 2008: 259). Günümüz dünyasındaki ülkeler, bu şekilde bir rekabet avantajı elde etmek ve artan dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmek için birbirleriyle çetin bir rekabet içerisine girmektedirler (Bedir, 2009a: 3). Bu açıdan bakıldığında rekabet gücünün geliştirilmesi, birçok ülke ile yoğun ekonomik rekabet içinde olan ülkemiz açısından da hayati önem taşımaktadır (Bakımlı, 2011: 1).

İhracata dayalı bir model çerçevesinde bir ülkenin ihracat performansı, büyük ölçüde ticarete konu olan sektörlerin başında gelen imalat sanayinin rekabet gücündeki gelişmelerle yakından ilgilidir (Yapraklı, 2011: 382). Başka bir anlatımla, imalat sanayinin rekabet gücünde meydana gelecek artışlar bir yandan ülkenin dış ticaret fazlası vermesi ile sonuçlanırken; diğer yandan da ülke ekonomisinin dış şoklara karşı dayanıklılığını artırarak daha sağlam temellerde gelişmesine yardımcı olacaktır (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 158). Rekabet gücü kavramının çıkışı ile rekabet gücünü ölçebilmek için çok sayıda gösterge türetilmiştir. Bu çalışmada, en çok kabul gören aşağıdaki 2 endeks üzerinde durulmaktadır:

- ✓ Balassa Endeksi
- ✓ Vollrath Endeksi

3.1.1. Balassa Endeksi

Uluslararası ticarete ilişkin Heckscher-Ohlin modelinin temel varsayımları, üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketsiz olduğu ve bu faktörlerin çeşitli ürünleri üretmek için farklı oranlarda kullanıldığıdır. Bu modele göre; bir ülke üretimi, yoğun olarak sahip olduğu üretim faktörünü gerektiren mallarda diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaktadır. Bu modelin, karşılaştırmalı üstünlükleri belirlemek için yeterli olmadığı düşüncesinden hareketle Balassa tarafından 1965 yılında *Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantages - RCA)* kavramı ortaya konulmuştur (Bakımlı, 2011: 45). Literatürde yaygın olarak kabul edilen bu endeks aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Yapraklı, 2011: 376):

$$RCA = \frac{(X_{ij}/X_{it})}{(X_{wj}/X_{wt})}$$

Xij : i ülkesinin j imalat sanayi sektörü ihracatı
Xit : i ülkesinin toplam ihracatı
Xwj : Dünyanın j imalat sanayi sektörü ihracatı
Xwt : Dünyanın toplam ihracatı

Balassa endeksi, bir ülkenin bir sektördeki ihracatının toplam ülke ihracatına oranı ile bu sektör dünya ihracatının toplam dünya ihracatına oranının birbirine kıyaslanması ile hesaplanmaktadır. Eğer RCA > 1 ise, i ülkesi j sektöründe yüksek düzeyde rekabet gücüne sahiptir; RCA endeksi < 1 ise, i ülkesi rekabet gücü düzeyinde dezavantajlı durumdadır (Yapraklı, 2011: 376). Başka bir ifadeyle, bir sektör için RCA değerinin 1'den büyük olması söz konusu ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermekte iken; RCA değerinin 1'den küçük olması karşılaştırmalı üstünlüğün bulunmadığı anlamına gelmektedir (Havrila ve Gunawardana, 2003: 108).

Hinloopen ve Marrewijk (2000), Balassa endeksini dörtlü bir sınıflandırma yaparak daha detaylı bir şekilde yorumlamışlardır:

1. Sınıflandırma : $0 < RCA \leq 1$
2. Sınıflandırma : $1 < RCA \leq 2$
3. Sınıflandırma : $2 < RCA \leq 4$
4. Sınıflandırma : $4 < RCA$

Birinci sınıflandırma karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığı, diğer üç sınıflandırma ise karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu durumları göstermektedir. Buna göre, ikinci sınıflandırma karşılaştırmalı üstünlüğün "zayıf", üçüncü sınıflandırma karşılaştırmalı üstünlüğün "orta" ve dördüncü sınıflandırma karşılaştırmalı üstünlüğün "güçlü" olduğu anlamına gelmektedir (Hinloopen ve Marrewijk, 2000: 8).

Balassa Endeksi'nin, bu şekilde sadece ihracata dayanarak ithalatı gözardı etmesi ve ithalatın gözardı edileceğinin önceden kabul edilmiş olması, bu yaklaşıma yöneltilen eleştirilerin başında gelmekte ve tartışmalara konu olmaktadır (Kafalı vd., 2006: 2; Bakımlı, 2011: 46). Ayrıca bu endeks, literatürde yaygın olarak kabul görmekle birlikte; özellikle ithalat miktarının büyük olduğu sektörlerde ithalat bilgisi içermemesi nedeniyle rekabet gücü analizinde eksik yargıya götürebilmektedir (Bedir, 2009a: 81; Kafalı vd., 2006: 2).

Tablo 32. Balassa Endeksine Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE BALASSA RCA ENDEKSİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.04**	**1.05**	**1.06**	**1.07**	**1.08**	**1.08**	**1.12**	**1.07**	**1.08**	**1.11**	**1.11**	**1.11**	**1.09**	**1.05**	**1.05**	**1.05**	**1.08**
Tekstil ürünleri	**5.40**	**5.18**	**4.94**	**4.94**	**4.86**	**4.71**	**4.44**	**4.42**	**4.73**	**4.83**	**4.46**	**4.78**	**4.64**	**4.18**	**4.27**	**4.15**	**4.57**
Giyim eşyası	**6.76**	**6.38**	**5.91**	**5.66**	**5.24**	**4.92**	**4.30**	**4.16**	**4.55**	**4.25**	**4.10**	**4.13**	**4.08**	**3.55**	**3.81**	**3.57**	**4.40**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**3.31**	**3.15**	**3.11**	**3.19**	**2.95**	**2.82**	**3.06**	**3.38**	**3.38**	**3.00**	**2.62**	**2.69**	**2.50**	**2.25**	**2.17**	**2.08**	**2.74**
Ana metal sanayi	**2.07**	**1.80**	**2.01**	**1.70**	**1.75**	**1.71**	**2.56**	**2.71**	**2.11**	**1.95**	**2.76**	**1.66**	**1.72**	**2.01**	**2.07**	**1.93**	**2.06**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**1.18**	**1.47**	**1.60**	**1.67**	**1.78**	**1.71**	**1.82**	**1.93**	**2.08**	**2.19**	**2.03**	**2.15**	**2.09**	**1.91**	**1.82**	**1.84**	**1.91**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**1.24**	**1.27**	**1.29**	**1.41**	**1.52**	**1.55**	**1.62**	**1.65**	**1.82**	**1.94**	**1.74**	**1.90**	**1.91**	**1.73**	**1.66**	**1.63**	**1.69**
Tütün ürünleri	**1.15**	0.90	0.67	0.93	**1.33**	**1.16**	**1.41**	**1.41**	**1.66**	**1.42**	**1.62**	**1.81**	**1.99**	**2.13**	**2.48**	**2.18**	**1.65**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.99	**1.15**	**1.43**	**1.48**	**1.67**	**1.74**	**1.80**	**1.78**	**1.74**	**1.69**	**1.42**	**1.59**	**1.54**	**1.52**	**1.66**	**1.83**	**1.60**
Gıda ürünleri ve içecek	**1.04**	**1.12**	**1.11**	**1.25**	**1.16**	**1.04**	**1.02**	**1.06**	**1.17**	**1.28**	**1.21**	**1.34**	**1.30**	**1.29**	**1.20**	**1.17**	**1.20**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.69	0.79	0.73	0.80	0.86	0.89	0.90	1.00	**1.06**	**1.08**	**1.02**	**1.13**	**1.12**	**1.06**	**1.03**	**1.01**	0.99
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.73	0.65	0.62	0.66	0.84	0.95	0.97	1.00	**1.05**	**1.11**	0.96	**1.05**	0.95	0.83	0.79	0.72	0.90
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.46	0.44	0.44	0.50	0.49	0.55	0.61	0.69	0.79	0.84	0.99	**1.16**	**1.13**	**1.08**	**1.15**	**1.15**	0.82
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.72	0.71	0.65	0.84	0.92	**1.01**	0.99	0.79	0.73	0.81	0.79	0.70	0.64	0.72	0.61	0.66	0.77
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.33	0.33	0.34	0.38	0.47	0.52	0.61	0.76	0.81	0.82	0.74	0.78	0.83	0.72	0.67	0.75	0.64
Diğer ulaşım araçları	0.42	0.68	0.70	0.80	0.82	0.84	0.83	0.77	0.52	0.55	0.44	0.59	0.55	0.50	0.49	0.70	0.63
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.45	0.48	0.45	0.45	0.48	0.49	0.46	0.44	0.52	0.52	0.54	0.63	0.58	0.51	0.53	0.53	0.52
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.35	0.38	0.38	0.49	0.41	0.45	0.41	0.31	0.37	0.39	0.46	0.65	0.73	0.63	0.61	0.72	0.51
Kimyasal madde ve ürünler	0.42	0.39	0.38	0.36	0.40	0.36	0.37	0.37	0.46	0.47	0.47	0.49	0.48	0.49	0.45	0.46	0.44
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.48	0.47	0.51	0.48	0.41	0.31	0.23	0.23	0.21	0.21	0.22	0.17	0.17	0.15	0.13	0.12	0.24
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.18	0.19	0.20	0.22	0.22	0.22	0.22	0.25	0.24	0.26	0.19	0.20	0.20	0.19	0.17	0.15	0.20
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.08	0.08	0.08	0.08	0.09	0.09	0.09	0.10	0.10	0.10	0.11	0.15	0.14	0.14	0.14	0.14	0.12
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.04	0.03	0.03

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

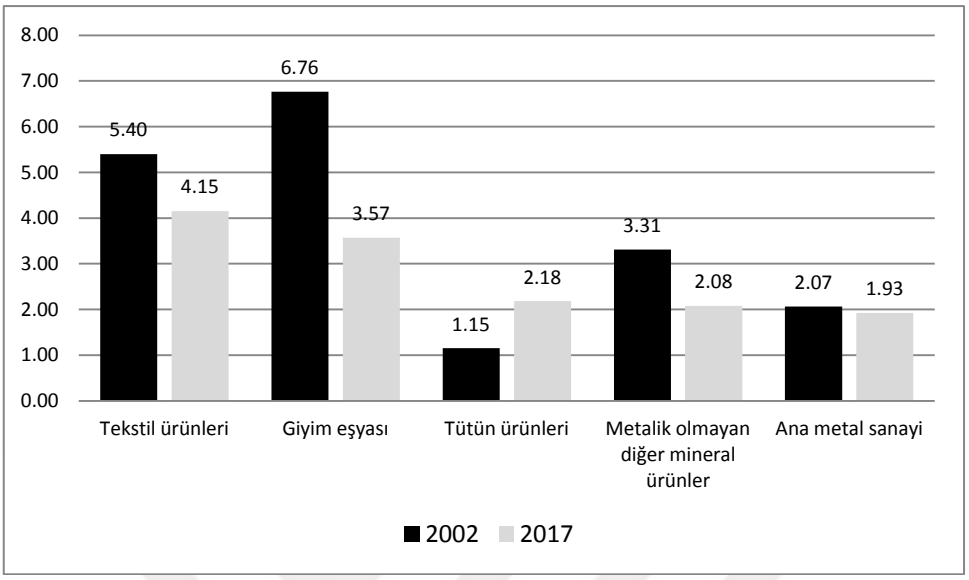
Türkiye imalat sanayi dış ticareti rekabet gücü, Balassa endeksine göre 2002-2017 döneminin tüm yıllarında 1'den büyük değerler alarak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bir görüntü çizmektedir. Buna göre, ülke imalat sanayinde en yüksek RCA değeri 1.12 ile 2008 yılında ve en düşük RCA değeri 1.04 ile 2002 yılında gerçekleşmiştir. Ayrıca, en yüksek RCA değerinin Hinloopen ve Marrewijk sınıflamasına göre 2. sınıflandırma ($1 < RCA \leq 2$) aralığında yer alması, karşılaştırmalı üstünlüğün varlığı ile birlikte rekabet gücünün zayıf düzeyde olduğunu göstermektedir.

Balassa endeksine göre hesaplanan rekabet gücü Hinloopen ve Marrewijk sınıflamasına göre değerlendirildiğinde, Türkiye imalat sanayinde tekstil ürünleri ve giyim eşyası sektörleri "güçlü" bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Tekstil ürünleri sektörü, 2002-2017 dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 4.57 değeri ile ilk sırayı alırken; bu sektörü 4.40 ortalama değeriyle giyim eşyası sektörü izlemektedir. Bu 2 sektör rekabet gücü yıllar itibariyle karşılaştırıldığında; 2002-2007 yılları arasında giyim eşyası sektörü tekstil ürünlerinin üzerinde değerler alırken, 2008-2017 döneminde tekstil ürünleri giyim eşyası sektörünün önüne geçerek rekabet gücü daha yüksek bir görüntü çizmektedir.

Dönem ortalamaları itibariyle "orta" seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler, metalik olmayan diğer mineral ürünler (RCA_{ORT} =2.74) ve ana metal sanayi (RCA_{ORT} =2.06) sektörleridir. Burada, metalik olmayan diğer mineral ürünler sektöründe yıllar itibariyle genel olarak rekabet gücünün sürekli bir şekilde azalması sonucu RCA endeksi en düşük değerini 2.08 ile 2017 yılında gerçekleştirirken, ana metal sanayi sektöründe yıllar itibariyle RCA değeri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Ayrıca, ana metal sanayi sektörü dönem ortalamasında "orta" seviye karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler arasında yer alırken, 2017 yılında RCA değerinin 2'nin altına düşmesi ile bu yılda "zayıf" seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler arasına girmektedir.

Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), plastik ve kauçuk ürünleri, tütün ürünleri, motorlu kara taşıtı ve römorklar ile gıda ürünleri ve içecek sektörleri ise, dönem ortalamalarına göre "zayıf" seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörlerdir.

Grafik 8. Balassa Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Balassa endeksine göre, 2017 yılı ülke imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 8'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında tekstil ürünleri, giyim eşyası, metalik olmayan diğer mineral ürünler ile ana metal sanayi sektörlerinde rekabet gücünün azaldığı gözlenirken; tütün ürünleri sektöründe rekabet gücü artmaktadır. Ayrıca, Hinloopen ve Marrewijk (2000) sınıflamasına göre tütün ürünleri sektöründe RCA değerinin 1.15'den 2.18'e yükselmesi, "zayıf" düzeyden "orta" düzey rekabet gücü seviyesine gelindiğini göstermektedir. Giyim eşyası ve ana metal sanayi sektörlerinde ise, rekabet gücü düzeylerinde düşüşler yaşanmıştır. Giyim eşyası sektöründe RCA değerinin 6.76'dan 3.57'ye gerilemesi, "güçlü" düzeyden "orta" düzey rekabet gücü seviyesine gelindiğini gösterirken; ana metal sanayi sektöründe RCA değerinin 2.07'den 1.93'e gerilemesi, "orta" düzeyden "düşük" düzey rekabet gücü seviyesine gelindiği anlamına gelmektedir.

Tablo 33. Balassa Endeksine Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE BALASSA RCA ENDEKSİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.07**	**1.07**	**1.09**	**1.12**	**1.13**	**1.08**	**1.12**	**1.10**	**1.09**	**1.09**	**1.10**	**1.11**	**1.09**	**1.07**	**1.05**	**1.05**	**1.08**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	**2.85**	**2.85**	**2.65**	**2.98**	**2.72**	**2.67**	**2.88**	**3.73**	**3.15**	**2.97**	**3.47**	**3.78**	**3.82**	**4.09**	**3.83**	**3.79**	**3.44**
Gıda ürünleri ve içecek	**2.29**	**1.90**	**3.11**	**3.97**	**2.98**	**2.87**	**2.38**	**2.88**	**3.12**	**3.79**	**3.02**	**3.13**	**3.26**	**3.27**	**3.32**	**3.04**	**3.20**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**3.47**	**3.46**	**2.98**	**2.47**	**2.56**	**2.25**	**2.39**	**2.68**	**2.58**	**2.54**	**2.75**	**2.88**	**2.78**	**2.72**	**2.61**	**2.83**	**2.70**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**7.93**	**5.93**	**5.56**	**3.74**	**3.58**	**3.27**	**6.10**	**3.96**	**3.23**	**2.94**	**2.66**	**2.04**	**1.59**	**1.30**	**1.19**	**1.24**	**2.62**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**2.32**	**2.27**	**2.24**	**2.01**	**1.89**	**1.94**	**2.44**	**3.06**	**2.56**	**2.33**	**2.79**	**2.69**	**2.54**	**2.31**	**2.23**	**2.20**	**2.36**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**2.37**	**3.10**	**2.37**	**1.38**	**1.62**	**1.49**	**1.50**	**1.25**	**1.33**	**1.65**	**1.82**	**2.06**	**1.89**	**1.74**	**1.82**	**1.65**	**1.74**
Ana metal sanayi	0.29	**1.08**	**1.14**	**2.10**	**3.13**	**2.52**	**1.99**	0.95	**2.08**	**1.60**	0.95	0.80	0.77	0.55	0.55	0.68	**1.22**
Tekstil ürünleri	**2.31**	**1.46**	**1.43**	0.87	0.84	0.74	0.72	0.74	0.59	0.70	0.92	0.66	0.53	0.48	0.41	0.45	0.66
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.32	0.64	**1.16**	0.56	0.73	0.49	0.56	0.62	0.59	0.47	0.60	0.45	0.34	0.30	0.37	0.41	0.47
Kimyasal madde ve ürünler	0.06	0.06	0.13	0.25	0.42	0.39	0.38	0.34	0.47	0.42	0.38	0.31	0.29	0.27	0.23	0.23	0.32
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.70	0.79	0.96	0.91	0.67	0.39	0.26	0.09	0.10	0.08	0.08	0.18	0.19	0.24	0.28	0.60	0.30
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.18	0.26	0.25	0.28	0.32	0.45	0.45	0.23	0.21	0.21	0.25	0.27	0.23	0.20	0.20	0.21	0.25
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.16	0.32	0.19	0.18	0.18	0.22	0.14	0.17	0.12	0.15	0.24	0.25	0.23	0.24	0.20	0.26	0.21
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.14	0.23	0.15	0.21	0.32	0.28	0.15	0.19	0.11	0.27	0.22	0.20	0.16	0.13	0.18	0.17	0.18
Giyim eşyası	0.14	0.21	0.23	0.25	0.22	0.22	0.30	0.22	0.16	0.18	0.18	0.19	0.17	0.12	0.15	0.14	0.18
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.02	0.02	0.05	0.03	0.11	0.08	0.09	0.05	0.06	0.08	0.05	0.06	0.08	0.09	0.05	0.04	0.07
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.04	0.26	0.08	0.18	0.24	0.07	0.05	0.03	0.04	0.05	0.04	0.05	0.03	0.02	0.06	0.11	0.06
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.12	0.13	0.19	0.15	0.08	0.04	0.04	0.03	0.03	0.06	0.06	0.05	0.05	0.05	0.04	0.04	0.05
Diğer ulaşım araçları	0.14	0.02	0.02	0.01	0.02	0.02	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.03	0.08	0.10	0.10	0.05
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.00	0.03	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.02	0.05	0.06	0.02
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

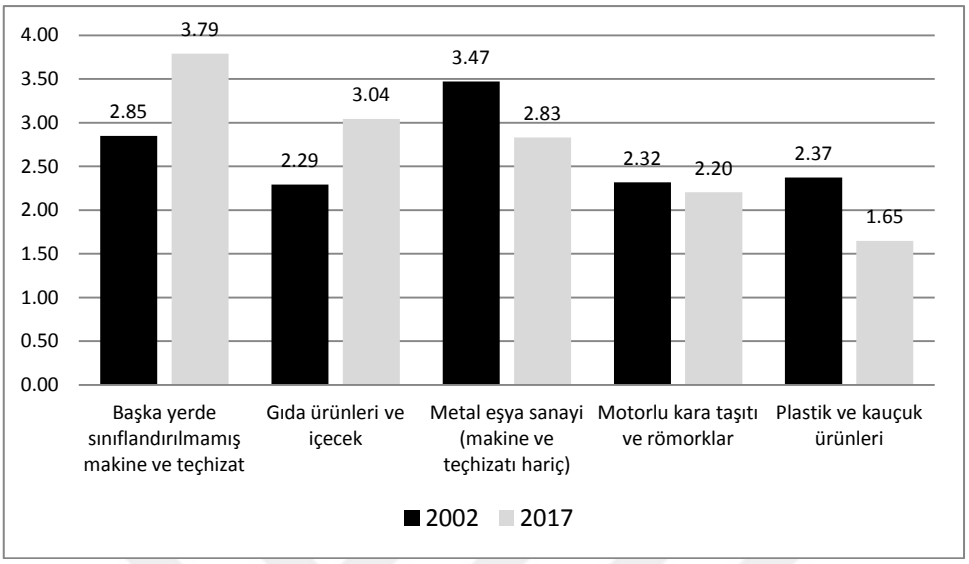
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayinde rekabet gücü, RCA değerinin 2002-2017 döneminin tüm yıllarında 1'den büyük değerler alması ile düşük seviyede de olsa karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bir görüntü çizmektedir. Konya ili imalat sanayinde, en yüksek RCA değeri 1.13 ile 2006 yılında gerçekleşirken; en düşük RCA değerine 1.05 ile 2016 yılında ulaşılmaktadır.

Hinloopen ve Marrewijk sınıflamasına göre Konya ili imalat sanayinde Balassa endeksi rekabet gücü incelendiğinde, analiz dönem ortalaması "güçlü" sınıfına giren imalat sanayi sektörü yer almamaktadır. En yüksek rekabet gücüne sahip imalat sanayi sektörü, gerçekleştirdiği 3.44 dönem ortalama değeri ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörüdür. Sektör RCA değerinin 2012 yılı itibariyle dönem ortalamasının üzerinde değerler alması, sektör rekabet gücünde özellikle son dönemlerde olumlu yönde gelişmelerin yaşandığını göstermektedir. Gıda ürünleri ve içecek sektörü ise, gerçekleştirdiği 3.20 değeri ile dönem ortalamasına göre en yüksek RCA değerine sahip 2. sektör konumundadır. Dönem ortalamaları itibariyle; metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), metalik olmayan diğer mineral ürünler ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörleri de "orta" seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip diğer sektörlerdir.

Plastik ve kauçuk ürünleri ile ana metal sanayi sektörleri ise, dönem ortalamasına göre ($1 < RCA \leq 2$) aralığında değerler alarak "zayıf" seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler arasında yerini almaktadır.

Grafik 9. Balassa Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Balassa endeksine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 9'da yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), motorlu kara taşıtı ve römorklar ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörlerinde rekabet gücü azalırken; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile gıda ürünleri ve içecek sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır. Ayrıca, Hinloopen ve Marrewijk (2000) sınıflamasına göre plastik ve kauçuk ürünleri sektöründe RCA değerinin 2.37'den 1.65'e gerilemesi, "orta" düzeyden "zayıf" düzey rekabet gücü seviyesine gelindiğini göstermektedir. Diğer 4 sektörün ise, rekabet gücü düzeylerinde bir değişim yaşanmamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi dış ticaretinde "düşük" seviyelerde de olsa rekabet gücünün varlığı görülmektedir. Ayrıca, 2002-2017 dönem ortalama değerleri itibariyle; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, gıda ürünleri ve içecek, metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinde Türkiye'ye göre Konya ili oldukça yüksek seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Diğer taraftan, giyim eşyası; tekstil ürünleri; tütün ürünleri; ana metal sanayi ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol

ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörlerinde Konya iline oranla Türkiye yüksek seviyede karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.

3.1.2. Vollrath Endeksi

Vollrath (1991), Balassa endeksinin ithalat düzeyini dikkate almamasına eleştiri getirerek rekabet gücünün belirlenmesinde ithalat verilerinin de hesaba katılması gerektiğini ileri sürmüş ve buradan yola çıkarak Balassa endeksine alternatif aşağıda belirtilen endeksleri geliştirmiştir (Erkekoğlu vd., 2014: 12):

- ✓ Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi (Relative Export Advantage Index-RXA)
- ✓ Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi (Relative Import Advantage-RMA)
- ✓ Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi (Relative Trade Advantage-RTA)
- ✓ Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi (Revealed Competitiveness-RC)

3.1.2.1. Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi (RXA)

Bu endeks, belirli bir üründe herhangi bir ülkenin dünya piyasalarında sahip olduğu ihracat payının diğer mallarda dünya ihracatında sahip olduğu paya oranı olarak tanımlanmaktadır (Bakımlı, 2011: 48). Bu yönüyle Balassa endeksi ile benzerlik gösteren Vollrath'ın nisbi ihracat üstünlüğü (RXA) endeksi, ele alınan sektörlerin ve ülkelerin toplam değerlerin dışında tutularak çift sayım işleminin önlenmesi özelliği ile Balassa endeksinden farklılaşmaktadır. Vollrath, RXA endeksinde iki kere hesaplamayı önleyebilmek amacıyla rekabet gücü karşılaştırılan ülkenin ve ilgili sektörün ticaret değerlerini toplam değerlerden çıkarmıştır (Frohberg ve Hartmann, 1997: 7; Erkekoğlu vd., 2014: 14). Vollrath'ın bu şekilde, belirli bir ürün ile diğer tüm ürünler arasında ve belirli bir ülke ile dünyanın geri kalan kısmı arasında net bir ayrım yaparak, dünya ticaretinde çift sayım işlemini yapan ülkeyi ve ürünü ortadan kaldırması, Vollrath'a göre gerçeğe daha yakın bir rekabet gücü karşılaştırmasının yapılmasını sağlamaktadır (Vollrath, 1991: 276). Vollrath RXA endeksi, aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Bakımlı, 2011: 48):

$$RXA_{ij} = (X_{ij} \,/\, \sum_{l,l\neq j} X_{il}) \,/\, (\sum_{k,k\neq i} X_{kj} \,/\, \sum_{k,k\neq i} \sum_{l,l\neq j} X_{kl})$$

Xij : j ülkesinin i imalat sanayi sektörü ihracatı
Xil : j ülkesi dışındaki ülkelerin (l) i imalat sanayi sektörü ihracatı
Xkj : j ülkesinin i imalat sanayi sektörü dışında kalan tüm sektörler (k) ihracatı
Xkl : j ülkesi dışındaki ülkelerin (l) i imalat sanayi sektörü dışında kalan tüm sektörler (k) ihracatı

Buna göre, endeks değerinin 1'den büyük olması söz konusu sektörde ülkenin rekabet avantajına sahip olduğu, 1'den küçük olması ise rekabet avantajının olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Bakımlı, 2011: 48). Vollrath RXA endeksine göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörleri rekabet gücünün analiz edilmesi sonucunda Tablo 34 ve Tablo 35'de yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 34. Vollrath Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi'ne (RXA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RXA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.61**	**1.82**	**1.98**	**2.09**	**2.30**	**2.39**	**3.33**	**2.12**	**2.11**	**2.60**	**2.87**	**2.57**	**2.32**	**1.82**	**1.79**	**1.78**	**2.26**
Tekstil ürünleri	**6.36**	**6.05**	**5.67**	**5.64**	**5.48**	**5.29**	**4.91**	**4.92**	**5.28**	**5.40**	**4.94**	**5.36**	**5.20**	**4.64**	**4.76**	**4.61**	**5.11**
Giyim eşyası	**8.34**	**7.78**	**7.01**	**6.62**	**6.01**	**5.58**	**4.75**	**4.62**	**5.06**	**4.68**	**4.49**	**4.54**	**4.49**	**3.89**	**4.19**	**3.88**	**4.91**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**3.46**	**3.28**	**3.24**	**3.32**	**3.06**	**2.92**	**3.19**	**3.55**	**3.54**	**3.11**	**2.71**	**2.77**	**2.57**	**2.31**	**2.23**	**2.13**	**2.84**
Ana metal sanayi	**2.19**	**1.88**	**2.15**	**1.78**	**1.85**	**1.81**	**2.93**	**3.05**	**2.29**	**2.11**	**3.23**	**1.76**	**1.81**	**2.17**	**2.24**	**2.07**	**2.24**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**1.18**	**1.49**	**1.63**	**1.70**	**1.83**	**1.75**	**1.87**	**1.99**	**2.15**	**2.27**	**2.10**	**2.23**	**2.16**	**1.97**	**1.88**	**1.89**	**1.96**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**1.25**	**1.28**	**1.30**	**1.43**	**1.55**	**1.58**	**1.65**	**1.69**	**1.86**	**2.00**	**1.79**	**1.96**	**1.98**	**1.78**	**1.70**	**1.67**	**1.73**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.99	**1.17**	**1.51**	**1.56**	**1.79**	**1.89**	**1.95**	**1.91**	**1.86**	**1.80**	**1.47**	**1.68**	**1.62**	**1.60**	**1.79**	**2.01**	**1.70**
Tütün ürünleri	**1.15**	0.90	0.67	0.93	**1.33**	**1.16**	**1.41**	**1.42**	**1.67**	**1.42**	**1.63**	**1.82**	**2.02**	**2.16**	**2.52**	**2.21**	**1.66**
Gıda ürünleri ve içecek	**1.05**	**1.13**	**1.12**	**1.27**	**1.16**	**1.05**	**1.03**	**1.07**	**1.18**	**1.30**	**1.22**	**1.37**	**1.32**	**1.31**	**1.22**	**1.19**	**1.22**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.67	0.78	0.72	0.78	0.85	0.88	0.89	1.00	**1.07**	**1.09**	**1.02**	**1.15**	**1.13**	**1.07**	**1.04**	**1.01**	0.99
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.72	0.64	0.61	0.65	0.83	0.95	0.97	1.00	**1.05**	**1.11**	0.96	**1.05**	0.95	0.82	0.78	0.71	0.89
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.45	0.43	0.43	0.49	0.49	0.55	0.60	0.68	0.79	0.84	0.99	**1.17**	**1.13**	**1.08**	**1.16**	**1.15**	0.82
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.71	0.70	0.64	0.83	0.92	**1.01**	0.98	0.78	0.72	0.80	0.78	0.68	0.63	0.71	0.60	0.65	0.76
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.33	0.32	0.33	0.37	0.46	0.52	0.60	0.76	0.81	0.82	0.74	0.78	0.83	0.71	0.67	0.75	0.64
Diğer ulaşım araçları	0.41	0.67	0.69	0.79	0.82	0.83	0.82	0.76	0.51	0.54	0.43	0.58	0.55	0.49	0.48	0.69	0.62
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.45	0.48	0.44	0.45	0.47	0.49	0.46	0.44	0.52	0.52	0.53	0.62	0.57	0.51	0.53	0.53	0.52
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.34	0.36	0.36	0.47	0.39	0.43	0.39	0.29	0.35	0.37	0.44	0.64	0.72	0.61	0.59	0.71	0.49
Kimyasal madde ve ürünler	0.40	0.36	0.35	0.33	0.37	0.33	0.34	0.34	0.43	0.44	0.44	0.46	0.45	0.46	0.42	0.43	0.41
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.46	0.44	0.48	0.46	0.38	0.29	0.22	0.21	0.19	0.20	0.21	0.16	0.16	0.13	0.12	0.11	0.22
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.18	0.19	0.19	0.22	0.22	0.22	0.22	0.24	0.24	0.26	0.19	0.19	0.20	0.19	0.17	0.15	0.20
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.07	0.08	0.08	0.08	0.08	0.09	0.09	0.09	0.09	0.10	0.11	0.14	0.14	0.14	0.13	0.13	0.11
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02	0.03	0.03	0.02	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.03	0.03	0.03

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

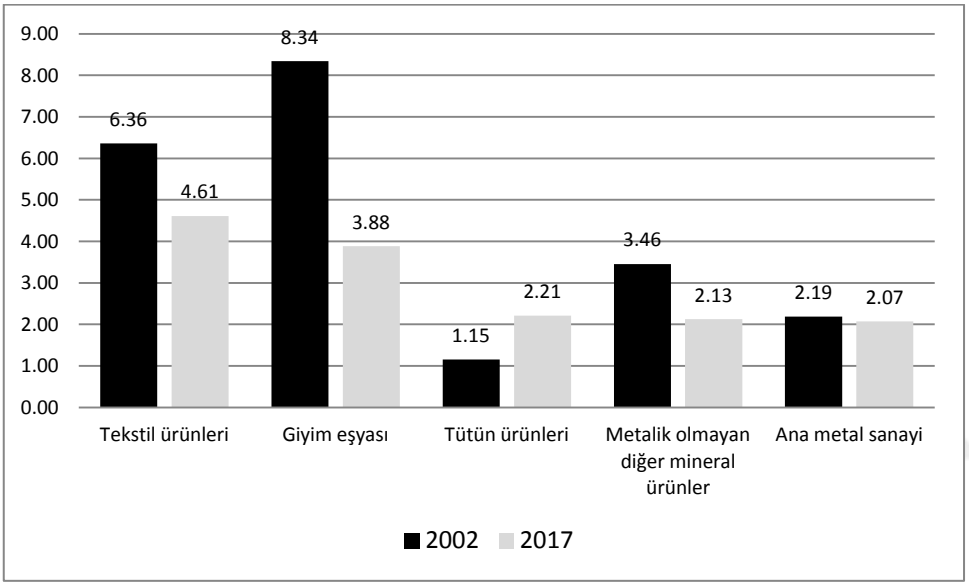
Ülke imalat sanayinde 2002-2017 dönem ortalamasına göre 2.26 değerini alan Vollrath RXA endeksi, 2002-2012 döneminde artış yönünde bir eğilime sahiptir. Bununla birlikte, 2013-2017 döneminde düşüş yönünde bir trendin varlığı görülmektedir. RXA endeksi, 1.61 ile en düşük değere sahip olduğu 2002 yılı itibariyle sürekli yükselişe geçerek 2008 yılına gelindiğinde 3.33 değeri ile 2002-2017 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca, RXA değeri 2005 yılından itibaren 2 değerinin altına düşmemekle birlikte son 3 yılda bu değerin üzerine çıkamamıştır. Bu durum, ülke imalat sanayinde rekabet gücünün yüksek seviyede olduğunu göstermekle birlikte, son dönemlerde rekabet gücünde ciddi düşüşlerin yaşandığı anlamına gelmektedir. 2012 yılı itibariyle sürekli düşüş gösteren RXA değeri, 2015-2017 yılları arasında dönem ortalamasının (RXA_{ORT} =2.26) altında seyretmiş ve 2017 yılında 1.78 değeri ile analiz döneminin en düşük 2. değerini gerçekleştirmiştir.

RXA endeksine göre, ülke imalat sanayi rekabet gücünün yıllar itibariyle bu denli yüksek değerlere ulaşmasında özellikle tekstil ürünleri ve giyim eşyası sektörlerinin önemli katkısı olmuştur. Dönem ortalamaları itibariyle tekstil ürünleri 5.11 endeks değerini alırken, giyim eşyası sektöründe bu değer 4.91 olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, yüksek RXA değerlerine sahip olmasına rağmen; son dönemlerde her iki sektör de 2008 yılı öncesine göre daha düşük seviyede değerler almışlardır. Buna göre, 2002 yılında RXA değeri 6.36 olan tekstil ürünleri sektörü 2017 yılı itibariyle 4.61 değerine gerilerken; giyim eşyası sektörünün 2002 yılında 8.34 olarak gerçekleşen RXA değeri 2017 yılında 3.88 seviyesine kadar gerilemiştir. Metalik olmayan diğer mineral ürünler, ana metal sanayi ve metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektörleri de dönem ortalamaları itibariyle rekabet gücü yüksek diğer sektörler arasında yerini almaktadır. Metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörü, 2013 yılında gerçekleştirdiği 2.77 değeri sonrasında sürekli düşüş göstermiş ve 2017 yılında RXA değeri 2.13 seviyesine kadar gerilemiştir. Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektöründe ise, 2002 yılında 1.18 olan RXA değeri; 2010-2014 döneminde 2 değerinin üzerine çıkmakla birlikte son 2 yılda dönem ortalamasının (RXA_{ORT} =1.96) gerisinde kalmıştır. Bu durum, sektör rekabet

gücünde özellikle son dönemlerde önemli artışlar yaşanmakla birlikte; rekabet gücünün az da olsa zayıfladığını göstermektedir.

Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (RXA_{ORT} =0.03), tıbbi aletler, hassas optik aletler ve saat ((RXA_{ORT} =0.11) ile basım ve yayım, plak, kaset vb. (RXA_{ORT} =0.20) sektörleri ise; 2002-2017 dönem ortalama değerleri itibariyle rekabet gücü en düşük sektörlerdir.

Grafik 10. Vollrath RXA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RXA endeksine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 10'da yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında tütün ürünleri sektöründe rekabet gücü artarken, diğer 4 sektörün tamamında rekabet gücü azalmaktadır.

Tablo 35. Vollrath Nispi İhracat Üstünlüğü Endeksi'ne (RXA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RXA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**2.64**	**2.55**	**4.08**	**6.85**	**6.69**	**2.58**	**3.46**	**3.19**	**2.34**	**2.16**	**2.46**	**2.58**	**2.34**	**2.24**	**1.70**	**1.80**	**2.43**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	**3.43**	**3.42**	**3.13**	**3.62**	**3.21**	**3.15**	**3.47**	**4.87**	**3.81**	**3.55**	**4.36**	**4.87**	**5.01**	**5.57**	**5.08**	**5.04**	**4.36**
Gıda ürünleri ve içecek	**2.46**	**1.99**	**3.47**	**4.64**	**3.28**	**3.16**	**2.56**	**3.22**	**3.52**	**4.47**	**3.39**	**3.55**	**3.75**	**3.78**	**3.87**	**3.48**	**3.63**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**3.68**	**3.66**	**3.12**	**2.56**	**2.65**	**2.32**	**2.47**	**2.79**	**2.67**	**2.63**	**2.86**	**3.00**	**2.90**	**2.84**	**2.72**	**2.96**	**2.81**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**2.72**	**2.65**	**2.59**	**2.24**	**2.06**	**2.14**	**2.80**	**3.63**	**2.93**	**2.60**	**3.26**	**3.13**	**2.93**	**2.63**	**2.54**	**2.50**	**2.69**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**8.68**	**6.31**	**5.88**	**3.87**	**3.68**	**3.35**	**6.46**	**4.10**	**3.31**	**3.00**	**2.70**	**2.06**	**1.60**	**1.30**	**1.19**	**1.24**	**2.67**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**2.46**	**3.27**	**2.45**	**1.39**	**1.65**	**1.51**	**1.52**	**1.26**	**1.34**	**1.68**	**1.86**	**2.12**	**1.93**	**1.77**	**1.86**	**1.68**	**1.78**
Ana metal sanayi	0.28	**1.09**	**1.15**	**2.24**	**3.65**	**2.83**	**2.14**	0.95	**2.23**	**1.67**	0.95	0.79	0.76	0.53	0.54	0.67	**1.23**
Tekstil ürünleri	**2.40**	**1.48**	**1.45**	0.87	0.84	0.73	0.72	0.74	0.58	0.70	0.92	0.66	0.52	0.47	0.40	0.44	0.66
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.32	0.64	**1.16**	0.56	0.73	0.49	0.56	0.62	0.59	0.47	0.59	0.45	0.34	0.30	0.37	0.41	0.47
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.69	0.79	0.96	0.91	0.67	0.38	0.26	0.09	0.10	0.08	0.08	0.18	0.19	0.24	0.27	0.59	0.30
Kimyasal madde ve ürünler	0.05	0.05	0.11	0.23	0.40	0.36	0.35	0.31	0.44	0.39	0.36	0.29	0.26	0.25	0.21	0.21	0.29
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.16	0.25	0.24	0.27	0.31	0.43	0.44	0.21	0.19	0.19	0.24	0.26	0.22	0.19	0.19	0.20	0.24
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.15	0.31	0.18	0.18	0.17	0.21	0.13	0.16	0.12	0.14	0.24	0.24	0.22	0.24	0.20	0.25	0.21
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.13	0.23	0.15	0.21	0.32	0.28	0.15	0.19	0.11	0.26	0.22	0.20	0.16	0.13	0.18	0.16	0.18
Giyim eşyası	0.13	0.20	0.22	0.24	0.22	0.22	0.30	0.22	0.16	0.18	0.18	0.19	0.17	0.12	0.15	0.14	0.18
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.04	0.26	0.08	0.18	0.24	0.07	0.05	0.03	0.04	0.05	0.04	0.05	0.03	0.02	0.06	0.10	0.06
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.02	0.01	0.05	0.03	0.11	0.08	0.09	0.04	0.06	0.08	0.05	0.06	0.08	0.09	0.05	0.04	0.06
Diğer ulaşım araçları	0.13	0.02	0.02	0.01	0.02	0.02	0.03	0.03	0.03	0.04	0.04	0.04	0.03	0.08	0.10	0.10	0.050
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.11	0.12	0.17	0.14	0.07	0.04	0.04	0.03	0.03	0.05	0.05	0.05	0.04	0.05	0.03	0.04	0.050
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.00	0.03	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.01	0.01	0.01	0.02	0.04	0.05	0.015
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.001
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

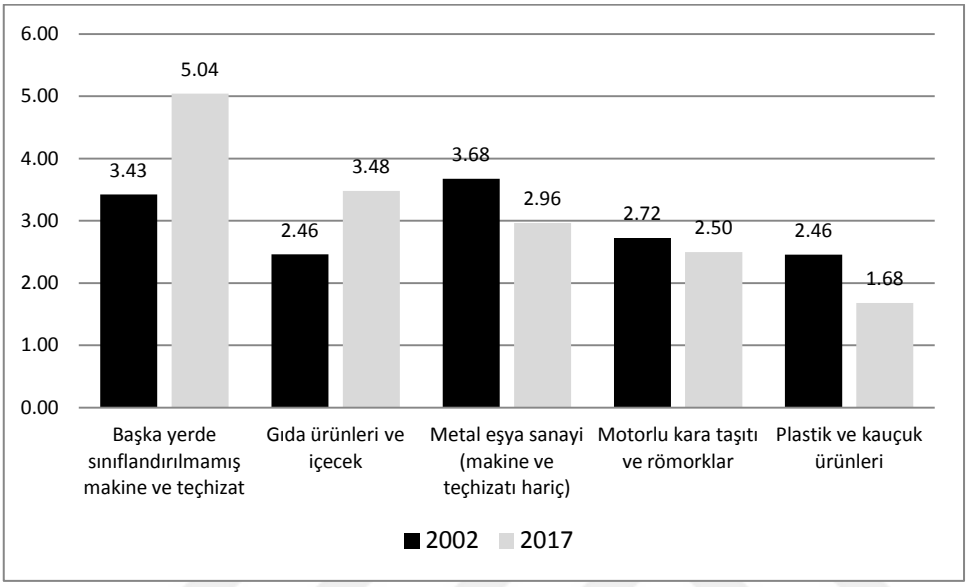
Konya ili imalat sanayi RXA değeri, 2002-2017 döneminde dalgalı bir seyir izlerken; özellikle 2002-2005 dönem aralığında istikrarlı bir yükseliş trendine girerek 2005 yılında 6.85 değeri ile 2002-2017 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılında da 6 değerinin üzerinde bir değer alan Konya ili imalat sanayi RXA endeksi, 2007 yılında önemli oranda bir düşüşle 2.58 değerine kadar gerilemiştir. RXA endeksine göre, 2002-2009 dönemi yıllarında oldukça yüksek rekabet gücüne sahip olduğu gözlenen Konya ili imalat sanayinin 2014-2017 yılları arasında dönem ortalamasının (RXA_{ORT} =2.43) altında değerler alması ile özellikle son dönemlerde rekabet gücü belirgin şekilde gerilemiştir. Bu durum, imalat sanayi dışında kalan sektörlerin ihracat artış oranlarının, imalat sanayiye göre daha yüksek oranda artış göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Konya ili imalat sanayinde sektörler itibariyle en yüksek rekabet gücüne sahip sektör, RXA endeksine göre gerçekleştirdiği 4.36 dönem ortalamasıyla başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörüdür. Sektör, özellikle 2012 yılı itibariyle dönem ortalamasının üzerinde RXA değerleri alarak önceki dönemlere göre rekabet gücünü ciddi oranda artırmıştır. Yüksek rekabet gücüne sahip diğer sektörler, gıda ürünleri ve içecek ile metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektörleridir. Bu sektörlerin dönem ortalamaları itibariyle RXA değerleri sırasıyla 3.63 ve 2.81 olarak gerçekleşmiştir. Bu sektörlerden gıda ürünleri ve içecek sektörü, 2014 yılı itibariyle dönem ortalamasının (RXA_{ORT} =3.63) üzerinde değerler alırken; 2017 yılında 3.48 değeriyle dönem ortalamasının altında kalmıştır. Bu durum, sektörün Konya ili imalat sanayi sektörleri arasında oldukça yüksek rekabet gücüne sahip olmakla birlikte, 2017 yılında rekabet gücünün düşük seviyede de olsa zayıfladığını göstermektedir. Dikkat çeken bir diğer sektör ise, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 2.67 değeri ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörüdür. 2002 yılında 8.68 RXA değeri ile rekabet gücü oldukça yüksek bir görüntü çizen bu sektör, yıllar itibariyle genel olarak önemli oranda düşüşler göstererek 2017 yılında 1.24 değeri ile analiz döneminin en düşük 2. değerine ulaşmıştır.

2002-2017 dönem ortalaması itibariyle rekabet gücü en düşük sektörler ise, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar (RXA_{ORT} =0.001); büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (RXA_{ORT} =0.015); Radyo, televizyon,

haberleşme teçhizatı ve cihazları (RXA_{ORT} =0.050) ile diğer ulaşım araçları (RXA_{ORT} =0.050) sektörleridir.

Grafik 11. Vollrath RXA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

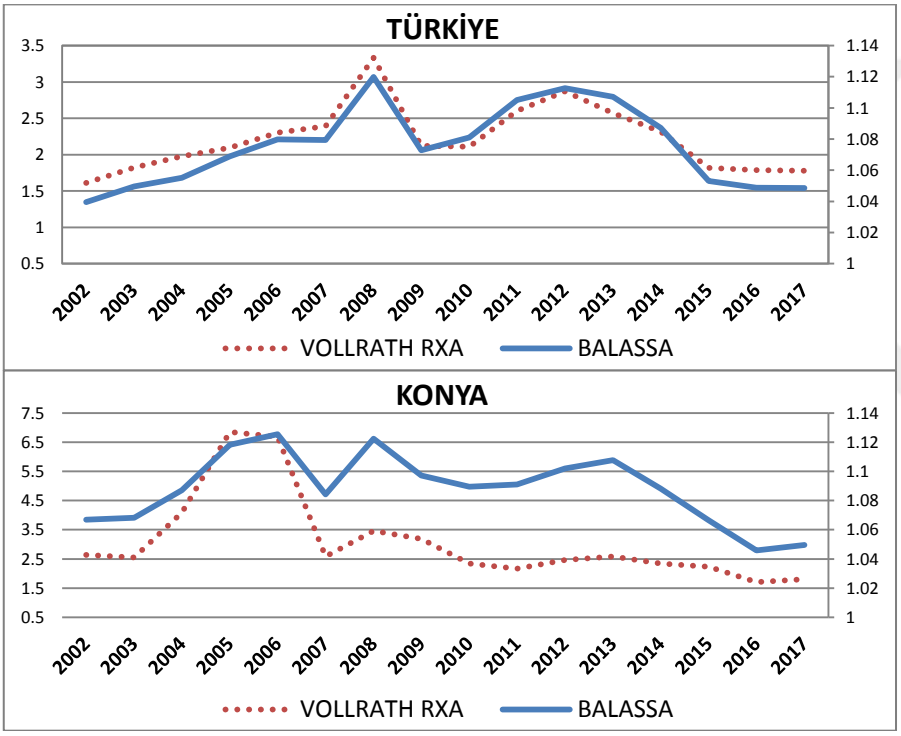
Vollrath RXA endeksine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 11'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), motorlu kara taşıtı ve römorklar ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörlerinde rekabet gücü azalırken, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile gıda ürünleri ve içecek sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

RXA endeksi aracılığıyla, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin rekabet gücünü 2002-2017 dönem ortalamalarına göre karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- ✓ Türkiye ve Konya ili imalat sanayi, hem dönem ortalamasına göre hem de yıllar itibariyle "1" değerinin üzerinde seyrederek rekabet gücü yüksek bir konumda yer almaktadır.

- ✓ Tekstil ürünleri ile giyim eşyası sektörleri; Türkiye için yüksek seviyede rekabet avantajına sahip sektörler iken; Konya ilinde bu sektörler rekabet dezavantajının olduğu sektörlerdir.
- ✓ Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü; Türkiye için rekabet dezavantajına sahip bir sektör konumunda iken; Konya ili için oldukça yüksek seviyede rekabet avantajının olduğu bir sektördür.

Grafik 12. Balassa ve Vollrath RXA Endeksine Göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Rekabet Gücü (2002-2017)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Yıllar itibariyle Türkiye ve Konya ili imalat sanayi rekabet gücünün Balassa ve Vollrath RXA endeks değerlerine göre karşılaştırılmalı analizi Grafik 12'de yer almaktadır. Buna göre, ülke imalat sanayinde rekabet gücü; Balassa ve Vollrath RXA endeksleri için yıllar itibariyle aynı yönde bir seyir izlemiş ve oransal olarak benzer artış eğilimi göstermiştir. Konya imalat sanayinde de her iki endeks aynı yönde bir eğilime sahip olmakla birlikte, özellikle 2007 yılı itibariyle bu iki endeks arasındaki makas açılmıştır. Bu durum, Balassa ve Vollrath RXA endekslerinin hesaplanma

yöntemlerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Vollrath RXA endeksi hesaplanırken ele alınan sektörler ve ülkeler toplam değerlerin dışında tutulurken, Balassa endeksinde bu değerler hesaplamaya dahil edilmiştir.

3.1.2.2. Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi (RMA)

Nispi ithalat üstünlüğü endeksi (RMA), bir ülkenin belli bir sektör ithalatının, bu ülke dışında kalan tüm ülkelerin bu sektör ithalatı içindeki payı ile yine bu ülkenin ilgili sektör dışındaki toplam ithalatının, dünyanın ilgili sektör ve söz konusu ülke toplam ithalatı dışındaki toplam ithalatı içindeki payının oranlanması şeklinde hesaplanmaktadır (Erkekoğlu vd., 2014: 15). Bu endeks, ihracat yerine ithalat verilerini kullanmakta olup, söz konusu ülkede iç piyasaya yabancı ürünlerin ne oranda girebildiklerini ölçmek üzere kullanılmaktadır (Filiztekin ve Karaata, 2010: 24).

RMA endeksi, RXA endeksine oldukça benzemekle birlikte aralarındaki temel farklılıklar, denklemde ihracat yerine ithalat değerlerinin kullanılması ve tam tersi bir şekilde yorumlanmasıdır (Bakımlı, 2011: 48). Buna göre, endeks değerinin 1'den büyük olması rekabet gücünün olmadığını, 1'den küçük olması ise rekabet gücünün varlığını göstermektedir (Erkekoğlu vd., 2014: 15). RMA endeksi, aşağıda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır (Bakımlı, 2011: 48):

$$RMA_{ij} = (M_{ij} \,/\, \sum_{l,l\neq j} M_{il}) \,/\, (\sum_{k,k\neq i} M_{kj} \;/\; \sum_{k,k\neq i} \sum_{l,l\neq j} M_{kl})$$

Mij : j ülkesinin i imalat sanayi sektörü ithalatı
Mil : j ülkesi dışındaki ülkelerin (l) i imalat sanayi sektörü ithalatı
Mkj : j ülkesinin i imalat sanayi sektörü dışında kalan tüm sektörler (k) ithalatı
Mkl : j ülkesi dışındaki ülkelerin (l) i imalat sanayi sektörü dışında kalan tüm sektörler (k) ithalatı

Tablo 36. Vollrath Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi'ne (RMA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RMA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.53**	**0.56**	**0.69**	**0.71**	**0.68**	**0.65**	**0.63**	**0.68**	**0.72**	**0.72**	**0.66**	**0.78**	**0.70**	**0.62**	**0.71**	**0.69**	**0.68**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**0.21**	**0.19**	**0.18**	**0.20**	**0.19**	**0.22**	**0.19**	**0.17**	**0.19**	**0.20**	**0.25**	**0.25**	**0.26**	**0.24**	**0.22**	**0.22**	**0.21**
Tütün ürünleri	**0.39**	**0.39**	**0.37**	**0.41**	**0.36**	**0.30**	**0.34**	**0.41**	**0.30**	**0.24**	**0.31**	**0.29**	**0.38**	**0.41**	**0.43**	**0.35**	**0.35**
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	**0.47**	**0.46**	**0.48**	**0.40**	**0.36**	**0.37**	**0.32**	**0.36**	**0.29**	**0.29**	**0.32**	**0.34**	**0.38**	**0.39**	**0.50**	**0.45**	**0.38**
Gıda ürünleri ve içecek	**0.51**	**0.45**	**0.40**	**0.38**	**0.39**	**0.33**	**0.39**	**0.37**	**0.37**	**0.40**	**0.42**	**0.41**	**0.43**	**0.45**	**0.42**	**0.38**	**0.40**
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	**0.34**	**0.32**	**0.35**	**0.42**	**0.43**	**0.43**	**0.40**	**0.49**	**0.44**	**0.41**	**0.41**	**0.46**	**0.47**	**0.44**	**0.41**	**0.36**	**0.41**
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	**0.51**	**0.50**	**0.43**	**0.54**	**0.47**	**0.63**	**0.60**	**0.65**	**0.61**	**0.55**	**0.43**	**0.42**	**0.41**	**0.42**	**0.36**	**0.20**	**0.47**
Giyim eşyası	**0.24**	**0.24**	**0.25**	**0.25**	**0.32**	**0.38**	**0.50**	**0.58**	**0.65**	**0.61**	**0.53**	**0.58**	**0.58**	**0.58**	**0.56**	**0.42**	**0.48**
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.45**	**0.46**	**0.51**	**0.60**	**0.66**	**0.67**	**0.67**	**0.60**	**0.58**	**0.60**	**0.58**	**0.61**	**0.57**	**0.50**	**0.44**	**0.37**	**0.55**
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	**0.69**	**0.61**	**0.61**	**0.66**	**0.61**	**0.57**	**0.59**	**0.62**	**0.57**	**0.55**	**0.54**	**0.58**	**0.62**	**0.62**	**0.62**	**0.58**	**0.60**
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	**0.29**	**0.35**	**0.42**	**0.55**	**0.58**	**0.63**	**0.69**	**0.70**	**0.83**	**0.89**	1.08	**0.95**	**0.88**	**1.00**	**0.84**	**0.72**	**0.74**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**0.65**	**0.61**	**0.63**	**0.75**	**0.93**	**0.80**	**0.73**	**0.78**	**0.80**	**0.79**	**0.74**	**0.80**	**0.87**	**0.85**	**0.82**	**0.73**	**0.78**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**0.85**	**0.84**	**0.84**	**0.77**	**0.80**	**0.79**	**0.78**	**0.81**	**0.79**	**0.79**	**0.81**	**0.83**	**0.86**	**0.89**	**0.94**	**0.86**	**0.83**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**0.98**	**0.76**	**0.77**	**0.79**	**0.84**	**0.75**	**0.79**	**0.86**	**0.84**	**0.82**	**0.82**	**0.92**	**0.81**	**0.89**	1.02	**0.82**	**0.84**
Diğer ulaşım araçları	**0.71**	**0.30**	**0.82**	**0.71**	**0.73**	**0.57**	**0.65**	**0.90**	1.26	1.29	**0.90**	**0.69**	**0.75**	**0.94**	1.02	1.07	**0.88**
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	**0.80**	**0.72**	**0.82**	**0.92**	**0.92**	**0.95**	**0.97**	1.22	1.11	1.01	**0.91**	**0.86**	**0.82**	**0.86**	**0.94**	**0.82**	**0.92**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**0.55**	**0.94**	1.33	1.21	1.13	1.01	**0.99**	1.13	1.20	1.18	**0.98**	1.05	**0.99**	1.18	1.21	1.06	1.08
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	1.66	1.54	1.37	1.35	1.35	1.29	1.08	1.21	1.17	1.23	1.20	1.31	1.23	1.24	1.38	1.14	1.25
Kağıt ve kağıt ürünleri	1.06	1.07	1.06	1.12	1.18	1.19	1.14	1.28	1.33	1.22	1.33	1.36	1.44	1.44	1.51	1.40	1.26
Kimyasal madde ve ürünler	1.69	1.59	1.52	1.45	1.41	1.34	1.30	1.38	1.35	1.28	1.29	1.27	1.37	1.35	1.33	1.25	1.35
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.71	1.49	1.26	1.24	1.35	1.35	1.39	1.85	1.64	1.42	1.49	1.38	1.55	1.41	1.39	1.43	1.48
Tekstil ürünleri	1.81	1.75	1.67	1.57	1.54	1.67	1.48	1.67	1.88	1.71	1.40	1.37	1.39	1.27	1.27	1.28	1.49
Ana metal sanayi	2.12	2.41	2.27	2.25	2.15	2.20	2.14	1.91	1.82	1.85	1.80	2.29	1.90	1.72	1.84	2.82	2.08

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

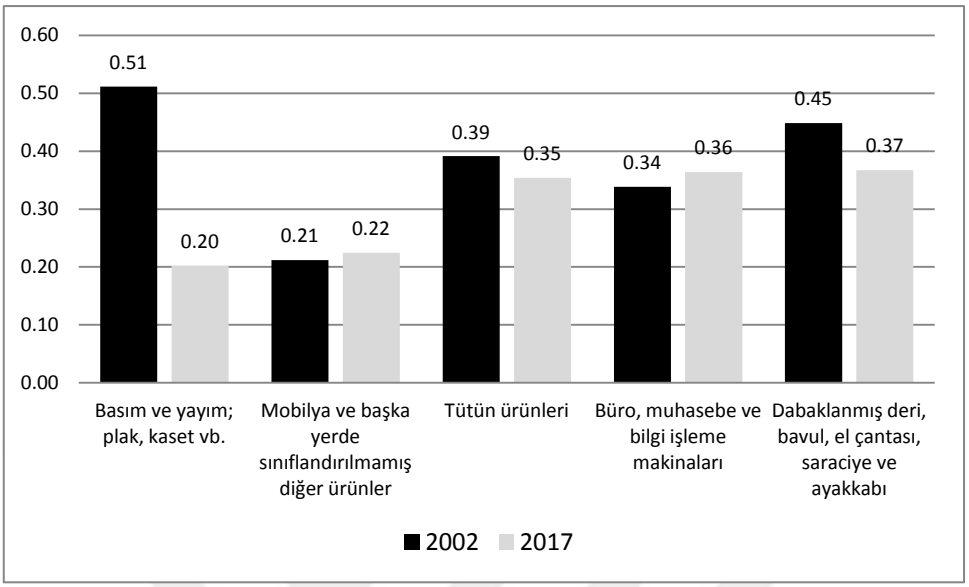
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

RMA endeksine göre 2002-2017 yılları itibariyle ülke imalat sanayi dış ticareti, rekabetçi bir yapıya sahiptir. Analiz dönem ortalaması 0.68 olarak gerçekleşen imalat sanayi endeks değeri, en yüksek seviyesine 0.78 ile 2013 yılında ulaşmıştır. Bu şekilde, analiz döneminin tüm yıllarında imalat sanayi endeks değerinin "1"in altında kalması rekabet gücünün varlığını göstermektedir. En düşük RMA endeks değerinin 0.53 ile 2002 yılında gerçekleştiği ülke imalat sanayinde rekabet gücü, yıllar itibariyle de inişli çıkışlı bir grafik çizmektedir.

RMA endeksine göre, dönem ortalamaları itibariyle rekabet gücü en yüksek sektörler sırasıyla; mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler (RMA_{ORT} =0.21), tütün ürünleri (RMA_{ORT} =0.35) ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (RMA_{ORT} =0.38) sektörleridir.

RMA endeksine göre rekabet gücünün en düşük olduğu sektörlerin başında ise, gerçekleştirdiği 2.08 dönem ortalaması ile ana metal sanayi sektörü gelmektedir. Sektörün en düşük değerini 1.72 ile 2015 yılında gerçekleştirmiş olması, RMA endeksine göre sektör rekabet gücünün yıllar itibariyle de düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Dönem ortalamasına göre ülke imalat sanayi rekabet gücü düşük diğer imalat sanayi sektörleri ise; tekstil ürünleri (RMA_{ORT} =1.49), kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar (RMA_{ORT} =1.48) ile kimyasal madde ve ürünler (RMA_{ORT} =1.35) sektörleridir.

Grafik 13. Vollrath RMA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RMA endeksine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 13'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler ile büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektöründe rekabet gücü azalırken; basım ve yayım; plak, kaset vb.; tütün ürünleri ile dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

Tablo 37. Vollrath Nispi İthalat Üstünlüğü Endeksi'ne (RMA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RMA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	1.17	1.92	1.32	3.83	4.65	1.11	**0.64**	**0.66**	**0.90**	**0.97**	**0.92**	**0.66**	**0.71**	**0.55**	**0.50**	**0.48**	**0.77**
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	**0.00**	**0.02**	**0.01**	**0.02**	**0.02**	**0.01**	**0.01**	**0.01**	**0.09**	**0.02**	**0.02**	**0.02**	**0.05**	**0.05**	**0.06**	**0.06**	**0.03**
Giyim eşyası	**0.00**	**0.00**	**0.00**	**0.00**	**0.03**	**0.03**	**0.08**	**0.02**	**0.02**	**0.05**	**0.04**	**0.10**	**0.04**	**0.03**	**0.04**	**0.02**	**0.04**
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	**0.09**	**0.05**	**0.02**	**0.09**	**0.15**	**0.07**	**0.07**	**0.03**	**0.03**	**0.08**	**0.07**	**0.09**	**0.07**	**0.04**	**0.04**	**0.03**	**0.06**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**0.00**	**0.02**	**0.03**	**0.05**	**0.07**	**0.08**	**0.09**	**0.03**	**0.06**	**0.07**	**0.07**	**0.11**	**0.11**	**0.10**	**0.08**	**0.10**	**0.08**
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	**0.00**	**0.01**	**0.00**	**0.02**	**0.02**	**0.01**	**0.02**	**0.02**	**0.02**	**0.02**	**0.01**	**0.02**	**0.05**	**0.37**	1.36	1.03	**0.25**
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.34**	**0.83**	1.31	1.72	1.19	**0.71**	**0.55**	**0.53**	**0.29**	**0.35**	**0.30**	**0.20**	**0.11**	**0.04**	**0.03**	**0.02**	**0.37**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**0.24**	**0.47**	**0.42**	**0.38**	**0.24**	**0.32**	**0.40**	**0.48**	**0.48**	**0.50**	**0.41**	**0.40**	**0.46**	**0.38**	**0.38**	**0.34**	**0.40**
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	**0.31**	**0.34**	**0.42**	**0.59**	**0.44**	**0.46**	**0.99**	**0.58**	**0.44**	**0.42**	**0.27**	**0.36**	**0.38**	**0.32**	**0.29**	**0.34**	**0.42**
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.64	**0.63**	**0.69**	**0.60**	**0.50**	**0.94**	**0.49**	**0.29**	**0.35**	**0.74**	**0.93**	**0.54**	**0.13**	**0.46**	**0.24**	**0.23**	**0.53**
Tekstil ürünleri	**0.88**	**0.80**	**0.64**	**0.73**	**0.86**	**0.78**	**0.72**	**0.78**	**0.79**	**0.74**	**0.53**	**0.36**	**0.35**	**0.37**	**0.30**	**0.29**	**0.54**
Diğer ulaşım araçları	**0.03**	**0.10**	**0.15**	**0.08**	**0.07**	**0.06**	**0.08**	**0.10**	**0.20**	**0.21**	**0.20**	**0.43**	3.84	1.48	**0.24**	**0.23**	**0.69**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**0.53**	**0.36**	**0.44**	**0.59**	**0.60**	**0.54**	1.30	**0.53**	**0.57**	**0.71**	**0.83**	**0.83**	**0.67**	**0.74**	**0.75**	**0.87**	**0.73**
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	**0.24**	**0.19**	**0.39**	**0.29**	**0.30**	**0.37**	**0.92**	**0.81**	**0.63**	**0.81**	**0.57**	**0.76**	1.25	**0.93**	1.31	1.21	**0.82**
Gıda ürünleri ve içecek	**0.35**	**0.99**	**0.97**	**0.57**	**0.76**	**0.60**	**0.51**	**0.88**	1.56	1.37	1.04	**0.67**	**0.62**	**0.66**	**0.66**	1.01	**0.85**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**0.36**	**0.40**	**0.66**	2.00	1.89	**0.70**	**0.77**	**0.86**	1.39	**0.89**	**0.65**	**0.71**	1.39	**0.76**	**0.68**	**0.61**	**0.91**
Ana metal sanayi	1.40	1.51	1.04	1.64	1.40	1.56	1.30	2.63	2.28	1.94	1.49	1.27	1.50	1.32	**0.96**	1.45	1.53
Plastik ve kauçuk ürünleri	1.47	2.79	1.91	1.51	1.46	1.33	1.56	1.26	1.41	1.55	1.58	1.84	1.61	1.47	1.72	1.32	1.57
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	**0.39**	**0.35**	**0.40**	**0.25**	**0.24**	**0.37**	**0.60**	**0.63**	**0.86**	2.02	3.10	3.28	2.47	2.76	2.25	2.34	1.67
Kimyasal madde ve ürünler	5.53	4.96	3.88	5.26	3.98	3.67	2.30	2.46	2.51	1.95	2.10	1.85	1.47	1.25	1.27	1.10	2.13
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	1.97	2.16	3.36	2.72	4.83	2.80	2.29	2.05	2.21	2.71	3.37	3.25	2.54	3.22	2.29	1.99	2.73
Kağıt ve kağıt ürünleri	5.85	4.27	3.38	3.53	4.27	3.28	2.42	2.88	3.23	2.77	2.24	2.35	2.65	2.63	2.50	3.00	2.83
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

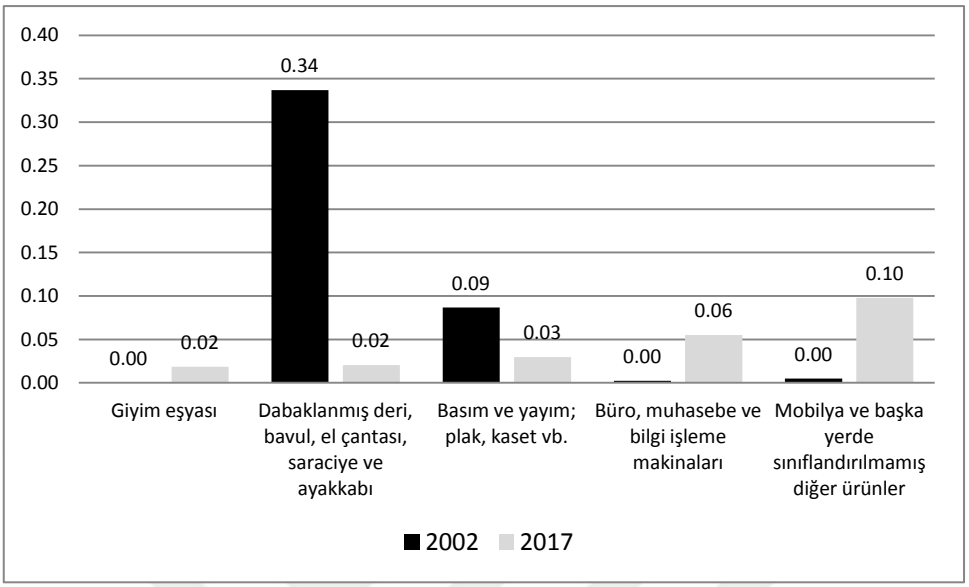
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi rekabet gücünün 2002-2017 döneminin tüm yıllarında rekabetçi bir yapıda olduğu görülmekle birlikte, Konya ili imalat sanayi rekabet gücünde dönemsel farklılıklar yaşanmaktadır. Özellikle analiz döneminin ilk yıllarında ülke imalat sanayi değerlerine göre oldukça farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. 2002-2007 yılları arasında "1"in üzerinde değerler alarak rekabet gücü zayıf bir görüntü çizen Konya ili imalat sanayinde, 2006 yılında endeks değeri 4.65 ile 2002-2017 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2008-2017 dönemi yıllarında "1"in altında değerler alan RMA endeksi, 2014 yılı itibariyle sürekli düşüş göstererek 2017 yılında 0.48 değeri ile analiz döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu durum, RMA endeksine göre 2008 yılı sonrasında Konya ili imalat sanayinin 1'den küçük değerler alarak rekabetçi bir yapıya sahip olduğunu ve özellikle 2014 yılı itibariyle rekabet gücünde sürekli artışların yaşandığını göstermektedir.

Konya ili imalat sanayi rekabet gücü, 2002-2017 dönem ortalaması itibariyle gerçekleştirdiği 0.77 RMA endeks değeri ile rekabetçi bir yapıya sahiptir. RMA endeksine göre, dönem ortalamaları itibariyle rekabet gücü en yüksek sektörler sırasıyla; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (RMA_{ORT} =0.03), giyim eşyası (RMA_{ORT} =0.04) ile basım ve yayım; plak, kaset vb. (RMA_{ORT} =0.06) sektörleridir.

RMA endeksine göre rekabet gücünün en düşük olduğu sektörlerin başında, gerçekleştirdiği 2.83 dönem ortalaması ile kağıt ve kağıt ürünleri sektörü gelmektedir. 2011-2016 yılları arasında dönem ortalamasının altında seyreden endeks değeri, 2017 yılında gerçekleştirdiği 3.00 değeri ile bu ortalamanın üzerine çıkmıştır. 2002-2017 döneminin tüm yıllarında sektör endeks değerinin "2"nin üzerinde değerler almasıyla rekabetçi yapı halen zayıf seviyelerde kalmaktadır. Bu sektörü, gerçekleştirdiği 2.73 dönem ortalaması ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü izlemektedir. Bu endekse göre rekabet gücünün düşük olduğu bir diğer önemli sektör, kimyasal madde ve ürünler sektörüdür. Ancak, bu sektörün son 5 yıllık dönemde, 2002-2017 dönem ortalamasının (RMA_{ORT} =2.13) oldukça altında değerler alması ve 2017 yılında da 1.10 ile analiz döneminin en düşük değerini gerçekleştirmiş olması, yıllar itibariyle sektör rekabet gücünde olumlu yönde bir değişim yaşandığını göstermektedir.

Grafik 14. Vollrath RMA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RMA endeksine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 14'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında giyim eşyası; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları ile mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler sektörlerinde rekabet gücü azalırken, dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı ile basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

RMA endeksi aracılığıyla, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin rekabet gücünü 2002-2017 dönem ortalamalarına göre karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- ✓ Türkiye ve Konya ili imalat sanayi, dönem ortalamasına göre "1" değerinin altında seyrederek rekabet gücü yüksek bir konumda yer almaktadır. Ülke imalat sanayinde RMA endeksi, analiz döneminin tüm yıllarında da "1" değerinin altında değerler alarak rekabet gücü yüksek bir görüntü çizmektedir. Konya ilinde ise, RMA değerinin 2002-2007 döneminde "1"in

üstünde ve 2008-2017 döneminde "1"in altında değerler alması, rekabet gücü düzeyinin özellikle son dönemlerde artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

- ✓ Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörleri, Türkiye için rekabet avantajına sahip sektörler iken; Konya ili için rekabet dezavantajının olduğu sektörlerdir.
- ✓ Tekstil ürünleri; kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörleri, Türkiye için rekabet dezavantajına sahip sektörler iken; Konya ili için rekabet avantajının olduğu sektörlerdir.

3.1.2.3. Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi (RTA)

RMA endeksi, iç piyasanın yoğun korumalara sahne olmasının söz konusu olduğu durumlarda yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Örneğin; ithalat yasaklarının ya da ithalatı büyük ölçüde kısıtlayan tarifelerin olması, yüksek bir rekabet gücüne sahip olunduğu şeklinde hatalı yorumlara yol açabilecektir (Bakımlı, 2011: 49). Vollrath, geliştirdiği *Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi (RTA)* ile RMA endeksinin bu olumsuz yönünü ortadan kaldırmaktadır. RTA endeksi, RXA endeksi ile RMA endeksinin farkı alınarak hesaplanmakta olup aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Erkekoğlu vd., 2014: 12-13):

RTA = RXA – RMA

RXA ve RMA endeksleri sadece ihracat veya ithalat rakamları ile hesaplanırken, RTA endeksi hem ihracat hem de ithalat değerlerini birlikte dikkate almaktadır (Bakımlı, 2011: 49). RTA endeksinin bu şekilde, belirli bir sektörün açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünde hem ihracat hem de ithalatın göreli katkısını ölçme potansiyeline sahip olması, dış ticarete dayalı uluslararası rekabet gücü göstergesi olarak çok daha fazla bilgi içermektedir. Endeksin pozitif değeri rekabet avantajı olduğunu gösterirken, negatif değeri de rekabet dezavantajını ifade etmektedir (Erkekoğlu vd., 2014: 12). Vollrath RTA endeksine göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörleri rekabet gücünün analiz edilmesi sonucunda Tablo 38 ve Tablo 39'da yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 38. Vollrath Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi'ne (RTA) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RTA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.08**	**1.26**	**1.28**	**1.38**	**1.62**	**1.74**	**2.70**	**1.44**	**1.39**	**1.88**	**2.21**	**1.79**	**1.62**	**1.20**	**1.07**	**1.09**	**1.58**
Giyim eşyası	**8.10**	**7.53**	**6.76**	**6.36**	**5.69**	**5.20**	**4.25**	**4.03**	**4.40**	**4.07**	**3.96**	**3.96**	**3.91**	**3.30**	**3.63**	**3.47**	**4.43**
Tekstil ürünleri	**4.56**	**4.29**	**4.00**	**4.07**	**3.95**	**3.62**	**3.43**	**3.24**	**3.40**	**3.69**	**3.53**	**3.99**	**3.80**	**3.37**	**3.49**	**3.33**	**3.63**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**2.80**	**2.67**	**2.61**	**2.57**	**2.13**	**2.12**	**2.46**	**2.77**	**2.74**	**2.32**	**1.96**	**1.97**	**1.70**	**1.46**	**1.41**	**1.40**	**2.06**
Tütün ürünleri	**0.76**	**0.51**	**0.30**	**0.52**	**0.97**	**0.86**	**1.07**	**1.01**	**1.37**	**1.18**	**1.32**	**1.53**	**1.64**	**1.75**	**2.09**	**1.86**	**1.31**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**0.20**	**0.72**	**0.86**	**0.91**	**0.99**	**1.00**	**1.08**	**1.13**	**1.31**	**1.45**	**1.27**	**1.31**	**1.35**	**1.07**	**0.86**	**1.07**	**1.12**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**0.40**	**0.44**	**0.47**	**0.66**	**0.74**	**0.79**	**0.87**	**0.88**	**1.07**	**1.20**	**0.98**	**1.13**	**1.11**	**0.89**	**0.76**	**0.80**	**0.90**
Gıda ürünleri ve içecek	**0.54**	**0.67**	**0.72**	**0.89**	**0.77**	**0.71**	**0.64**	**0.70**	**0.81**	**0.90**	**0.80**	**0.95**	**0.89**	**0.86**	**0.80**	**0.81**	**0.81**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**0.44**	**0.23**	**0.18**	**0.36**	**0.67**	**0.88**	**0.96**	**0.78**	**0.66**	**0.62**	**0.49**	**0.63**	**0.63**	**0.42**	**0.58**	**0.95**	**0.63**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**0.12**	**0.16**	**0.18**	**0.27**	**0.19**	**0.22**	**0.19**	**0.12**	**0.16**	**0.17**	**0.19**	**0.38**	**0.46**	**0.37**	**0.37**	**0.48**	**0.27**
Ana metal sanayi	**0.06**	-0.53	-0.12	-0.47	-0.30	-0.39	**0.79**	**1.14**	**0.47**	**0.26**	**1.43**	-0.54	-0.09	**0.45**	**0.40**	-0.75	**0.16**
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.08	-0.08	-0.20	-0.27	-0.09	**0.01**	0.00	-0.22	-0.06	**0.10**	**0.05**	**0.20**	**0.13**	-0.04	-0.16	-0.11	-0.03
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.00**	**0.02**	-0.07	-0.15	-0.19	-0.18	-0.21	-0.16	-0.06	-0.08	-0.05	**0.01**	0.00	**0.01**	**0.09**	**0.16**	-0.04
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	**0.04**	-0.03	-0.08	-0.17	-0.12	-0.12	-0.09	**0.05**	-0.02	-0.08	-0.34	-0.17	-0.05	-0.28	-0.17	**0.03**	-0.11
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	-0.02	-0.02	**0.01**	**0.06**	**0.02**	-0.08	-0.10	-0.15	-0.10	-0.10	-0.11	-0.18	-0.21	-0.26	-0.37	-0.34	-0.16
Diğer ulaşım araçları	-0.31	**0.37**	-0.13	**0.08**	**0.08**	**0.26**	**0.17**	-0.14	-0.75	-0.74	-0.47	-0.11	-0.21	-0.45	-0.54	-0.38	-0.26
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-0.33	-0.30	-0.24	-0.32	-0.25	-0.41	-0.38	-0.41	-0.36	-0.30	-0.25	-0.23	-0.22	-0.24	-0.19	-0.05	-0.26
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	-0.99	-0.76	-0.65	-0.56	-0.50	-0.40	-0.20	-0.21	-0.10	-0.13	-0.17	-0.16	-0.10	-0.17	-0.34	-0.14	-0.27
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	-0.32	-0.31	-0.33	-0.41	-0.41	-0.40	-0.37	-0.46	-0.41	-0.38	-0.39	-0.42	-0.44	-0.41	-0.38	-0.33	-0.38
Kağıt ve kağıt ürünleri	-0.61	-0.64	-0.63	-0.63	-0.69	-0.64	-0.54	-0.59	-0.55	-0.38	-0.34	-0.19	-0.31	-0.36	-0.35	-0.25	-0.44
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-0.61	-0.53	-0.53	-0.58	-0.53	-0.48	-0.50	-0.52	-0.48	-0.45	-0.43	-0.44	-0.48	-0.48	-0.49	-0.45	-0.48
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-1.00	-0.78	-0.62	-0.41	-0.43	-0.34	-0.41	-1.07	-0.92	-0.62	-0.71	-0.70	-0.92	-0.69	-0.79	-0.78	-0.71
Kimyasal madde ve ürünler	-1.29	-1.23	-1.17	-1.12	-1.03	-1.01	-0.96	-1.03	-0.92	-0.85	-0.85	-0.81	-0.92	-0.89	-0.91	-0.82	-0.94

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

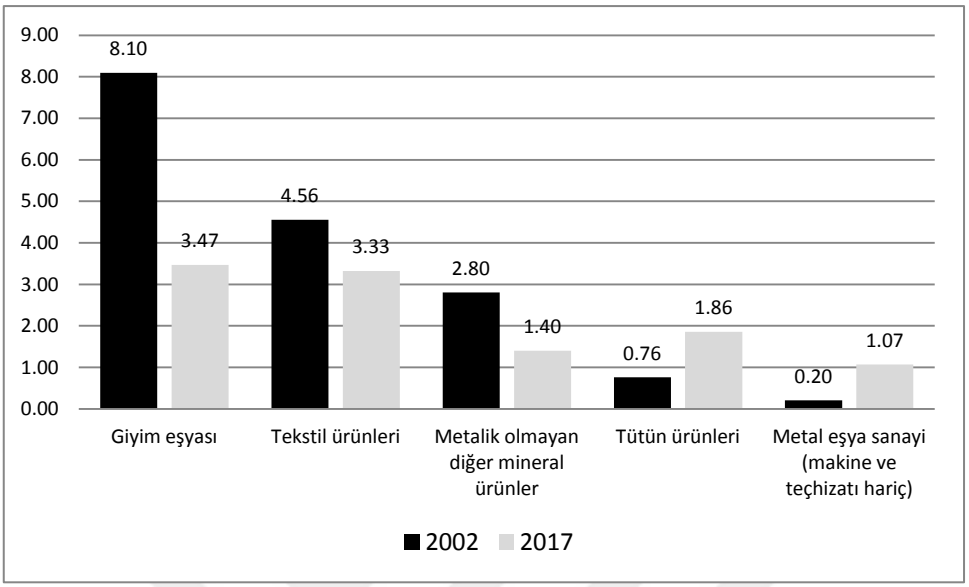
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi sektöründe 2002-2017 döneminin tüm yıllarında pozitif değerler alan RTA endeksinin dönem ortalaması itibariyle de 1.58 değerini almış olması, ülke imalat sanayinin rekabetçi bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Son 3 yıl değerleri itibariyle ülke imalat sanayi RTA değerinin dönem ortalamasının altında değerler alması, rekabet gücünün özellikle son dönemlerde düşüş eğiliminde olduğu anlamına gelmektedir. 2002-2017 döneminde RTA endeksi, en yüksek değerine 2.70 ile 2008 yılında ulaşırken en düşük değerini 1.07 ile 2016 yılında gerçekleştirmiştir.

Giyim eşyası sektörü, RTA endeksine göre gerçekleştirdiği 4.43 dönem ortalama değeri ile rekabetçi sektörler arasında ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, giyim eşyası sektörünün 2008 yılı itibariyle bu ortalama değerin sürekli altında değerler almış olması, önceki yıllara oranla sektör rekabet gücünün zayıfladığını göstermektedir. RTA endeksine göre rekabet gücü yüksek diğer sektörler, gerçekleştirdiği 3.63 dönem ortalaması ile tekstil ürünleri ve 2.06 dönem ortalaması ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörleridir. Rekabetçi yapıya sahip imalat sanayi sektörleri arasında yer alan bir diğer önemli sektör ise, tütün ürünleri sektörüdür. Sektörde RTA endeks değerinin 2012 yılı itibariyle dönem ortalamasının (RMA_{ORT} =1.31) üzerinde seyretmesi, özellikle son dönemlerde sektör rekabet gücü düzeyinin önceki yıllara göre yükseldiğine işaret etmektedir.

RTA endeksine göre rekabet gücü en düşük imalat sanayi sektörü; gerçekleştirdiği -0.94 dönem ortalama değeri ile kimyasal madde ve ürünler sektörüdür. Rekabet gücü düşük diğer imalat sanayi sektörleri sırasıyla; kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar (RTA_{ORT} =-0.71), tıbbi aletler, hassas optik aletler ve saat (RTA_{ORT} =-0.48) ile kağıt ve kağıt ürünleri (RTA_{ORT} =-0.44) sektörleridir. Yıllar itibariyle bakıldığında da bu sektörlerin 2002-2017 döneminin tüm yıllarında negatif değerler almış olması, ülkemizin ilgili sektörler dünya ticaretinde rekabetçi bir yapıya sahip olmadığı göstermektedir.

Grafik 15. Vollrath RTA Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RTA endeksine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 15'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında giyim eşyası, tekstil ürünleri ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörlerinde rekabet gücü azalırken, tütün ürünleri ile metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

Tablo 39. Vollrath Nispi Ticaret Üstünlüğü Endeksi'ne (RTA) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RTA DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.46**	**0.63**	**2.76**	**3.02**	**2.03**	**1.46**	**2.82**	**2.53**	**1.44**	**1.20**	**1.54**	**1.92**	**1.63**	**1.69**	**1.20**	**1.33**	**1.65**
Gıda ürünleri ve içecek	**2.11**	**1.00**	**2.51**	**4.07**	**2.52**	**2.55**	**2.05**	**2.34**	**1.96**	**3.10**	**2.35**	**2.88**	**3.13**	**3.11**	**3.21**	**2.47**	**2.78**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**2.48**	**2.17**	**2.17**	**1.86**	**1.83**	**1.82**	**2.40**	**3.15**	**2.45**	**2.10**	**2.85**	**2.73**	**2.47**	**2.25**	**2.15**	**2.15**	**2.30**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**3.15**	**3.30**	**2.68**	**1.97**	**2.05**	**1.78**	**1.17**	**2.26**	**2.10**	**1.91**	**2.03**	**2.18**	**2.24**	**2.10**	**1.97**	**2.09**	**2.08**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**8.32**	**5.91**	**5.22**	**1.87**	**1.79**	**2.65**	**5.69**	**3.24**	**1.92**	**2.12**	**2.05**	**1.35**	**0.21**	**0.55**	**0.51**	**0.63**	**1.76**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	**1.45**	**1.26**	-0.23	**0.90**	-1.62	**0.35**	**1.18**	**2.82**	**1.60**	**0.84**	**1.00**	**1.61**	**2.47**	**2.35**	**2.79**	**3.05**	**1.63**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**0.99**	**0.48**	**0.54**	-0.12	**0.19**	**0.18**	-0.04	0.00	-0.07	**0.13**	**0.28**	**0.27**	**0.32**	**0.31**	**0.15**	**0.36**	**0.20**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**0.16**	**0.23**	**0.20**	**0.22**	**0.24**	**0.35**	**0.34**	**0.18**	**0.13**	**0.12**	**0.17**	**0.16**	**0.10**	**0.09**	**0.11**	**0.10**	**0.16**
Giyim eşyası	**0.13**	**0.20**	**0.22**	**0.24**	**0.19**	**0.18**	**0.22**	**0.20**	**0.14**	**0.12**	**0.14**	**0.08**	**0.12**	**0.09**	**0.10**	**0.12**	**0.14**
Tekstil ürünleri	**1.52**	**0.68**	**0.80**	**0.14**	-0.02	-0.04	0.00	-0.04	-0.21	-0.04	**0.40**	**0.30**	**0.17**	**0.10**	**0.10**	**0.15**	**0.12**
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-0.05	**0.21**	**0.06**	**0.10**	**0.09**	**0.00**	-0.01	0.00	**0.01**	-0.03	-0.03	-0.04	-0.04	-0.02	**0.02**	**0.08**	**0.00**
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.00	**0.01**	-0.01	-0.02	-0.01	-0.01	0.00	-0.01	-0.09	-0.01	-0.01	-0.01	-0.04	-0.03	-0.01	0.00	-0.02
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.36**	-0.04	-0.36	-0.80	-0.52	-0.33	-0.29	-0.44	-0.19	-0.27	-0.23	-0.02	**0.08**	**0.19**	**0.25**	**0.57**	-0.07
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	**0.11**	**0.12**	**0.17**	**0.12**	**0.06**	**0.02**	**0.02**	**0.01**	**0.01**	**0.04**	**0.04**	**0.02**	-0.01	-0.32	-1.33	-1.00	-0.20
Ana metal sanayi	-1.12	-0.43	**0.10**	**0.60**	**2.25**	**1.27**	**0.84**	-1.69	-0.04	-0.28	-0.54	-0.49	-0.74	-0.79	-0.43	-0.78	-0.30
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-0.29	-0.32	-0.37	-0.56	-0.33	-0.39	-0.90	-0.53	-0.38	-0.34	-0.22	-0.30	-0.31	-0.23	-0.24	-0.30	-0.35
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-1.61	-0.62	-0.69	-0.60	-0.50	-0.94	-0.49	-0.29	-0.34	-0.74	-0.93	-0.54	-0.13	-0.46	-0.24	-0.23	-0.53
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.08	**0.12**	-0.20	-0.12	-0.12	-0.16	-0.78	-0.64	-0.51	-0.66	-0.34	-0.52	-1.03	-0.69	-1.11	-0.96	-0.62
Diğer ulaşım araçları	**0.11**	-0.09	-0.14	-0.07	-0.05	-0.03	-0.05	-0.07	-0.17	-0.17	-0.16	-0.39	-3.80	-1.40	-0.15	-0.13	-0.64
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	-0.25	-0.13	-0.25	-0.04	**0.08**	-0.10	-0.44	-0.44	-0.75	-1.75	-2.88	-3.08	-2.31	-2.63	-2.07	-2.17	-1.49
Kimyasal madde ve ürünler	-5.47	-4.91	-3.77	-5.03	-3.59	-3.30	-1.95	-2.15	-2.07	-1.56	-1.75	-1.56	-1.21	-1.00	-1.06	-0.88	-1.84
Kağıt ve kağıt ürünleri	-5.53	-3.63	-2.22	-2.98	-3.54	-2.80	-1.86	-2.26	-2.65	-2.30	-1.65	-1.90	-2.31	-2.33	-2.13	-2.59	-2.36
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

RTA endeksine göre Konya ili imalat sanayi rekabet gücü 2002-2017 dönem ortalamasına göre 1.65 değerini gerçekleştirerek ve bu dönemin tüm yıllarında pozitif değerler alarak rekabetçi bir görüntü çizmiştir. Bununla birlikte, analiz dönemi itibariyle en yüksek endeks değerine 3.02 ile 2005 yılında ve en düşük endeks değerine 1.20 ile 2011 yılında ulaşan Konya ili imalat sanayi, dönem aralığı itibariyle inişli çıkışlı bir grafik çizerek istikrarsız bir seyir izlemiştir.

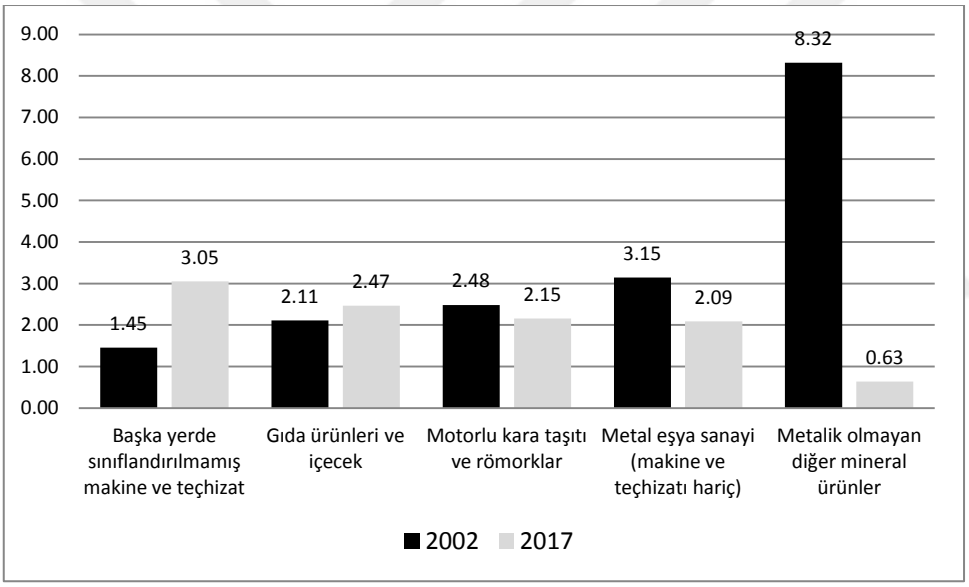
Gıda ürünleri ve içecek sektörü, gerçekleştirdiği 2.78 dönem ortalaması ile en yüksek RTA değerine sahip sektördür. Sektörde RTA değerinin 2002-2017 döneminde genel olarak "2" değerinin üzerinde seyretmesi, yüksek rekabet gücü düzeyinin varlığını göstermektedir. Dönem ortalamasına göre, motorlu kara taşıtı ve römorklar (RTA_{ORT} =2.30) ile metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektörleri (RTA_{ORT} =2.08) rekabet gücü yüksek diğer önemli sektörlerdir.

Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektöründe, 2012 yılında 2.85 olarak gerçekleşen RTA değerinin sürekli düşüş göstererek 2017 yılında 2.15 seviyesine kadar gerilediği görülmektedir. Yaşanan bu düşüşlerin sonucunda RTA endeks değerinin son 3 yıl itibariyle dönem ortalamasının altında değerler alması, son dönemlerde rekabet gücünün önceki yıllara oranla zayıfladığını göstermektedir. Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektöründe ise, RTA endeks değerinin yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Konya ili imalat sanayinde bir diğer dikkat çeken sektör, metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörüdür. Sektör, analiz döneminin ilk 3 yılında "5"in üzerinde değerler alarak oldukça yüksek rekabet gücüne sahip bir görüntü çizerken, 2014 yılı itibariyle "1"in altında değerler alarak rekabet gücünü ciddi oranda kaybetmiştir.

Rekabet gücü en düşük sektörlerin başında ise, dönem ortalamaları itibariyle aldıkları -2.36 ve -1.84 RTA endeks değerleriyle sırasıyla kağıt ve kağıt ürünleri ile kimyasal madde ve ürünler sektörleri gelmektedir. Kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün 2002-2017 döneminde en yüksek değerini -1.65 ile 2012 yılında gerçekleştirmiş olması, sektör rekabet gücünün yıllar itibariyle de oldukça düşük seviyede kaldığını göstermektedir. Kimyasal madde ve ürünler sektörünün ise, 2011 yılı itibariyle dönem ortalamasının üzerinde değerler alması ve en yüksek değerini -0.88 ile 2017 yılında gerçekleştirmiş olması, analiz döneminin ilk yıllarına oranla sektörün rekabet

gücünde olumlu yönde gelişmelerin yaşandığını göstermektedir. Rekabet gücü düşük bir diğer imalat sanayi sektörü, dönem ortalaması itibariyle gerçekleştirdiği -1.49 endeks değeri ile ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler sektörüdür. 2002-2010 yılları arasında en düşük değerini -0.75 ile 2010 yılında gerçekleştiren ve bu yıllar arasında dönem ortalamasının üzerinde değerler alan sektör, 2011-2017 dönemi itibariyle dönem ortalamasının oldukça gerisinde değerler almaktadır. Özellikle 2011 yılı itibariyle RTA endeks değerinde görülen bu düşüşler, sektörün son dönemlerde rekabet gücü düzeyinde ciddi oranda bir gerilemenin yaşanmasına neden olmaktadır.

Grafik 16. Vollrath RTA Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RTA endeksine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 16'da yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında motorlu kara taşıtı ve römorklar, metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörlerinde rekabet gücü azalırken; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile gıda ürünleri ve içecek sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

RTA endeksi aracılığıyla, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin rekabet gücünü 2002-2017 dönem ortalamalarına göre karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- ✓ Türkiye ve Konya ili imalat sanayi, hem dönem ortalamasına göre hem de yıllar itibariyle pozitif değerler alarak rekabet gücü yüksek bir konumda yer almaktadır.
- ✓ Ana metal sanayi sektörü, Türkiye için rekabet avantajına sahip olmakla birlikte, Konya ili için rekabet dezavantajının olduğu tek sektör konumundadır.
- ✓ Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörleri, Türkiye için rekabet dezavantajına sahip sektörler iken; Konya ili için rekabet avantajının olduğu sektörlerdir.

3.1.2.4. Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi (RC)

Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi (RC), RXA endeksinin logaritması (lnRXA) ile RMA endeksinin logaritmasının (lnRMA) farkı alınarak hesaplanmakta olup şu şekilde formüle edilmektedir (Altıntaş ve Akpolat, 2013: 38; Utkulu ve İmer, 2009: 31):

RC= ln RXA - ln RMA

Bu endeksin pozitif değerler alması rekabet edebilirlik üstünlüğü olduğunu gösterirken, negatif değerler alması rekabet edebilirlik dezavantajını ifade etmektedir. Vollrath (1991), endeksteki unsurların arz talep dengesini şekillendirmiş olmasından dolayı RC endeksinin tercih edilebilir olduğunu ileri sürmektedir (Kafalı vd., 2006: 3). Vollrath RC endeksine göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörleri rekabet gücünün analiz edilmesi sonucunda Tablo 40 ve Tablo 41'de yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 40. Vollrath Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi'ne (RC) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RC DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**1.10**	**1.18**	**1.05**	**1.08**	**1.22**	**1.30**	**1.66**	**1.13**	**1.08**	**1.28**	**1.46**	**1.20**	**1.20**	**1.08**	**0.92**	**0.95**	**1.20**
Giyim eşyası	**3.54**	**3.47**	**3.33**	**3.26**	**2.94**	**2.68**	**2.26**	**2.07**	**2.05**	**2.04**	**2.13**	**2.06**	**2.04**	**1.90**	**2.01**	**2.23**	**2.32**
Tütün ürünleri	**1.08**	**0.83**	**0.58**	**0.82**	**1.31**	**1.36**	**1.41**	**1.25**	**1.72**	**1.76**	**1.65**	**1.83**	**1.67**	**1.66**	**1.76**	**1.83**	**1.57**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**1.67**	**1.68**	**1.63**	**1.48**	**1.19**	**1.29**	**1.47**	**1.51**	**1.49**	**1.37**	**1.29**	**1.24**	**1.08**	**1.00**	**1.00**	**1.07**	**1.29**
Tekstil ürünleri	**1.26**	**1.24**	**1.22**	**1.28**	**1.27**	**1.15**	**1.20**	**1.08**	**1.03**	**1.15**	**1.26**	**1.36**	**1.32**	**1.29**	**1.32**	**1.28**	**1.23**
Gıda ürünleri ve içecek	**0.72**	**0.91**	**1.03**	**1.20**	**1.09**	**1.15**	**0.98**	**1.05**	**1.17**	**1.19**	**1.06**	**1.20**	**1.12**	**1.08**	**1.06**	**1.15**	**1.10**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**0.19**	**0.66**	**0.75**	**0.77**	**0.78**	**0.85**	**0.86**	**0.84**	**0.94**	**1.02**	**0.93**	**0.89**	**0.98**	**0.79**	**0.61**	**0.83**	**0.84**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**0.46**	**0.61**	**0.70**	**0.84**	**0.70**	**0.69**	**0.69**	**0.56**	**0.60**	**0.61**	**0.57**	**0.92**	**1.03**	**0.95**	**0.99**	**1.15**	**0.83**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**0.38**	**0.42**	**0.44**	**0.62**	**0.65**	**0.70**	**0.75**	**0.73**	**0.86**	**0.92**	**0.80**	**0.86**	**0.83**	**0.69**	**0.59**	**0.66**	**0.73**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**0.59**	**0.21**	**0.12**	**0.26**	**0.46**	**0.62**	**0.68**	**0.52**	**0.44**	**0.42**	**0.40**	**0.47**	**0.50**	**0.30**	**0.39**	**0.64**	**0.46**
Ana metal sanayi	**0.03**	-0.25	-0.05	-0.24	-0.15	-0.20	**0.31**	**0.47**	**0.23**	**0.13**	**0.58**	-0.27	-0.05	**0.23**	**0.20**	-0.31	**0.07**
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.11	-0.12	-0.29	-0.34	-0.11	**0.01**	0.00	-0.20	-0.05	**0.09**	**0.05**	**0.21**	**0.15**	-0.05	-0.18	-0.15	-0.03
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.00**	**0.03**	-0.14	-0.30	-0.34	-0.32	-0.38	-0.31	-0.11	-0.15	-0.09	**0.02**	-0.01	**0.02**	**0.19**	**0.36**	-0.07
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	**0.13**	-0.09	-0.22	-0.38	-0.22	-0.20	-0.14	**0.07**	-0.02	-0.09	-0.38	-0.20	-0.06	-0.33	-0.23	**0.04**	-0.15
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	-0.90	-0.68	-0.65	-0.54	-0.46	-0.38	-0.20	-0.19	-0.09	-0.12	-0.16	-0.13	-0.08	-0.15	-0.28	-0.13	-0.24
Diğer ulaşım araçları	-0.57	**0.81**	-0.17	**0.11**	**0.11**	**0.38**	**0.23**	-0.17	-0.91	-0.86	-0.73	-0.18	-0.32	-0.66	-0.76	-0.44	-0.35
Kağıt ve kağıt ürünleri	-0.86	-0.91	-0.90	-0.82	-0.88	-0.78	-0.64	-0.63	-0.53	-0.38	-0.30	-0.15	-0.24	-0.29	-0.27	-0.19	-0.43
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	-0.03	-0.04	**0.02**	**0.13**	**0.07**	-0.24	-0.38	-0.52	-0.43	-0.40	-0.44	-0.75	-0.84	-1.07	-1.40	-1.40	-0.53
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-0.87	-0.75	-0.67	-0.40	-0.39	-0.29	-0.35	-0.86	-0.82	-0.58	-0.65	-0.71	-0.90	-0.68	-0.84	-0.79	-0.66
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-1.06	-0.95	-0.81	-0.91	-0.76	-1.06	-1.02	-0.98	-0.92	-0.76	-0.84	-0.78	-0.75	-0.83	-0.78	-0.29	-0.84
Kimyasal madde ve ürünler	-1.45	-1.49	-1.46	-1.47	-1.33	-1.39	-1.35	-1.39	-1.15	-1.07	-1.08	-1.02	-1.11	-1.08	-1.15	-1.07	-1.19
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-2.24	-2.05	-2.07	-2.16	-2.00	-1.88	-1.87	-1.88	-1.81	-1.71	-1.60	-1.41	-1.50	-1.51	-1.55	-1.47	-1.67
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	-2.87	-3.02	-3.10	-3.13	-2.99	-2.69	-2.64	-2.97	-2.67	-2.58	-2.68	-2.54	-2.58	-2.46	-2.48	-2.46	-2.68

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

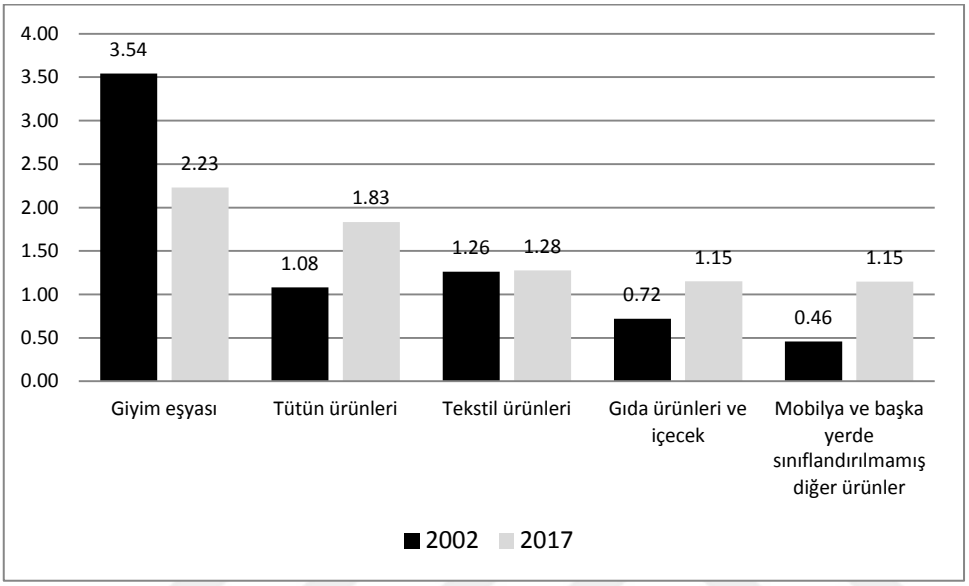
RC endeksine göre Türkiye imalat sanayi rekabet gücü, dönem ortalaması itibariyle 1.20 değerini almaktadır. Bu endeksin pozitif değerler almasının rekabet avantajını işaret etmesi ve yıllar itibariyle bakıldığında da RC değerinin 1 seviyesinin çok da altına düşmemiş olması, ülke imalat sanayinde yüksek rekabet gücünün varlığını göstermektedir.

Dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 2.32 değeri ile giyim eşyası sektörü, rekabet gücü en yüksek imalat sanayi sektörüdür. Giyim eşyası sektörü, 2008 yılı itibariyle sürekli olarak dönem ortalamasının altında değerler almaktadır. Bu durum, sektör rekabet gücünün analiz döneminin ilk yıllarına oranla zayıfladığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, sektörde RC değerinin 2002-2017 döneminin tüm yıllarında -RC endeks değerinin 1.90 olarak gerçekleştiği 2015 yılı dışında- 2 değerinin altına düşmemiş olması, sektörün halen güçlü bir rekabetçi yapıya sahip olduğunu göstermektedir. RC endeksine ve dönem ortalamasına göre rekabet gücü yüksek diğer önemli sektörler, tütün ürünleri (RC_{ORT} =1.57) ve metalik olmayan diğer mineral ürünler (RC_{ORT} =1.29) sektörleridir. Analiz döneminin tüm yıllarında pozitif değerler alarak rekabetçi bir görüntü çizen tütün ürünleri sektörünün, 2002-2009 yılları arasında dönem ortalamasının altında değerler alırken, 2010-2017 yılları arasında bu ortalama değerin üzerinde seyretmektedir. Bu durum, 2010 yılı itibariyle sektör rekabet gücünün olumlu yönde bir gelişme gösterdiği anlamına gelmektedir. Metalik olmayan diğer mineral ürünler sektöründe 2009 yılında 1.51 olarak gerçekleşen RC endeks değeri, takip eden yıllarda düşüş trendine girmiş ve 2015 ile 2016 yılllarında 1.00 değerini alarak 2002-2017 döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. Bununla birlikte, 2013 yılı itibariyle endeks değerinin dönem ortalamasının (RC_{ORT} =1.29) altında seyretmesi, özellikle son yılllarda sektör rekabet gücünün ciddi oranda zayıfladığını göstermektedir.

Analiz dönemi itibariyle rekabet gücü düşük imalat sanayi sektörlerinin başında; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörü gelmektedir. Dönem ortalamasına göre -2.68 endeks değerine sahip olan sektör, yıllar itibariyle de bu ortalama değerin çok uzağında değerler almamıştır. Bu sektörü, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği -1.67 endeks değeriyle tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat

sektörü ile birlikte -1.19 endeks değeriyle kimyasal madde ve ürünler sektörü izlemektedir.

Grafik 17. Vollrath RC Endeksine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RC endeksine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 17.'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında giyim eşyası sektöründe rekabet gücü azalırken; tütün ürünleri, tekstil ürünleri, gıda ürünleri ve içecek ile mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

Tablo 41. Vollrath Açıklanmış Rekabet Üstünlüğü Endeksi'ne (RC) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücü (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE VOLLRATH ENDEKSİ RC DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.81**	**0.28**	**1.13**	**0.58**	**0.36**	**0.84**	**1.69**	**1.58**	**0.95**	**0.81**	**0.98**	**1.37**	**1.19**	**1.40**	**1.22**	**1.33**	**1.14**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	**2.44**	**1.72**	**1.82**	**1.78**	**2.16**	**1.89**	**1.94**	**2.02**	**1.81**	**1.65**	**2.07**	**2.05**	**1.86**	**1.93**	**1.89**	**1.98**	**1.92**
Giyim eşyası	**6.34**	-1.59	**8.46**	-1.42	**2.09**	**1.90**	**1.34**	**2.29**	**1.93**	**1.17**	**1.54**	**0.59**	**1.35**	**1.30**	**1.23**	**2.02**	**1.51**
Gıda ürünleri ve içecek	**1.95**	**0.70**	**1.28**	**2.10**	**1.46**	**1.66**	**1.62**	**1.29**	**0.81**	**1.18**	**1.18**	**1.67**	**1.80**	**1.74**	**1.77**	**1.23**	**1.45**
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	**1.94**	**2.32**	**1.96**	**1.47**	**1.48**	**1.46**	**0.64**	**1.65**	**1.54**	**1.30**	**1.24**	**1.29**	**1.47**	**1.34**	**1.29**	**1.22**	**1.35**
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	**3.54**	**2.79**	**1.94**	**1.65**	**1.45**	**1.71**	**1.56**	**1.92**	**1.12**	**0.98**	**1.20**	**0.91**	**0.66**	**0.61**	**0.88**	**0.71**	**1.13**
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	**3.19**	**2.76**	**2.19**	**0.66**	**0.67**	**1.56**	**2.13**	**1.56**	**0.87**	**1.22**	**1.43**	**1.07**	**0.14**	**0.54**	**0.56**	**0.72**	**1.07**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	**0.55**	**0.46**	-0.07	**0.29**	-0.41	**0.12**	**0.41**	**0.87**	**0.54**	**0.27**	**0.26**	**0.40**	**0.68**	**0.55**	**0.80**	**0.93**	**0.47**
Tekstil ürünleri	**1.01**	**0.62**	**0.81**	**0.17**	-0.02	-0.06	0.00	-0.06	-0.31	-0.06	**0.56**	**0.62**	**0.39**	**0.25**	**0.28**	**0.41**	**0.20**
Plastik ve kauçuk ürünleri	**0.52**	**0.16**	**0.25**	-0.08	**0.12**	**0.13**	-0.03	0.00	-0.05	**0.08**	**0.17**	**0.14**	**0.18**	**0.19**	**0.08**	**0.24**	**0.12**
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	-0.74	**1.58**	**1.39**	**0.75**	**0.46**	**0.01**	-0.25	-0.05	**0.39**	-0.42	-0.66	-0.60	-0.73	-0.53	**0.50**	**1.26**	**0.08**
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	**0.72**	-0.05	-0.32	-0.63	-0.58	-0.62	-0.76	-1.78	-1.09	-1.46	-1.38	-0.08	**0.56**	**1.70**	**2.36**	**3.36**	-0.20
Ana metal sanayi	-1.61	-0.33	**0.09**	**0.31**	**0.96**	**0.60**	**0.50**	-1.02	-0.02	-0.15	-0.45	-0.48	-0.68	-0.91	-0.59	-0.77	-0.22
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	-0.68	**0.47**	-1.30	-1.53	-2.63	-1.13	-0.90	-1.28	-2.28	-1.51	-0.57	-1.12	-1.61	-1.02	-0.23	-0.01	-0.76
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	-0.44	**0.47**	-0.75	-0.50	-0.54	-0.55	-1.92	-1.60	-1.68	-1.73	-0.89	-1.15	-1.73	-1.37	-1.90	-1.56	-1.38
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	**3.35**	**2.97**	**3.74**	**2.15**	**1.52**	**0.95**	**0.83**	**0.31**	**0.60**	**1.13**	**1.85**	**0.71**	-0.20	-2.09	-3.69	-3.35	-1.63
Kağıt ve kağıt ürünleri	-2.91	-1.90	-1.07	-1.85	-1.77	-1.91	-1.47	-1.54	-1.70	-1.78	-1.33	-1.66	-2.05	-2.17	-1.91	-1.99	-1.80
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	-2.63	-3.14	-2.12	-2.98	-1.39	-1.82	-2.40	-2.56	-1.98	-1.72	-1.67	-1.80	-1.62	-1.27	-1.73	-2.12	-1.87
Kimyasal madde ve ürünler	-4.62	-4.55	-3.53	-3.14	-2.31	-2.32	-1.88	-2.06	-1.73	-1.61	-1.77	-1.85	-1.72	-1.62	-1.79	-1.63	-1.98
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	-1.05	-0.45	-0.97	-0.18	**0.29**	-0.30	-1.36	-1.20	-2.04	-2.03	-2.64	-2.81	-2.72	-3.02	-2.51	-2.65	-2.21
Diğer ulaşım araçları	**1.54**	-1.81	-2.17	-1.95	-1.35	-0.96	-1.12	-1.15	-1.96	-1.70	-1.71	-2.41	-4.76	-2.97	-0.94	-0.81	-2.63
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	-4.25	-4.28	-5.66	-6.43	-6.64	-8.04	-7.96	-6.42	-5.37	-7.27	-8.57	-5.01	-4.37	-8.08	-4.07	-7.20	-5.89
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, dönem toplam dış ticaret değerlerine göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayinde dönem ortalamasına göre RC endeks değeri 1.14 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında 0.28 endeks değeri ile 2002-2017 döneminin en düşük seviyesine ulaşan Konya ili imalat sanayi, özellikle 2013 yılı sonrasında dönem ortalamasının üzerine çıkmış ve yıllar itibariyle de pozitif RC endeks değerleri almıştır. Bu durum, rekabet gücünün varlığı ile birlikte özellikle son dönemlerde rekabet gücü düzeyinde artışların yaşandığı anlamına gelmektedir.

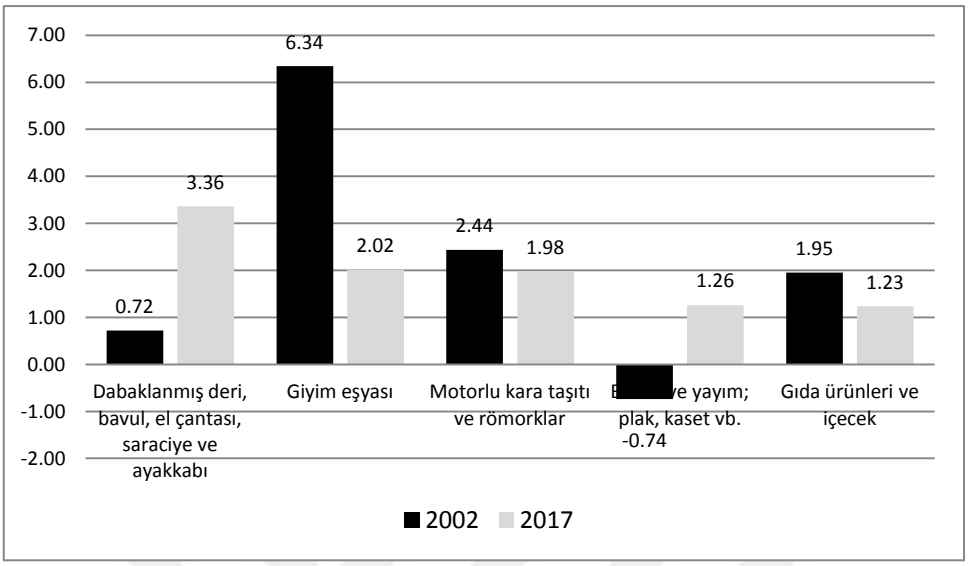
Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücüne sahip sektör, dönem ortalaması itibariyle gerçekleştirdiği 1.92 RC endeks değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörüdür. Bu sektörü, gerçekleştirdiği 1.51 dönem ortalama değeriyle giyim eşyası sektörü ile birlikte 1.45 dönem ortalama değeriyle gıda ürünleri ve içecek sektörü izlemektedir. Özellikle, motorlu kara taşıtı ve römorklar ile gıda ürünleri ve içecek sektörlerinin 2002-2017 döneminin tüm yıllarında da pozitif değerler almış olması, bu sektörlerin yıllar itibariyle de rekabetçi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen sektörlerin başında; dönem ortalamasına göre -5.89 RC değeri ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörü gelmektedir. Yıllar itibariyle sektörde en yüksek endeks değerinin -4.07 (2016 yılı) olarak gerçekleşmiş olması, sektör rekabet gücünün ne denli zayıf seviyede olduğunu göstermektedir. Bu sektörü, gerçekleştirdiği -2.63 dönem ortalama değeri ile diğer ulaşım araçları sektörü ve -2.21 dönem ortalama değeri ile ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler sektörü izlemektedir. 2002 yılında gerçekleştirdiği 1.54 değeri ile rekabetçi bir görüntü çizen diğer ulaşım araçları sektörü, takip eden yıllarda aldığı negatif değerler sonucunda bu görüntüsünün çok uzağında kalmaktadır. Bununla birlikte, sektörün özellikle son 2 yıllık dönemde gerçekleştirdiği -0.94 ve -0.81 RC endeks değerleri ile dönem ortalamasının (RC_{ORT} =-2.63) oldukça üzerinde değerler alması, sektör rekabet gücünde son dönemlerde olumlu yönde değişimlerin yaşandığını göstermektedir. Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler sektörü de, özellikle 2008 yılı itibariyle gerçekleştirdiği

negatif ve yüksek RC endeks değerleri ile Konya ili imalat sanayinde rekabet gücü düşük sektörler arasında yerini almaktadır. Sektör RC değerinin 2012-2017 dönemi yıllarında da sürekli dönem ortalamasının altında değerler almış olması, sektör rekabet gücünün halen ciddi seviyede zayıf bir konumda olduğu anlamına gelmektedir.

Konya ilinde dikkat çeken diğer sektörler ise; dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörleridir. Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörü, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği -0.20 endeks değeri ile rekabet edebilirlik dezavantajına sahip bir sektör konumundadır. Bununla birlikte, sektörde 2014 yılında 0.56 olarak gerçekleşen RC değerinin takip eden yıllarda sürekli artış göstererek 2017 yılında 3.36 endeks değeri ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaştığı görülmektedir. Bu durum, özellikle son dönemlerde sektör rekabet gücünün ciddi oranda artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörü ise, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği -1.63 endeks değeri ile rekabet gücü oldukça zayıf bir görüntü çizmektedir. Analiz döneminin ilk yıllarında 3 seviyelerinde değerler alan sektörün 2002-2013 döneminde de pozitif endeks değerlerini gerçekleştirmiş olması, sektörde bu dönemde rekabetçi bir yapının varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, endeks değerinin 2015 yılı itibariyle dönem ortalamasının (RC_{ORT} =-1.63) çok altında değerler alması, sektörün rekabet gücünü ciddi oranda kaybettiği anlamına gelmektedir.

Grafik 18. Vollrath RC Endeksine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Rekabet Gücü Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Vollrath RC endeksine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek rekabet gücü düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 18.'de yer almaktadır. Buna göre, 2002 yılına göre 2017 yılında giyim eşyası, motorlu kara taşıtı ve römorklar ile gıda ürünleri ve içecek sektörlerinde rekabet gücü azalırken; dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı ile basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörlerinde rekabet gücü artmaktadır.

RC endeksi aracılığıyla, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin rekabet gücünü 2002-2017 dönem ortalamalarına göre karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- ✓ Türkiye ve Konya ili imalat sanayi, hem dönem ortalamasına göre hem de yıllar itibariyle pozitif değerler alarak rekabet gücü yüksek bir konumda yer almaktadır.
- ✓ Ana metal sanayi sektörü, Türkiye için rekabet avantajına sahip olmakla birlikte; Konya ili için rekabet dezavantajının olduğu tek sektör konumundadır.

- ✓ Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörleri, Türkiye için rekabet dezavantajına sahip sektörler iken Konya ili için rekabet avantajının olduğu sektörlerdir.

3.2. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Endüstri-içi Ticaret

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ticaret alanında yaşanan gelişmeler, dünya ticaret hacminin dünya üretim hacminden daha hızlı artmasına yol açmış ve karşılaştırmalı üstünlükleri esas alan klasik dış ticaret teorisi ile uluslararası ticaret açıklanamaz duruma gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi malları ticaretinin artmasıyla ülkelerin faktör yoğunluğuna bağlı olarak belirli sektörlerde uzmanlaşacağı beklentileri gerçekleşmemiştir. Bu durum, yeni dış ticaret teorilerinin ortaya çıkmasına ortam hazırlamış ve "Endüstri-içi Ticaret" kavramını gündeme getirmiştir (Diken, 2015: 3).

Endüstri-içi ticaret, aynı endüstriye ait homojen veya benzer malların iki yönlü ticareti (hem ithalatı hem de ihracatı) olarak tanımlanmaktadır (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 195). Bu şekilde, dış ticaretin birbirine benzer malların üretildiği sektörlerde yoğunlaşması *Endüstri-içi Ticaret (EİT)* olarak ifade edilmekle birlikte; dış ticaretin farklı endüstriler arasında yoğunlaşması *Endüstriler-arası ticaret (EAT)* olarak adlandırılmaktadır. EİT'de malların farklılaştırılmış ve büyük ölçüde ikame olduğu görülmekle birlikte, EAT'de ürünler ya tamamlayıcı niteliktedir ya da ilişkisizdir (Ulucan vd., 2014: 32).

Endüstri-içi ticaret, ülke ve endüstrilerin rekabetçi yönlerini göstermesi ve dış ticarette kazançların belirlenmesi açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Ulucan vd., 2014: 32). Geniş piyasalardan yararlanma avantajı da sunan EİT, ülkenin uluslararası ticarette daha fazla kazanç elde etmesini de sağlamaktadır (Bakımlı, 2011: 50). Bir ülkenin EAT durumu temelde o ülkenin karşılaştırmalı üstünlük yapısına bağlı olarak belirlenmektedir. Diğer bir deyişle; EAT'nin yüksek seviyede olması, karşılaştırmalı üstünlüğün varlığına işaret etmektedir. EİT'nin yüksek seviyede olması ise, belirli bir karşılaştırmalı üstünlük durumunun ortaya çıkmadığını göstermektedir (Diken, 2015: 5).

Endüstri-içi ticaret, ülke içinde hem üreticiye hem de tüketiciye karşılaştırmalı üstünlüklere kıyasla daha fazla kazanç sağlar. EİT ile tüketiciler daha fazla ürün seçeneğine sahip olurken, üreticilerde ürün çeşidinin azalması ile daha düşük maliyetle ve büyük ölçekde üretim yaparak daha verimli olacaklardır. Bu durumun hem üretici hem de tüketicileri memnun ederek ülke refahının yükselmesine ve ülke ekonomisinin gelişmesine neden olması, endüstri-içi ticareti daha da önemli hale getirmektedir (Diken, 2015: 5). EİT'nin bir diğer yararlı etkisi de, gelişmekte olan ülkelerin iç piyasalarını uluslararası rekabete açması sonucu artan ticaret ile birlikte bilgi transferi aracılığı ile teknoloji transferinin de gerçekleşmiş olmasıdır. EİT'yi hesaplamak için birçok endeks geliştirilmekle birlikte, bu bölümde söz konusu endeksler arasında yaygın olarak kullanılan aşağıdaki 2 yöntem üzerinde durulacaktır (Bedir, 2009b: 180):

- ✓ Balassa Endeksi
- ✓ Grubell Lloyd Endeksi

3.2.1. Balassa Endeksi

Sanayileşmiş ülkeler arasındaki dünya ticaretinin büyük çoğunluğunu oluşturan endüstri-içi ticaret, ilk kez Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması ve topluluğa üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve diğer dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılmasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir (Züngün, 2010: 37; Seyidoğlu, 2003: 89). İlk defa Balassa (1966) tarafından ortaya atılan endüstri-içi ticaret kavramı, ilk olarak AET'nin kurulması ile üye ülkeler arasındaki ticaretin endüstriler arası ya da endüstri içi uzmanlaşmaya neden olup olmadığını gözler önüne sermiştir. Balassa endeksi (BI), aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Balassa, 1966: 471; Polat, 2010: 34):

$$BI = \frac{1}{n} \sum \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i}$$

Xi : i ürün grubu ihracatı
Mi : i ürün grubu ithalatı
n : Sektördeki ürün grubu sayısı

Dış ticaret dengesinin mutlak değerini toplam dış ticaret hacmine oranlayan ve bu oranın aritmetik ortalamasını alan Balassa endeksi, 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Endeks değerinin 0'a yaklaşması, düşük düzeyde endüstriler arası uzmanlaşma ve yüksek düzeyde endüstri-içi uzmanlaşmaya işaret etmektedir (Polat, 2010: 34). Endeks değerinin 1'e yaklaşması ise, yüksek düzeyde endüstriler-arası ticaret ve düşük derecede endüstri-içi ticaretin varlığını göstermektedir (Balassa, 1966: 471; Ulucan vd., 2014: 35). Örnek olarak, endeks değerinin "0" olması, belirlenen sektörde ihracat ve ithalatın eşitlendiği ve tamamen endüstri-içi ticaretin oluştuğu; "1" olması ise ülkenin sözkonusu sektörde tamamen ithalatçı ya da ihracatçı olduğu dolayısıyla tam bir endüstriler-arası uzmanlaşmanın gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Endeksin alabileceği değerler ve bu değerlerin yorumu şu şekilde özetlenebilir (Bedir, 2009b: 181):

- ✓ EİT=1 olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda endüstri-içi ticaretin olmadığı yani o mal grubunda yalnız ihracat ya da ithalat yapıldığı,
- ✓ EİT=0 olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda yapılan ihracat ve ithalat değerlerinin birbirine eşit olduğu,
- ✓ EİT<0.50 olduğunda endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu,
- ✓ EİT>0.50 olduğunda endüstri-içi ticaretin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 42. Balassa Endeksi'ne (BI) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE BALASSA ENDEKSİ EİT DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.53**	**0.54**	**0.55**	**0.53**	**0.51**	**0.50**	**0.48**	**0.48**	**0.48**	**0.49**	**0.47**	**0.46**	**0.46**	**0.46**	**0.48**	**0.46**	**0.46**	**0.49**
Plastik ve kauçuk ürünleri	0.20	0.16	0.13	0.13	0.09	0.13	0.16	0.19	0.17	0.17	0.16	0.14	0.17	0.12	0.10	0.12	0.21	0.15
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.13	0.10	0.19	0.10	0.13	0.18	0.22	0.25	0.14	0.08	0.13	0.14	0.13	0.18	0.20	0.26	0.32	0.17
Ana metal sanayi	0.42	0.39	0.41	0.40	0.34	0.35	0.20	0.06	0.19	0.30	0.05	0.31	0.23	0.11	0.11	0.27	0.28	0.26
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.25	0.24	0.35	0.42	0.43	0.41	0.41	0.32	0.31	0.35	0.25	0.25	0.20	0.16	0.14	0.15	0.15	0.28
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.46	0.44	0.45	0.44	0.39	0.36	0.37	0.35	0.39	0.41	0.38	0.34	0.33	0.36	0.36	0.38	0.36	0.39
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.60	0.48	0.55	0.51	0.39	0.44	0.44	0.40	0.42	0.42	0.43	0.42	0.39	0.41	0.43	0.32	0.29	0.43
Tütün ürünleri	0.37	0.22	0.03	0.13	0.37	0.41	0.45	0.41	0.52	0.49	0.53	0.57	0.57	0.57	0.60	0.63	0.58	0.44
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0.39	0.45	0.41	0.39	0.41	0.42	0.44	0.51	0.50	0.42	0.53	0.53	0.47	0.48	0.44	0.39	0.38	0.44
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.28	0.38	0.46	0.54	0.45	0.48	0.44	0.48	0.48	0.51	0.49	0.50	0.49	0.49	0.46	0.42	0.53	0.46
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.55	0.58	0.54	0.52	0.53	0.49	0.39	0.41	0.43	0.48	0.43	0.45	0.44	0.44	0.51	0.43	0.38	0.47
Diğer ulaşım araçları	0.25	0.38	0.48	0.37	0.54	0.44	0.50	0.42	0.50	0.49	0.50	0.45	0.54	0.52	0.60	0.53	0.51	0.47
Tekstil ürünleri	0.54	0.55	0.54	0.53	0.51	0.49	0.48	0.43	0.43	0.44	0.46	0.46	0.43	0.46	0.47	0.47	0.53	0.48
Gıda ürünleri ve içecek	0.62	0.60	0.58	0.58	0.54	0.53	0.49	0.51	0.47	0.49	0.45	0.42	0.47	0.46	0.47	0.46	0.44	0.50
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.70	0.68	0.65	0.51	0.47	0.49	0.52	0.50	0.47	0.46	0.47	0.40	0.40	0.43	0.43	0.47	0.52	0.51
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.37	0.41	0.42	0.48	0.50	0.49	0.51	0.53	0.56	0.57	0.58	0.60	0.57	0.55	0.54	0.58	0.59	0.52
Giyim eşyası	0.50	0.55	0.58	0.59	0.54	0.49	0.44	0.52	0.50	0.53	0.57	0.55	0.55	0.62	0.66	0.67	0.72	0.56
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.64	0.61	0.61	0.57	0.54	0.51	0.53	0.56	0.58	0.58	0.61	0.56	0.54	0.56	0.56	0.55	0.51	0.57
Kimyasal madde ve ürünler	0.63	0.65	0.64	0.64	0.63	0.62	0.60	0.59	0.57	0.58	0.55	0.56	0.56	0.54	0.54	0.55	0.50	0.59
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.82	0.78	0.78	0.72	0.71	0.60	0.63	0.74	0.68	0.58	0.49	0.50	0.48	0.58	0.61	0.67	0.65	0.65
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.82	0.80	0.82	0.82	0.78	0.69	0.63	0.66	0.62	0.61	0.63	0.62	0.63	0.64	0.64	0.65	0.66	0.69
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.84	0.83	0.85	0.87	0.87	0.83	0.81	0.78	0.81	0.83	0.77	0.76	0.75	0.75	0.74	0.72	0.71	0.80
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.92	0.93	0.94	0.95	0.94	0.92	0.91	0.93	0.92	0.92	0.92	0.91	0.90	0.89	0.89	0.89	0.87	0.91

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

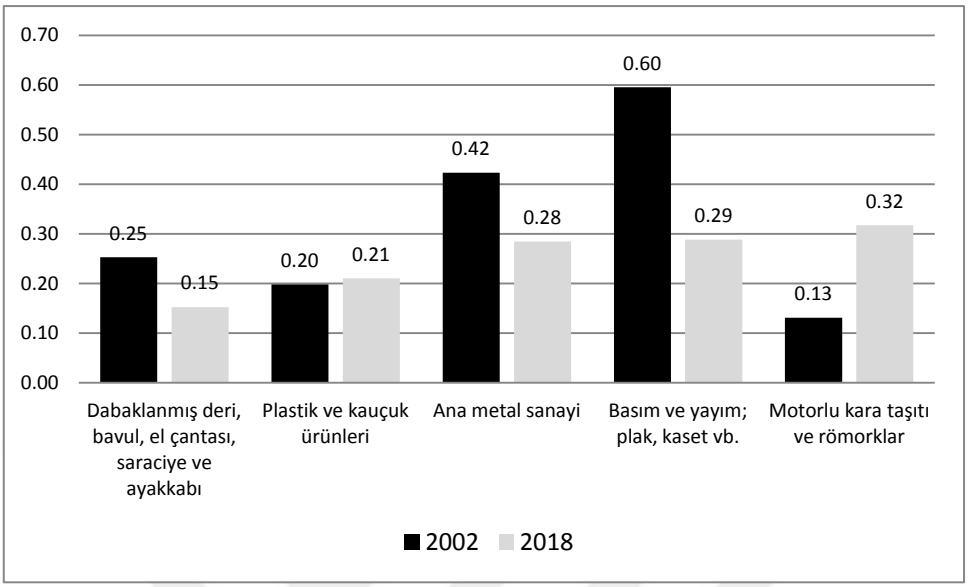
Balassa endeksine göre Türkiye imalat sanayi dış ticaretinde EİT endeks değeri, 2002-2018 dönem ortalaması itibariyle 0.49 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek endeks değerinin 0.55 ile 2004 yılında gerçekleştiği ülke imalat sanayi, 2002-2006 yılları arasında 0.50 (0 ile 1'in aritmetik ortalaması) değerinin üzerinde değerler alarak endüstriler-arası ticaret yönünde bir eğilime sahip olmuştur. Bununla birlikte, endeks değerinin 2008 yılı itibariyle 0.50'nin altında değerler alması ve 2017-2018 yıllarında 0.46 ile analiz döneminin en düşük değerini gerçekleştirmiş olması, özellikle son dönemlerde imalat sanayi endüstri-içi ticaretinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Plastik ve kauçuk ürünleri sektörü, gerçekleştirdiği 0.15 dönem ortalaması ile en düşük endeks değerine sahip sektör konumundadır. Bu durum, plastik ve kauçuk ürünleri sektörünün en yüksek endüstri-içi ticaret seviyesine sahip sektör olduğunu göstermektedir. Dönem ortalamasına göre 0.17 değeriyle yüksek endüstri-içi ticaret değerine sahip bir diğer önemli sektör, motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörüdür. Sektörün, 2015-2018 yılları arasında dönem ortalamasının üzerinde değerler almış olması, özellikle son dönemlerde sektörün ülke imalat sanayinde endüstri-içi ticaret yapısının analiz döneminin ilk yıllarına oranla zayıfladığı anlamına gelmektedir. Ülke imalat sanayinde Balassa endeks değerlerine göre; ana metal sanayi ile dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörleri de dönem ortalaması itibariyle sırasıyla gerçekleştirdikleri 0.26 ve 0.28 değerleri ile yüksek endüstri-içi ticarete sahip sektörler arasında yerlerini almaktadır. Yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlediği gözlenen ana metal sanayi sektöründe EİT değerinin 2008 öncesi dönemde 0.34 değerinin altına düşmezken 2018 yılı ve sonrasında bu değerin üzerine çıkmamış olması, sektör endüstri-içi ticaretinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, son 2 yıl değerlerinin dönem ortalamasının (BI_{ORT} =0.26) üzerinde seyretmesi, sektör endüstri-içi ticareti adına olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörü ise, 2012-2018 dönemi yıllarında dönem ortalamasının (BI_{ORT} =0.28) altında değerler almıştır. Ayrıca, sektörde 2002-2014 dönemi yıllarında endeks değerleri 0.20'nin üzerinde seyrederken, 2015 yılı itibariyle bu değerin altına gerilemiştir. Tüm bu gelişmeler, özellikle son dönemlerde sektör

endüstri-içi ticaret düzeyinde artışların yaşandığını göstermektedir. Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar (BI_{ORT} =0.39) ile basım ve yayım; plak, kaset vb. (BI_{ORT} =0.43) sektörleri, dönem ortalamasına göre yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip diğer sektörlerdir.

Balassa endeksine göre, 2002-2018 dönemine ait ortalama 0.91 değeri ile en yüksek EİT endeks değerine sahip olan büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörü; ülke imalat sanayi sektörleri arasında endüstriler-arası ticaret seviyesi en yüksek sektör olma özelliğine sahiptir. Dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 0.80 endeks değeri ile tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat sektörü, EAT düzeyi yüksek bir diğer sektör konumundadır. Sektörün, 2012-2018 yılları arasında dönem ortalamasının altında değerler alması ve 2018 yılı itibariyle analiz döneminin en düşük endeks değerini gerçekleştirmiş olması, sektörde yüksek seviyede EAT ağırlıklı bir yapının varlığı ile birlikte özellikle son dönemlerde EAT düzeyinde gerilemenin yaşandığını göstermektedir. Bir diğer EAT seviyesi yüksek sektör, gerçekleştirdiği 0.69 dönem ortalama değeriyle radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörüdür. 2002-2006 yılları arasında endeks değerinin 0.78'in altına düşmediği sektörde takip eden yıllarda en yüksek değerin 0.69 olarak gerçekleşmiş olması, endüstri-içi ticaret yönünde bir eğilimin varlığını göstermektedir. Bununla birlikte, yıllar itibariyle sektör EİT değerinin 0.61'in altına düşmemiş olması, halen yüksek seviyede EAT'nin varlığına işaret etmektedir. Dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 0.65 değeri ile yüksek EAT değerine sahip bir diğer sektör, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörüdür. 2012-2014 yılları arasında 0.50 seviyesinde değerler alan sektörün, 2018 yılı itibariyle endeks değeri 0.65'e kadar yükselmiştir.

Grafik 19. Balassa Endeksine Göre 2018 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Balassa endüstri-içi ticaret endeksine göre, 2018 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 19'da yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2018 yılında plastik ve kauçuk ürünleri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesi azalırken, dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı, ana metal sanayi ile basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesi artmaktadır.

Tablo 43. Balassa Endeksi'ne (BI) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE BALASSA ENDEKSİ EİT DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.74**	**0.71**	**0.68**	**0.69**	**0.69**	**0.72**	**0.64**	**0.67**	**0.65**	**0.65**	**0.64**	**0.64**	**0.64**	**0.61**	**0.65**	**0.63**	**0.62**	**0.66**
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.42	0.07	0.67	0.65	0.88	0.51	0.37	0.47	0.78	0.64	0.23	0.48	0.63	0.42	0.01	0.19	0.05	0.44
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.59	0.71	0.55	0.41	0.38	0.55	0.58	0.65	0.64	0.57	0.42	0.57	0.60	0.51	0.59	0.51	0.25	0.53
Ana metal sanayi	0.63	0.48	0.55	0.77	0.83	0.86	0.76	0.48	0.60	0.59	0.53	0.43	0.40	0.41	0.48	0.47	0.47	0.57
Kimyasal madde ve ürünler	0.82	0.78	0.74	0.66	0.61	0.57	0.54	0.50	0.52	0.52	0.47	0.56	0.47	0.46	0.47	0.54	0.56	0.58
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.98	0.57	0.68	0.64	0.57	0.72	0.64	0.62	0.37	0.35	0.52	0.50	0.43	0.61	0.63	0.43	0.62	0.58
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.71	0.64	0.55	0.60	0.67	0.71	0.55	0.57	0.64	0.61	0.53	0.50	0.50	0.51	0.57	0.51	0.53	0.58
Plastik ve kauçuk ürünleri	0.79	0.69	0.61	0.58	0.66	0.59	0.51	0.52	0.57	0.58	0.63	0.61	0.56	0.57	0.55	0.49	0.55	0.59
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0.36	0.60	0.76	0.72	0.41	0.67	0.62	0.55	0.58	0.59	0.65	0.64	0.70	0.59	0.69	0.70	0.76	0.62
Tekstil ürünleri	0.78	0.66	0.69	0.58	0.62	0.57	0.66	0.70	0.44	0.46	0.56	0.57	0.65	0.72	0.63	0.64	0.67	0.62
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.95	0.90	0.86	0.66	0.73	0.80	0.49	0.63	0.67	0.56	0.65	0.60	0.49	0.50	0.53	0.54	0.64	0.66
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.72	0.84	0.88	0.84	0.60	0.57	0.63	0.71	0.61	0.47	0.71	0.55	0.63	0.53	0.70	0.70	0.68	0.67
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.36	0.44	0.68	0.68	0.68	0.76	0.64	0.73	0.62	0.77	0.86	0.72	0.79	0.61	0.82	0.77	0.59	0.68
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.56	0.67	0.67	0.57	0.87	0.57	0.38	0.83	0.71	0.80	0.81	0.70	0.64	0.77	0.78	0.73	0.73	0.69
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.94	0.67	0.54	0.81	0.82	0.88	0.87	0.74	0.73	0.77	0.62	0.62	0.72	0.36	0.53	0.54	0.67	0.70
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.82	0.59	0.71	0.65	0.78	0.92	0.77	0.77	0.68	0.83	0.63	0.67	0.72	0.70	0.59	0.60	0.65	0.71
Diğer ulaşım araçları	0.86	0.99	0.83	0.68	0.85	0.84	0.70	0.48	0.57	0.58	0.56	0.84	0.79	0.71	0.82	0.70	0.52	0.72
Gıda ürünleri ve içecek	0.73	0.73	0.67	0.74	0.72	0.74	0.74	0.74	0.71	0.77	0.78	0.76	0.82	0.73	0.85	0.83	0.81	0.76
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.85	0.86	0.62	0.94	0.82	0.87	0.76	0.88	0.85	0.81	0.77	0.80	0.76	0.61	0.71	0.68	0.66	0.78
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.88	0.72	0.67	0.90	0.94	0.91	0.91	0.89	0.81	0.75	0.74	0.70	0.80	0.91	0.78	0.78	0.68	0.81
Giyim eşyası	1.00	1.00	1.00	1.00	0.77	0.76	0.82	0.93	0.90	0.56	0.85	0.37	0.65	0.83	0.66	0.85	0.90	0.81
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.98	0.98	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	1.00	1.00	0.99	0.97	1.00	0.97	1.00	0.99	0.99
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

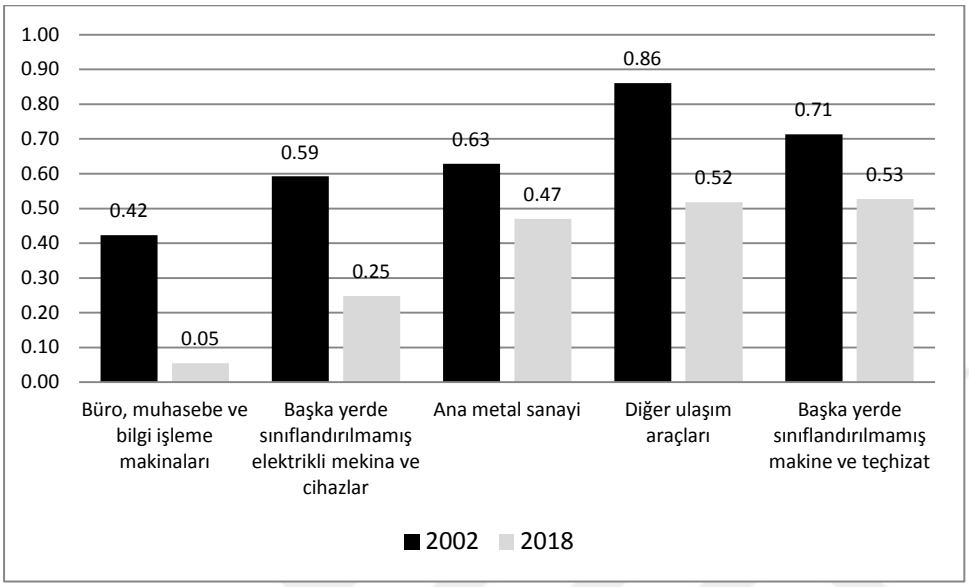
Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Balassa endeksine göre Konya ili imalat sanayi, yıllar itibariyle ülke değerlerinden farklı olarak endüstriler-arası ticaret yönünde bir eğilime sahiptir. Özellikle 2002-2007 yılları arasında endüstriler-arası ticaret düzeyinin daha üst seviyelerde yaşandığı Konya ili imalat sanayinde, endeks değeri 2010 yılı itibariyle analiz dönem ortalamasının (BI_{ORT} =0.66) altında değerler almış ve 2018 yılında gerçekleştirdiği 0.62 değeri ile 2002-2018 döneminin en düşük 2. değerine ulaşmıştır. Bu durum, son dönemlerde kısmen de olsa endüstriler-arası ticaret düzeyinde gerilemenin yaşandığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, analiz dönemi itibariyle en düşük endeks değerinin 0.61 (2015 yılı) olarak gerçekleşmiş olması, Konya ili imalat sanayinin hâlen belirgin bir şekilde endüstriler-arası ticaret yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Ülke değerleri itibariyle dönem ortalamasına göre en yüksek EİT endeks değerinin gerçekleştiği büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (BI_{ORT} =0.91) sektörü, Konya ilinde gerçekleştirdiği 0.44 dönem ortalama değeri ile en düşük EİT endeks değerine sahip sektör olma özelliğine sahiptir. Ayrıca bu sektör, dönem ortalamasına göre endeks değerinin 0.50'nin altında bir değer alması ile Konya ili imalat sanayinde endüstri-içi ticaretin yüksek seviyede yaşandığı tek sektör konumundadır. Endeks değeri yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izleyen büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörü, son 3 yıl itibariyle dönem ortalamasının oldukça gerisinde değerler almıştır. Bu durum, özellikle son dönemlerde endüstri-içi ticaret anlamında olumlu yönde gelişmelerin yaşandığını göstermektedir. EİT değerinin en düşük seviyelerde yaşandığı bir diğer sektör, gerçekleştirdiği 0.53 dönem ortalama değeri ile başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar sektörüdür. Sırasıyla gerçekleştirdikleri 0.57 ve 0.58 dönem ortalama değerleriyle ana metal sanayi ile kimyasal madde ve ürünler sektörleri, EİT değeri düşük diğer önemli sektörlerdir. Burada özellikle ana metal sanayi sektörünün 2013 yılı itibariyle 0.50'nin altında değerler alması, sektörün endüstriler-arası ticaretden endüstri-içi ticarete doğru bir yönelime sahip olduğunu göstermektedir.

Konya ili imalat sanayinde endüstriler-arası ticaretin en yoğun yaşandığı sektör, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 0.99 endeks değeri ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörüdür. Bu sektörü, dönem ortalamalarına göre gerçekleştirdikleri 0.81 endeks değerleri ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları ile giyim eşyası sektörleri izlemektedir.

Grafik 20. Balassa Endeksine Göre 2018 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Balassa endüstri-içi ticaret endeksine göre, 2018 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 20'de yer almaktadır. Buna göre; 2018 yılında en yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip ilk 5 sektörün tamamında 2002 yılına göre endüstri-içi ticaret seviyesi artmaktadır.

Sonuç olarak Balassa endeksine göre; ülke imalat sanayi 17 yıllık dönem ortalaması itibariyle gerçekleştirdiği 0.49 değeriyle (endeks değerinin sıfıra yaklaşması EİT ve 1'e yaklaşması EAT olduğu düşünüldüğünde) endüstri-içi ticaret ile endüstriler-arası ticaret arasında bir görüntü çizmektedir. Bununla birlikte, ülke imalat sanayi özellikle son yıllarda 0.50'nin altında gerçekleştirdiği endeks değerleriyle endüstri-içi ticaret yönünde bir eğilime sahiptir. Konya ili imalat sanayinde ise, EİT endeks değerinin dönem ortalamasına göre 0.67 değerini alması ve yılllar itibariyle de 1'e yakın değerler almış olması, yüksek seviyede endüstriler-arası ticaretin varlığını göstermektedir. Sektörler itibariyle karşılaştırıldığında da (dönem ortalamalarına göre); büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları; tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat ile kimyasal madde ve ürünler

sektörü dışındaki tüm sektörlerde Konya ili, Türkiye'ye oranla görece olarak daha yüksek endüstriler-arası ticaret yapısına sahiptir.

3.2.2. Grubel-Lloyd Endeksi

Geleneksel Hecksher-Ohlin-Samuelson modelinin günümüz dünya ticaretini açıklamaktaki yetersizliği, ekonomistleri yeni ticaret teorilerini geliştirmeye yöneltmiştir. Bu anlamda, 1971 yılında Herbert Grubel ve Peter Lloyd tarafından endüstri-içi ticareti açıklamada literatürde yaygın bir uygulama alanı bulan *Grubel-Lloyd Endeksi (GLI)* geliştirilmiştir (Ulucan vd., 2014: 50). Grubel ve Lloyd, endüstri-içi ticaret konusunda birden çok tanım belirlemişlerdir. Bunlar (Grubel ve Lloyd, 1975: 1-4; Bedir, 2009a: 93):

- ✓ Yakın ikame olan farklılaştırılmış ürünlerin dış ticareti,
- ✓ Aynı endüstriye ait ürünlerin eş anlı ihracat ve ithalatı,
- ✓ Bir endüstrinin, ithalat değerine karşılık olarak çakışan ihracat değeri,

şeklinde ifade edilmiştir.

Dış ticareti analiz etme konusunda son derece başarılı olduğu gözlenen Grubel-Lloyd endeksi şu şekilde hesaplanmaktadır (Grubel ve Lloyd, 1971: 498; Ulucan vd., 2014: 50):

$$GLI = \frac{\sum_i^n (X_i + M_i) - \sum_i^n |X_i - M_i|}{\sum_i^n (X_i + M_i)}$$

Xi : i ürün grubu ihracatı
Mi : i ürün grubu ithalatı
n : Sektördeki ürün grubu sayısı

Grubel ve Lloyd'a (1971) göre, bir endüstride EİT söz konusu değilse, endeks değeri "0" olur. Tersine, eğer ticaretin tamamı EİT şeklinde ise, endeks "1" değerini alacaktır. Dolayısıyla endeks değerleri "0" ile "1" arasında değişmektedir (Bakımlı, 2011: 51). Endeks değerinin "0"a yaklaşıyor olması, o sektörde endüstriler arası uzmanlaşmanın söz konusu olduğunu göstermektedir. Endeks değerinin "1"e yaklaşması ise, sektörde ihracat ve ithalat değerlerinin birbirine çok yakın olduğuna işaret etmektedir. Bu durum ise, endüstri-içi uzmanlaşmanın geliştiği anlamına gelmektedir. Endeksin alabileceği değerler ve bu değerlerin yorumu şu şekilde özetlenebilir (Eşiyok ve Kafalı, 2013: 196; Mangır ve Fidan, 2017: 48):

- ✓ EİT=0 olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda endüstri-içi ticaretin olmadığı yani o mal grubunda yalnız ihracat ya da ithalat yapıldığı,
- ✓ EİT=1 olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda yapılan ihracat ve ithalat değerlerinin birbirine eşit olduğu,
- ✓ EİT>0.50 olduğunda endüstri-içi ticaretin yüksek olduğu,
- ✓ EİT<0.50 olduğunda endüstri-içi ticaretin düşük olduğu, anlaşılmaktadır.

Tablo 44. Grubel Lloyd Endeksi'ne (GLI) Göre Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE GRUBEL LLOYD ENDEKSİ EİT DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.45**	**0.48**	**0.50**	**0.52**	**0.54**	**0.56**	**0.60**	**0.58**	**0.58**	**0.57**	**0.62**	**0.57**	**0.57**	**0.60**	**0.60**	**0.57**	**0.55**	**0.56**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.87	0.92	0.86	0.91	0.87	0.84	0.80	0.82	0.94	0.92	0.97	0.96	0.98	0.95	0.96	0.84	0.73	0.89
Plastik ve kauçuk ürünleri	0.82	0.86	0.90	0.91	0.92	0.88	0.84	0.80	0.83	0.84	0.82	0.83	0.81	0.85	0.88	0.87	0.78	0.85
Ana metal sanayi	0.66	0.68	0.68	0.67	0.71	0.70	0.85	0.94	0.84	0.73	0.95	0.66	0.77	0.89	0.89	0.69	0.71	0.77
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.72	0.79	0.69	0.61	0.59	0.61	0.61	0.69	0.71	0.66	0.76	0.79	0.82	0.86	0.92	0.89	0.84	0.74
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0.66	0.65	0.66	0.67	0.67	0.65	0.63	0.57	0.62	0.62	0.57	0.58	0.60	0.64	0.70	0.69	0.64	0.64
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.83	0.70	0.61	0.50	0.59	0.63	0.67	0.70	0.64	0.59	0.53	0.55	0.60	0.55	0.62	0.67	0.46	0.61
Tekstil ürünleri	0.58	0.57	0.60	0.62	0.62	0.65	0.62	0.62	0.66	0.67	0.58	0.57	0.56	0.55	0.52	0.55	0.49	0.59
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.50	0.51	0.50	0.47	0.54	0.59	0.59	0.60	0.56	0.56	0.59	0.63	0.65	0.63	0.62	0.60	0.61	0.57
Tütün ürünleri	0.63	0.78	0.97	0.87	0.63	0.59	0.55	0.59	0.48	0.51	0.47	0.43	0.43	0.43	0.40	0.37	0.42	0.56
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.47	0.50	0.53	0.63	0.62	0.68	0.69	0.52	0.46	0.50	0.54	0.50	0.47	0.55	0.50	0.49	0.41	0.53
Diğer ulaşım araçları	0.69	0.53	0.64	0.88	0.45	0.64	0.47	0.51	0.42	0.42	0.47	0.57	0.39	0.40	0.35	0.56	0.49	0.52
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.31	0.34	0.37	0.47	0.56	0.53	0.44	0.42	0.48	0.53	0.50	0.58	0.60	0.57	0.58	0.57	0.51	0.49
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.33	0.34	0.39	0.41	0.43	0.47	0.56	0.54	0.53	0.51	0.53	0.53	0.55	0.55	0.49	0.55	0.59	0.49
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.35	0.39	0.46	0.54	0.59	0.60	0.57	0.53	0.50	0.50	0.41	0.46	0.45	0.39	0.37	0.38	0.41	0.47
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.39	0.42	0.45	0.41	0.45	0.36	0.39	0.44	0.41	0.43	0.44	0.43	0.48	0.46	0.48	0.65	0.78	0.46
Gıda ürünleri ve içecek	0.34	0.41	0.36	0.40	0.43	0.43	0.46	0.44	0.44	0.47	0.49	0.51	0.47	0.46	0.46	0.48	0.48	0.44
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.40	0.35	0.33	0.30	0.26	0.33	0.35	0.36	0.32	0.33	0.37	0.37	0.40	0.43	0.45	0.44	0.44	0.37
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.19	0.23	0.22	0.24	0.28	0.40	0.48	0.42	0.49	0.49	0.46	0.39	0.36	0.33	0.28	0.25	0.32	0.34
Kimyasal madde ve ürünler	0.30	0.28	0.28	0.27	0.29	0.29	0.31	0.33	0.35	0.34	0.37	0.36	0.36	0.39	0.38	0.39	0.44	0.34
Giyim eşyası	0.10	0.10	0.12	0.13	0.17	0.21	0.28	0.31	0.36	0.38	0.32	0.35	0.33	0.34	0.32	0.28	0.22	0.26
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.14	0.17	0.16	0.14	0.16	0.18	0.19	0.21	0.19	0.19	0.24	0.27	0.26	0.28	0.27	0.29	0.32	0.22
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.08	0.07	0.06	0.05	0.06	0.08	0.09	0.07	0.08	0.08	0.08	0.09	0.10	0.11	0.11	0.11	0.13	0.09

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Grubel-Lloyd endeksine göre Türkiye imalat sanayi dış ticaretinde, 2002-2018 döneminin ilk 2 yılında endüstriler-arası ticaret yönünde bir eğilim yaşanmaktadır. Bununla birlikte, ülke imalat sanayinin 2004 yılı itibariyle 0.50'nin üzerinde endeks değerleri alması ve 2002-2018 dönem ortalamasına göre 0.56 endeks değerinin gerçekleşmiş olması, endüstri-içi ticaret yönünde bir uzmanlaşmanın varlığını göstermektedir.

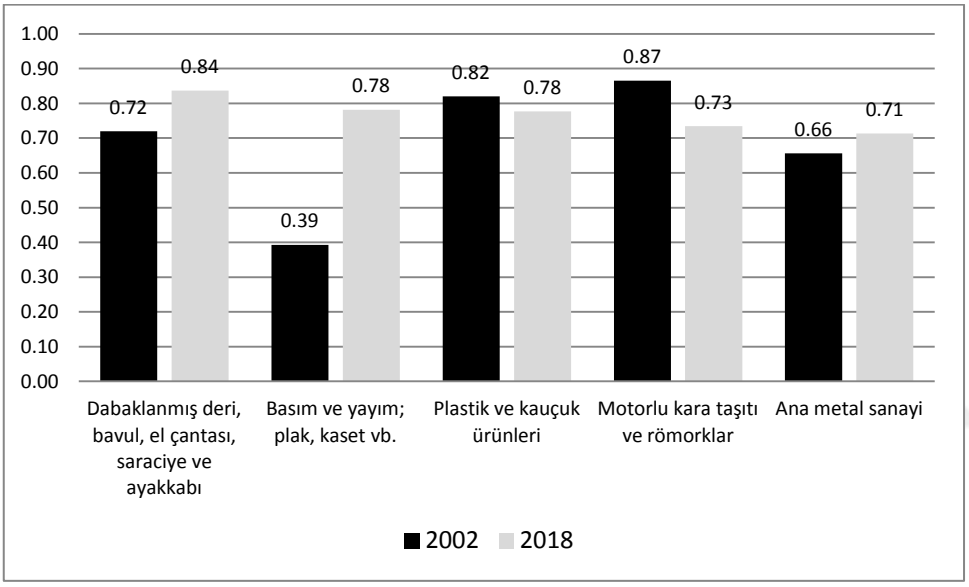
Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü, gerçekleştirdiği 0.89 dönem ortalama değeri ile en yüksek EİT değerine sahip sektör konumundadır. 2010-2016 dönemi yıllarında dönem ortalamasının üzerinde seyreden sektör EİT değeri, takip eden yıllarda düşüş göstermiş ve 2018 yılında 0.73 ile analiz döneminin en düşük değerini gerçekleştirmiştir. Bu durum, sektörün endüstri-içi ticaret düzeyi itibariyle önemli bir konumda olmakla birlikte, son dönemde EİT seviyesinde ciddi düşüşlerin yaşandığını göstermektedir. Dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 0.85 endeks değeriyle yüksek EİT düzeyine sahip bir diğer önemli sektör, plastik ve kauçuk ürünleri sektörüdür. Yıllar itibariyle de yüksek EİT değerlerine sahip olmakla birlikte dalgalı bir grafik çizen sektör, 2018 yılında gerçekleştirdiği 0.78 endeks değeri ile analiz döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu durum, sektörün yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip olmakla birlikte, 2018 yılında kısmen de olsa güç kaybına uğradığını göstermektedir.

Ülke imalat sanayinde; ana metal sanayi ile dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörleri de, dönem ortalamasına göre sırasıyla gerçekleştirdikleri 0.77 ve 0.74 endeks değerleri ile yüksek EİT seviyesine sahip sektörler arasında yerlerini almaktadır. Bu 2 sektörden ana metal sanayinde EİT değerinin, yıllar itibariyle istikrarsız bir görüntü çizdiği görülmektedir. En yüksek endeks değerini 0.95 ile 2012 yılında gerçekleştiren sektör, bir sonraki yılda 0.66 ile analiz döneminin en düşük değerlerinden birini gerçekleştirmiştir. Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörünün ise; 2012 yılı itibariyle ortalamanın üzerinde seyretmesi, EİT anlamında olumlu yönde bir değişimin yaşandığını göstermektedir. Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) (GLI_{ORT} =0.64) ile ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek

yapılan maddeler (GLI_{ORT} =0.61) sektörleri ise, dönem ortalamasına göre yüksek EİT düzeyine sahip diğer sektörler olarak sıralanmaktadır.

Ülke imalat sanayinde dönem ortalamasına göre endüstriler-arası ticaretin en yoğun yaşandığı sektörler ise; başta büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (GLI_{ORT}=0.09) sektörü olmak üzere; tıbbi aletler, hassas optik aletler ve saat (GLI_{ORT}=0.22) ile giyim eşyası (GLI_{ORT} =0.26) sektörleridir.

Grafik 21. Grubel Lloyd Endeksine Göre 2018 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Grubel-Lloyd endüstri-içi ticaret endeksine göre, 2018 yılı Türkiye imalat sanayinde en yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 21'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2018 yılında plastik ve kauçuk ürünleri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesi azalırken, dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı; basım ve yayım; plak, kaset vb. ile ana metal sanayi sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesi artmaktadır.

Tablo 45. Grubel Lloyd Endeksi'ne (GLI) Göre Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde Endüstri İçi Ticaret (2002-2018)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE GRUBEL LLOYD ENDEKSİ EİT DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**0.19**	**0.25**	**0.33**	**0.24**	**0.30**	**0.27**	**0.31**	**0.32**	**0.33**	**0.36**	**0.38**	**0.40**	**0.36**	**0.36**	**0.31**	**0.32**	**0.31**	**0.31**
Tekstil ürünleri	0.56	0.71	0.65	0.51	0.56	0.59	0.44	0.51	0.61	0.68	0.57	0.58	0.54	0.59	0.55	0.45	0.50	0.56
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	0.58	0.93	0.33	0.35	0.12	0.49	0.63	0.53	0.22	0.36	0.77	0.52	0.37	0.58	0.99	0.81	0.95	0.56
Ana metal sanayi	0.28	0.57	0.48	0.29	0.23	0.17	0.30	0.68	0.55	0.56	0.61	0.69	0.74	0.63	0.56	0.62	0.62	0.51
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	0.04	0.79	0.67	0.66	0.64	0.68	0.68	0.35	0.59	0.39	0.42	0.89	0.65	0.25	0.07	0.04	0.02	0.46
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	0.32	0.24	0.47	0.66	0.68	0.50	0.30	0.40	0.37	0.31	0.62	0.41	0.33	0.48	0.35	0.48	0.72	0.45
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	0.37	0.41	0.62	0.35	0.40	0.34	0.45	0.36	0.35	0.45	0.53	0.56	0.47	0.48	0.43	0.43	0.35	0.43
Plastik ve kauçuk ürünleri	0.19	0.18	0.24	0.37	0.36	0.38	0.42	0.42	0.42	0.41	0.43	0.46	0.48	0.46	0.42	0.51	0.41	0.39
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0.30	0.25	0.29	0.34	0.39	0.36	0.26	0.26	0.30	0.40	0.37	0.38	0.32	0.35	0.35	0.32	0.20	0.32
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	0.45	0.24	0.42	0.11	0.07	0.36	0.74	0.18	0.18	0.17	0.28	0.62	0.59	0.26	0.13	0.17	0.12	0.30
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	0.11	0.06	0.16	0.10	0.37	0.29	0.19	0.19	0.30	0.32	0.36	0.32	0.37	0.50	0.38	0.32	0.52	0.29
Giyim eşyası	0.00	0.00	0.00	0.00	0.23	0.24	0.35	0.14	0.20	0.44	0.31	0.63	0.35	0.34	0.34	0.15	0.10	0.26
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	0.42	0.47	0.37	0.66	0.41	0.41	0.20	0.29	0.22	0.16	0.07	0.05	0.06	0.08	0.06	0.08	0.30	0.25
Diğer ulaşım araçları	0.09	0.03	0.12	0.27	0.30	0.18	0.49	0.52	0.33	0.36	0.30	0.14	0.02	0.08	0.28	0.34	0.46	0.25
Kimyasal madde ve ürünler	0.02	0.02	0.06	0.12	0.21	0.23	0.33	0.32	0.32	0.30	0.31	0.29	0.35	0.37	0.34	0.36	0.33	0.25
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	0.04	0.09	0.19	0.20	0.14	0.14	0.19	0.10	0.26	0.33	0.26	0.42	0.48	0.43	0.33	0.33	0.28	0.25
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	0.18	0.19	0.18	0.17	0.23	0.29	0.25	0.22	0.26	0.34	0.24	0.24	0.25	0.26	0.24	0.19	0.22	0.23
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0.03	0.10	0.10	0.17	0.20	0.17	0.12	0.13	0.15	0.25	0.23	0.32	0.44	0.41	0.44	0.39	0.31	0.23
Gıda ürünleri ve içecek	0.23	0.34	0.34	0.16	0.32	0.22	0.22	0.18	0.21	0.20	0.20	0.22	0.13	0.13	0.12	0.12	0.12	0.20
Kağıt ve kağıt ürünleri	0.07	0.18	0.38	0.19	0.16	0.14	0.19	0.16	0.21	0.09	0.17	0.12	0.10	0.10	0.15	0.13	0.10	0.15
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	0.02	0.11	0.04	0.07	0.04	0.10	0.10	0.09	0.21	0.34	0.07	0.17	0.24	0.06	0.03	0.03	0.36	0.12
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	0.02	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00	0.02	0.03	0.00	0.05	0.00	0.01	0.01
Tütün ürünleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

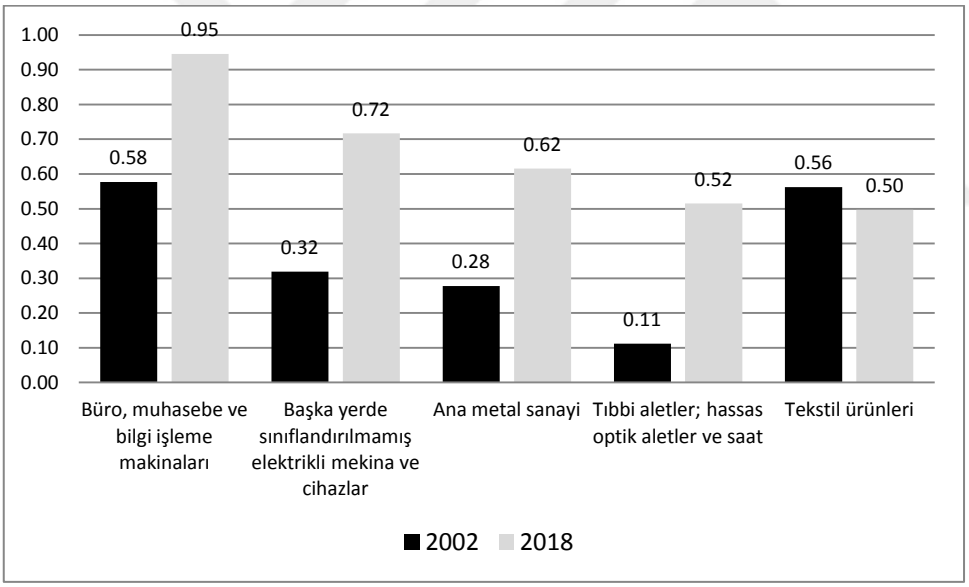
Grubel-Lloyd endeksine göre Konya ili imalat sanayinde 2002-2018 döneminin tüm yıllarında endüstriler-arası ticaret yönünde bir uzmanlaşma gerçekleşmiştir. En düşük endeks değerini 0.19 ile 2002 yılında gerçekleştiren Konya ili imalat sanayinin özellikle 2008 yılı itibariyle artış trendine girerek dönem ortalamasının (GLI_{ORT} =0.31) altına düşmemiş olması ve 2013 yılında 0.40 ile analiz döneminin en yüksek değerini gerçekleştirmesi, EİT yönünde bir eğilimin varlığını göstermektedir. Bununla birlikte, 2002-2018 dönemi Konya ili imalat sanayinde en yüksek EİT değerinin 0.40 olarak gerçekleşmesi, endüstriler-arası ticaret yapısının halen korunduğu anlamına gelmektedir.

Dönem ortalamalarına göre 0.50'nin üzerinde değerler alan tekstil ürünleri (GLI_{ORT} =0.56), büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (GLI_{ORT} =0.56) ile ana metal sanayi (GLI_{ORT} =0.51) sektörleri endüstri-içi ticaret yönünde bir dış ticaret yapısına sahiptir. Konya ili imalat sanayinde en yüksek EİT değerine sahip sektör konumunda olan tekstil ürünlerinin 2008 ve 2017 yılları dışındaki tüm yıllarda 0.50'nin altına düşmemiş olması (endeks değerinin sıfıra yaklaşması EAT ve 1'e yaklaşması EİT olduğu düşünüldüğünde), sektörün yıllar itibariyle de EİT yönünde bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir. Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektöründe, EİT endeks değeri yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiş ve son 3 yıl değerlerine göre dönem ortalamasının oldukça üzerinde değerler almıştır. Bu durum, özellikle son dönemlerde sektör endüstri-içi ticaret seviyesinin önemli oranda artış gösterdiğine işaret etmektedir. Ana metal sanayi sektöründe ise, EİT değerinin 2009 yılı itibariyle dönem ortalamasının (GLI_{ORT} =0.51) altına inmemiş olması ve 2018 yılında gerçekleştirdiği 0.62 değeri ile dönem ortalamasının oldukça üzerinde yer alması, son dönemlerde sektör endüstri-içi ticaret yapısında olumlu yönde değişimlerin yaşandığını göstermektedir. Bir diğer dikkat çeken sektör, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 0.46 endeks değeri ile birlikte EİT değeri yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izleyen dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörüdür. Sektör EİT değeri, 2013 yılında 0.89 ile analiz döneminin en yüksek değerini gerçekleştirmiştir. Takip eden yıllarda sürekli düşüş gösteren endeks değeri, son 4 yıl itibariyle 0.25'in altına gerilemiş ve 2018 yılında aldığı 0.02 endeks değeri ile analiz döneminin en düşük seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, özellikle son

dönemlerde sektörün EAT yönünde ciddi bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir. Dönem ortalamalarına göre, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar (GLI_{ORT} =0.45) ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (GLI_{ORT} =0.43) sektörleri, Konya ili imalat sanayinde EİT değerleri itibariyle önemli diğer sektörler olarak sıralanmaktadır.

Konya ili imalat sanayinde dönem ortalamasına göre endüstriler-arası ticaretin en yoğun yaşandığı sektörler ise; başta kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar (GLI_{ORT} =0.01) olmak üzere; radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları (GLI_{ORT} =0.12), kağıt ve kağıt ürünleri (GLE_{ORT}=0.15) ile gıda ürünleri ve içecek (GLI_{ORT} =0.20) sektörleridir.

Grafik 22. Grubel-Lloyd Endeksine Göre 2018 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde Endüstri-içi Ticaret Değeri Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2018 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Grubel-Lloyd endüstri-içi ticaret endeksine göre, 2018 yılı Konya ili imalat sanayinde en yüksek endüstri-içi ticaret düzeyine sahip ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 22'de yer almaktadır. Buna göre, 2002 yılına göre 2018 yılında tekstil ürünleri sektöründe endüstri-içi ticaret seviyesi azalırken, büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları; başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar; ana metal sanayi ile tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat sektörlerinde endüstri-içi ticaret seviyesi artmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında, 2002-2018 dönem ortalaması itibariyle Türkiye imalat sanayinin Grubel-Lloyd endeksine göre gerçekleştirdiği 0.56 değeriyle EİT yönünde bir gelişim göstermiş olması ve 2004 yılı sonrasında da 0.50 değerinin altına düşmemiş olması, ülke imalat sanayinin EİT yönünde bir eğilime sahip olduğu anlamına gelmektedir. Grubel-Lloyd endeksine göre Konya ili imalat sanayinde ise, özellikle 2011-2015 dönemi yıllarında EİT endeks değerlerinde artışların yaşanmasına rağmen; dönem ortalamasının 0.31 olarak gerçekleşmesi endüstriler-arası ticaretin varlığını göstermektedir. Sektörler itibariyle karşılaştırıldığında, büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları ile tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat sektörlerinde, Konya ili imalat sanayi ülke değerlerinin üzerinde değerler alarak görece daha yüksek seviyede EİT düzeyine sahip bir görüntü çizmektedir. Bu 3 sektör dışındaki tüm sektörlerde ise, ülke değerleri Konya iline göre daha yüksek değerler alarak görece daha üst seviyede EİT düzeyine sahip olmaktadır.

3.3. Konya İli İmalat Sanayinde İhracatın Niteliği

Gelişmiş ülkeler, genel olarak gelişmiş ülkelerin alacakları ürünleri üretirken az gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerin satın alacakları ürünleri üretirler. Az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin seviyelerine daha çok üreterek değil, ürettikleri ürünün niteliğini değiştirerek gelebilirler (İSO, 2010: 7). Gelişmiş ülkeler, üretebildikleri mallardan katma değeri en yüksek olanların ihracatına odaklanarak ihracatta uzmanlaşmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin ihracat sepetlerinde en çok yer tutan mallar, üretim sürecinde yüksek üretim becerileri (fiziksel sermaye, kurumsal altyapı, beşeri sermaye vb) kullanılanlardır. Türkiye gibi doğal kaynağa bağlı olmayan gelişmekte olan bir ekonomi ise, katma değeri yüksek ya da zengin malları üretip ihraç ederek gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilir. Çünkü gelişmiş ülkelerin ihraç ettiği malları ihraç edebilir duruma gelmek, onlarla aynı düzeyde üretim becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir (Cünedioğlu, 2012: 4). Bu açıdan bakıldığında ihracatın niteliği, bir ülkenin hangi ürünleri ihraç ettiğine odaklanmaktadır. Buna göre, kişi başına milli gelirde gelişmiş ülkelere yakınsamak isteyen bir ülkenin, gelişmiş ülkelerin ihracat sepetindeki ürünlere benzer ürünleri ihraç etmesi gerekmektedir (Cünedioğlu, 2012: 2).

Üretimin ortalama nitelik düzeyi daha yüksek olan ülkeler, daha hızlı zenginleşmektedir. İhracatın niteliği yüksek olan sektörlerin oluşturacağı katma değerin de yüksek olacağı varsayımı altında, ortalama niteliklerini arttıramayan ülkeler uzun vadede ekonomik büyüme anlamında problem yaşayabileceklerdir. Üretim yapısının büyüme üzerindeki bu etkisi, üretimin/ihracatın ortalama niteliğini arttırmanın politika önceliklerimizden biri olması gerektiğini göstermektedir (ZKA, 2014: 154).

Bir ekonominin niteliğini ölçmek için sektörlerin niteliğine dair bilgiye ihtiyaç vardır. Bu nedenle, ekonomilerin niteliğini hesaplamadan önce sektörlerin niteliğini ölçmek gerekmektedir. Sektörlerin niteliğini ölçerken, *Sektörün gelir düzeyi (PRODY)* ve *Sıradanlık (Ubiquity/Ubiq)* değişkenleri kullanılmaktadır. Ülke ekonomilerinin niteliğini ölçmek için ise, sektörler bazında hesaplanan PRODY değişkeni kullanılarak ekonomideki faaliyetlerin ortalama gelir düzeyinin belirlendiği *İhracat sofistikasyonu (EXPY)* ve Ubiquity/Ubiq değişkeni kullanılarak da *Ortalama sıradanlık (Average ubiquity/Avg_ubiq)* değeri hesaplanmaktadır (ZKA, 2014: 143). Söz konusu değişkenler kullanılarak analiz edilen ihracatın sofistikasyonu (EXPY) ve ihracatın ortalama sıradanlığı (Average ubiquity/Avg_ubiq) aşağıda yer almaktadır.

3.3.1. İhracatın Sofistikasyonu

Bir ülke ekonomisinde büyümeyi hızlandırmanın en etkili yollarından birisi, ihraç edilen ürün portföyünün yüksek gelirli ülkeler tarafından ihraç edilen ürün portföyüne yakınsamasıdır. Bir ülkenin kişi başına milli gelirde zengin ülkelere doğru yakınsayabilmesi için de üretim yapısını, yakınsamaya çalıştığı ülkelerdekine benzer bir yapıya kavuşturması gerekmektedir (ZKA, 2014: 51). Bu anlamda ihracat sofistikasyonu, her bir ülkenin üretip ihraç ettiği ürünlerin ne derece gelişmiş ülkelerin ihracat sepetleri ile örtüştüğünün göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Güngör, 2011: 9-11). Bu şekilde, bir ülkenin ihraç ettiği ürünün gelişmiş ülkelerin ihraç ettiği ürünler arasında yer alması, o ürünün sofistikasyon değerinin yüksek olduğunu göstermektedir (MEVKA, 2011a: 30).

Sofistikasyon değeri yüksek olan ülkeler gelişmiş ülkelerin ihracat sepetlerinde yer alan ürünleri ihraç ederken, sofistikasyon değeri düşük ülkeler kompleks bir yapıya sahip olmayan ürünleri ihraç etmektedir (Güngör, 2011: 20). Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006), sektörlerde ihracatın niteliğini ölçmek için, ülkelerin kişi başına milli gelirlerini de hesaba katan "PRODY" isimli bir değişken geliştirmiştir. PRODY, bir sektörde üretim/ihracat yapan ülkelerin gelir seviyelerini dikkate alarak, ilgili sektörün zenginlik düzeyini ölçen bir değişkendir (ZKA, 2014: 149). Bu değişkene göre, bazı ürünler her ülkenin üretebildiği sıradan ürünler iken; bazı ürünler de sadece zengin ülkelerin üretebildiği yüksek nitelikli ürünlerdir (TCKB, 2014: 14). Örnek olarak uçak ve tuğla sektörleri ele alınırsa, uçak sektörünün PRODY değerinin, tuğla sektörününkinden daha yüksek olması gerekir. Uçak sadece zengin ülkelerin, tuğla ise çeşitli gelir kategorilerinden çok sayıda ülkenin rekabetçi olarak üretim yapabildiği bir sektördür. Uçak üretimi yapan ülkelerin tuğla üretimi yapan ülkelerden daha yüksek bir gelir seviyesinde bulunmaları, uçağın tuğladan daha nitelikli bir ürün olduğunu göstermektedir (ZKA, 2014: 149).

Sektörlerin gelir/verimlilik düzeyini gösteren PRODY değeri, sektörde ihracatçı olan tüm ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin, ülkelerin söz konusu sektördeki mukayeseli üstünlük (RCA) değerleriyle ağırlıklandırılmış toplamı olarak ifade edilmekte olup, aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir (Hausmann vd., 2007: 8; Cünedioğlu, 2012: 4):

$$PRODY_k = \sum_i \frac{\left(\frac{X_{ik}}{X_i}\right)}{\sum_i \frac{X_{ik}}{X_i}} Y_i$$

i : Ülke
k : Sektör
Xik : i ülkesinin k sektörü ihracatı
Xi : i ülkesinin toplam ihracatı
Yi : i ülkesinin kişi başına düşen milli geliri

Bir sektörün ülke ekonomisinin niteliğine sağladığı katkının şiddeti, bu sektörün toplam ihracattan aldığı paya ve sektörün ürün kompozisyonunda görece yüksek nitelikli malların ağırlığını gösteren PRODY değerine göre belirlenmektedir

(TCKB, 2014: 14). Buna göre, bir ülke ekonomisinin ortalama niteliğini ölçmek için Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006) tarafından geliştirilen "EXPY" değeri, ülkenin ihracat sepetinde yer alan sektörlerin PRODY değerlerinin, ülkenin toplam ihracatından aldıkları paylarla ağırlıklandırılmış toplamı şeklinde ifade edilmekte olup aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (ZKA, 2014: 150; Cünedioğlu, 2012: 7):

$$EXPY_i = \sum_k \left(\frac{X_{ik}}{X_i}\right) * PRODY_k$$

i : Ülke
k : Sektör
Xik : i ülkesinin k sektörü ihracatı
Xi : i ülkesinin toplam ihracatı
$PRODY_k$: k sektörü PRODY değeri

Bir ülkenin ihracatının zengin ülkelerin ihracatına ne kadar benzediğini gösteren EXPY değişkeni, nitelik göstergesi olarak kullanılmaktadır. İhracatının içeriği zenginleşen ülkenin, kendisi de zenginleşmektedir (Cünedioğlu, 2012: 4-5). Yüksek katma değerli mal ve hizmetlerin daha yüksek PRODY değerine sahip olduğu düşünüldüğünde EXPY'deki bir artış, ülkenin düşük verimli ürünlerden yüksek verimli ürünlere geçtiğini ve/veya ihracat sepetinde yüksek verimli mal ve hizmetlerin payının arttığını göstermektedir (Worldbank, 2014: 121). Buradan yola çıkarak; Hausmann, Hwang ve Rodrik (2006), yüksek EXPY değerine sahip ülkelerin daha yüksek büyüme oranlarına sahip olacağını ifade etmişlerdir (ZKA, 2014: 150).

Tablo 46. İmalat Sanayi Sektörlerinde PRODY Değeri (2002-2017)

İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE PRODY DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**8,750**	**9,964**	**11,222**	**11,978**	**13,309**	**14,933**	**16,258**	**14,870**	**15,312**	**16,818**	**17,766**	**17,745**	**17,868**	**16,246**	**16,573**	**16,667**	**14,767**
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	16,664	17,827	17,926	23,138	22,275	27,277	26,294	24,737	27,191	31,303	27,682	29,260	28,293	26,727	24,746	26,591	24,871
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	13,860	15,472	16,521	18,106	20,501	23,616	25,406	20,943	23,103	26,698	25,772	24,461	24,274	22,843	22,849	23,110	21,721
Kağıt ve kağıt ürünleri	12,755	15,025	18,052	18,320	19,147	20,414	23,292	22,048	22,781	25,220	24,439	26,216	24,223	21,423	21,983	23,448	21,174
Kimyasal madde ve ürünler	12,131	15,144	17,007	17,767	18,934	21,135	22,082	21,760	21,292	23,916	22,110	24,294	24,883	22,099	21,903	24,181	20,665
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	12,458	14,564	16,769	18,244	20,203	21,959	22,156	18,879	20,427	24,523	23,092	24,395	23,351	21,962	21,998	24,321	20,581
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	13,299	15,670	15,685	17,550	18,268	21,312	22,942	18,484	20,730	22,579	22,167	21,733	21,338	18,014	19,904	20,520	19,387
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	12,836	13,882	16,185	17,212	17,233	18,957	20,585	18,274	20,816	21,946	23,459	22,659	21,510	19,999	20,165	21,961	19,230
Plastik ve kauçuk ürünleri	12,095	14,395	15,490	16,007	17,029	19,004	21,425	17,720	19,382	21,515	20,282	21,676	20,642	17,999	18,212	19,693	18,285
Diğer ulaşım araçları	10,921	11,623	11,326	13,945	17,055	21,054	19,167	18,189	17,353	18,590	20,334	19,701	16,986	20,785	20,336	18,703	17,254
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	9,050	10,347	10,953	11,296	12,781	12,798	15,223	14,685	18,781	21,686	30,426	24,858	20,894	22,334	24,639	19,904	17,541
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	10,119	12,562	13,573	14,069	14,749	16,157	18,288	17,355	17,452	20,219	19,862	19,395	19,913	17,973	18,083	19,803	16,848
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	9,513	10,322	11,625	12,393	12,973	15,007	15,270	14,644	15,340	17,307	18,860	17,706	18,729	16,422	16,604	16,755	14,967
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	7,203	7,943	8,810	9,039	11,465	15,189	17,244	14,993	14,462	16,106	16,121	16,462	15,947	14,607	15,267	15,443	13,519
Tütün ürünleri	6,823	6,965	8,399	11,324	8,879	11,057	12,991	16,198	16,596	18,404	9,214	7,866	12,431	10,457	11,021	11,791	11,276
Gıda ürünleri ve içecek	7,078	8,058	9,567	9,737	11,176	11,418	12,491	11,973	11,372	12,400	12,889	13,309	14,361	12,969	12,216	12,156	11,448
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	8,347	11,722	12,181	9,751	11,783	11,134	13,255	10,399	9,425	7,956	9,326	16,236	10,892	16,779	18,639	17,835	12,229
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	6,713	7,921	8,769	8,746	9,770	11,930	12,331	11,690	12,663	10,471	13,302	12,074	12,952	12,667	12,293	13,721	11,126
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	6,807	8,742	9,400	9,887	11,818	10,005	12,243	10,641	10,755	11,762	11,179	12,513	13,076	12,048	11,918	14,459	11,078
Ana metal sanayi	5,506	6,414	7,558	7,988	9,510	11,330	12,430	10,741	10,234	11,626	12,832	14,043	14,818	12,805	12,997	12,762	10,850
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	4,271	5,261	6,518	7,540	7,913	8,436	9,684	9,908	9,528	10,862	11,280	11,116	13,545	11,143	11,686	11,333	9,377
Tekstil ürünleri	6,777	7,021	7,939	8,872	9,494	10,531	10,556	9,017	8,748	8,781	8,764	8,812	9,005	7,831	9,274	9,563	8,812
Giyim eşyası	4,040	4,220	5,016	5,985	6,637	7,591	8,155	6,898	7,081	7,354	8,164	7,551	8,558	6,185	6,796	6,543	6,673

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

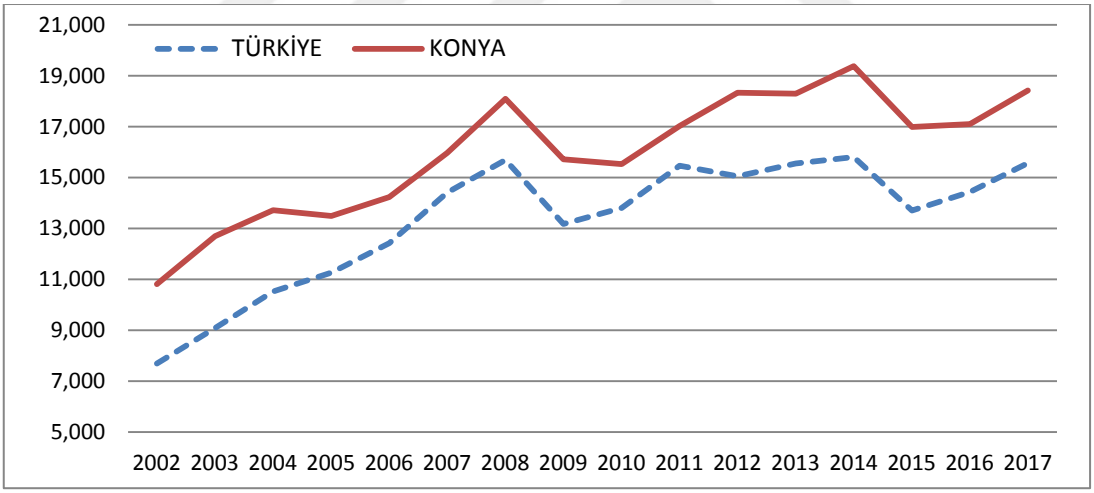
Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olan PRODY değeri, imalat sanayi sektörleri için yıllar itibariyle Tablo 46'da yer almaktadır. 2002 yılında 8.750 ile en düşük PRODY değerini gerçekleştiren imalat sanayi, 2002-2008 yılları arasında sürekli artış göstererek 2008 yılında 16.258 değerine ulaşmıştır. Bu dönem aralığında PRODY değerinde yaklaşık 2 kat artış yaşanması, imalat sanayinin 2008 yılında 2002 yılına oranla daha nitelikli ürünlere sahip olduğunu ve imalat sanayi zenginlik düzeyinde ciddi oranda artışların meydana geldiğini göstermektedir. 2009 ve 2010 yıllarında ise, 2008 yılının altında seyreden imalat sanayi PRODY değeri, 2011 yılında gerçekleştirdiği 16.818 değeriyle tekrar 2008 yılı seviyelerine kadar yükselmiştir. 2012-2014 dönemi yıllarında 17.000 değerinin üzerine çıkan imalat sanayi PRODY değeri, 2015 yılı itibariyle 16.000 seviyelerinde hareket etmektedir.

İmalat sanayi sektörleri itibariyle bakıldığında, 2002-2014 dönem ortalamasına göre tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat sektörü, gerçekleştirdiği 24.871 PRODY değeri ile en yüksek zenginlik düzeyine sahip sektör konumundadır. 2002-2006 yılları arasında bu ortalama değerin altında değerler alan sektör, 2007 yılı itibariyle genel olarak dönem ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Dönem ortalamalarına göre, yüksek nitelikli sektörler arasında ikinci sırayı 21.721 değeri ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü almaktadır. Bu sektör de özellikle 2010 yılı itibariyle sürekli olarak dönem ortalamasının üzerinde değerler almaktadır. Yüksek nitelikli ürünlere sahip olan bir diğer önemli sektör, dönem ortalamasına göre 21.174 değeri ile kağıt ve kağıt ürünleri sektörüdür. Kimyasal madde ve ürünler ile büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörleri de dönem ortalamasına göre sırasıyla gerçekleştirdikleri 20.665 ve 20.581 değerleri ile PRODY değerine göre yapılan sıralamada ilk 5 sektör arasında yer almıştır.

Düşük nitelikli ürünlere sahip sektörler incelendiğinde ise, dönem ortalaması itibariyle 6.673 PRODY değeri ile giyim eşyası sektörü ilk sırada yer almaktadır. 2007 yılı itibariyle genel olarak bu dönem ortalamasının üzerinde değerler alan sektörde, en yüksek PRODY değeri 8.558 ile 2014 yılında gerçekleşmiştir. Düşük nitelikli ürünlere sahip bir diğer sektör, gerçekleştirdiği 8.812 dönem ortalaması ile tekstil ürünleri sektörüdür. Sektör PRODY değerinin, özellikle 2007 ve 2008 yıllarında 10.000 değerinin üzerinde iken; takip eden yıllarda bu değerin altında

kalmış olması, sektörde yer alan ürünlerin nitelik düzeylerinde düşüşlerin yaşandığını göstermektedir. Dönem ortalaması itibariyle gerçekleştirdiği 9.377 PRODY değeri ile dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörü, düşük nitelikli ürünlere sahip bir diğer sektördür. Sektörde PRODY değerinin 2008 yılı itibariyle dönem ortalamasının üzerinde seyretmesi ve bu değerin 2011 yılı itibariyle 10.000'nin altına düşmemiş olması, özellikle son yıllarda sektörde yer alan ürünlerin nitelik düzeylerinde ciddi artışların yaşandığını göstermektedir. Son dönemlerde, ihraç ürünleri nitelik düzeyi ciddi oranda artan bir diğer sektör ise, basım ve yayım; plak, kaset vb. sektörüdür. Sektörde PRODY değeri dönem ortalamasına göre 12.229 iken, bu değerin 2017 yılında 17.835 ile ortalamanın yaklaşık %46 üzerinde bir değer almış olması; 2017 yılında sektörde yer alan ürünlerin nitelik düzeylerinde ciddi artışların yaşandığını göstermektedir.

Grafik 23. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değerlerinin Karşılaştırılması (2002-2017)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülkelerin ihracat verileri ve kişi başına düşen milli gelirlerini dikkate alarak sektörel bazda hesaplanan imalat sanayi sektörleri PRODY değerlerinin iller için de geçerli olduğu varsayılmaktadır (ZKA, 2014: 150). Buradan yola çıkarak hazırlanan ve Türkiye ile Konya ili imalat sanayi ihracatının niteliğini gösteren EXPY değerleri Grafik 23'de karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Buna göre, 2002-2008 yılları arasında sürekli artış trendinde olan Türkiye imalat sanayi EXPY değeri, 2008 yılında 15.694 seviyesine kadar yükselmiştir. Takip eden yıllarda düşüşe geçen ve

inişli çıkışlı bir seyir izleyen EXPY değeri, 2011-2014 dönemi yıllarında 15.000 seviyelerinde yatay bir seyir izlemiştir. 2015 yılında 13.705 seviyesine gerileyen EXPY değeri, takip eden yıllarda da 16.000 değerinin üzerine çıkamamıştır. Ülke ihracatının önemli bir kısmını oluşturan imalat sanayi sektöründe EXPY değerinin özellikle son dönemlerde genel olarak 15.000 seviyelerine sabitlenmiş bir görüntü çizmesi, gelecek dönemlerde gelişmişlik düzeyini daha üst seviyelere çıkarabilmek ve yüksek büyüme hızlarına sahip bir ülke konumuna gelebilmek için bu seviyelerin üzerine çıkılmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Ülkemizin, 2023 hedeflerini yakalayabilmesi için uzun dönemde kişi başına milli gelir seviyesini belirleyen bir faktör olan nitelikteki bu durağanlık problemine acilen çözüm üretmesi ve ihracat sofistikasyonunu artırarak niteliksel bir dönüşüm sağlamak için yeni modeller geliştirmesi büyük önem arzetmektedir (Cünedioğlu, 2012: 6-7; Arslanhan Memiş, 2014: 10).

Konya ili imalat sanayinde ihracat sofistikasyonu, analiz döneminin tüm yıllarında ülke değerlerinin üzerinde değerler almıştır. Bu durum, Konya ili imalat sanayi gelişmişlik düzeyinin ülke değerlerine oranla daha üst seviyede olduğu anlamına gelmektedir. Genel itibariyle, trend olarak ülke değerleriyle benzer yönde değişiklik gösteren Konya ili imalat sanayi EXPY değeri, 2002 yılında 10.813 değerini alırken 2008 yılına gelindiğinde 18.096 seviyesine kadar yükselmiştir. Takip eden yıllarda düşüşlerin yaşandığı Konya ili imalat sanayi EXPY değeri, 2012 yılında 2008 yılının da üzerine çıkarak 18.338 seviyesine kadar yükselmiştir. 2014 yılında gerçekleştirdiği 19.376 değeri ile analiz döneminin en yüksek değerine ulaşan Konya ili imalat sanayinde EXPY değerinin özellikle 2011 yılı itibariyle genel olarak 17.000 seviyesinin altına düşmemiş olması (ülke imalat sanayinde en yüksek EXPY değerinin 15.799 olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde), Konya ili imalat sanayinde ihraç ürünlerinin ülke değerlerine oranla daha yüksek nitelikli ürünler olduğunu göstermektedir. Bir diğer dikkat çekici durum ise, 2011 yılı itibariyle EXPY değerleri arasındaki makasın gittikçe açılıyor olmasıdır. Bu durum, Türkiye imalat sanayi ihracatı niteliğinin son dönemlerde durağan bir yapıya bürünerek yatay bir seyir izlemesi ile birlikte, Konya ili imalat sanayi ihracatı niteliğinin artış yönünde bir eğilime sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 47. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değeri (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE EXPY DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**7,686**	**9,087**	**10,513**	**11,260**	**12,423**	**14,404**	**15,694**	**13,167**	**13,804**	**15,464**	**15,052**	**15,557**	**15,799**	**13,705**	**14,427**	**15,564**	**13,350**
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	1,341	1,829	2,232	2,523	2,759	3,447	3,369	2,372	2,849	2,958	2,385	2,698	2,669	2,347	2,965	3,461	2,638
Ana metal sanayi	678	742	1,118	959	1,287	1,557	2,651	1,869	1,594	1,832	2,557	1,801	1,723	1,673	1,808	1,806	1,604
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	734	966	998	1,124	1,289	1,582	1,748	1,567	1,706	2,015	1,835	1,938	1,996	1,749	1,718	1,847	1,551
Tekstil ürünleri	1,031	1,016	1,020	1,064	1,037	1,093	894	825	838	866	760	845	886	736	834	831	911
Kimyasal madde ve ürünler	475	545	610	581	682	723	760	820	963	1,073	956	1,109	1,115	1,060	975	1,124	848
Giyim eşyası	755	747	754	819	804	847	720	657	675	657	657	651	763	541	593	519	697
Plastik ve kauçuk ürünleri	353	437	474	541	599	698	768	701	830	993	849	993	978	806	802	853	730
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	261	380	461	492	568	615	748	746	734	906	827	898	918	798	759	836	684
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	277	268	309	335	460	559	612	601	654	733	700	752	801	623	618	575	555
Gıda ürünleri ve içecek	294	343	389	396	423	442	477	540	552	674	705	854	907	756	707	784	578
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	134	160	191	310	470	697	958	536	529	730	765	688	583	429	324	416	495
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	464	533	779	780	614	549	307	303	313	306	349	275	266	204	206	209	404
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	198	231	255	303	280	337	397	396	447	548	648	759	934	772	879	863	515
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	302	371	379	405	394	355	398	386	377	356	298	348	348	309	284	344	353
Diğer ulaşım araçları	153	260	260	320	432	513	473	388	235	261	238	301	243	300	332	432	321
Kağıt ve kağıt ürünleri	95	99	108	111	106	125	146	161	183	206	204	255	239	222	247	265	173
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	40	50	59	62	66	87	78	85	99	114	111	148	139	142	133	155	98
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	24	27	35	35	50	64	68	74	80	83	64	84	98	74	70	81	63
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	29	35	36	40	44	48	48	52	59	67	71	84	101	78	82	80	60
Tütün ürünleri	19	13	10	19	19	20	27	42	43	41	25	24	44	39	50	45	30
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	17	21	22	23	20	20	25	27	22	22	24	22	21	19	17	14	21
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	14	13	14	17	21	27	23	19	24	26	22	29	28	28	25	25	22

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

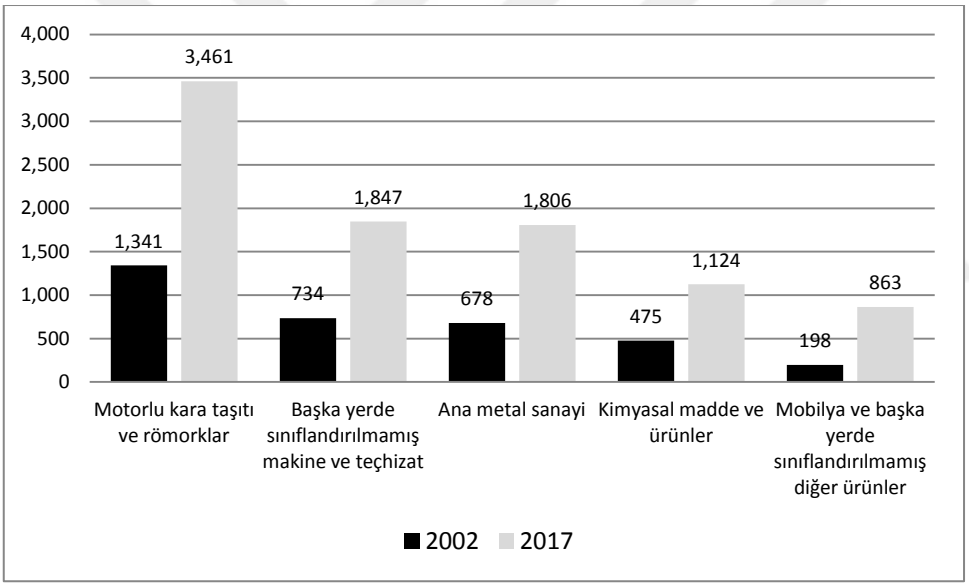
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracatı sofistikasyon düzeyinin sektörler itibariyle incelenmesi, imalat sanayi ihracatının sektörel kompozisyonu hakkında daha reel sonuçlar çıkarmamıza yardımcı olacaktır. Dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 2.638 EXPY değeri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü, ülke imalat sanayinde ihracatın niteliğine en büyük katkıyı sağlayan sektör konumundadır. Bu sektörü, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 1.604 değeri ile ana metal sanayi ve 1.551 değeri ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü izlemektedir. Bu 3 sektör dönem ortalama değerlerine göre, ülke imalat sanayi ihracatı niteliğine %43.4 oranında katkı sağlamaktadır. Bu durum, ülke imalat sanayi ihracatının niteliğinde büyük pay sahibi olduğu gözlenen bu sektörlerde yaşanacak olumlu ya da olumsuz gelişmelerin, ekonomik büyüme üzerinde büyük etkilere yol açabileceği anlamına gelmektedir.

Yıllar itibariyle bakıldığında ise, motorlu kara taşıtı ve römorklar sektöründe 2002 yılında 1.341 olarak gerçekleşen EXPY değeri sürekli artış göstererek 2007 yılında 3.447 seviyesine kadar yükselmiştir. 2009-2016 dönemi yıllarında 3.000 değerinin altında seyreden sektör EXPY değeri, 2017 yılında 3.461 değeri ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Sektör 2017 yılında gerçekleştirdiği bu değer ile ülke ihracatının niteliğine yaklaşık %22.2 oranında katkı sağlamıştır. Ülke ihracatının niteliği bakımından bir diğer önemli sektör konumunda olan ana metal sanayi sektöründe 2002 yılında 678 olan EXPY değeri, genel itibariyle artış göstererek 2008 yılında 2.651 değeri ile 2002-2017 döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu yılda sektör EXPY değeri, bir önceki yıla göre % 70.2 oranında artış göstermiştir. Sektör EXPY değeri, 2013 yılı itibariyle dönem ortalamasının ($EXPY_{ORT}$ =1.604) üzerinde değerler alsa da 2008 yılı seviyelerine ($EXPY_{2008}$ =2.651) ulaşamamıştır. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektöründe ise, EXPY değeri yıllar itibariyle genel olarak artış eğilimindedir. Sektör en düşük değerini 734 ile 2002 yılında gerçekleştirirken, en yüksek seviyesine 2.015 değeri ile 2011 yılında ulaşmıştır. Sektör EXPY değerinin 2007 yılı itibariyle dönem ortalamasının ($EXPY_{ORT}$ =1.551) üzerinde seyretmesi, sektörün özellikle son dönemlerde ülke imalat sanayinde ihracatın niteliğine olumlu yönde katkı sağladığını göstermektedir. İmalat sanayi sektörleri itibariyle bakıldığında bir diğer dikkat çekici

durumun da tekstil ürünleri sektöründe yaşandığı görülmektedir. 2002-2007 yılları arasında 1.000 değerinin üzerinde EXPY değerleri aldığı görülen sektörde, 2008-2017 yılları arasında bu değer 1.000 seviyesinin altında kalmıştır. Yaşanan bu gelişme, son dönemlerde sektör ihracatı nitelik düzeyinin düşüş eğiliminde olduğunu göstermektedir. Son olarak, dönem ortalamasına göre ana metal sanayi ve tekstil ürünleri sektörleri PRODY değerleri sıralamasında alt sıralarda yer almakla birlikte, EXPY değerleri itibariyle ilk 4 sektör içinde yer almaktadır. Bu durum, ana metal sanayi ve tekstil ürünleri sektörlerinin toplam ülke imalat sanayi ihracatı içinde büyük pay sahibi olmalarından kaynaklanmaktadır.

Grafik 24. EXPY Değerine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

EXPY değerine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayinde ihracat sofistikasyonu en yüksek ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 24'de yer almaktadır. Buna göre; 2017 yılında en yüksek nitelikli ürünlere sahip ilk 5 sektörün tamamında 2002 yılına göre ihracatın niteliği artış göstermektedir.

Tablo 48. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracat Sofistikasyonu (EXPY) Değeri (2002-2017)

KONYA İLİ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE EXPY DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**10,813**	**12,691**	**13,717**	**13,489**	**14,228**	**15,966**	**18,096**	**15,718**	**15,531**	**17,026**	**18,338**	**18,294**	**19,376**	**16,982**	**17,096**	**18,418**	**15,986**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	3,452	4,133	4,389	5,152	4,691	5,651	6,660	6,586	6,010	6,203	7,317	7,223	7,982	7,830	7,301	8,025	6,163
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	3,201	3,467	3,574	3,065	2,980	3,645	4,601	3,813	3,633	3,884	4,599	4,307	4,306	3,199	3,747	3,783	3,738
Gıda ürünleri ve içecek	608	685	1,033	1,223	1,162	1,340	1,344	1,372	1,251	2,000	1,665	1,955	2,591	2,083	2,271	2,192	1,548
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	786	926	885	732	808	796	924	1,029	919	1,045	1,092	1,138	1,210	1,128	1,080	1,274	986
Ana metal sanayi	60	266	394	752	1,548	1,632	1,333	472	1,081	1,028	792	743	666	420	420	511	757
Plastik ve kauçuk ürünleri	736	1,135	914	528	642	660	710	536	596	824	872	1,077	941	802	857	841	792
Kimyasal madde ve ürünler	58	72	195	426	797	862	816	787	1,031	950	773	677	655	581	514	658	616
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	936	878	870	537	498	297	644	298	252	263	234	248	168	135	109	203	411
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	110	196	213	207	266	372	437	258	222	234	258	244	207	169	193	201	237
Tekstil ürünleri	406	230	263	169	157	151	129	132	99	120	150	123	97	74	69	74	153
Kağıt ve kağıt ürünleri	79	197	419	159	193	136	151	147	166	101	113	85	61	48	61	71	137
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	70	154	100	101	111	166	95	115	83	111	219	208	219	208	179	227	148
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	176	194	312	264	139	63	70	50	53	94	112	90	88	94	68	82	122
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	12	9	33	26	86	71	73	38	64	84	56	65	77	90	53	47	55
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	38	50	63	70	53	34	24	10	10	11	10	24	32	32	38	81	36
Giyim eşyası	15	24	28	34	33	37	50	35	24	27	28	28	30	18	23	20	28
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	10	18	16	18	37	34	16	18	10	25	18	18	17	13	18	17	19
Diğer ulaşım araçları	52	7	5	4	7	10	13	14	14	17	14	26	15	43	54	58	22
Basım ve yayım; plak, kaset vb.	4	28	8	17	20	6	6	4	4	5	4	5	4	2	7	9	8
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	1	20	2	4	1	3	2	3	8	3	9	5	9	13	31	44	10
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	4	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	4	2	0	2	0	1
Tütün ürünleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

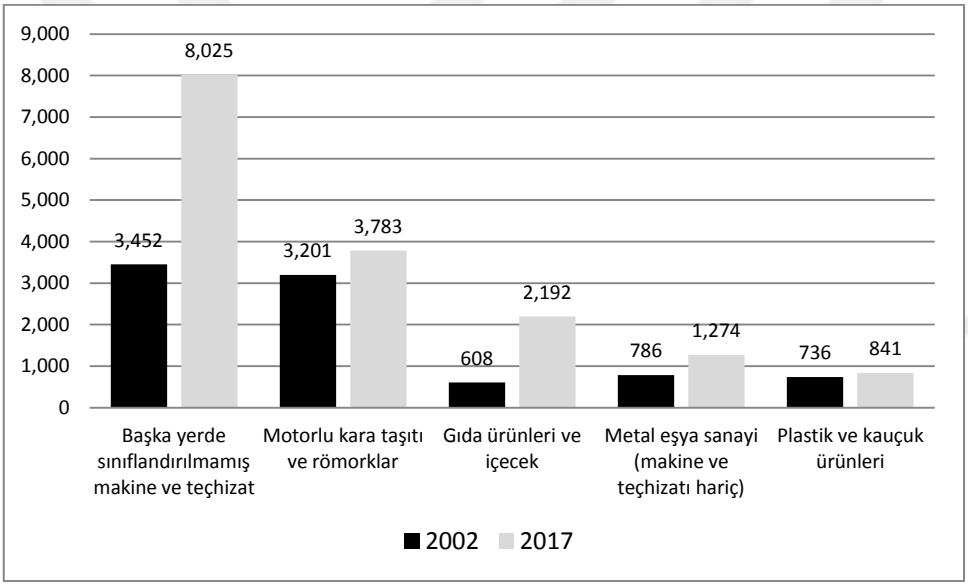
Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Sektörler itibariyle Konya ili imalat sanayi sofistikasyonu incelendiğinde, dönem ortalamasına göre gerçekleştirdiği 6.163 EXPY değeri ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü ilk sırayı almaktadır. Bu sektörü, sırasıyla gerçekleştirdikleri 3.738 ve 1.548 değerleri ile motorlu kara taşıtı ve römorklar ile gıda ürünleri ve içecek sektörleri izlemektedir. Sözkonusu 3 sektörün 2002-2017 dönem ortalamasına göre Konya ili imalat sanayi toplam EXPY değerinin %71.6'sını oluşturması, bu sektörleri Konya ili imalat sanayi ihracatı niteliğinin belirlenmesinde lokomotif sektörler konumuna getirmektedir.

Yıllar itibariyle bakıldığında ise, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü genel olarak artış yönünde bir eğilime sahiptir. 2002 yılında 3.452 ile en düşük EXPY değerini gerçekleştiren sektör, 2017 yılında 8.025 seviyesine kadar yükselerek 2002-2017 döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Konya ili imalat sanayi ihracatının niteliği anlamında üst seviyelerde yer alan bir diğer sektör, motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörüdür. Bu sektör, 2002 yılında başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörüne yakın bir EXPY değeri almakla birlikte ($EXPY_{2002}$ =3.201), takip eden yıllarda bu sektöre benzer şekilde bir sıçrama gerçekleştirememiştir. En yüksek değerine 4.601 ile 2008 yılında ulaşan motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü, takip eden yıllarda ise - 2010 ve 2015 yılları dışında - dönem ortalamasının ($EXPY_{ORT}$ =3.738) üzerinde değerler almıştır. Dönem ortalamasına göre, Konya ili imalat sanayi ihracat sofistikasyonuna bu 2 sektör kadar katkı sağlamamakla birlikte, ihracat sofistikasyonu sıralamasında 3. sırada yerini alan bir diğer önemli sektör, gıda ürünleri ve içecek sektörüdür. 2002 yılında gerçekleştirdiği 608 EXPY değeri ile analiz döneminin en düşük değerini alan sektör, 2002-2017 dönem aralığında artış trendine girmiş ve 2017 yılı sonunda 2.192 seviyesine kadar yükselmiştir. Sektörün 2011 yılı itibariyle dönem ortalamasının ($EXPY_{ORT}$ =1.548) altına düşmemiş olması ve 2014 yılı sonrasında bu değerin 2.000'in üzerine çıkması, özellikle son dönemlerde sektörün ihracatın nitelik düzeyine ciddi oranda katkı sağladığını göstermektedir. İmalat sanayi sektörleri itibariyle bakıldığında bir diğer dikkat çekici durum, metalik olmayan diğer mineral ürünler sektöründe yaşanmaktadır. Sektör, 2002 yılında Konya imalat sanayi ihracatının niteliğine %8.7 oranında katkı sağlarken, bu oran 2017 yılına

gelindiğinde %1.1 seviyesine kadar düşüş göstermektedir. 2002 yılında sağladığı katkı ile Konya ili imalat sanayi ihracat sofistikasyonu sıralamasında 3. sırada yer alan sektör, 2017 yılına gelindiğinde bu sıralamada 9. sıraya kadar gerilemiştir. Son olarak, dönem ortalamasına göre Konya ili imalat sanayi ihracatında gıda ürünleri ve içecek sektörü, PRODY değerleri sıralamasında alt sıralarda yer almakla birlikte EXPY değeri itibariyle 3. sektör konumundadır. Bu durum, gıda ürünleri ve içecek sektörünün toplam Konya ili imalat sanayi ihracatı içinde büyük pay sahibi olmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 25. EXPY Değerine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayinde İhracat Sofistikasyonu Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

EXPY değerine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayinde ihracat sofistikasyonu en yüksek ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 25'de yer almaktadır. Buna göre; 2017 yılında en yüksek EXPY değerine sahip ilk 5 sektörün tamamında ihracatın niteliği 2002 yılına göre artış göstermektedir.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi sektörlerinin ihracat sofistikasyonu 2002-2017 dönemi itibariyle EXPY değerlerine göre karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- ✓ İmalat sanayi sektörleri itibariyle ve dönem ortalamalarına göre Türkiye ve Konya ili EXPY değerleri arasındaki farklara bakıldığında; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektöründe, Konya ilinde 6.163 olan EXPY değeri Türkiye için 1.551 olarak gerçekleşmiştir. Ana metal sanayi sektöründe ise, Konya ilinde 757 olan EXPY değeri Türkiye için 1.604 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü Konya ilinin Türkiye'ye oranla göreceli olarak en nitelikli ihracat yapısına sahip sektörü olurken, ana metal sanayi sektörü Türkiye'nin Konya iline oranla göreceli olarak en nitelikli ihracat yapısına sahip sektörü konumundadır.
- ✓ Türkiyede radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörü, 2002 yılında en yüksek EXPY değerine sahip 7. sektör iken, 2017 yılına gelindiğinde 16. sıraya gerileyerek ihracat sofistikasyonu sıralamasında en fazla gerileyen sektör konumuna gelmektedir. Konya ilinde ise, metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörü; 2002 yılında en yüksek EXPY değerine sahip 3. sektör iken, 2017 yılına gelindiğinde 9. sıraya kadar gerileyerek bu sıralamada en fazla düşüş gösteren sektör haline gelmektedir.
- ✓ Türkiyede mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler sektörü, 2002 yılında ihracat sofistikasyonu sıralamasında 13. sırada yer alırken, 2017 yılına gelindiğinde en yüksek EXPY değerine sahip 5. sektör seviyesine yükselerek en fazla artış gösteren sektör konumuna gelmektedir. Konya ilinde ise, kimyasal madde ve ürünler sektörü 2002 yılında 13. sırada yer alırken, 2017 yılına gelindiğinde 6. sıraya kadar yükselerek ihracat sofistikasyonu sıralamasında en fazla artış gösteren sektör haline gelmektedir.

3.3.2. İhracatın Sıradanlığı

Bir sektörde yer alan ürünlerin sıradan olup olmadığının belirleyicisi, o ürünlerin kaç ülkenin ihracat sepetinde bulunduğuna bağlı olarak değişmektedir (DTM, 2011: 17; Güngör, 2011: 9-11). Buna göre; bir sektörde rekabetçi olarak üretim yapabilen ülke sayısının çok olması, bu sektörün sıradan olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir bakış açısıyla, niteliği yüksek bir sektörde üretim yapabilmek

için gereken becerilere sahip ülke sayısı azdır. Tuğla ve uçak üretimi üzerinden örnek vermek gerekirse, tuğla üretimi yapmak için gereken becerilerle uçak üretmek için gereken beceriler aynı değildir. Uçak üretmek için gereken bilgi ve beceriler, tuğla üretimine göre daha kompleks olduğu için, uçak sektöründe rekabetçi olarak üretim yapabilen ülke sayısı oldukça az iken; tuğla üretimi hemen hemen her ülke tarafından yapılabilmektedir (ZKA, 2014: 147-148). Bu bağlamda, bazı ürünler her ülke tarafından üretilebilirken bazılarının belli sayıda ülke tarafından üretilebilmesi, ülkelerin birbirlerinden farklı yetkinliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bir ülkenin sahip olduğu yetkinlikler sadece ihraç ettiği ürünlere bakılarak görülebilmekte ve bu şekilde bir ülkenin gelecekte ne kadar zengin olacağı tahmin edilebilmektedir (İSO, 2010: 9-10).

Hidalgo ve Hausmann'a göre, bir ülkenin üretim yapısı 2 süreçten oluşmaktadır: (i) Ülkelerin sahip oldukları yetenekler aracılığıyla yeni ürünler bulması (ii) ülkelerin yeni yetenekler kazanması ve bunun önceden mevcut yeteneklerle birleştirilmesi yoluyla daha fazla ürün geliştirilmesi (Hidalgo ve Hausmann, 2009: 10575). Buradan yola çıkarak Hidalgo ve Hausmann (2009) tarafından tanıtılan *Sıradanlık (Ubiquity/Ubiq)* değişkeni, bir ürünün niteliği ve o ürünü üretebilen ülke sayısı arasındaki ters yönlü ilişkiyi temel almaktadır. Buna göre, bir sektörün sıradanlık değeri arttıkça ihracatın niteliği düşmektedir. Sektörde RCA değeri 1'den büyük olarak ihracat yapan ülke sayısı olarak tanımlanan Ubiq değişkeni, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (ZKA, 2014: 148):

$$Ubiq_k = \sum_i M_{ik} \qquad M_{ik} = \begin{cases} 1, & RCA_{ik} > 1 \\ 0, & RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

i : Dünya ticaretindeki tüm ülkeler

k : Sektör (ürün grubu)

M_{ik} : i ülkesinin k sektörü (ürün grubu) rekabet gücü düzeyi

Bir ülkenin rekabetçi olarak üretim/ihracat yaptığı sektörlerin sıradanlıkları ne kadar düşükse, o ülkenin ortalama niteliğinin o kadar yüksek olması beklenir. Buna göre, ortalama sıradanlık değişkeni (Average ubiquity/Avg_ubiq), rekabetçi olarak

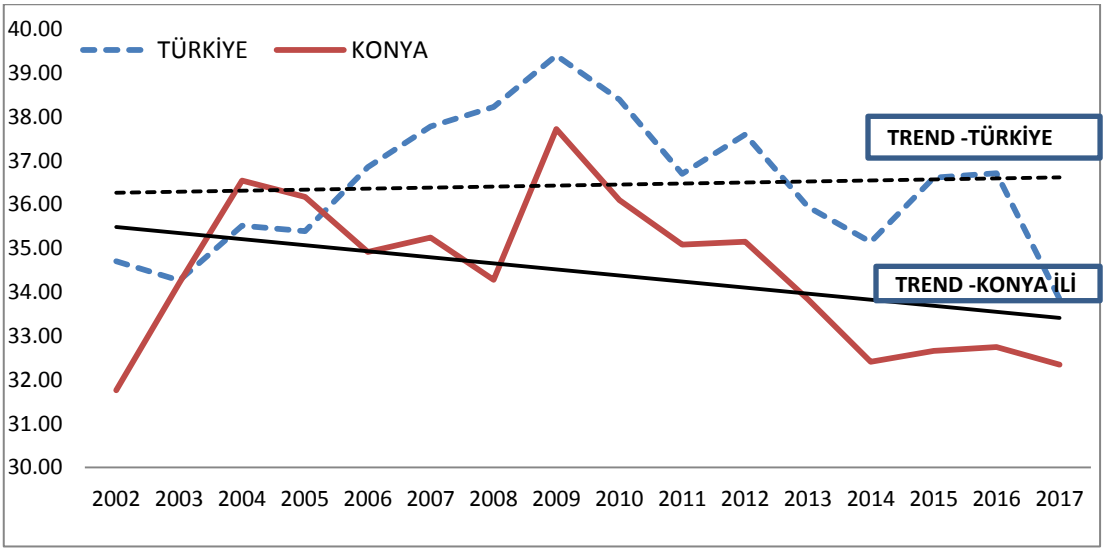
ihracat yapılan sektörlerin sıradanlıkları toplamının, ülkenin Div skoruna oranı şeklinde tanımlanmaktadır (ZKA, 2014: 148-149). Hidalgo ve Hausmann (2009) tarafından tanıtılan *Diversification (Div)* değişkeni ise, analize konu ülkenin RCA değeri 1'den büyük olan sektörlerinin sayısı şeklinde ifade edilmektedir (ZKA, 2014: 146). Diversification ve Ortalama Sıradanlık değerleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (ZKA, 2014: 147-149):

$$Div_i = \sum_k M_{ik} \qquad M_{ik} = \begin{cases} 1, & RCA_{ik} > 1 \\ 0, & RCA_{ik} \leq 1 \end{cases}$$

$$Avg_ubiq_i = \frac{1}{Div_i} \sum_k M_{ik} * Ubiq_k$$

i : Analize konu ülke
k : Sektör (ürün grubu)
M_{ik} : i ülkesinin k sektörü (ürün grubu) rekabet gücü düzeyi

Grafik 26. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerlerinin Karşılaştırılması (2002-2017)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

İmalat sanayi sektörlerini oluşturan 120 ürün grubunun yıllara göre Ubiq değerlerini temel alarak hesaplanan Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ortalama sıradanlık değerleri, Grafik 26'da karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir (EK-3). Buna göre, 2002 yılında 34.70 olarak gerçekleşen Türkiye imalat sanayi ortalama sıradanlık değeri, 2003 yılına gelindiğinde 34.26 ile 2002-2017 döneminin en düşük 2. değerine gerilemiştir. Takip eden yıllarda genel itibariyle artış gösteren ortalama sıradanlık değeri, 2009 yılına gelindiğinde 39.40 ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, ülke imalat sanayinde ihracatın niteliğinin en düşük seviyesine, ihraç ürünlerinin ortalama sıradanlık değerinin en yüksek değerini aldığı 2009 yılında ulaştığını göstermektedir. Sonraki dönemlerde ise, ülke ihracatının niteliği itibariyle olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 2010 yılı itibariyle ortalama sıradanlık değerinde düşüşün başladığı ülke imalat sanayinde, takip eden yıllarda genel itibariyle düşüşlerin - 2012 yılı dışında - devam etmesi, 2014 yılında bu değerin 35.14 seviyesine kadar gerilemesine neden olmaktadır. 2015 ve 2016 yıllarında tekrar yükselişe geçerek trend çizgisinin üzerinde seyreden ortalama sıradanlık değeri, 2017 yılında ciddi oranda düşüş göstererek 33.84 değeri ile 2002-2017 döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu anlamda 2017 yılı, ülke imalat sanayi ihracatı niteliğinin en yüksek seviyeye çıktığı yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke imalat sanayi ihracatı nitelik düzeyinin 2017 yılında bir önceki yıla göre bu denli artış göstermesinde, başta tütün ürünleri olmak üzere işlenmiş sebze ve meyveler ile alkolsüz içecekler, maden ve memba suları ürün gruplarında rekabetçi olarak ihracat yapan ülke sayılarının gerilemesinden kaynaklanmaktadır. Tütün ürünlerinde, 2016 yılında 71 ülke rekabetçi olarak ihracat yaparken, bu sayı 2017 yılında 62 ülkeye gerilemiştir. İşlenmiş sebze ve meyvelerde bu sayı 2016 yılında 67 iken 2017 yılında 60'a düşmüştür. Alkolsüz içecekler, maden ve memba sularında ise, 2016 yılında 61 ülke rekabetçi olarak ihracat gerçekleştirirken; 2017 yılında 54 ülke rekabetçi olarak ihracat yapmıştır (EK-3).

Konya ili imalat sanayinde ise, en düşük ortalama sıradanlık değerinin 31.76 ile 2002 yılında gerçekleştiği görülmekle birlikte, 2004 yılına gelindiğinde bu değer 36.54 seviyesine kadar yükselmiştir. Takip eden yıllarda düşüşe geçen ortalama sıradanlık değerindeki bu gerileme, genel olarak 34.28 değerinin gerçekleştiği 2008

yılına kadar devam etmiştir. Konya ili imalat sanayi ortalama sıradanlık değerinin 37.72 ile analiz döneminin en yüksek seviyesine ulaştığı 2009 yılı, aynı zamanda ihracatın niteliğinin - ülke değerlerine benzer şekilde - en düşük seviyede kaldığı yıl konumundadır. Sonraki yıllarda tekrar düşüşe geçen imalat sanayi ortalama sıradanlık değeri, 2014 yılı itibariyle trend çizgisinin altında yatay bir seyir izlemiş ve 2017 yılında 32.34 değeri ile analiz döneminin en düşük 2. değerine ulaşmıştır. Bu durum, özellikle son dönemlerde ülke ihracatına konu ürünlerin nitelik düzeylerinin yükseldiğini göstermektedir.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ortalama sıradanlık değerlerine göre karşılaştırıldığında, 2004 ve 2005 yıllarında Konya ili imalat sanayinde Türkiye'ye oranla daha sıradan ürünler ihraç edilirken, 2002-2017 döneminin diğer yıllarında ülke imalat sanayinde daha sıradan ürünler ihraç edilmiştir. Bu durum, genel itibariyle Konya ili imalat sanayinde Türkiye'ye oranla daha nitelikli ürünlerin ihraç edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, ülke ve Konya ili imalat sanayi ihracatı ortalama sıradanlık değerleri arasındaki farkın en üst seviyeye çıktığı 2015 ve 2016 yılları sonrasında bu farkın 2017 yılında önemli oranda kapandığı görülmektedir. Bu durum, Konya ili değerleri yatay bir seyir izlerken ülke değerlerinin bu yılda ciddi oranda gerilemesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 49. Türkiye İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değeri (2002-2017)

TÜRKİYE İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE AVG_UBİQ DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**34.70**	**34.26**	**35.51**	**35.39**	**36.85**	**37.78**	**38.22**	**39.40**	**38.39**	**36.70**	**37.59**	**35.94**	**35.14**	**36.61**	**36.71**	**33.84**	**36.44**
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	16.00	18.00	20.00	19.00	17.00	18.00				22.00	27.00	21.00	22.00				20.00
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	24.00	23.33	25.50	24.75	22.80	23.80	23.40	23.80	21.83	20.17	23.50	22.57	21.33	20.00	20.67	20.67	22.63
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	18.00	21.00	23.50	23.50	26.00	24.50	25.67	32.67	23.50	25.00	27.67	26.33	25.67	27.00	27.33	26.33	25.23
Diğer ulaşım araçları	22.00	24.00	20.00	28.00	27.50	26.67	26.00	29.00	28.50	34.00	26.50	23.50	25.00			25.50	26.15
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	29.00	24.00	28.00	33.00	33.50	31.50	32.00	32.50	31.50	30.50	33.00	28.50	29.00	32.00	28.50	26.00	30.16
Plastik ve kauçuk ürünleri	29.50	29.00	31.67	32.00	34.33	35.00	34.33	36.33	36.33	35.00	33.00	34.00	32.33	34.33	34.00	29.67	33.18
Tekstil ürünleri	34.40	34.40	35.00	33.80	33.80	37.40	35.80	36.60	34.80	31.20	33.40	33.00	29.00	30.60	30.40	28.20	33.24
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	33.33	34.86	36.14	35.86	37.29	38.00	36.14	35.86	35.43	33.86	33.86	33.14	30.71	29.17	31.83	29.50	34.06
Kimyasal madde ve ürünler	29.00	29.00	29.00	30.50	31.00	33.00	36.50	40.33	41.00	38.67	40.33	40.33	41.67	39.33	37.33	35.33	35.77
Giyim eşyası	44.50	41.50	41.00	36.00	39.00	35.50	37.00	34.00	35.00	31.50	30.00	30.00	28.50	32.50	31.00	27.00	34.63
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	31.00	35.00	37.00	34.00	39.00	41.00	40.00	41.00	37.00	39.00	35.00	39.00	38.00	37.00	35.00	32.00	36.88
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	37.33	37.00	41.33	40.00	42.00	42.00	43.67	41.33	41.67	41.33	41.00	39.67	37.33	38.33	39.67	35.67	39.96
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler					36.00	44.50	43.00	43.33	44.67	44.00	44.00	42.00	40.33	39.50	40.00	40.50	41.82
Ana metal sanayi	47.00	44.00	45.00	46.00	46.00	44.00	48.00	51.50	54.50	48.00	50.00	49.00	45.50	52.00	51.50	49.50	48.22
Gıda ürünleri ve içecek	42.50	45.50	43.17	46.57	48.75	51.83	51.67	54.50	50.43	51.14	51.63	50.00	49.78	51.13	52.29	48.43	49.33
Kağıt ve kağıt ürünleri	44.00	46.00	45.50	47.50	47.50	50.50	51.50	53.50	57.00	53.00	54.50	50.00	48.00	49.00	48.50	46.50	49.53
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar						52.00	49.00										50.50
Tütün ürünleri	60.00				59.00	63.00	66.00	66.00	64.00	63.00	64.00	66.00	63.00	73.00	71.00	62.00	64.62
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı															46.00	40.00	43.00
Basım ve yayım; plak, kaset vb.																	
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları																	
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat																	

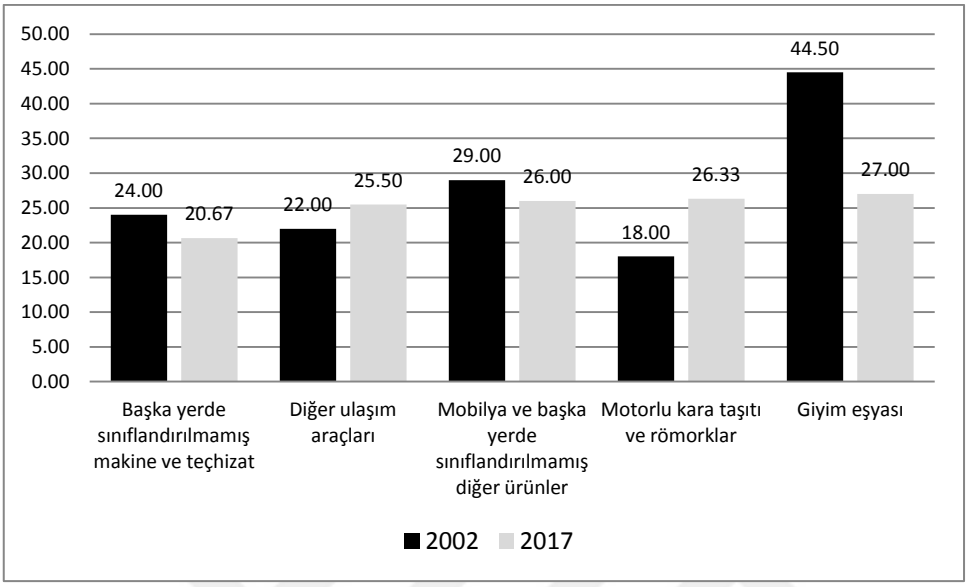
* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Bir sektörde ortalama sıradanlık değeri ne kadar yüksek seviyede ise, bu sektörde ihraç ürünlerinin nitelik düzeyi o kadar düşük seviyede kalmaktadır. Hesaplamaya konu olan ülke imalat sanayi sektörleri ortalama sıradanlık değerleri incelendiğinde, dönem ortalamasına göre en yüksek değeri alan sektör gerçekleştirdiği 64.62 değeri ile tütün ürünleri sektörüdür. Bu sektörü, gerçekleştirdiği 50.50 dönem ortalama değeri ile sadece 2 yıl verisinin hesaplamalara dahil olduğu kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörü izlemektedir. Ortalama sıradanlık değeri yüksek bir diğer sektör ise, gerçekleştirdiği 49.53 dönem ortalama değeri ile kağıt ve kağıt ürünleri sektörüdür. Dönem ortalamasına göre, gerçekleştirdikleri 49.33 değeri ile gıda ürünleri ve içecek ve 48.22 değeri ile ana metal sanayi sektörleri de ortalama sıradanlık değeri yüksek diğer sektörlerdir.

Dönem ortalamasına göre en yüksek nitelikli ihraç ürünlerinin yer aldığı sektör, gerçekleştirdiği 20.00 değeri ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörüdür. Dönem ortalamasına göre yüksek nitelikli ürünlere sahip diğer önemli sektörler; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (Avg_Ubiq_{ORT} =22.63), motorlu kara taşıtı ve römorklar (Avg_Ubiq_{ORT} =25.23) ve diğer ulaşım araçları (Avg_Ubiq_{ORT} =26.15) sektörleridir.

Grafik 27. Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerine Göre 2017 Yılı Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Nitelik Düzeyi Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ortalama sıradanlık değerine göre, 2017 yılı Türkiye imalat sanayi ihracatında nitelik düzeyi yüksek ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 27'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler ile giyim eşyası sektörlerinde ihraç ürünleri nitelik düzeyinde artış (ortalama sıradanlık değerinde düşüş) gözlenirken; diğer ulaşım araçları ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinde ihraç ürünleri nitelik düzeyinde düşüş (ortalama sıradanlık değerinde artışın) yaşanmaktadır.

Tablo 50. Konya İli İmalat Sanayi Sektörlerinde İhracatın Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değeri (2002-2017)

KONYA İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNDE AVG_UBİQ DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	DÖNEM ORT. *
İMALAT SANAYİ	**31.76**	**34.21**	**36.54**	**36.17**	**34.92**	**35.24**	**34.28**	**37.72**	**36.10**	**35.08**	**35.15**	**33.83**	**32.41**	**32.66**	**32.74**	**32.34**	**34.45**
Diğer ulaşım araçları	18.00			19.00	17.00	20.00	21.00			15.00	21.00	18.00	18.00	16.00	16.00	18.00	18.08
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	19.17	18.29	19.67	20.71	21.43	21.29	23.13	24.50	22.20	21.90	21.78	24.64	24.27	23.36	23.73	21.22	21.95
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	21.50	21.50	23.50	25.50	26.50	24.50	26.00	34.00	28.00	26.50	27.50	26.00	24.00	27.00	28.50	26.00	26.03
Kimyasal madde ve ürünler	30.00	30.00	32.00	29.00	27.50	26.00	25.00	25.00	25.00	27.50	28.50	23.00	24.00		27.00		27.11
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	26.00	29.75	37.75	36.25	37.00	40.00	35.00	35.00	34.00	35.00	29.00	28.67	20.00	20.00	22.50	22.50	30.53
Tekstil ürünleri	38.33	36.67	36.67	32.67	32.67	38.50	32.00	33.50		29.00	31.67	28.00			21.00	19.00	31.51
Basım ve yayım; plak, kaset vb.				33.00	35.00												34.00
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	35.00	37.00	35.00	31.00	34.00												34.40
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	36.00	34.00	34.00	35.00	36.00	35.00	34.00	37.00	35.00	35.00	37.00	32.00	32.00	34.00	32.00	27.00	34.06
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler					36.00												36.00
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	37.33	37.00	41.33	40.00	35.33	42.00	42.50	41.33	39.50	35.00	41.00	35.75	32.75	32.75	34.25	31.00	37.43
Plastik ve kauçuk ürünleri	33.00	35.00	38.00	38.00	41.00	46.00	46.00	52.00	54.00	50.00	45.00	48.00	45.00	44.00	45.00	31.00	43.19
Gıda ürünleri ve içecek	48.00	45.78	46.70	52.13	49.14	48.60	48.00	53.00	51.57	52.38	55.67	49.00	47.43	53.00	53.50	49.00	50.18
Kağıt ve kağıt ürünleri		46.00	34.50	52.00	52.00	56.00	57.00	57.00	62.00	56.00	57.00	50.00	49.00	53.00	53.00	51.00	52.37
Ana metal sanayi		58.00	54.00	53.00	52.00	49.00	55.00	56.00	62.00	58.00	53.00	47.00	51.00			54.00	54.00
Tütün ürünleri																	
Giyim eşyası																	
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar																	
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları																	
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar																	
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları																	
Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat																	

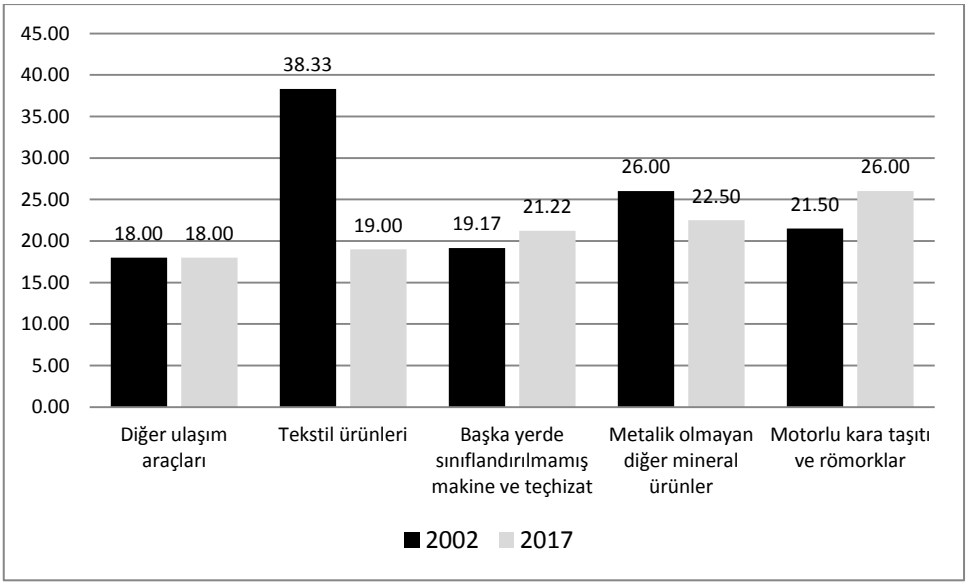
* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ilinde hesaplamaya konu imalat sanayi sektörlerinin ortalama sıradanlık değerleri Tablo 50'de yer almaktadır. Buna göre, dönem ortalamasına göre 54.00 değeri ile ilk sırayı ana metal sanayi sektörü almaktadır. Bu sektörü, sırasıyla gerçekleştirdikleri 52.37 dönem ortalaması ile kağıt ve kağıt ürünleri ve 50.18 dönem ortalaması ile gıda ürünleri ve içecek sektörleri izlemektedir. Ortalama sıradanlık değeri yüksek bir diğer sektör ise, gerçekleştirdiği 43.19 dönem ortalama değeri ile plastik ve kauçuk ürünleri sektörüdür.

Konya ili imalat sanayi sektörleri arasında ihracat değerleri itibariyle en yüksek nitelikli ürünlere sahip sektör, gerçekleştirdiği 18.08 dönem ortalama değeri ile diğer ulaşım araçları sektörüdür. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü de, gerçekleştirdiği 21.95 dönem ortalama değeri ile bir diğer önemli sektör konumundadır. Motorlu kara taşıtı ve römorklar (Avg_Ubiq_{ORT} =26.03) ile kimyasal madde ve ürünler (Avg_Ubiq_{ORT} =27.11) sektörleri de yüksek nitelikli ürün portföyüne sahip diğer imalat sanayi sektörleridir.

Grafik 28. Ortalama Sıradanlık (Avg_Ubiq) Değerine Göre 2017 Yılı Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Nitelik Düzeyi Yüksek İlk 5 Sektör (2002 ve 2017 Yılları)

Kaynak: TÜİK (2019e) ve UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ortalama sıradanlık değerine göre, 2017 yılı Konya ili imalat sanayi ihracatında nitelik düzeyi yüksek ilk 5 sektör ve bu sektörlerin 2002 yılı değerleri Grafik 28'de yer almaktadır. Buna göre; 2002 yılına göre 2017 yılında tekstil ürünleri ile metalik olmayan diğer mineral ürünler sektörlerinde ihraç ürünleri nitelik düzeyinde artış (ortalama sıradanlık değerinde düşüş) gözlenirken; başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ile motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörlerinde ihraç ürünleri nitelik düzeyinde düşüş (ortalama sıradanlık değerinde artışın) yaşanmaktadır. Diğer ulaşım araçları sektöründe ise, ihraç ürünleri nitelik düzeyinde bir değişim meydana gelmemiştir.

3.4. Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Yoğunlaşma

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası dönemde geçirdiği yapısal değişiklikler, dış ticaret hacmini de büyük ölçüde arttırmış ve bu süreçte ortaya çıkan küresel ve yerel ölçekli ekonomik krizlerin etkileri dış ticaretin yönünü değiştirmiştir (Ulucan vd., 2014: 50-51). Toplam ihracat ve ithalatta görülen artışla birlikte ticaret yapılan ülke sayısının artması ya da ticarete konu ürünlerin çeşitlenmesi de, yoğunlaşmanın azalması şeklinde kendisini göstererek ihracat ve ithalatta çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Dünya ülkelerinin dış ticaret verileri incelendiğinde de, yüksek dış ticaret değerlerine sahip ülkelerde yoğunlaşma daha düşük seviyelerde gerçekleşmektedir. Tüm bu yaşanan gelişmeler, dış ticarette yoğunlaşmanın zaman içerisinde her açıdan azalan bir seyir izlemesi gerektiğini göstermektedir (DİE, 2005: 1).

Dışa açık bir ekonomide, ihracat gelirleri az sayıda sektöre ve/veya ülkeye dayanıyorsa, bu malların fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar ve ihraç pazarlarındaki ekonomik gelişmelere bağlı olarak dış talepte meydana gelebilecek olası daralmalar ihracat gelirlerinde düşüşe ve istikrarsızlığa neden olabilecektir. Ancak, ihracat gelirleri ürün çeşitlenmesine dayanıyor ve çok sayıda ülkeye yönelik yapılıyorsa, düşen fiyatlara ve belli ülkelerde meydana gelecek talep daralmasına rağmen ihracat gelirleri fazla düşmeyecektir (Keskin ve Önen, 2012: 160-161). Aynı şekilde, ithalat az sayıda sektöre ve/veya ülkeye dayanıyorsa, özellikle ithal girdilerin uygun maliyet oluşturma ve tedarik sürecinde (özellikle zaman açısından) sorunlarla

karşılaşılabilecektir. Bununla birlikte, ürün ve pazar çeşitliliğinin gerçekleşmesi ile belli ülkelerde meydana gelebilecek maliyet artışları ve üretim düşüşlerine rağmen; girdi maliyetlerinde fazla artış olmayacağı gibi girdi tedariğinin sürekliliği açısından da ciddi sorunlar yaşanmayacaktır (Keskin ve Önen, 2012: 173).

Türkiye ve Konya ili ihracat ve ithalatında sektörel ve bölgesel düzeyde yoğunlaşma değerlerinin incelenmesi, sektör ve ülke bazında çeşitlenme olup olmadığını göstermesi açısından, dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır (Keskin ve Önen, 2012: 160). Çünkü, dış ticarette çeşitliliğinin artması, yukarıda bahsedilen sektörel ve bölgesel bağımlılığın neden olduğu olumsuz etkilerin azalmasını da beraberinde getirmektedir (Cünedioğlu, 2012: 1). Bu açıdan bakıldığında, hedef ülke-hedef bölge-hedef ürün politikalarının tespit edilmesi gerekli olup, bu politikaların planlamasında; yatırım, AR-GE, üretim, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin sistemli bir şekilde düzenlenerek uygulamaya konulması büyük önem arzetmektedir (Güzel, 2003). Yoğunlaşma düzeyinin ölçülmesinde en çok kullanılan iki yöntem, Yoğunlaşma Oranı (Concentration Ratio; CR) ve Herfindahl-Hirschman Endeksi (Herfindahl-Hirschman Index; HHI) yöntemleridir (Özdamar, 2010: 313).

3.4.1. Yoğunlaşma Oranı (CR)

Yoğunlaşma oranı, bir ülkenin toplam ticaretinde en fazla paya sahip ilk m tane ülkenin ya da ürün grubunun (sektörün) pazar payını göstermektedir (Seymen vd., 2009: 10). Basit hesaplanabilmesi nedeniyle en yaygın konsantrasyon ölçütleri arasında yer alan Yoğunlaşma Oranı (CR); belli sayıdaki ürün grubu (sektör) ya da ülkenin kümülatif paylarını ifade etmektedir. Yoğunlaşma Oranı (CR), 0 ile 100 arasında değerler almakta olup aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (DİE, 2005: 1):

$$CR_m = \sum_{i=1}^{m} P_i * 100$$

m : Ürün grubu (sektör) ya da ülke sayısı

Pi : Ürün grubu (sektör) ya da ülkenin toplam imalat sanayi ihracatı/ithalatı içindeki payı

Burada CR1 en büyük birimin payı olarak ifade edilirken, CRm m'inci birime kadar olan birimlerin kümülatif payını göstermektedir. Bu bağlamda, "m" değerinin seçilme işlemi tamamiyle isteğe bağlı olarak belirlenmektedir (DİE, 2005: 1). CR endekslerinin artması; ilk m ticaret ortağının ya da ürün grubunun (sektörün) ihracat ya da ithalat payının arttığını, dolayısıyla ülkenin söz konusu m ticaret ortağına ya da ürün grubuna (sektöre) bağımlılığının arttığını göstermektedir (Seymen vd., 2009: 10). Yoğunlaşma oranının en büyük dezavantajı, hesaplamaya konu olan birim (ürün grubu, sektör ya da ülke) sayısını dikkate almamasıdır. Buna göre birinde beş diğerinde yüz birimin yer aldığı iki farklı hesaplamada CR4 yoğunlaşma oranları %85 çıkabilir. Bu durum, yoğunlaşma düzeyinin 100 birimin yer aldığı bir hesaplamada yüksek seviyede olduğunu göstermekle birlikte, 5 birimin yer aldığı bir hesaplamada daha dengeli bir dağılımın varlığına işaret etmektedir. Sonuç olarak bakıldığında, toplam birim sayısının dikkate alınmaması piyasa yapısını analiz etmeyi güçleştirebilmektedir (OECD, 1993: 24; Özdamar, 2010: 313).

3.4.1.1. Ürün Grupları İtibariyle Yoğunlaşma Oranı

Dış ticarette belirli ürünlere yoğunlaşmanın azalması (çeşitliliğin artması) sonucunda, ekonominin verimlilik yeteneği gelişmekte ve bu durum ekonomik gelişim için pozitif yönde katkı sağlamaktadır (Demir, 2009: 119). Hem ülke hem de Konya ili dış ticaretimizin büyük kısmını oluşturan imalat sanayi ürünlerinde bu şekilde bir analizin yapılması, ekonomik gelişim sürecinin yönünü belirlememize yardımcı olacaktır.

Tablo 51. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracat ve İthalatında Ürün Gruplarına Göre CR5, CR10 ve CR20 Yoğunlaşma Oranları (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA DÜZEYİ (CR)	TÜRKİYE				KONYA			
	İHRACAT		İTHALAT		İHRACAT		İTHALAT	
	2002	2018	2002	2018	2002	2018	2002	2018
CR5	45.27	37.48	26.75	38.71	49.88	37.91	57.53	39.81
CR10	61.90	52.12	46.77	54.80	69.34	60.23	75.00	59.86
CR20	76.42	68.81	67.52	71.05	86.27	81.39	89.36	75.94

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayinde ürün gruplarının 2002 ve 2018 yıllarına göre CR5, CR10 ve CR20 yoğunlaşma oranları Tablo 51.'de gösterilmektedir. 2002 ve 2018 yıllarında, Türkiye imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranlarında düşüş yönünde eğilimin varlığı görülmekle birlikte, ithalat yoğunlaşma oranları bunun aksine artış göstermektedir. Bu durum, ülke imalat sanayi ihracatında belirli ürün gruplarına bağımlılığın azalması ile dış ticaret değerlerine olumlu yönde yansırken, ithalatda bağımlılığın halen belirli ölçüde devam ettiği anlamına gelmektedir. Konya ili imalat sanayinde ise, ihracat ve ithalat yoğunlaşma oranları düşüş eğilimindedir. Bu durum ise, hem ihracat hem de ithalatda belirli ürünlere bağımlılığın azalması ile birlikte ürün çeşitliliğinde artışları beraberinde getirerek dış ticaret üzerinde olumlu yönde bir etki bırakmaktadır.

Türkiye ve Konya ili birlikte değerlendirildiğinde, Konya ili imalat sanayi ihracat yoğunlaşma oranları (2002 yılı CR5:49.88; CR10:69.34; CR20:86.27 ve 2018 yılı CR5:37.91; CR10:60.23; CR20:81.39) ülke imalat sanayi değerlerinin (2002 yılı CR5:45.27; CR10:61.90; CR20:76.42 ve 2018 yılı CR5:37.48; CR10:52.12; CR20:68.81) üzerinde seyretmiştir. İthalat yoğunlaşma oranlarında da, Konya ili ithalat yoğunlaşma oranları (2002 yılı CR5:57.53; CR10:75.00; CR20:89.36 ve 2018 yılı CR5:39.81; CR10:59.86; CR20:75.94) ülke değerlerinin (2002 yılı CR5:26.75; CR10:46.77; CR20:67.52 ve 2018 yılı CR5:38.71; CR10:54.80; CR20:71.05) üzerinde değerler almıştır. Bu durum, Konya ilinde hem ihracat hem de ithalatda ürün çeşitliliğinin ülke değerlerinin altında kaldığı anlamına gelmekte ve ülke değerlerine oranla belirli ürün gruplarında daha yüksek seviyede bir yoğunlaşmanın yaşandığını göstermektedir. Bu gelişme, dış ticaretde yaşanabilecek sektörel bir olumsuzluğun (fiyat dalgalanması vb.) belirli ürün gruplarına bağımlılığın daha fazla yaşandığı Konya ili dış ticaretini ülke dış ticaretine oranla daha olumsuz yönde etkileyeceği anlamına gelmektedir.

Tablo 52. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Giyim eşyası (kürk hariç)	19.22	19.22	Motorlu kara taşıtları ve motorları	13.47	13.47
CR2	Demir-çelik ana sanayi	8.40	27.62	Demir-çelik ana sanayi	8.35	21.82
CR3	Motorlu kara taşıtları ve motorları	7.16	34.77	Giyim eşyası (kürk hariç)	7.91	29.73
CR4	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	5.30	40.08	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	3.90	33.63
CR5	Trikotaj (örme) ürünleri	5.20	45.27	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	3.85	37.48
CR6	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar	4.38	49.65	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	3.17	40.66
CR7	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	3.72	53.37	Plastik ürünleri	3.01	43.66
CR8	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	3.36	56.72	Trikotaj (örme) ürünleri	2.88	46.55
CR9	İşlenmiş sebze ve meyveler	2.66	59.38	Kuyumculuk ve ilgili maddeler	2.83	49.38
CR10	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	2.51	61.90	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	2.74	52.12
CR11	Rafine edilmiş petrol ürünleri	1.98	63.88	Rafine edilmiş petrol ürünleri	2.53	54.64
CR12	Kuyumculuk ve ilgili maddeler	1.72	65.60	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	2.41	57.06
CR13	Plastik ürünleri	1.68	67.28	İşlenmiş sebze ve meyveler	2.01	59.07
CR14	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	1.55	68.83	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	1.77	60.84
CR15	İzole edilmiş tel ve kablolar	1.46	70.29	Mobilya	1.63	62.47
CR16	Cam ve cam ürünleri	1.35	71.63	Halı ve kilim	1.44	63.90
CR17	Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri	1.34	72.97	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	1.40	65.30
CR18	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	1.21	74.19	İzole edilmiş tel ve kablolar	1.25	66.56
CR19	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	1.17	75.35	Diğer genel amaçlı makineler	1.20	67.76
CR20	İç ve dış lastik	1.07	76.42	Metal yapı malzemeleri	1.05	68.81

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ürün grupları itibariyle, 2002 ve 2018 yıllarında Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalat yoğunlaşma oranlarındaki farklılıklar, belirli ürün gruplarına bağımlılık düzeyinin ne denli değişim gösterdiğini belirlememizi sağlayarak dış ticaret değerlerini daha doğru bir şekilde yorumlayabilmemize yardımcı olacaktır. Ülke imalat sanayi ihracatında 2002 yılında ilk 20 ürün toplam ülke imalat sanayi ihracatının % 76.42'sini oluştururken, 2018 yılına gelindiğinde bu değer %68.81'e gerilemiştir. Bu durum, belirli ürün gruplarında yoğunlaşma ile birlikte bağımlılık düzeyinin de azaldığını ve ürün çeşitliliğinin arttığını göstermektedir.

Ürün grupları itibariyle 2002 yılında ülke imalat sanayi ihracatı içinde en büyük paya sahip olan ürün grubu %19.22 ile giyim eşyası (kürk hariç) ürünleridir. 2018 yılına gelindiğinde, bu ürün grubu payı %7.91'e düşerken ilk 20 ürün grubu sıralamasında da 3. sıraya gerilemiştir. 2002 yılında ülke imalat sanayi ihracatından aldığı %7.16 pay ile 3. sırada yer alan motorlu kara taşıtları ve motorları ürün grubu ise, 2018 yılında gerçekleştirdiği %13.47 pay ile bu yılda ilk sıradaki yerini almıştır. Demir-çelik ana sanayi ürün grubu ise, her iki yılda da ülke imalat sanayi ihracatından aldığı %8'in üzerinde paylarla ürün grubu sıralamasında 2. sırada bulunmaktadır. Bu 3 ürün grubu, her iki yılda da ülke imalat sanayi ihracatı ilk 20 ürün grubu sıralamasında ilk 3 içinde yerini almaktadır. Ülke imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranları itibariyle bir diğer dikkat çeken ürün grubu ise, 2002 yılında %4.38 değeri ile 6. sırada yer alan televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar ürün grubunun, 2018 yılına gelindiğinde ilk 20 ürün grubu arasında yer almamış olmasıdır.

Tablo 53. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	22.96	22.96	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	13.70	13.70
CR2	Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	9.41	32.37	Pompa, kompresör, musluk ve vana	6.99	20.70
CR3	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	6.97	39.34	Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	6.97	27.67
CR4	Plastik ürünleri	5.83	45.17	Tarım ve orman makineleri	5.21	32.88
CR5	Şeker	4.71	49.88	Fırın ürünleri	5.02	37.91
CR6	Ateşe dayanıklı seramik ürünleri	4.51	54.39	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	4.89	42.80
CR7	Tarım ve orman makineleri	4.17	58.57	Kakao, çikolata ve şekerleme	4.87	47.67
CR8	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	3.74	62.30	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	4.81	52.48
CR9	Pompa, kompresör, musluk ve vana	3.64	65.94	Plastik ürünleri	4.14	56.62
CR10	Cam ve cam ürünleri	3.39	69.34	Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	3.61	60.23
CR11	Takım tezgahları	2.65	71.98	Silah ve mühimmat	2.97	63.20
CR12	Taş	2.12	74.10	İşlenmiş sebze ve meyveler	2.56	65.76
CR13	Silah ve mühimmat	1.98	76.08	Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı	2.50	68.26
CR14	Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamüller	1.79	77.87	Diğer genel amaçlı makineler	2.37	70.63
CR15	Öğütülmüş tahıl ürünleri	1.70	79.57	Takım tezgahları	2.37	72.99
CR16	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	1.70	81.27	Öğütülmüş tahıl ürünleri	2.13	75.13
CR17	Halı ve kilim	1.35	82.62	Kaldırma ve taşıma teçhizatı	2.02	77.15
CR18	Mobilya	1.32	83.94	Tank, sarnıç ve metal muhafazalar	1.56	78.70
CR19	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	1.17	85.12	Mobilya	1.47	80.17
CR20	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	1.15	86.27	Ayakkabı	1.22	81.39

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ihracatının 2002 ve 2018 yılları arasındaki değişimine ilk 20 ürün grubu değerleri itibariyle bakıldığında, yaklaşık 5 puanlık bir gerileme yaşandığı görülmektedir. Buna göre, 2002 yılında %86.27 olan Konya ili imalat sanayi ihracatında ilk 20 ürün grubu payı, 2018 yılında %81.39 olarak gerçekleşmektedir.

Ürün grupları itibariyle de, motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları ürün grubu, her iki dönem sıralamasında da Konya ili imalat sanayi ihracatında en büyük paya sahip ürün grubudur. Bununla birlikte, 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ihracatınının %22.96'sını oluşturan bu ürün grubu, 2018 yılına gelindiğinde %13.7 seviyesine kadar gerilemiştir. Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler ürün grubu, 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ihracatından aldığı %9.41 pay ile 2. sırada yer alırken, 2018 yılında bu oranın %6.97'ye düşmesiyle ürün grubunun sıralamadaki yeri 3. sıraya gerilemiştir. 2018 yılında 2. sıraya yerleşen ürün grubu ise, bu yılda gerçekleştirdiği %6.99 değeri ile pompa, kompresör, musluk ve vana ürün grubudur. Konya ili imalat sanayi ihracatında bir diğer dikkat çekici gelişme, şeker ile ateşe dayanıklı seramik ürünleri ürün gruplarında yaşanmaktadır. 2002 yılı değerlerine göre Konya ili imalat sanayi ihracatının toplamda % 9.22'sini oluşturan bu 2 ürün grubu, 2018 yılı ilk 20 ürün grubu sıralamasında yer almamaktadır. Diğer taraftan bakıldığında da, 2002 yılında ilk 20 ürün grubu arasında yer almamakla birlikte; fırın ürünleri ile kakao, çikolata ve şekerleme ürün grupları 2018 yılı Konya ili imalat sanayi ihracatının %9.89'unu oluşturmaktadır.

Tablo 54. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	6.06	6.06	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	11.17	11.17
CR2	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	5.55	11.61	Rafine edilmiş petrol ürünleri	8.69	19.86
CR3	Demir-çelik ana sanayi	5.31	16.92	Demir-çelik ana sanayi	6.89	26.75
CR4	Rafine edilmiş petrol ürünleri	5.14	22.06	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	6.05	32.80
CR5	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	4.69	26.75	Motorlu kara taşıtları ve motorları	5.91	38.71
CR6	Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler	4.56	31.31	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	4.57	43.28
CR7	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	4.34	35.65	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	3.94	47.22
CR8	Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler	4.05	39.69	Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler	2.88	50.10
CR9	Motorlu kara taşıtları ve motorları	3.98	43.67	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	2.45	52.55
CR10	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar	3.10	46.77	Hava ve uzay taşıtları	2.25	54.80
CR11	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	2.97	49.74	Diğer genel amaçlı makineler	1.96	56.76
CR12	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	2.39	52.13	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	1.88	58.64
CR13	Diğer özel amaçlı makineler	2.19	54.32	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	1.80	60.44
CR14	Suni ve sentetik elyaf	2.13	56.45	Pompa, kompresör, musluk ve vana	1.67	62.12
CR15	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	2.08	58.53	Plastik ürünleri	1.65	63.77
CR16	Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	2.02	60.55	Suni ve sentetik elyaf	1.57	65.34
CR17	Diğer genel amaçlı makineler	1.88	62.43	Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	1.50	66.84
CR18	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	1.88	64.31	Ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçlı alet ve cihazlar	1.45	68.30
CR19	Plastik ürünleri	1.75	66.06	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	1.41	69.70
CR20	Pompa, kompresör, musluk ve vana	1.46	67.52	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	1.34	71.05

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi ihracat değerleri itibariyle 2002 ve 2018 yıllarında ilk 20 ürün grubu yoğunlaşma oranları önemli oranda düşüş göstermekle birlikte, imalat sanayi ithalatında tersine bir durum yaşanmaktadır. Buna göre, 2002 yılında %67.52 olarak gerçekleşen ülke imalat sanayi ithalatı yoğunlaşma oranı, 2018 yılında %71.05 seviyesine kadar yükselmiştir.

Ürün grupları itibariyle 2002 ve 2018 yıllarının her ikisinde de ülke imalat sanayi ithalatı içinde en büyük paya sahip olan ürün grubu, demir-çelik dışındaki ana metal sanayi ürünleridir. 2002 yılında ülke imalat sanayi ithalatından %6.06 pay alan bu ürün grubu, 2018 yılında %11.17 ile payını ciddi oranda arttırmıştır. 2002 yılında ülke imalat sanayi ithalatından aldığı %5.14 pay ile ilk 20 ürün grubu sıralamasında 4. sırada yer alan rafine edilmiş petrol ürünleri ürün grubunun ise, 2018 yılına gelindiğinde %8.69 pay ile 2. sıraya yerleştiği görülmektedir. Bir diğer dikkat çekici gelişme, tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler ile elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar ürün gruplarında yaşanmaktadır. 2002 yılında ülke imalat sanayi ithalatında ilk 10 ürün grubu içinde yer alarak toplam ülke imalat sanayi ithalatı içinde %7.15 pay sahibi olan bu 2 ürün grubu, 2018 yılında ülke imalat sanayi ithalatında en büyük paya sahip ilk 20 ürün grubu arasında yer almamaktadır. Diğer taraftan bakıldığında da, 2002 yılında ilk 20 ürün grubu arasında yer almamakla birlikte; hava ve uzay taşıtları ürün grubu 2018 yılında Konya ili imalat sanayi ihracatının %2.25'ini oluşturarak 10. sırada yerini almaktadır.

Tablo 55. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında Ürün Gruplarına Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜRÜN GRUBU	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	25.36	25.36	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	10.58	10.58
CR2	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	11.56	36.92	Takım tezgahları	8.19	18.77
CR3	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	10.97	47.89	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	7.52	26.30
CR4	Demir-çelik ana sanayi	5.08	52.97	Demir-çelik ana sanayi	6.97	33.27
CR5	Rafine edilmiş petrol ürünleri	4.56	57.53	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	6.54	39.81
CR6	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	4.24	61.78	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	6.23	46.04
CR7	Diğer genel amaçlı makineler	3.55	65.33	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	4.63	50.67
CR8	Takım tezgahları	3.51	68.84	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	4.15	54.82
CR9	İç ve dış lastik	3.11	71.95	Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı	2.72	57.54
CR10	Diğer özel amaçlı makineler	3.05	75.00	Plastik ürünleri	2.31	59.86
CR11	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	2.10	77.09	Pompa, kompresör, musluk ve vana	2.08	61.94
CR12	Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler	2.04	79.14	Diğer genel amaçlı makineler	1.86	63.80
CR13	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	1.88	81.01	Kaldırma ve taşıma teçhizatı	1.66	65.46
CR14	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.71	82.72	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	1.64	67.10
CR15	Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	1.38	84.10	İç ve dış lastik	1.62	68.72
CR16	Pompa, kompresör, musluk ve vana	1.31	85.41	Rafine edilmiş petrol ürünleri	1.53	70.26
CR17	Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	1.28	86.69	Diğer özel amaçlı makineler	1.53	71.78
CR18	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.08	87.76	Kakao, çikolata ve şekerleme	1.44	73.22
CR19	Plastik ürünleri	0.81	88.57	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.37	74.59
CR20	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	0.79	89.36	Ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçlı alet ve cihazlar	1.35	75.94

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ithalatı yoğunlaşma oranları 2002 ve 2018 yılları itibariyle karşılaştırıldığında, 2002 yılında %89.36 olarak gerçekleşen ilk 20 ürün payı 2018 yılına gelindiğinde %75.94 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu durum, belirli ürün gruplarına bağımlılığın önemli ölçüde azaldığını ve sektörel çeşitliliğin arttığını göstermektedir.

Ürün grupları itibariyle incelendiğinde ise ilk dikkat çekici gelişme, 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatının yaklaşık 4'de 1'ini (%25.36) oluşturarak en büyük paya sahip ürün grubu konumunda olan kimyasal gübre ve azotlu bileşikler ürün grubunun, 2018 yılına gelindiğinde ilk 20 ürün grubu sıralamasında yer almamış olmasıdır. Bu anlamda, dikkat çeken bir diğer ürün grubu, 2002 yılında imalat sanayi ithalatından aldığı %4.56 pay ile 5. sırada yer alan rafine edilmiş petrol ürünlerinin 2018 yılında %1.53 pay ile 16. sıraya kadar gerilediği görülmektedir. Konya ili imalat sanayi ithalatı için bir diğer önemli ürün grubu, sentetik kauçuk ve plastik hammaddelerdir. 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatından aldığı %4.24 pay ile 6. sıradaki yerini alan bu ürün grubu, 2018 yılında gerçekleştirdiği %10.58 değeri ile bu yılda Konya ili imalat sanayi ithalatında en büyük paya sahip ürün grubu olma özelliğini elinde bulundurmaktadır. Son olarak, ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç) ile kağıt hamuru, kağıt ve mukavva ürün gruplarının toplam Konya ili imalat sanayi ithalatından aldığı paylarda ciddi değişimler yaşanmaktadır. 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatının %22.53'ünü karşılayan bu 2 ürün grubunun 2018 yılına gelindiğinde toplam imalat sanayi ithalatı içindeki payı %12.77 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu düşüş, özellikle sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler, takım tezgahları ile demir-çelik dışındaki ana metal sanayi ürün gruplarının imalat sanayi içindeki paylarında yaşanan yükselişlerden kaynaklanmaktadır. 2002 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatının %9.63'ünü karşılayan bu 3 ürün grubu, 2018 yılına gelindiğinde Konya ili imalat sanayi ithalatının %26.3'ünü oluşturmaktadır.

3.4.1.2. Ülkeler İtibariyle Yoğunlaşma Oranı

Dış ticarette belirli ürünlere yoğunlaşmanın azalması, ekonominin verimlilik yeteneğini geliştireceği gibi; belirli ülkelere yoğunlaşmanın azalması da, bu ülkelerle yaşanabilecek olası siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardan en düşük seviyede

etkilenilmesini sağlayacaktır (MEVKA, 2012: 30). Dış ticarette yaşanan çeşitlenme süreci sayesinde ülkelerin en önemli ticaret partnerlerine yaptığı ihracatın toplam içerisindeki payı düşecek ve ticaret partneri ülke ekonomilerinde ortaya çıkması muhtemel olumsuz gelişmelere karşı direnç artacaktır (Afşar, 2010: 232). Çalışmamızın bu kısmında, ülke ve Konya ili imalat sanayi ihracatı ve ithalatında ülkeler düzeyinde yoğunlaşmanın ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Tablo 56. Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi İhracat ve İthalatında Ülkelere Göre CR5, CR10 ve CR20 Yoğunlaşma Oranları (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA DÜZEYİ (CR)	TÜRKİYE				KONYA			
	İHRACAT		İTHALAT		İHRACAT		İTHALAT	
	2002	2018	2002	2018	2002	2018	2002	2018
CR5	47.05	32.34	45.01	40.45	29.31	31.33	51.79	47.82
CR10	60.35	49.12	63.49	58.94	44.17	44.49	71.20	62.32
CR20	73.59	65.90	80.67	74.93	68.13	61.49	88.37	80.32

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayinde ülkelerin 2002 ve 2018 yıllarına göre CR5, CR10 ve CR20 yoğunlaşma oranları Tablo 56'da gösterilmektedir. 2002 ve 2018 yıllarında, Türkiye imalat sanayi ihracat ve ithalat yoğunlaşma oranlarında düşüş yönünde bir eğilimin varlığı görülmektedir. Bu durum, ülke imalat sanayi ihracatı ve ithalatında belirli ülkelere bağımlılığın azalması ile dış ticaret değerlerine olumlu yönde yansımaktadır. Konya ili imalat sanayi ihracatına bakıldığında ise, CR5 (2002 yılı: 29.31 ve 2018 yılı: 31.33) ve CR10 (2002 yılı: 44.17 ve 2018 yılı: 44.49) değerleri yoğunlaşma oranlarında artış gözlenirken, CR20 (2002 yılı: 68.13 ve 2018 yılı: 61.49) değeri yoğunlaşma oranında düşüş yaşanmaktadır. Bu durum, CR5 ve CR10 değerleri itibariyle belirli ülkelere bağımlılığın halen devam ettiğini göstermekle birlikte, CR20 değerine göre pazar çeşitliliğinin belirli seviyede sağlandığı anlamına gelmektedir. Konya ili imalat sanayi ithalat yoğunlaşma oranlarının düşüş eğiliminde olması da, belirli ülkelere bağımlılığın azalması ile birlikte pazar çeşitliliğinde artışları beraberinde getirerek dış ticaret üzerinde olumlu etki bırakmaktadır.

Türkiye ve Konya ili birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye imalat sanayi ihracat yoğunlaşma oranları (2002 yılı CR5:47.05; CR10:60.35; CR20:73.59 ve 2018 yılı CR5:32.34; CR10:49.12; CR20:65.90), Konya ili değerlerinin (2002 yılı CR5:29.31; CR10:44.17; CR20:68.13 ve 2018 yılı CR5:31.33; CR10:44.49; CR20:61.49) üzerinde seyretmiştir. İthalat yoğunlaşma oranlarında ise, aksine Konya ili ithalat yoğunlaşma oranları (2002 yılı CR5:51.79; CR10:71.20; CR20:88.37 ve 2018 yılı CR5:47.82; CR10:62.32; CR20:80.32), ülke değerlerinin (2002 yılı CR5:45.01; CR10:63.49; CR20:80.67 ve 2018 yılı CR5:40.45; CR10:58.94; CR20:74.93) üzerinde değerler almıştır. Bu durum, Türkiye imalat sanayi ihracatında bölgesel bağımlılık seviyesinin Konya ili değerlerine oranla daha üst seviyede yaşandığını göstermektedir. İmalat sanayi ithalatında ise, Konya ilinde ülke değerlerine oranla bölgesel çeşitlilik daha düşük seviyede yaşanmaktadır. Bu gelişme, dış ticaretde yaşanabilecek bölgesel bir olumsuzluğun ihracatta ülke dış ticaretini, ithalatta ise Konya ili dış ticaretini daha olumsuz yönde etkileyeceği anlamına gelmektedir.

Tablo 57. Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Almanya	16.33	16.33	Almanya	9.86	9.86
CR2	ABD	9.44	25.78	İngiltere	6.95	16.80
CR3	İngiltere	8.74	34.52	İtalya	5.67	22.47
CR4	İtalya	6.47	40.98	ABD	5.02	27.50
CR5	Fransa	6.07	47.05	Irak	4.85	32.34
CR6	İspanya	3.04	50.09	İspanya	4.70	37.04
CR7	Rusya Federasyonu	3.04	53.13	Fransa	4.53	41.57
CR8	Hollanda	2.83	55.96	Hollanda	2.83	44.40
CR9	İsrail	2.50	58.45	İsrail	2.40	46.81
CR10	Belçika	1.89	60.35	Romanya	2.31	49.12
CR11	Kesinleşmemiş Ülke ve Bölgeler	1.78	62.13	Belçika	2.26	51.38
CR12	Romanya	1.56	63.69	Polonya	2.03	53.42
CR13	Yunanistan	1.54	65.23	BAE	1.94	55.36
CR14	Cezayir	1.50	66.74	Mısır	1.87	57.23
CR15	Suudi Arabistan	1.34	68.08	Rusya Federasyonu	1.63	58.86
CR16	BAE	1.33	69.41	Suudi Arabistan	1.55	60.41
CR17	AHL Serbest Bölgesi	1.08	70.49	Bulgaristan	1.53	61.95
CR18	Bulgaristan	1.07	71.55	İran	1.43	63.38
CR19	Danimarka	1.03	72.58	Cezayir	1.27	64.65
CR20	İstanbul Endüstri ve Tic.Serb.Böl.	1.01	73.59	Fas	1.26	65.90

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülkeler itibariyle 2002 ve 2018 yıllarında Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalat yoğunlaşma oranlarındaki değişimler, ülkeler bazında dış ticaret değerlerini daha doğru bir şekilde yorumlayabilmemize yardımcı olacaktır. Buna göre, ülke yoğunlaşmasının artması ihracatın az sayıda ülkeye yapıldığı, azalması ise ülke (pazar) çeşitliliğinin arttığı anlamına gelmektedir (Keskin ve Önen, 2012: 163). Ülke imalat sanayi ihracatı CR20 yoğunlaşma oranlarına göre karşılaştırıldığında, 2002 yılında %73.59 olarak gerçekleşen bu değer 2018 yılına gelindiğinde %65.90 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu durum, belirli ülkelere bağımlılığın azalmasıyla birlikte ülke çeşitliliğinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Türkiye imalat sanayi ihracatında üst sıralarda yer alan ülkeler incelendiğinde, her iki yılda da Almanya ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, 2002 yılında toplam ülke imalat sanayi ihracatının %16.33'ünü oluşturan Almanya da, 2018 yılına gelindiğinde bu değer %9.86'ya kadar gerilemiştir. Bu durumun yaşanmasında, yoğunlaşma oranlarında meydana gelen düşüşle birlikte, 2002 yılında Irak savaşı kaynaklı dış ticaretin olmaması ile 2018 yılı itibariyle Irak'ın toplam imalat sanayi ihracatının %4.85'ini oluşturması etkili olmaktadır. Ülke imalat sanayi ihracatında yaşanan bu gelişmelerden Almanya ile birlikte ABD'nin de olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. 2002 yılında ülke imalat sanayi ihracatının %9.44'ünü karşılayarak 2. sırada yer alan ABD'nin 2018 yılına gelindiğinde yoğunlaşma oranı %5.02 seviyesine kadar gerilemiştir. Ülke imalat sanayi ihracatı içindeki payını 2018 yılında 2002 yılına oranla en fazla artıran ülkelerin başında yukarıda bahsedildiği gibi Irak gelmektedir. Bununla birlikte İspanya ve Polonya gibi Avrupa ülkelerinin yanısıra, Mısır ve Fas gibi Arap ülkelerinin de Türkiye imalat sanayi ihracatı içindeki paylarını önemli oranda arttırdıkları görülmektedir.

Tablo 58. Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Almanya	7.84	7.84	Irak	11.64	11.64
CR2	Kesinleşmemiş Ülke ve Bölgeler	7.24	15.08	Almanya	7.55	19.18
CR3	Mısır	5.45	20.53	İtalya	4.51	23.69
CR4	Rusya Federasyonu	4.64	25.17	Cezayir	4.33	28.02
CR5	ABD	4.14	29.31	ABD	3.31	31.33
CR6	Fransa	3.75	33.06	Rusya Federasyonu	2.96	34.29
CR7	Hollanda	2.98	36.05	Polonya	2.78	37.07
CR8	Avusturya	2.77	38.81	Suudi Arabistan	2.64	39.71
CR9	Mersin Serbest Bölgesi	2.71	41.53	Mısır	2.58	42.29
CR10	İran	2.64	44.17	İran	2.20	44.49
CR11	İngiltere	2.64	46.81	Fransa	2.11	46.60
CR12	Hindistan	2.62	49.42	İngiltere	2.02	48.62
CR13	Suudi Arabistan	2.53	51.95	İsrail	1.91	50.53
CR14	Fas	2.48	54.43	Libya	1.73	52.26
CR15	Çorlu Avrupa Serbest Bölgesi	2.46	56.89	Özbekistan	1.65	53.92
CR16	Suriye	2.45	59.34	BAE	1.60	55.51
CR17	Azerbaycan	2.45	61.79	Bulgaristan	1.56	57.08
CR18	Cezayir	2.18	63.97	İspanya	1.54	58.62
CR19	İtalya	2.17	66.13	Ukrayna	1.45	60.07
CR20	Yunanistan	1.99	68.13	Hollanda	1.42	61.49

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ihracatında ülkeler itibariyle yoğunlaşma oranları incelendiğinde, 2002 yılında %68.13 olarak gerçekleşen CR20 değeri 2018 yılına gelindiğinde %61.49 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu durum, belirli ülkelere bağımlılığın azaldığı ve ihracatda ülke çeşitliliğinin artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, 2018 yılı itibariyle Konya ili CR20 yoğunlaşma oranının ülke değerinin ($CR20_{TÜRKİYE}$ = %65.90) gerisinde kalması, Konya'nın ihraç pazarlarında ülke çeşitliliğini Türkiye değerlerine oranla nispeten daha fazla sağladığını göstermektedir (Keskin ve Önen, 2012: 164).

Ülkelere göre yoğunlaşma oranları 2002 ve 2018 yılları için incelendiğinde ilk dikkat çeken durum, 2002 yılında Irak savaşı nedeniyle dış ticaret verisi olmayan

Irak'ın 2018 yılına gelindiğinde Konya ili imalat sanayi ihracatının %11.64'ünü oluşturarak ihracatta en büyük ticaret partneri haline gelmesidir. Irak'a gerçekleştirilen ihracatın bu seviyelere gelmiş olması, 2002 yılında en büyük ticaret ortağı konumunda olan Almanya'nın 2018 yılında 2. sıraya gerilemesine neden olmaktadır. Irak'ta yaşanan bu gelişmelerin de etkisi sonucunda yoğunlaşma oranlarında düşüş yaşanan diğer önemli ülkeler, 2002 yılı itibariyle ilk 10 ülke arasında yer alan Mısır ve Avusturya'dır. Konya ili imalat sanayi ihracatı içindeki payını 2002 yılına göre en fazla artıran ülke ise, 2002 yılında Irak savaşı nedeniyle dış ticaret verisi olmayan ve 2018 yılı itibariyle gerçekleştirdiği yoğunlaşma oranı (CR: %11.64) ile ilk sırayı alan Irak'dır. Bu anlamda bir diğer önemli ülke, 2002 yılında %0.93 olarak gerçekleşen Konya ili imalat sanayi ihracatı içindeki payını 2018 yılında %2.78'e çıkaran Polonya'dır. İtalya ile birlikte, Cezayir, Libya ve Katar da Konya ili imalat sanayi ihracatı içindeki paylarını artıran diğer önemli ülkelerdir. Son olarak, 2018 yılı itibariyle Konya ili imalat sanayi ihracatında ilk 20 ülke arasına giren Arap ülkeleri (Irak, Cezayir, Suudi Arabistan, Mısır, Libya, BAE), bu yılda toplam Konya ili imalat sanayi ihracatının yaklaşık 4'de 1'ini (% 24.51) oluşturmaktadır.

Tablo 59. Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Almanya	16.67	16.67	Çin	11.62	11.62
CR2	İtalya	9.61	26.28	Almanya	11.35	22.97
CR3	Fransa	7.32	33.60	Rusya Federasyonu	6.59	29.56
CR4	ABD	5.76	39.36	İtalya	5.67	35.23
CR5	İngiltere	5.65	45.01	ABD	5.22	40.45
CR6	İsviçre	5.17	50.18	Hindistan	4.22	44.67
CR7	Japonya	3.54	53.72	Fransa	4.02	48.69
CR8	İspanya	3.40	57.12	İngiltere	3.64	52.33
CR9	Rusya Federasyonu	3.19	60.31	Güney Kore	3.60	55.93
CR10	Çin	3.18	63.49	İspanya	3.01	58.94
CR11	Hollanda	2.85	66.34	Japonya	2.33	61.27
CR12	Belçika	2.57	68.91	BAE	2.13	63.40
CR13	Güney Kore	2.15	71.06	Polonya	1.73	65.13
CR14	Ukrayna	1.78	72.84	Belçika	1.63	66.75
CR15	Avusturya	1.42	74.26	İsviçre	1.60	68.35
CR16	Cezayir	1.32	75.58	Çek Cumhuriyeti	1.44	69.79
CR17	Hindistan	1.30	76.89	Hollanda	1.36	71.15
CR18	İsrail	1.27	78.16	Suudi Arabistan	1.30	72.46
CR19	Tayvan	1.26	79.42	Bulgaristan	1.25	73.71
CR20	İsveç	1.25	80.67	Mısır	1.22	74.93

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi ithalatında yoğunlaşma oranları ülkeler itibariyle incelendiğinde, 2002 yılında %80.67 olarak gerçekleşen CR20 değeri 2018 yılına gelindiğinde %74.93 seviyesine kadar gerilemiştir. Bu durum, belirli ülkelere bağımlılığın azalmasıyla birlikte tedarikçi alternatiflerinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir (Keskin ve Önen, 2012: 175).

Ülkeler itibariyle yoğunlaşma oranlarına bakıldığında, 2002 yılında %16.67 değeri ile ülke imalat sanayi ithalatında ilk sırayı alan Almanya 2018 yılına gelindiğinde yerini Çin'e bırakmıştır. Buna rağmen, 2018 yılında ülke imalat sanayi toplam ithalatının %11.35'inin sadece Almanya'dan yapılıyor olması, ithalatta bu ülkeye olan bağımlılığımızın halen devam ettiğini göstermektedir (Seymen vd.,

2009: 11). Çin'in, 2002 yılında ülke imalat sanayi ithalatının %3.18'ini oluştururken, 2018 yılına gelindiğinde bu değerin %11.62 seviyelerine yükselmiş olması ise, dış ticaretimizde Çin gerçeğini gözler önüne sermektedir. Son olarak, 2002 yılında ülke imalat sanayi ithalatında en büyük paya sahip ilk 5 ülke arasında yer alan Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere'nin bu yılda ülke imalat sanayi ithalatı içindeki payı %39.25 iken; 2018 yılına gelindiğinde bu değerin ciddi oranda düşüş göstererek %24.68'e gerilemesi, ülke imalat sanayi ithalatında Avrupa ülkeleri hegemonyasının önemli ölçüde azaldığını göstermektedir.

Tablo 60. Konya İli İmalat Sanayi İthalatında Ülkelere Göre Yoğunlaşma Oranı (2002 ve 2018 Yılları)

YOĞUNLAŞMA SEVİYESİ	2002			2018		
	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI	ÜLKE	% PAY	KÜMÜLATİF CR ORANI
CR1	Rusya Federasyonu	12.95	12.95	Çin	24.22	24.22
CR2	Çin	10.54	23.49	Almanya	7.57	31.79
CR3	İtalya	10.49	33.97	İtalya	7.12	38.91
CR4	Almanya	9.15	43.12	Rusya Federasyonu	5.22	44.13
CR5	Ukrayna	8.67	51.79	Tayvan	3.70	47.82
CR6	Romanya	7.14	58.93	Hindistan	3.22	51.04
CR7	Avusturya	3.83	62.76	İspanya	3.19	54.23
CR8	Japonya	3.53	66.29	Suudi Arabistan	3.01	57.24
CR9	Bulgaristan	2.47	68.76	Uruguay	2.76	60.01
CR10	ABD	2.44	71.20	Endonezya	2.31	62.32
CR11	Litvanya	2.32	73.52	Malezya	2.26	64.58
CR12	İspanya	2.14	75.66	Güney Kore	2.09	66.66
CR13	Polonya	1.93	77.60	Japonya	2.02	68.69
CR14	Tayvan	1.79	79.39	ABD	1.81	70.50
CR15	Belçika	1.70	81.08	Hollanda	1.81	72.31
CR16	İngiltere	1.66	82.74	Fransa	1.74	74.05
CR17	Kanada	1.50	84.25	İngiltere	1.64	75.69
CR18	İsveç	1.48	85.72	İran	1.64	77.33
CR19	İsviçre	1.46	87.19	Katar	1.52	78.85
CR20	Hindistan	1.18	88.37	Arjantin	1.47	80.32

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ithalatında yoğunlaşma oranları ülkeler itibariyle incelendiğinde, 2002 yılında %88.37 olarak gerçekleşen CR20 değeri 2018 yılına gelindiğinde %80.32 seviyesine gerilemiştir. Bu durum, belirli ülkelere bağımlılığın azaldığını ve ülke çeşitliliğinin artış göstererek girdi tedarik sürecine olumlu yönde katkı sağladığını göstermektedir.

Ülkelere göre yoğunlaşma oranları 2002 ve 2018 yılları için incelendiğinde ilk göze çarpan gelişme, ülke imalat sanayi ithalat yoğunlaşma oranı itibariyle önemli bir yükseliş gösteren Çin'in, Konya ili imalat sanayi ithalatında da 2002 yılında %10.54 olan değerini 2018 yılında %24.22 seviyesine kadar çıkarmış olmasıdır. Konya ili imalat sanayi ithalatında bir diğer dikkat çeken gelişme, 2002 yılında ilk 10 ülke arasında yer alan ve bu yıldaki toplam Konya ili imalat sanayi ithalatının %22.11'ini oluşturan Ukrayna, Romanya, Avusturya ve Bulgaristan'ın; 2018 yılına gelindiğinde ilk 20 ülke arasında yer almamış olmasıdır. Suudi Arabistan, Uruguay ve Endonezya ise, 2018 yılında Konya ili imalat sanayi ithalatında ilk 10 ülke arasında yer almakla birlikte, 2002 yılında bu ülkeler ilk 20 ülke arasında bulunmamaktadır. Bir diğer dikkat çekici gelişme de, 2002 yılı Konya ili imalat sanayi ithalatı CR20 sıralamasında %12.95 değeriyle ilk sırada yer alan Rusya'nın, 2018 yılına gelindiğinde %5.22 değeri ile 4. sıraya kadar gerilemiş olmasıdır. Genel olarak bakıldığında, 2002 yılı Konya ili imalat sanayi ithalatında ilk 20 içinde yer alan Avrupa ülkelerinden Rusya, İtalya, Almanya, Ukrayna ve Romanya'nın %48.39 değeri ile büyük pay sahibi olduğu gözlenirken, 2018 yılına gelindiğinde Uzakdoğu ülkelerinden Çin, Tayvan, Endonezya, Malezya, Güney Kore ve Japonya %36.6 değeri ile Konya ili imalat sanayi ithalatında hissedilir şekilde söz sahibi olmaya başlamıştır.

3.4.2. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)

İlk defa Albert O. Hirschman tarafından geliştirilen ve daha sonra Orris C. Herfindahl tarafından doktora tezinde kullanılan bu endeks, bir ülkenin dış ticaretinde yoğunlaşma veya çeşitlenme olup olmadığını gösteren endeksler arasında yer almaktadır (Polat, 2010: 46). Bu endeks, yoğunlaşma oranı hesaplanacak tüm birimlerin toplamdaki paylarının kareleri toplamı olarak tanımlanmakta olup,

matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir (Rhoades, 1993: 188; Erlat ve Akyuz, 2001: 3):

$$HHI = \sum_{i=1}^{n} P_i^2$$

n : Ürün grubu (sektör) ya da ülke sayısı

Pi : Ürün grubu (sektör) ya da ülkenin toplam imalat sanayi ihracatı/ithalatı içindeki payı

Herfindahl-Hircshman Endeksi (HHI), 1/n <=HHI <=1 değer aralığında bulunmakta olup, tek bir birim için hesaplandığında endeks değeri "1" olarak gerçekleşirken, tüm birimlere eşit dağıldığı varsayıldığında endeks en küçük değer olan 1/n değerini alacaktır. HHI, zaman boyutu içerisinde her birimin dağılımdaki paylarının değişikliklerini göstermekle birlikte, tüm dağılımı hesaba kattığı ve birim sayısındaki değişikliklere duyarlı olduğu için önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Birim sayısı (n) arttıkça endeks değeri azalmakta veya birimlerin büyüklükleri arasında eşitsizlik arttıkça endeks değeri yükselmektedir (DİE, 2005: 1). Tüm ticaret birimlerini dikkate alan HHI, hem ortalama ihracat ve ithalat büyüklüğü hem de dış ticaretteki dengesizlik konusunda bilgi vermesi bakımından yoğunlaşma endeksleri arasında en çok tercih edilen ve genel kabul görmüş endekslerdendir (Polat, 2010: 46; Özdamar, 2010: 314). Bu açıdan bakıldığında, Herfindahl-Hirschman endeksi aracılığıyla imalat sanayi ihracat ve ithalatında gerek sektörlere (ürün gruplarına) göre gerekse ülkelere göre yoğunlaşmanın zaman içerisinde nasıl değişim gösterdiğinin analiz edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Tablo 61. Herfindahl-Hirschman Endeksi'ne (HHI) göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002-2018)

YILLAR	İHRACAT		İTHALAT	
	TÜRKİYE	KONYA	TÜRKİYE	KONYA
DÖNEM ORTALAMASI*	**0.0472**	**0.0665**	**0.0373**	**0.0662**
2002	0.0638	0.0835	0.0294	0.1032
2003	0.0597	0.0749	0.0345	0.0917
2004	0.0597	0.0710	0.0372	0.0758
2005	0.0534	0.0739	0.0362	0.0855
2006	0.0512	0.0831	0.0363	0.0657
2007	0.0510	0.0762	0.0380	0.0630
2008	0.0536	0.0674	0.0406	0.0629
2009	0.0441	0.0616	0.0338	0.0734
2010	0.0428	0.0670	0.0364	0.0737
2011	0.0411	0.0647	0.0385	0.0626
2012	0.0445	0.0593	0.0402	0.0638
2013	0.0363	0.0588	0.0432	0.0564
2014	0.0358	0.0596	0.0381	0.0514
2015	0.0379	0.0608	0.0344	0.0413
2016	0.0416	0.0594	0.0336	0.0579
2017	0.0429	0.0592	0.0422	0.0517
2018	0.0435	0.0498	0.0422	0.0461

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında Herfindahl-Hirschman endeksine göre sektör (ürün grubu) yoğunlaşma oranları Tablo 61'de yer almaktadır. 2002-2018 dönem ortalamasına göre; Konya ili imalat sanayi yoğunlaşma oranları, hem ihracat hem de ithalat verilerine göre ülke değerlerinin oldukça üzerinde değerler almaktadır. Buna göre, endeks değerleri Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracatında sırasıyla 0.0472 ve 0.0665, ithalatında ise 0.0373 ve 0.0662 olarak gerçekleşmektedir. Bu durum, ürün grupları itibariyle Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında sektörel bağımlılığının ülke değerlerine göre çok daha üst seviyede yaşandığı anlamına gelmektedir.

Yıllar itibariyle ülke imalat sanayi ihracatında HHI sektörel yoğunlaşma oranları, genel olarak düşüş trendi içinde bulunmaktadır. 2002-2008 yılları arasında dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0472) üzerinde değerler alan HHI yoğunlaşma

oranları, 2009-2018 yıllarında bu ortalamanın altında kalmıştır. Bu durum, özellikle son dönemlerde ülke imalat sanayi ihracatında sektörel çeşitliliğin yaşandığı anlamına gelmektedir. Konya ili imalat sanayi ihracatı ise, ülke değerlerine benzer şekilde düşüş yönünde bir eğilime sahip olmakla birlikte, 2002-2018 döneminin tüm yıllarında ülke değerlerinin üzerinde değerler almaktadır. Bu durum, ülke imalat sanayi ihracatında sektörel çeşitliliğin göreceli olarak Konya iline oranla daha üst seviyede olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Konya ili imalat sanayi ihracatında 2011 yılı itibariyle gerçekleşen endeks değerlerinin dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0665) altında değerler alması da, belirli seviyede sektörel bağımlılık düzeyinin azaldığı ve sektörel çeşitliliğin arttığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, hem ülke hem de Konya ili imalat sanayi ihracatında belirli sektörlerde yoğunlaşma düzeyinin yıllar itibariyle düşüş göstererek sektörel çeşitliliğin belirli ölçüde sağlanmış olması, bu sektörlerde yaşanabilecek olası bir darboğazın ekonomik performans üzerinde ciddi bir problem teşkil etmeyeceğini göstermektedir (MEVKA, 2012: 14).

Yıllar itibariyle HHI sektör yoğunlaşma oranları ülke imalat sanayi ithalat değerleri itibariyle incelendiğinde, artış yönünde bir eğilimin varlığı görülmektedir. Endeks değerinin 2002-2006 dönemi yıllarında dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0373) altında seyretmesi ve son 2 yılda endeks değerinin analiz dönem ortalamasının üzerinde değerler almış olması, bu durumu en iyi şekilde açıklamaktadır. Konya ili imalat sanayi ithalatında ise, ülke değerlerinin tersine bir durum yaşanmaktadır. En yüksek endeks değerine 0.1032 ile 2002 yılında ulaşan Konya ili imalat sanayi ithalatı, en düşük değerini 0.0413 ile 2015 yılında gerçekleştirmektedir. Bu durum, Konya ili imalat sanayi ithalatında sektörel bağımlılığın yıllar itibariyle önemli oranda gerilediğini göstermektedir. Sonuç olarak, yıllar itibariyle Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ithalatı endeks değerleri karşılaştırıldığında, birbirinin aksi yönde bir hareketin varlığı gözlenmektedir. Özellikle 2011-2018 dönemi yıllarında ülke endeks değerlerinin genel olarak dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0373) üzerine çıkması ile birlikte Konya ili endeks değerlerinin dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0662) altında değerler alması, ülke ve Konya ili yoğunlaşma endeks değerlerinin gittikçe birbirine yaklaşması ile sonuçlanmaktadır. 2002 yılında ülke ve Konya ili endeks değerleri arasındaki fark

0.0738 iken, 2018 yılına gelindiğinde bu fark büyük oranda kapanarak 0.0039 seviyesine kadar gerilemektedir.

Tablo 62. Herfindahl-Hirschman Endeksi'ne (HHI) göre Türkiye ve Konya İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (2002-2018)

YILLAR	İHRACAT		İTHALAT	
	TÜRKİYE	KONYA	TÜRKİYE	KONYA
DÖNEM ORTALAMASI*	**0.0396**	**0.0350**	**0.0529**	**0.0708**
2002	0.0579	0.0314	0.0603	0.0676
2003	0.0542	0.0293	0.0602	0.0636
2004	0.0506	0.0300	0.0555	0.0745
2005	0.0462	0.0393	0.0519	0.0686
2006	0.0423	0.0432	0.0510	0.0659
2007	0.0401	0.0329	0.0507	0.0502
2008	0.0347	0.0322	0.0513	0.0507
2009	0.0336	0.0332	0.0531	0.0527
2010	0.0349	0.0450	0.0521	0.0535
2011	0.0354	0.0350	0.0505	0.0563
2012	0.0361	0.0408	0.0507	0.0564
2013	0.0337	0.0364	0.0510	0.0624
2014	0.0334	0.0330	0.0516	0.0809
2015	0.0344	0.0354	0.0575	0.0887
2016	0.0366	0.0331	0.0577	0.1500
2017	0.0360	0.0325	0.0466	0.0783
2018	0.0335	0.0332	0.0479	0.0827

* Dönem ortalaması, analiz dönemi yıllarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Herfindahl-Hirschman endeksine göre ülke yoğunlaşma oranlarını 2002-2018 dönem ortalaması itibariyle Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat değerleri için karşılaştırdığımızda, ülke imalat sanayi ihracatı 0.0396 değeri ile 0.0350 değerini alan Konya ili imalat sanayi ihracatına göre daha yüksek bir yoğunlaşma oranına sahiptir. Bu durum, Konya ili imalat sanayi ihracatında ülke çeşitliliğinin Türkiye değerlerine göre daha yüksek seviyede olduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, imalat sanayi ithalatı yoğunlaşma oranları incelendiğinde ise, tersine bir durum yaşanmaktadır. Buna göre, dönem ortalamaları itibariyle Konya ili imalat sanayi ithalatı yoğunlaşma oranı (HHI_{ORT} =0.0708), ülke imalat sanayi ithalatına

(HHI_{ORT} =0.0529) göre daha yüksek yoğunlaşma oranına sahiptir. Bu durum ise, Konya ili imalat sanayi ithalatında belirli ülkelere bağımlılığın Türkiye'ye oranla daha üst seviyede yaşandığını göstermektedir.

Yıllar itibariyle HHI ülke yoğunlaşma oranları ülke imalat sanayi ihracat değerleri itibariyle incelendiğinde ilk dikkat çeken gelişme, 2002 yılında 0.0579 değeri ile en yüksek yoğunlaşma oranına sahip olan ülke imalat sanayi ihracatının 2009 yılına kadar sürekli düşüş göstererek bu yılda 0.0336 seviyelerine kadar gerilemiş olmasıdır. Takip eden yıllarda yatay bir seyir izlediği gözlenen ülke imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranı, 2014 yılına gelindiğinde 0.0334 ile analiz döneminin en düşük değerini gerçekleştirmiştir. Ülke imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma endeksinin 8 yıllık bir düşüş trendi sonrasında bu şekilde yatay bir görüntü çizmesi, ülke imalat sanayi ihracatında pazar çeşitlenmesinin belirli ölçüde sağlandığını göstermektedir.

Konya ili imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranlarında ise, inişli çıkışlı bir grafik yaşanmaktadır. En düşük HHI değerini 0.0293 ile 2003 yılında gerçekleştiren Konya ili imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranı, en yüksek değerine ise 0.0450 ile 2010 yılında ulaşmıştır. Konya ili imalat sanayi ihracatında özellikle, 2005 ve 2010 yıllarındaki HHI değerinde bir önceki yıla göre yüksek oranlı artışlar yaşanmıştır. Bu 2 yılda, Konya ili imalat sanayi ihracat yoğunlaşma oranlarında bu şekilde ciddi oranlı artışların yaşanması, sözkonusu yıllarda belirli sayıda ülkeye bağımlılık düzeyinin üst seviyeye çıktığını göstermektedir. Konya ili imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranlarının son 3 yılda dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0350) altında değerler alması, özellikle son dönemlerde Konya ili imalat sanayi ihracatında pazar çeşitliliğinde olumlu yönde bir değişimin yaşandığı anlamına gelmektedir.

Yıllar itibariyle ülke ve Konya ili imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma oranları karşılaştırıldığında ise, ülke imalat sanayi ihracatı yoğunlaşma endeksinin genel olarak Konya ili değerleri üzerinde değerler aldığı görülmektedir. Bu durum, Konya ili imalat sanayi ihracatının ülke değerlerine göre genel itibariyle daha fazla pazar çeşitliliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Yıllar itibariyle HHI ülke yoğunlaşma oranları Türkiye imalat sanayi ithalat değerleri itibariyle incelendiğinde, endeks değeri genel olarak 0.500 - 0.600

aralığında hareket etmektedir. 2002-2018 dönemi itibariyle en yüksek değerini 0.603 ile 2002 yılında gerçekleştiren ülke imalat sanayi ithalatı, takip eden yıllarda düşüş yönünde bir eğilimine sahiptir. 2005-2014 dönemi yıllarında daha çok yatay yönde bir seyir izleyen ülke imalat sanayi ithalatı HHI değeri, 2015 ve 2016 yıllarında tekrar yükselişe geçmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında ise, ülke imalat sanayi ithalatı sırasıyla gerçekleştirdiği 0.0466 ve 0.0479 endeks değerleriyle analiz döneminin en düşük seviyelerine gerilemiştir. Genel olarak bakıldığında, son dönemlerde analiz döneminin ilk yıllarına göre ülke imalat sanayi ithalatı HHI değerinin düşüş eğiliminde olması, önceki yıllara göre pazar çeşitliliğinin artış gösterdiği anlamına gelmektedir.

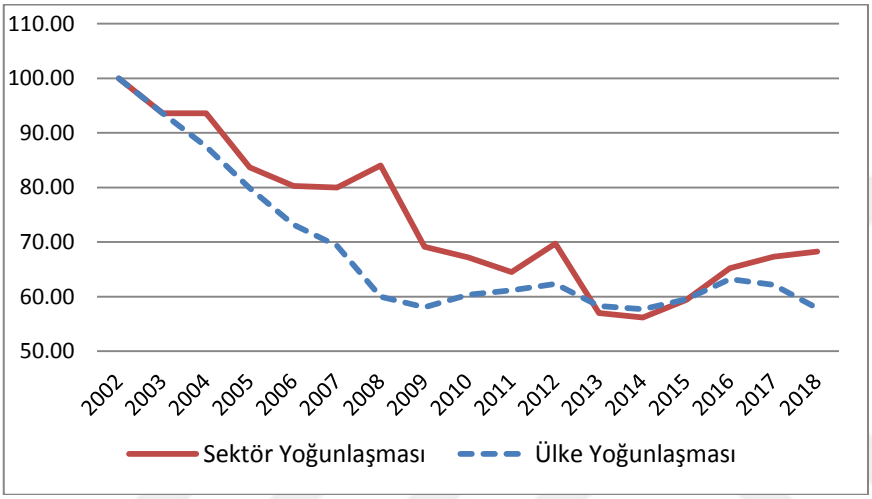
Konya ili imalat sanayi ithalatı HHI yoğunlaşma oranlarına bakıldığında ise, daha inişli çıkışlı bir grafik ile karşılaşılmaktadır. Endeks değerinin 2002-2013 dönem aralığı itibariyle genel olarak analiz dönem ortalamasının (HHI_{ORT} =0.0708) altında seyretmesi, bu dönem aralığında pazar çeşitliliğinin belirli seviyede devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, 2014-2018 yılları arasında endeks değerinin dönem ortalamasının oldukça üzerinde değerler alması, son dönemlerde belirli ülkelere bağımlılık düzeyinin ciddi oranda artış gösterdiği anlamına gelmektedir. Konya ili imalat sanayi ithalatında özellikle, 2014 ve 2016 yıllarındaki yoğunlaşma oranlarında bir önceki yıla göre yaşanan yüksek oranlı artışlar dikkat çekmektedir. Bu 2 yılda, Konya ili imalat sanayi ithalat yoğunlaşma oranlarının bu şekilde artış göstermesi, belirli sayıda ülkeye bağımlılık düzeyinin üst seviyelere çıktığı anlamına gelmektedir.

Yıllar itibariyle ülke ve Konya ili imalat sanayi ithalatı yoğunlaşma oranları karşılaştırıldığında, genel itibariyle Konya ili değerleri ülke değerleri üzerinde seyretmektedir. Özellikle, 2010 yılı sonrasında ülke ve Konya ili yoğunlaşma oranları arasındaki makasın açılması, genel olarak Konya ili endeks değerlerinde yaşanan ciddi oranlı artışlardan kaynaklanmaktadır. Bu durum, 2010 yılı itibariyle Konya ilinde belirli ülkelere bağımlılık düzeyinin yıllar geçtikçe artış eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Herfindahl-Hirschman endeksine göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında yıllara göre sektör (ürün grupları) ve ülke yoğunlaşmalarının

birlikte ele alınması, dış ticarette yıllar itibariyle çeşitlilik düzeyindeki değişimin daha net bir şekilde görülebilmesini sağlayacaktır. Buna göre, Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ihracatının 2002 yılı yoğunlaşma oranları 100 kabul edilerek, bu değere göre sektör ve ülke yoğunlaşma oranlarının 2002-2018 yılları arasındaki değişimi Grafik 29 ve Grafik 30'da gösterilmiştir.

Grafik 29. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Türkiye İmalat Sanayi İhracatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)

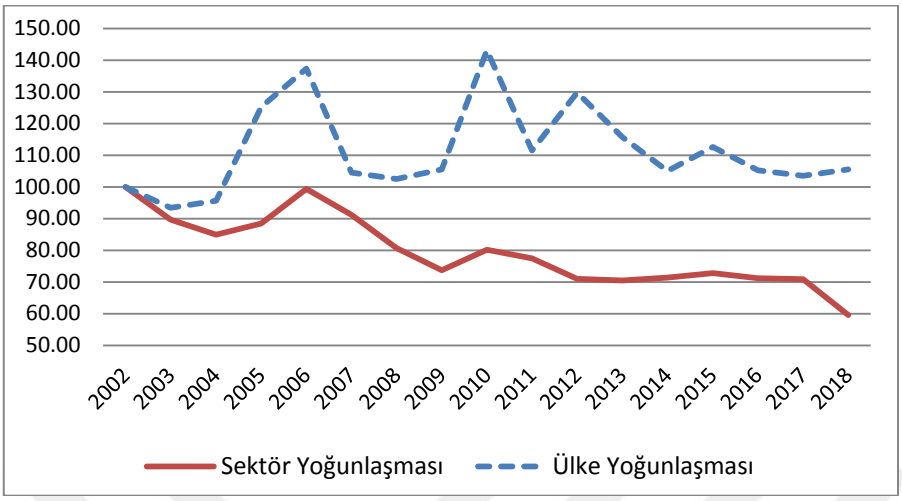

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Ülke imalat sanayi ihracatında hem ülke hem de sektör yoğunlaşma oranında ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2002 yılı 100 olarak kabul edildiğinde, 2018 yılı sektör yoğunlaşması 68.23 ve ülke yoğunlaşması 57.89 değerine kadar gerilemiştir. 2016 yılı itibariyle ülke yoğunlaşma oranı, düşüş yönünde hareketine devam ederken; sektör yoğunlaşma oranının artış yönünde hareket ettiği görülmektedir. Bu durum, özellikle son dönemlerde bölgesel bağımlılığın düşüş göstermekle birlikte, sektörel bağımlılığın artış eğiliminde olduğu anlamına gelmektedir.

Genel olarak, her iki yoğunlaşma endeksininde düşüş trendinde olması, sektörel ve bölgesel çeşitliliğin yaşandığını göstermektedir. Ayrıca, imalat sanayi ihracatında sektör ve ülke yoğunlaşmasındaki bu düşüşler, ihraç ürün fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar ve ihraç pazarlarındaki ekonomik gelişmelere bağlı olarak dış talepte meydana gelebilecek olası daralmaların olumsuz etkilerini bertaraf ederek ihracat gelirlerine pozitif yönde katkı sağlamaktadır.

Grafik 30. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Konya İli İmalat Sanayi İhracatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)

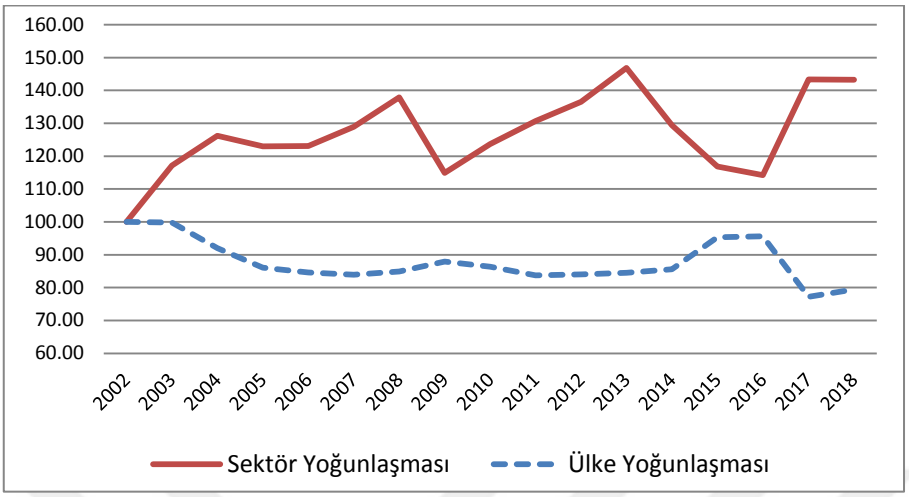
Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayinde ihracatın gerçekleştiği ürün gruplarının yer aldığı sektör yoğunlaşma değerlerinde genel olarak düşüşler yaşanmakta iken; ülke yoğunlaşma değerlerinde özellikle belli dönemlerde ciddi oranlı artışlar gerçekleşmiştir. 2002 yılı 100 olarak kabul edildiğinde, sektör yoğunlaşma oranı 2018 yılında 59.59 seviyesine gerilemiştir. Özellikle, 2006 ve 2010 yıllarında sırasıyla gerçekleşen 137.39 ve 143.17 değerleriyle ciddi artışların yaşandığı ülke yoğunlaşma oranı ise, 2018 yılına gelindiğinde 105.58 seviyesine kadar gerilemiştir.

Konya ili imalat sanayi ihracatında sektörel çeşitliliğin artış yönünde bir eğilime sahip olmasının dış ticaret değerlerine pozitif yönde etki ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Konya ili imalat sanayi ihracatında pazar çeşitliliğinin azalmasına yönelik bir eğilimin varlığı, dış ticaret adına olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Keskin ve Önen, 2012: 169).

Türkiye ve Konya ili imalat sanayi ithalatının 2002 yılı yoğunlaşma oranları 100 kabul edilerek, bu değere göre sektör ve ülke yoğunlaşma oranlarının 2002-2018 yılları arasındaki değişimi Grafik 31. ve Grafik 32.'de gösterilmiştir.

Grafik 31. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Türkiye İmalat Sanayi İthalatında Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)

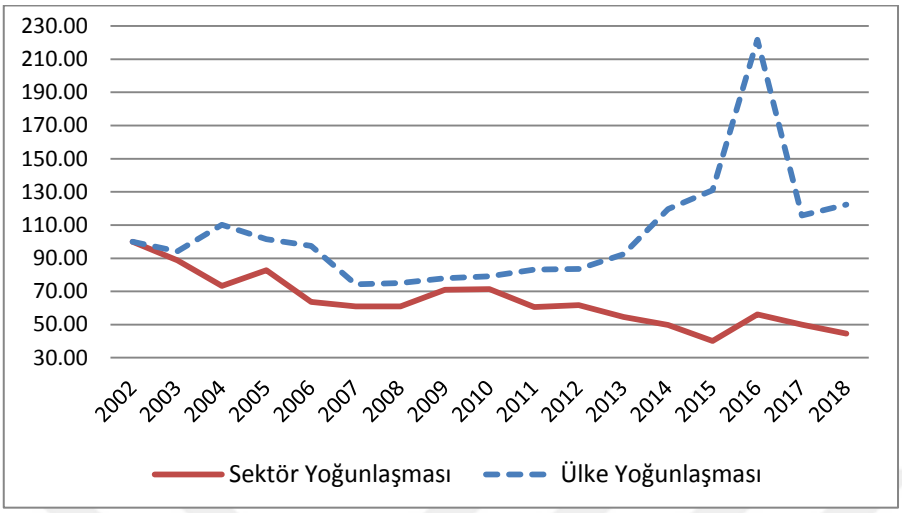

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi ithalatında, ülke yoğunlaşma oranının düşüş eğiliminde olduğu görülmekle birlikte, sektör yoğunlaşma oranı ülke yoğunlaşma oranının aksine artış eğilimindedir. Buna göre, 2002 yılı 100 olarak kabul edildiğinde, 2018 yılı sektör yoğunlaşması 79.41 seviyesine gerilerken, ülke yoğunlaşması 143.22 değerine yükselmiştir. 2016 yılına gelindiğinde, sektör ve ülke yoğunlaşma oranlarının birbirine oldukça yaklaştığı görülmekle birlikte, takip eden yıllarda bağımlılık seviyesi ülke yoğunlaşması lehine ve sektör yoğunlaşması aleyhine değişim göstermiştir.

Türkiye imalat sanayi ithalatında ülke yoğunlaşmasındaki düşüşler, farklı ülkelerden uygun maliyetli girdi temini imkanı vermesi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektir. Bununla birlikte, Türkiye imalat sanayi ithalatında sektör yoğunlaşmasının artış eğiliminde olması, farklı iş alanlarına yönelim çabalarının sınırlı kalmasına neden olarak dış ticaret üzerinde olumsuz yönde bir etki bırakmaktadır.

Grafik 32. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)'ne göre Konya İli İmalat Sanayi İthalatı Ülke ve Sektör Yoğunlaşma Oranları (2002 = 100)

Kaynak: TÜİK (2019e) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Konya ili imalat sanayi ithalatında sektör ve ülke yoğunlaşması incelendiğinde, 2 farklı dönem aralığı ile karşılaşılmaktadır. 2002-2008 yılları arasında; hem sektör hem de ülke yoğunlaşmasında belli dönemlerde önemli artışlar yaşanmakla birlikte, genel olarak her iki yoğunlaşma endeksi azalış eğilimindedir. Buna göre, 2002 yılı 100 olarak kabul edildiğinde, 2008 sektör yoğunlaşması 60.95 ve ülke yoğunlaşması 74.99 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişme, ilgili dönem aralığında sektör ve ülke bazlı bağımlılık seviyesinin düşüş gösterdiği anlamına gelmekte olup, dış ticaret değerlerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. 2009-2018 yılları ise; sektör ve ülke yoğunlaşma endeksleri arasında ciddi bir ayrışmanın yaşandığı ve bu iki endeks değerleri arasındaki makasın sektör yoğunlaşması lehine ciddi oranda açıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılında 71.06 olarak gerçekleşen sektör yoğunlaşma oranı, 2018 yılına gelindiğinde 44.66 seviyesine kadar gerilerken; 2009 yılında 77.91 olarak gerçekleşen ülke yoğunlaşma oranı, 2018 yılına gelindiğinde 122.26 seviyesine kadar yükselmiştir.

Konya ili imalat sanayi ithalatında sektörel çeşitliliğin artma eğiliminde olması, Konya ili ekonomisinde yeni faaliyetlerin habercisi olarak algılanmakla birlikte; tedarikçi ülke çeşitliliğinin azalması, Konya ili sanayisini rahatlatacak uygun maliyetli bir girdi tedarik sürecinin oluşumu üzerinde ciddi bir tehdit unsuru oluşturmaktadır (Keskin ve Önen, 2012: 181).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye ve Konya ili toplam dış ticaret hacminin büyük bölümünü oluşturan imalat sanayinin ekonomi içindeki yeri, bir ülkenin gelişme sürecindeki en temel göstergelerin başında gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Konya ili imalat sanayi dış ticaret performansının analiz edilmesi ve Konya ilinin ülke imalat sanayi dış ticareti içindeki konumunun belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Ülke imalat sanayi dış ticaretinde, ihracat değeri yıllar itibariyle artış yönünde bir eğilime sahip olmakla birlikte, ihracatın ağırlıklı bir kısmı ithal girdilerden meydana gelmektedir. Bu şekilde, ihracat değerleriyle birlikte ithalat değerlerinin de artış göstermesi, ülke imalat sanayinde analiz döneminin tüm yıllarında dış ticaret açığının varlığına neden olmaktadır. Konya ili imalat sanayi ise, ihracat artış oranlarının ithalat artış oranlarına göre daha hızlı bir şekilde yükselmiş olması ile 2007 yılı itibariyle net ihracatçı bir yapıya bürünmüştür. 2012 yılı itibariyle de Konya ili imalat sanayi net ihracat değeri sürekli artış göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, toplam dış ticaret hacminin büyük bölümünün imalat sanayisinden oluşması, ülkemiz dış ticaret açığının kapanmasında Konya ilini pozitif bir yerel faktör ve dış ticaret anlamında kendi kendine yeten bir il konumuna getirmektedir.

Konya ili imalat sanayi dış ticaretinin sektörel yapısı 2018 yılı verilerine göre incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Konya ili imalat sanayi ihracatında en büyük pay sahibi ilk 3 sektör, *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* (563.59 milyon dolar), *gıda ürünleri ve içecek* (309.21 milyon dolar) ile *motorlu kara taşıtı ve römorklar* (303.99 milyon dolar) olarak sıralanmaktadır. Bu 3 sektör, toplam imalat sanayi ihracatının %70.7'sini oluşturmaktadır. Konya ili imalat sanayi ithalatında ise ilk 3 sektör, *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* (136.15 milyon dolar), *kimyasal madde ve ürünler* (125.23 milyon dolar) ile *ana metal sanayi* (89.11 milyon dolar) sektörleridir. Bu 3 sektör, toplam imalat sanayi ithalatının %57'sini oluşturmaktadır.

Konya ili imalat sanayi ihracatında piyasa payı analizine (2002-2018) göre rekabet performansı en yüksek sektörler, *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* (ISIC 29) ile *gıda ürünleri ve içecek* (ISIC 15) sektörleri iken, *motorlu kara*

taşıtı ve römorklar (ISIC 34) sektörü rekabet performansı en düşük sektör konumundadır.

Konya ili imalat sanayinde eşdeğer ülke sayısı analizine (2002-2018) göre yeni girilen pazarlarda en iyi performansı gösteren sektörler, *diğer ulaşım araçları* (ISIC 35) ile *kağıt ve kağıt ürünleri* (ISIC 21) iken, *büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları* (ISIC 30) ile *tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat* (ISIC 33) sektörleri yeni girilen pazarlarda yeterince etkin olamamıştır.

Talep yapısına göre Konya ili imalat sanayi dış ticareti analiz edildiğinde, 2018 yılında ihracatta 1.04 milyar dolar değeriyle yatırım malları, ithalatta ise 312.52 milyon dolar değeri ile ara malları büyük pay sahibidir. Yine bu yılda, tüketim ve yatırım malları sırasıyla 316.00 ve 798.59 milyon dolar dış ticaret fazlası verirken, ara malları 63.86 milyon dolar dış ticaret açığı vermiştir. Bu durum, tüketim ve yatırım malları ithalatının iç piyasadan ziyade ihracata yönelik olarak yapıldığı ve imalat sanayi dış ticaret açığının özellikle iç pazara üretim yapan sektörlerin ara malı ithalatından kaynaklandığını göstermektedir.

Teknoloji düzeyine göre Konya ili imalat sanayi dış ticareti incelendiğinde, 2018 yılında hem ihracat hem de ithalatta orta yüksek teknolojili ürünler büyük pay sahibidir. Bu yılda, orta yüksek teknolojili ürün ihracat ve ithalatı sırasıyla 918.62 ve 326.17 milyon dolar değerlerini gerçekleştirmiştir. Yine bu yılda, Konya ili imalat sanayi başta orta yüksek teknolojili ürünler (592.46 milyon dolar) olmak üzere, düşük (277.78 milyon dolar), orta düşük (174.55 milyon dolar) ve yüksek (5.95 milyon dolar) teknolojili ürünlerin tamamında dış ticaret fazlası vermiştir. Bu durum, tüm teknoloji düzeylerinde ithalatın iç piyasadan ziyade ihracata yönelik olarak yapıldığı göstermektedir. Teknoloji Düzey Puanı'na (TDP) göre Konya ili imalat sanayinde 2002-2018 döneminin tüm yıllarında ithalat ihracata göre daha yüksek teknoloji ürünlerini kapsamaktadır. Bununla birlikte, ihracat ve ithalat TDP'leri arasındaki fark (teknolojik açık) değerinin 2018 yılında -0.08 değeri ile 2002-2018 döneminin en düşük seviyesine ulaşmış olması, bu yılda Konya ili imalat sanayinin teknoloji yoğun mallarda analiz döneminin diğer yıllarına oranla daha rekabetçi bir yapıya büründüğünü göstermektedir.

Ülkeler itibariyle imalat sanayi dış ticareti 2018 yılı verileri baz alınarak incelendiğinde, ülke imalat sanayi ihracatında *Avrupa ülkeleri* büyük pay sahibi iken; Konya ili imalat sanayi ihracatı *Ortadoğu ülkeleri* ağırlıklı bir yapıya bürünmüştür. İmalat sanayi ithalatında ise, hem ülke hem de Konya ilinde *Asya* ve *Avrupa ülkeleri* büyük pay sahibidir.

Rekabet gücünün ölçülmesinde en çok kullanılan 2 yöntem aracılığıyla Konya ili imalat sanayi dış ticareti analiz edildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Balassa Endeksine göre, Konya ili imalat sanayi ihracatı 2017 yılında gerçekleştirdiği 1.05 endeks değeri ile "zayıf" düzeyde de (Hinloopen ve Marrewijk'in Balassa endeksini sınıflandırmasına göre) olsa rekabet gücüne sahiptir. Sektörler itibariyle bakıldığında, Konya ili imalat sanayinde "güçlü" düzeyde rekabet gücüne sahip sektör bulunmamaktadır. Rekabet gücü "orta" düzeyde olan sektörler ise; *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* (RCA_{2017} =3.79), gıda *ürünleri ve içecek* (RCA_{2017} =3.04), *metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)* (RCA_{2017} =2.83) ile *motorlu kara taşıtı ve römorklar* (RCA_{2017} =2.20) olarak sıralanmaktadır.

Vollrath Endeksine göre, Konya ili imalat sanayi ihracatının 2017 yılında 1.33 endeks değerini gerçekleştirmiş alması, bu yılda rekabet gücünün varlığını göstermektedir. Sektörler itibariyle bakıldığında; *dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı* (RC_{2017} =3.36), *giyim eşyası* (RC_{2017} =2.02) ile *motorlu kara taşıtı ve römorklar* (RC_{2017} =1.98), 2017 yılına göre en yüksek rekabet gücüne sahip sektörlerdir.

Balassa ve Grubel-Lloyd endeksleri aracılığıyla Konya ili imalat sanayi endüstri-içi ticareti analiz edildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Balassa endeksine göre, Konya ili imalat sanayi 2018 yılında gerçekleştirdiği 0.62 değeriyle düşük düzeyde endüstri-içi ticaret seviyesine sahiptir. Bu yılda, endüstri-içi ticaret düzeyi en yüksek sektörler; *büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.05), b*aşka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.25) ile *ana metal sanayi* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.47) sektörleridir.

Grubel-Lloyd endeksine göre, Konya ili imalat sanayi 2018 yılında gerçekleştirdiği 0.31 değeri ile düşük düzeyde endüstri-içi ticaret seviyesine sahiptir. Bu yılda, endüstri-içi ticaret düzeyi en yüksek sektörler; *büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.95), b*aşka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.72), *ana metal sanayi* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.62) ile *tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat* ($E\dot{I}T_{2018}$ =0.52) şeklinde sıralanmaktadır.

Konya ili imalat sanayinde ihracatın niteliği, ihracat sofistikasyonu (EXPY) ve ihracatın ortalama sıradanlığı (Avg_Ubiq) değerleri kullanılarak belirlenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İhracat sofistikasyonuna göre, 2017 yılında Konya ili imalat sanayi ihracat sofistikasyonu (EXPY) 18.418 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılda, katma değeri yüksek ürünler ihraç ederek ihracatın niteliğine en fazla katkı yapan sektör, *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* ($EXPY_{2017}$ =8.025) sektörüdür. Bu sektörü, *motorlu kara taşıtı ve römorklar* ($EXPY_{2017}$ =3.783) ile *gıda ürünleri ve içecek* sektörleri ($EXPY_{2017}$ =2.192) izlemiştir.

Ortalama sıradanlık değerine göre, 2017 yılında Konya ili imalat sanayinde ihracatın ortalama sıradanlığı (Avg_Ubiq) 32.34 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılda, ortalama sıradanlık değeri düşük ürünlerin ihraç edilmesiyle ihracatın niteliği en yüksek seviyede olan sektörlerin başında *diğer ulaşım araçları* (Avg_Ubiq_{2017} =18.00) sektörü gelmektedir. İhracatın niteliği yüksek olan diğer sektörler, *tekstil ürünleri* (Avg_Ubiq_{2017} =19.00), *başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat* (Avg_Ubiq_{2017} =21.22) ile *metalik olmayan diğer mineral ürünler* (Avg_Ubiq_{2017} =22.50) olarak sıralanmaktadır.

Yoğunlaşma oranı (CR) ve Herfindahl-Hirschman endeksi (HHI) aracılığıyla Konya ili imalat sanayi dış ticareti yoğunlaşma düzeyi analiz edildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Yoğunlaşma oranı (CR) endeksine göre, 2018 yılında Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında ürün grupları itibariyle CR20 değerleri sırasıyla 81.39 ve 75.94 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, belirli ürün gruplarına bağımlılığın ihracatta daha yüksek seviyede yaşandığını göstermektedir. Konya ili imalat sanayi ihracat ve

ithalatında ülkeler itibariyle CR20 değerleri sırasıyla 61.49 ve 80.32 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ise, ihracatta pazar çeşitliliğinin ithalata oranla daha yüksek seviyede yaşandığı anlamına gelmektedir.

Herfindahl-Hirschman (HHI) endeksine göre, 2018 yılında Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında ürün grupları itibariyle HHI değerleri sırasıyla 0.0498 ve 0.0461 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, belirli ürün gruplarına bağımlılığın ihracatta kısmen de olsa daha yüksek seviyede yaşandığını göstermektedir. Konya ili imalat sanayi ihracat ve ithalatında ülkeler itibariyle HHI değerleri sırasıyla 0.0332 ve 0.0827 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ise, ihracatta pazar çeşitliliğinin ithalata göre çok daha yüksek seviyede yaşandığı anlamına gelmektedir.

Özetle, imalat sanayi sektörleri itibariyle bakıldığında, yeni girilen ihraç pazarlarında en iyi performans gösteren sektörler, diğer ulaşım araçları (ISIC 35) ile kağıt ve kağıt ürünleri (ISIC 21) sektörleridir. Rekabet gücü yüksek sektörler, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (ISIC 29), gıda ürünleri ve içecek (ISIC 15), metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) (ISIC 28), motorlu kara taşıtı ve römorklar (ISIC 34), dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı (ISIC 19) ile giyim eşyası (ISIC 18) sektörleri olarak sıralanmaktadır. Endüstri-içi ticaret düzeyi yüksek sektörler; büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları (ISIC 30), başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar (ISIC 31), ana metal sanayi (ISIC 27) ile tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat (ISIC 33) sektörleridir. İhraç edilen ürünlerin nitelik düzeyi yüksek sektörler ise, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat (ISIC 29), motorlu kara taşıtı ve römorklar (ISIC 34), gıda ürünleri ve içecek (ISIC 15), diğer ulaşım araçları (ISIC 35), tekstil ürünleri (ISIC 17) ile metalik olmayan diğer mineral ürünler (ISIC 26) sektörleri olarak sıralanmaktadır.

Sonuç olarak, imalat sanayi dış ticaretinde rekabet edebilirliğin ve verimliliğin yükseltilmesiyle ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknolojili ürünlerin üretildiği/ihraç edildiği ve üretimde yerli girdi kullanımının arttığı, sektörel ve bölgesel bağımlılık seviyesinin ise azaldığı bir sanayi yapısına dönüşümün sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu şekilde bir dönüşümün yaşanması, dış açık sorununun çözüme kavuşması ile birlikte sürdürülebilir ve uzun dönemli bir

ekonomik büyümenin gerçekleşmesine yol açarak ülke ekonomisinin gelişimi üzerinde olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

Tüm bu gelişmeler ışığında, ekonominin sağlıklı temellere oturması ve uzun vadede kalıcı bir ekonomik büyümenin garanti altına alınmasında, imalat sanayi dış ticaretinin gelişimi önemli rol üstlenmektedir. Buna göre,

- ✓ İmalat sanayinde, güçlü ve sürdürülebilir ihracat artışlarının sağlanması ve ihracat potansiyeli yüksek ülke ve sektörlerin belirlenmesi,
- ✓ İmalat sanayi sektörlerinin rekabet performansı (Piyasa Payı Analizi) ile birlikte yeni girilen pazarlarda ihracat performansının (Eşdeğer Ülke Sayısı Analizi) artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması,
- ✓ Ülke içinde geliştirilen teknolojiden ziyade teknoloji lideri ülkelerden ileri teknolojiye sahip ürünlerin ithal edilmesi ve bu malların yerli üretim sürecinde kullanılmasıyla imalat sanayinde teknoloji düzeyi yüksek sektörlerin (orta-yüksek ve yüksek teknoloji) ihracat içindeki ağırlığının artırılarak teknolojik dönüşümün sağlanması,
- ✓ Dışa bağımlı olduğumuz ara ve yatırım mallarında Türkiye'de üretilebilecek konumda olanların yurtiçinde üretilmesinin sağlanması ile yerli girdi kullanım oranının artırılması ve üretilen bu ürünlere talep oluşturulması,
- ✓ İmalat sanayi rekabet gücünün artırılmasına yönelik dış ticaret politikalarının geliştirilmesi,
- ✓ İmalat sanayi endüstri-içi ticaret değerlerinin artırılmasına yönelik politikalar aracılığıyla dış ticarette verimliliğin yükseltilmesi,
- ✓ İmalat sanayinde, ihracatın niteliği artırılarak mal bileşiminin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması ve böylelikle ihracatta "ürün" üretenler sınıfından "değer" üretenler sınıfına geçilmesi,
- ✓ İmalat sanayinde, başarılı bir ürün ve pazar stratejisinin uygulanması ile dış ticaretde belirli sektör ve ülkelere bağımlılığın azaltılmasının sağlanması,

imalat sanayi dış ticaretinin gelişim sürecine büyük oranda katkı sağlayacak önerilerdir.

KAYNAKÇA

Afşar, Bilge (2010). 2001 Krizinden Sonra Türkiye'de İzlenen Makro Ekonomik Politikalar ve Bu Politikaların Dış Ticarete Olan Etkisi (Konya İli Örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akın, Hakan vd. (2013). Konya İli İhracat Analizi. KTO Yayını, ISBN:978-605-137-296-9,Temmuz 2013, Konya.

Altay, Bülent ve Gürpınar, Koray (2008). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri: Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1.

Altıntaş, Nurullah ve Akpolat, Ahmet Gökçe (2013). Tekstil Sektöründe Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki Rekabet Analizi. Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 6.

Arıcı, Melike (2008). Konya'da İmalat Sanayinin Gelişimi (1980-2001). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Arısoy, İbrahim (2008). Türkiye'de Sanayi Sektörü-İktisadi Büyüme İlişkisinin Kaldor Hipotezi Çerçevesinde Test Edilmesi. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, No: 2008/1, Ocak 2008.

Arslan, Kahraman (2005). İhracatımızın Sürdürülebilirlik Boyutu. Durum Dergisi, Eylül 2005.

Arslanhan Memiş, Selin (2014). Türkiye'de ilaç Ar-Ge'si: Neden şimdi? Nasıl?. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 23 Ekim 2014, http://www.ieis.org.tr/ieis/assets/media/yeni-baslangic/2-4-selin-arslanhan.pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2015.

Ay, Ahmet (2007). Türkiye'de Dış Ticaret ve Kur Politikaları Uygulamaları. Çizgi Kitapevi, Konya.

Ay, Ahmet ve Yardımcı, Pınar (2007). Türkiye'de İçsel Ekonomik Büyüme ve Teknolojik Gelişmede Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Rolü (1963-2002): Pesaran'ın Sınır Testi ile Bir Eş-Bütünleşme Analizi. İktisat-İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 22, Sayı: 252.

Ay, Ahmet ve Çevik, Savaş (2017). Sektörel Yapısıyla Konya İmalat Sanayi Araştırması. Palet Yayınları, ISBN: 978-605-2338-07-0, Haziran 2017, Konya.

Ay, Ahmet, Erdoğan, Savaş ve Mucuk, Mehmet (2003). İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (1969-2002). Selçuk Üniversitesi SBMYO Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1.

Ay, Ahmet, Üçler, Gülbahar ve Koçak, İsmail (2009). Reel Döviz Kuru Dalgalanmalarının Dış Ticaret Üzerine Etkisinin Sınır Testi Yaklaşımı ile Analizi: 1996-2006 Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 17.

Aytemiz, Semiha (2005). Türkiye İmalat Sanayi Üretimi ve Dış Ticaretinin Yapısı. Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 16, Sayı: 56.

Bahar, Ozan (2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Uygulanan Sanayileşme Politikaları. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 4.

Bakımlı, Esat (2011). Türkiye İmalat Sanayi ve Alt Sektörlerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Mevcut Durum ve Potansiyel Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Balassa, Bela (1966). Tariff Reductions and Trade in Manufactures Among the Industrial Countries. The American Economic Review, Vol:56, No:3.

Baytok, Ahmet, Soybalı, H.Hüseyin ve Emir, Oktay (2010). Destinasyonların Toplantı Turizmi Amaçlı Pazarlanmasında Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının Rolü: İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 23.

Bedir, Atila (2009a). Uluslararası Ticarette Fiyata Dayalı Rekabet Gücü ile Endüstri-içi Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği. DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, ISBN 978 - 975 – 19 – 4482-5, Ankara.

Bedir, Atila (2009b). Uluslararası Ticarette Fiyata Dayalı Rekabet Gücü İle Endüstri-İçi Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayii Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Botsalı, Fatih Mehmet, Ay, Ahmet ve Durduran, Savaş (2013). Konya İli Sanayi Sektörü Yatırım Kılavuzu. Konya Teknokent - Selçuk Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yayını, Konya.

Cünedioğlu, H. Ekrem (2012). İhracatın Çeşitliliği ve Niteliği - Çeşitlilik Artıyor Ama Nitelikte Atalet Var!. TEPAV Yayını, N201257, Eylül 2012.

Çakmak, Özlem (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 11.

Çoban, Orhan (2012). İktisada Giriş. 3. Baskı, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.

Dalgıç, Başak (2011). İthalat Aracılığıyla Teknoloji Yayılımları: Türkiye İmalat Sanayi Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Diken, Ayşe Özge (2015). Endüstri-İçi Ticaret Kavramı: Nedenleri, Ölçüm Yöntemleri ve Türkiye ile AB Arasında Endüstri-İçi Ticaretin Gelişimi (2004-2014). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Deardorff, Alan V. (2008). Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Sistemi Nereye Gidiyor?. Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 3(1-2).

Demir, Mustafa (2009). Uluslararası Ticaret Performansı Açısından Yeniliğin Önemi: Türkiye İmalat Sanayi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

DİE (2005). Dış Ticarette Yoğunlaşma 2003. DİE Yayını, ISBN 975 - 19 - 3680 - 2, Ankara.

Doğan, Zeki, Arslan, Seçkin ve Berkman, Ayberk Nuri (2015). Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, Ocak 2015.

Doğruel, A. Suut ve Doğruel, Fatma (2008). Türkiye Sanayiine Sektörel Bakış. TÜSİAD Yayını, No: TÜSİAD-T/2008-05/466, Mayıs 2008, İstanbul.

DTM (2011). İl İl Dış Ticaret Potansiyeli. DTM Yayını, http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/Dis_Ticaret_Potansiyeli.pdf, Erişim Tarihi: 28.03.2016.

Egeli, Hüseyin A. (1998). Türk İmalat Sanayii Sektörlerinin İhracata Katkısı. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 3 (Güz).

Eğilmez, Mahfi (2015). Kurlar Arttığı Halde İhracat Niçin Düştü. http://www.mahfiegilmez.com/2015/05/kurlar-arttg-halde-ihracat-nicin-dustu.html, Erişim Tarihi: 23.10.2016.

Erkekoğlu, Hatice, Kılıçarslan, Zerrin ve Göknar, Hülya (2014). Kayseri İlinin Mobilya Sektörü Rekabet Gücü: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Endeksi. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 44, Temmuz-Aralık 2014.

Erlat, Guzin ve Akyuz, Oguzhan (2001). Country Concentration of Turkish Export and Imports Over Time. Topics in Middle Eastern and African Economies, Vol: 3.

Eşiyok, Bayram Ali (2013). Türkiye İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısı: Sürdürülebilir mi?. İktisat ve Toplum Dergisi, Sayı: 31-32, Haziran 2013.

Eşiyok, Bayram Ali ve Kafalı, Mehmet Ali (2013). Ankara Dış Ticaret Analizi. TKB Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ocak 2013.

Filiztekin, Alpay ve Karaata, Selçuk (2010). Türkiye'nin Dış Ticarette Rekabet Gücü-Seçilmiş Ülkeler, Sektörler, Mal Grupları ve Endeksler Bazında Karşılaştırmalı Bir Analiz. TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu ve SEDEFED Yayını, ISBN: 978-605-88308-2-0, Kasım 2010, İstanbul.

Frohberg, Klaus ve Hartmann, Monika (1997). Comparing Measures of Competitiveness, Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe. Discussion Paper No: 2, https://www.econstor.eu/handle/10419/28566, Date of Access: 08.01.2017.

Gediz, Burcu ve Yalçınkaya, M. Hakan (2004). Türkiye'de İhracat Projeksiyonu. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:11, Sayı:1.

GMKA (2011). Bölgedeki İhracat ve Önemi. GMKA Yayını, http://www.gmka. org.tr/uploads/downloads/dosya/bolgedeki_ihracat_ve_onemi.pdf, Erişim Tarihi: 29.03.2015.

Grubel, Herbert G. ve Lloyd, Peter J. (1971). The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade. Economic Record (The Economic Society of Australia), Vol: 47, Issue: 4.

Grubel, Herbert G. ve Lloyd, Peter J. (1975). Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products. John Wiley and Sons, New York.

Gümüş, Ergin (1998). Türkiye'nin Nüfusu. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İÖLTP Türkiye Coğrafyası, Ünite: 6, http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/ ioltp/2291/unite06.pdf, Erişim Tarihi: 23.11.2016.

Güngör, Hüsamettin (2011). İl İl Dış Ticaret Potansiyeli ve Konya. KTO Dış Ticaret Servisi, Sayı : 2011-2.

Güngör, Yüksel (2018). Tarih Kültür Turizmi ve Kartepe. Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi, Sayı: 2 (2).

Gürlesel, Can Fuat (2015). Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015. TİM Yayını.

Güzel, Ülker (2003). Türk Dış Ticaretinde Ülke ve Sektör Açısından Stratejik Planlama. ASO Yayın Organı (Asomedya), Mayıs 2003, http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedya/mayis2003/buyutecmayis2003.html, Erişim Tarihi: 08.04.2017.

Hausmann, Ricardo, Hwang, Jason ve Rodrik, Dani (2007). What You Export Matters, Journal of Economic Growth (Springer). Vol: 12, Issue: 1, March 2007.

Havrila, Inka ve Gunawardana, Pemasiri (2003). Analysing Comparative Advantage and Competitiveness: An Application to Australia's Textile and Clothing Industries. Australian Economic Papers, Vol:42, No:1, March 2003.

Hidalgo, Cesar A. ve Hausmann, Ricardo (2009). The Building Blocks of Economic Complexity. Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol: 106, No: 26.

Hinloopen, Jeroen ve Marrewijk, Charles Van (2000). On the Empirical Distribution of the Balassa Index. Weltwirtschaftliches Archiv, Vol: 137, Issue: 1, www2.econ.uu.nl/users/marrewijk/pdf/2000/wp2000a.pdf, Date of Access: 04.01.2017.

İSO (2010). Sanayi ve Ekonomi için Gelecek Senaryoları. İSO 9. Sanayi Kongresi ve İnovasyon Sergisi, Aralık 2010, http://www.silivrirotary.org/uploads/media/Ricardo_Hausmann-SanayiKongresi2010.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2015.

İSO (2018), 500 Büyük Sanayi Kuruluşu. http://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2017/.

Kafalı, Mehmet Ali vd. (2006). İmalat Sanayii Ürünlerinin Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Değerlendirilmesi (1995-2004 Dönemi). TKB Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, GA-06-06-07, Ağustos 2006, Ankara.

Karahan, Hatice (2014). Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2014. TİM Yayını.

Karagöz, Hakan (2009). Türkiye ve Konya'da Hayvancılık Sektörü. Sektörün Sorunları Ve Çözüm Önerileri, KTO Yayını, Konya.

Kaya, Mehmet (2016). Türkiye'de Cari Açık Sorunu ve Nedenleri. Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10.

Keleşoğlu, Sena (2012). 1960-1980 Arası Dönemde İstanbul İmalat Sanayii. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keskin, Filiz ve Önen, M.Oğuzhan (2012). Konya İli Uygun Yatırım Alanları. TKB Yayını, ISBN: 978-605-137-114-6, Haziran 2012.

Kont, Gündem (2012). Küresel Ticarette Türkiye'nin Yeniden Konumlandırılması-Dış Ticarette Yeni Rotalar. İZTO Pusula Dergisi, Ağustos 2012.

Konya Valiliği (2017). Ekonomik Durum. http://www.konya.gov.tr/kurumlar/konya.gov.tr/dosyalar/listeler/EKONOMI.pdf.

Kördeve, Mustafa Kemal (2016). Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış ve Türkiye'nin Sağlık Turizmindeki Yeri. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1.

Köseyahyaoğlu, Levent (2007). Türkiye Dış Ticaretinde Ürün ve Ülke Bazında Yoğunlaşma: 1980-2005 Dönemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 36, Mart 2007.

Köşker, Emel, Erel, Mukaddes ve Dağlıoğlugil, Ömer Faruk (2012). İthal Ara Ürün Üretilebilirliği Projesi Raporu. MEVKA Yayını, Haziran 2012, http://planlama.mevka.org.tr/attachments/article/132/Konya%20Ä°thal%20Ara%20Urun%20Uretilebilirligi.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2015.

Krugman, Paul (1995). Growing World Trade: Causes and Consequences. Brookings Papers on Economic Activity, No:1.

KTO (2012). 2011 Yılı Ekonomik Değerlendirmesi. KTO Yayını, http://www.kto.org.tr/d/file/2011-yili-ekonomik-degerlendirmesi.pdf, Erişim Tarihi: 28.03.2015.

KTO (2013). 'Yükselen Ekonomi' Konya. KTO Yayını, http://www.kto.org.tr/d/file/(tr)-yukselen-ekonomi-konya--aralik-2013.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2015.

Küçükkiremitçi, Oktay (2006). Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi (1995-2005 Dönemi, ISIC Revize 3 Dört Haneli Düzey Sınıflamasına Göre). TKB Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, GA-06-04-04, Mayıs 2006.

Küçükkiremitçi, Oktay, Karaca, Mehmet Emin ve Eşiyok, Bayram Ali (2010). Türkiye'nin İhracatında Öne Çıkan Sektörlerde Temel Pazar Ülkeler, Rakipler ve Rekabet Gücü. TKB Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, GA/01-01-10, Şubat 2010, Ankara.

Manavkat, Gökçe (2014). Uluslararası Rekabet Gücünün Belirleyenleri: Türk İmalat Sanayi Üzerine Ampirik Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Mangır, Fatih ve Fidan, Adem (2017). Grubel-Lloyd Endeksi İle Endüstri-İçi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 19 (33).

Mete, Mevlüt Hürol (2010). İmalat Sanayi İşletmelerinde Verimlilik Yönetimi ve Karşılaştırmalı Bir Alan Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MEVKA (2011a). Bölgenin Dış Ticaret Performansı-1. MEVKA Bölgesel Araştırma Raporları Serisi, Yayın No: 1.

MEVKA (2011b). Dış Ticaret ve Lojistik Alt Çalışma Grubu Nihai Raporu. MEVKA Konya Karaman Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Teknik Komite Raporları 4.

MEVKA (2011c). 2023 Vizyon Raporu (Tarım Sektörü). MEVKA TR52 Düzey 2 Bölgesi (Konya - Karaman) Taslak Çalışması, http://www.tr52.org/d/doc/15-tarim_sektor_raporu-taslak-.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

MEVKA (2011d). Konya Bölgesi Turizm Sektörü Alansal Varlık, Uluslararası Rekabetçilik ve Makro Düzey Kümelenme Çalışması. Rekabetçilik Temelli Bölgesel Kalkınma Projesi, Ağustos 2011.

MEVKA (2012). İhracatta Bölgenin Stratejik Sektörleri. MEVKA Bölgesel Araştırma Raporları Serisi, Yayın No: 3.

Mülayim, Mevlüt vd. (2013). Konya İli Tarım Sektörü Yatırım Kılavuzu. Konya Teknokent - Selçuk Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yayını, Konya.

OECD (1993). Glossary of Industrial Organisation Economics and Competition Law. OECD, ISBN: 92-64-13793-9, Paris (France), www.oecd.org/regreform/ sectors/2376087.pdf, Date of Access: 14.02.2017.

OECD (2011). ISIC Rev.3 Technology Intensity definition, Classification of Manufacturing Industries into Categories Based on R&D Intensities. OECD Directorate for Science, Technology and Industry Economic Analysis and Statistics Division, https://www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf, Date of Access: 10.09.2016.

Özdamar, Gökhan (2010). Reel Döviz Kurları Ekseninde İhracatı Etkileyen Faktörler ve Rekabet Gücü: Türkiye Otomotiv Sanayisi Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Özlale, Ümit ve Cünedioğlu, H. Ekrem (2011). Türkiye'nin İhracat Performansı 2: Sektörel Bazda Çeşitlilik, Rekabetçilik ve Adaptasyon. TEPAV Yayını, N201137, Mayıs 2011.

Polat, Hatice (2010). Türkiye İmalat Sanayi Endüstri-İçi Ticaret Analizi: 1980-2007. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Rhoades, Stephen A. (1993). The Herfindahl-Hirschman Index. Federal Reserve Bulletin, Vol: 79, No: 3, March 1993.

Savvides, Andreas ve Zachariadis, Marios (2005). International Technology Diffusion and the Growth of TFP in the Manufacturing Sector of Developing Economies. Review Of Development Economics, 9 (4).

Saygılı, Şeref vd. (2010). Türkiye İmalat Sanayiin İthalat Yapısı. TCMB Yayını, Çalışma Tebliğ No: 10/02, Mart 2010.

Sekmen, Faruk (2013). İmalat Sanayi Dış Ticaret Analizi. TKB Yayını, Sayı: 70, Ekim-Aralık 2013.

Seyidoğlu, Halil (2003). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama. 15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.

Seymen, Dilek, Bilici, Özgül ve Şanlısoy, Selim (2009). Türk Dış Ticareti'nin Yönü, Dış Ticaret Politikası Perspektifinden Bir Değerlendirme. Anadolu International Conference in Economics (EconAnadolu 2009), 17-19 Haziran 2009, Eskişehir.

Sönmez, Mustafa (2004). Türkiye'nin Dış Ticaretinin Sektörel Analizi 2000-2004. EBSO Yayını, İzmir.

Şahin, Aslı (2008). Dış Ticaret ve Piyasa Yoğunlaşması İlişkisi: Türk İmalat Sanayi Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taymaz, Erol (2001). Ulusal Yenilik Sistemi: Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri. TÜBİTAK/ TTGV/ DİE, Mart 2001, Ankara.

TCKB (2014). İmalat Sanayiinde Dönüşüm. TCKB Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ISBN 978-605-9041-09-6, Ankara.

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). İnanç Turizmi. yigm.kulturturizm.gov.tr/ TR-9952/inanc-turizmi.html.

TCMB (2005). Yıllık Rapor 2004. TCMB Yayını, Ankara.

TCSTB (2015). Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2015-2018. Ankara.

Tunç, Tülin (2007). Üretkenlik-İstihdam İlişkisi: Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

TÜİK (2016). Sanayi Üretim Endeksleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=67& locale=tr.

TÜİK (2019a). Nüfus İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95& locale=tr.

TÜİK (2019b). İşgücü İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu. zul (2013 ve öncesi), https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr (2013 sonrası).

TÜİK (2019c). İstihdam Verileri. http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do? istab_id=605 (2013 ve öncesi), http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do? istab_id=2321 (2013 sonrası).

TÜİK (2019d). Eğitim İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr.

TÜİK (2019e). Dış Ticaret İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul.

TÜİK (2019f). Bitkisel Üretim İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr.

TÜİK (2019g). Hayvancılık İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=101&locale=tr.

TÜİK (2019h). TÜİK Veritabanı, http://www.tuik.gov.tr/.

Ulucan, Hakan, Çeviş, İsmail ve Ceylan, Reşat (2014). Türkiye'de Endüstri-İçi Ticaretin Gelişimi. New World Sciences Academy-Social Sciences, 3C0120, Vol: 9, No: 3.

UN-COMTRADE (2019). Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret İstatistik Veritabanı. https://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx.

Utkulu, Utku ve İmer, Hayriye (2009). Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Avrupa Birliği Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Karşısındaki Rekabet Gücünün Alt Sektörler Düzeyinde Ölçülmesi. Rekabet Dergisi, Sayı: 36.

Vollrath, Thomas L. (1991). A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage. Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv), Vol: 127, Issue: 2.

Worldbank (2014). AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirmesi. Dünya Bankası Yayını, No: 85830-TR.

Worldbank (2019a). Ürün Dönüşüm Tabloları. wits.worldbank.org/product_concordance.html.

Worldbank (2019b). Worldban Veritabanı. databank.worldbank.org/data/home.aspx.

Yapraklı, Sevda (2011). Uluslararası Rekabet Gücünü Etkileyen Makroekonomik Faktörler: Türk İmalat Sanayi Üzerine Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 22.

Yiğitbaşı, Mehmet Emin ve Karagüney, Fuat (2013). Konya Karaman Bölgesi İmalat Sanayi Sektörel Rekabet Edebilirlik Analizi. MEVKA Bölgesel Araştırma Raporları Serisi, Yayın No: 8.

ZKA (2014). TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi. ZKA Yayını, http://www.zafer.org.tr/jdownloads/Kurumsal%20Dokmanlar/Strateji%20Belgeleri/tr33-bolgesi-uretim-yapisinin-ve-duzeyinin-tespiti-ve-analizi.pdf, Erişim Tarihi: 30.03.2015.

Züngün, Deniz (2010). Türkiye Ekonomisinde İhracata Dayalı Büyüme Modelinin İmalat Sanayi Üzerinde Yarattığı Etkiler (1980 Sonrası). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

EKLER

EK-1. ISIC Rev.3 Sınıflamasına Göre İmalat Sanayi Sektörleri

SEKTÖR KODU	İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİ	ÜRÜN GRUBU KODU	ÜRÜN GRUBU ADI
15	Gıda ürünleri ve içecek	1511	Mezbahacılık
		1512	Balık ürünleri
		1513	İşlenmiş sebze ve meyveler
		1514	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar
		1520	Süt ürünleri
		1531	Öğütülmüş tahıl ürünleri
		1532	Nişasta ve nişastalı ürünler
		1533	Hazır hayvan yemleri
		1541	Fırın ürünleri
		1542	Şeker
		1543	Kakao, çikolata ve şekerleme
		1544	Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamüller
		1549	Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri
		1551	Mayalı maddelerden etil alkol
		1552	Şarap
		1553	Bira ve malt
		1554	Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları
16	Tütün ürünleri	1600	Tütün ürünleri
17	Tekstil ürünleri	1711	Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil
		1721	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri
		1722	Halı ve kilim
		1723	Halat, ip, sicim ve ağ
		1729	Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri
		1730	Trikotaj (örme) ürünleri
18	Giyim eşyası	1810	Giyim eşyası (kürk hariç)
		1820	Kürk mamülleri
19	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	1911	Dabaklanmış deri
		1912	Bavul, el çantası vb.saraciye
		1920	Ayakkabı
20	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	2010	Kereste ve parke
		2021	Tahta plaka; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtalar
		2022	İnşaat kerestesi
		2023	Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri
		2029	Diğer ağaç ürünleri; hasır vb. örülerek yapılan maddeler
21	Kağıt ve kağıt ürünleri	2101	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva
		2102	Oluklu karton ve mukavva ile kağıt ve mukavadan ambalajlar

		2109	Diğer kağıt ve mukavva ürünleri
22	Basım ve yayım; plak, kaset vb.	2211	Kitap, broşür, müzik kitapları ve diğer yayınlar
		2212	Gazete, dergi ve süreli yayınlar
		2213	Plak, kaset vb.
		2219	Diğer yayımlar
		2221	Basım
		2222	Basımla ilgili hizmetler
		2230	Manyetik şeritli kartlar (ses kaydı yapılmış)
23	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	2310	Kok fırını ürünleri
		2320	Rafine edilmiş petrol ürünleri
		2330	Nükleer yakıt
24	Kimyasal madde ve ürünler	2411	Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)
		2412	Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler
		2413	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler
		2421	Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasallar
		2422	Boya, vernik vb.kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun
		2423	Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler
		2424	Sabun, deterjan, temizlik , cilalama maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri
		2429	Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler
		2430	Suni ve sentetik elyaf
25	Plastik ve kauçuk ürünleri	2511	İç ve dış lastik
		2519	Diğer kauçuk ürünleri
		2520	Plastik ürünleri
26	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	2610	Cam ve cam ürünleri
		2691	Yapı malzemeleri dışındaki, ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya
		2692	Ateşe dayanıklı seramik ürünleri
		2693	Ateşe dayanıklı olmayan, kil ve seramik yapı malzemeleri
		2694	Çimento, kireç ve alçı
		2695	Çimento ve alçı ile sertleştirilmiş maddeler
		2696	Taş
		2699	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineraller
27	Ana metal sanayi	2710	Demir-çelik ana sanayi
		2720	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi
28	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	2811	Metal yapı malzemeleri
		2812	Tank, sarnıç ve metal muhafazalar
		2813	Buhar kazanı (merkezi kalorifer kazanları hariç)
		2893	Çatal-bıçak takımı, el aletleri ve hırdavat malzemeleri
		2899	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya
29	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	2911	İçten yanmalı motor ve türbin; (uçak, motorlu taşıt ve motosiklet motorları hariç)
		2912	Pompa, kompresör, musluk ve vana
		2913	Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı
		2914	Sanayi fırını, ocak ve ocak ateşleyiciler
		2915	Kaldırma ve taşıma teçhizatı
		2919	Diğer genel amaçlı makineler

		2921	Tarım ve orman makineleri
		2922	Takım tezgahları
		2923	Metalurji makineleri
		2924	Maden, taşocağı ve inşaat makineleri
		2925	Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler
		2926	Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler
		2927	Silah ve mühimmat
		2929	Diğer özel amaçlı makineler
		2930	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri
30	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	3000	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları
31	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli mekina ve cihazlar	3110	Elektrik mororu, jeneratör, trasformatörler
		3120	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları
		3130	İzole edilmiş tel ve kablolar
		3140	Akümülatör, pil ve batarya
		3150	Elektrik ampulü ve lambaları ile aydınlatma teçhizatı
		3190	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat
32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	3210	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar
		3220	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı
		3230	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar
33	Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	3311	Tıbbi ve cerrahi teçhizat ile ortopetik araçlar
		3312	Ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçlı alet ve cihazlar
		3313	Otomatik kontrol ve ayar alet ve cihazların aksam-parçası
		3320	Optik alet ve fotografçılık teçhizatı
		3330	Saat
34	Motorlu kara taşıtı ve römorklar	3410	Motorlu kara taşıtları ve motorları
		3420	Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları
		3430	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları
35	Diğer ulaşım araçları	3511	Gemi
		3512	Eğlence ve sportif amaçlı tekneler
		3520	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonları
		3530	Hava ve uzay taşıtları
		3591	Motosiklet
		3592	Bisiklet ve sakat taşıyıcıları
		3599	Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçları
36	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	3610	Mobilya
		3691	Kuyumculuk ve ilgili maddeler
		3692	Müzik aletleri
		3693	Spor malzemeleri
		3694	Oyun ve oyuncak
		3699	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler

Kaynak: TÜİK, (2019e).

EK-2. ISIC Rev.3 ve HS6 Sistemlerine Göre Ürün Dönüşüm Tabloları

TÜİK sınıflandırmasında karşılığı olan ürünler	
ISIC3	**HS6**
1511	20110;20120;20130;20210;20220;20230;20311;20312;20319;20321;20322;20329;20410;20421;20422;20423;20430;20441;20442;20443;20450;20500;20610;20621;20622;20629;20630;20641;20649;20680;20690;20711;20712;20713;20714;20724;20725;20726;20727;20741;20742;20743;20744;20745;20751;20752;20753;20754;20755;20760;20810;20830;20840;20850;20860;20890;20910;20990;21011;21012;21019;21020;21091;21092;21093;21099;150110;150120;150190;150210;150290;150500;160100;160220;160231;160232;160239;160241;160242;160249;160250;160290;160300;230110;410120;410150;410190;410210;410221;410229;510119;510220
1512	30290;30311;30312;30313;30314;30319;30323;30324;30325;30326;30329;30331;30332;30333;30334;30339;30341;30342;30343;30344;30345;30346;30349;30351;30353;30354;30355;30356;30357;30363;30364;30365;30366;30367;30368;30369;30381;30382;30383;30384;30389;30390;30431;30432;30433;30439;30441;30442;30443;30444;30445;30446;30449;30451;30452;30453;30454;30455;30459;30461;30462;30463;30469;30471;30472;30473;30474;30475;30479;30481;30482;30483;30484;30485;30486;30487;30489;30491;30492;30493;30494;30495;30499;30510;30520;30531;30532;30539;30541;30542;30543;30544;30549;30551;30559;30561;30562;30563;30564;30569;30571;30572;30579;30611;30612;30614;30615;30616;30617;30619;30621;30624;30625;30626;30627;30629;30719;30729;30739;30749;30759;30760;30779;30789;30799;30819;30829;51191;160411;160412;160413;160414;160415;160416;160417;160419;160420;160431;160432;160510;160521;160529;160530;160540;160551;160552;160553;160554;160555;160556;160557;160558;160559;160561;160562;160563;160569;230120;30291;30299;30359;30391;30392;30399;30447;30448;30456;30457;30488;30496;30497;30552;30553;30554;30691;30692;30693;30694;30695;30699;30722;30732;30743;30752;30772;30783;30784;30787;30788;30792;30812;30822;160418
1513	71010;71021;71022;71029;71030;71040;71080;71090;71120;71140;71151;71159;71190;71220;71231;71232;71233;71239;71290;80620;81110;81120;81190;81210;81290;81310;81320;81330;81340;81350;81400;110510;110520;200110;200190;200210;200290;200310;200390;200410;200490;200520;200540;200551;200559;200560;200570;200580;200591;200599;200791;200799;200811;200819;200820;200830;200840;200850;200860;200870;200880;200891;200893;200897;200899;200911;200912;200919;200921;200929;200931;200939;200941;200949;200950;200961;200969;200971;200979;200981;200989;200990;210111
1514	120810;120890;140420;150300;150410;150420;150430;150600;150710;150790;150810;150890;150910;150990;151000;151110;151190;151211;151219;151221;151229;151311;151319;151321;151329;151411;151419;151491;151499;151511;151519;151530;151550;151590;151610;151620;151710;151790;152110;152200;230400;230500;230610;230620;230630;230641;230649;230650;230660;230690
1520	40110;40120;40140;40150;40210;40221;40229;40291;40299;40310;40390;40410;40490;40510;40520;40590;40610;40620;40630;40640;40690;170211;170219;210500;350110
1531	100620;100630;100640;110100;110220;110290;110311;110313;110319;110320;110412;110419;110422;110423;110429;110430;110610;110620;110630;190120;190410;190420;190430;190490
1532	110811;110812;110813;110814;110819;110820;110900;151521;151529;170230;170240;170250;170260;170290;190300;350510
1533	121410;230910;230990
1541	190510;190520;190531;190532;190540;190590
1542	170112;170113;170114;170191;170199;170220;170310;170390
1543	170410;170490;180310;180320;180400;180500;180610;180620;180631;180632;180690;200600
1544	190211;190219;190220;190230;190240
1549	40811;40819;40891;40899;90112;90121;90122;90190;90210;90230;160210;190110;190190;200510;200710;210112;210120;210130;210210;210220;210230;210310;210320;210330;210390;210410;210420;210610;210690;220900;350211;350219;993024;993124

1551	220710;220720;220820;220830;220840;220850;220860;220870;220890
1552	220410;220421;220429;220430;220510;220590;220600;220422
1553	110710;110720;220300
1554	220110;220190;220210;220290;220291;220299
1600	240210;240220;240290;240311;240319;240391;240399
1711	500200;500300;500400;500500;500600;500710;500720;500790;510121;510129;510130;510310;51051 0;510521;510529;510531;510539;510540;510610;510620;510710;510720;510810;510820;510910;5109 90;511000;511111;511119;511120;511130;511190;511211;511219;511220;511230;511290;511300;520 300;520411;520419;520420;520511;520512;520513;520514;520515;520521;520522;520523;520524;52 0526;520527;520528;520531;520532;520533;520534;520535;520541;520542;520543;520544;520546;5 20547;520548;520611;520612;520613;520614;520615;520621;520622;520623;520624;520625;520631; 520632;520633;520634;520635;520641;520642;520643;520644;520645;520710;520790;520811;52081 2;520813;520819;520821;520822;520823;520829;520831;520832;520833;520839;520841;520842;5208 43;520849;520851;520852;520859;520911;520912;520919;520921;520922;520929;520931;520932;520 939;520941;520942;520943;520949;520951;520952;520959;521011;521019;521021;521029;521031;52 1032;521039;521041;521049;521051;521059;521111;521112;521119;521120;521131;521132;521139;5 21141;521142;521143;521149;521151;521152;521159;521211;521212;521213;521214;521215;521221; 521222;521223;521224;521225;530121;530129;530130;530290;530390;530610;530620;530710;53072 0;530810;530820;530890;530911;530919;530921;530929;531010;531090;531100;540110;540120;5402 61;540262;540269;540341;540342;540349;540600;540710;540720;540730;540741;540742;540743;540 744;540751;540752;540753;540754;540761;540769;540771;540772;540773;540774;540781;540782;54 0783;540784;540791;540792;540793;540794;540810;540821;540822;540823;540824;540831;540832;5 40833;540834;550610;550620;550630;550690;550700;550810;550820;550911;550912;550921;550922; 550931;550932;550941;550942;550951;550952;550953;550959;550961;550962;550969;550991;55099 2;550999;551011;551012;551020;551030;551090;551110;551120;551130;551211;551219;551221;5512 29;551291;551299;551311;551312;551313;551319;551321;551323;551329;551331;551339;551341;551 349;551411;551412;551419;551421;551422;551423;551429;551430;551441;551442;551443;551449;55 1511;551512;551513;551519;551521;551522;551529;551591;551599;551611;551612;551613;551614;5 51621;551622;551623;551624;551631;551632;551633;551634;551641;551642;551643;551644;551691; 551692;551693;551694;580110;580121;580122;580123;580126;580127;580131;580132;580133;58013 6;580137;580190;580211;580219;580220;580230;580300;701940;701951;701952;701959;540263;5506 40
1721	580500;630120;630130;630140;630190;630210;630221;630222;630229;630231;630232;630239;63024 0;630251;630253;630259;630260;630291;630293;630299;630312;630319;630391;630392;630399;6304 11;630419;630491;630492;630493;630499;630510;630520;630532;630533;630539;630590;630612;630 619;630622;630629;630630;630640;630690;630710;630720;630790;630800;880400;940430;940490;63 0420
1722	570110;570190;570210;570220;570231;570232;570239;570241;570242;570249;570250;570291;57029 2;570299;570310;570320;570330;570390;570410;570490;570500;570420
1723	560721;560729;560741;560749;560750;560790;560811;560819;560890;560900
1729	560121;560122;560129;560130;560210;560221;560229;560290;560311;560312;560313;560314;56039 1;560392;560393;560394;560410;560490;560500;560600;580410;580421;580429;580430;580610;5806 20;580631;580632;580639;580640;580710;580790;580810;580890;580900;581010;581091;581092;581 099;581100;590110;590190;590210;590220;590290;590310;590320;590390;590700;590800;590900;59 1000;591110;591120;591131;591132;591140;591190;961900
1730	600110;600121;600122;600129;600191;600192;600199;600240;600290;600310;600320;600330;60034 0;600390;600410;600490;600521;600522;600523;600524;600531;600532;600533;600534;600541;6005 42;600543;600544;600590;600610;600621;600622;600623;600624;600631;600632;600633;600634;600 641;600642;600643;600644;600690;611011;611012;611019;611020;611030;611090;611510;611521;61 1522;611529;611530;611594;611595;611596;611599;600535;600536;600537;600538;600539

1810	420310;420329;420330;420340;610120;610130;610190;610210;610220;610230;610290;610310;610322;610323;610329;610331;610332;610333;610339;610341;610342;610343;610349;610413;610419;610422;610423;610429;610431;610432;610433;610439;610441;610442;610443;610444;610449;610451;610452;610453;610459;610461;610462;610463;610469;610510;610520;610590;610610;610620;610690;610711;610712;610719;610721;610722;610729;610791;610799;610811;610819;610821;610822;610829;610831;610832;610839;610891;610892;610899;610910;610990;611120;611130;611190;611211;611212;611219;611220;611231;611239;611241;611249;611300;611420;611430;611490;611610;611691;611692;611693;611699;611710;611780;611790;620111;620112;620113;620119;620191;620192;620193;620199;620211;620212;620213;620219;620291;620292;620293;620299;620311;620312;620319;620322;620323;620329;620331;620332;620333;620339;620341;620342;620343;620349;620411;620412;620413;620419;620421;620422;620423;620429;620431;620432;620433;620439;620441;620442;620443;620444;620449;620451;620452;620453;620459;620461;620462;620463;620469;620520;620530;620590;620610;620620;620630;620640;620690;620711;620719;620721;620722;620729;620791;620799;620811;620819;620821;620822;620829;620891;620892;620899;620920;620930;620990;621010;621020;621030;621040;621050;621111;621112;621120;621132;621133;621139;621142;621143;621149;621210;621220;621230;621290;621320;621390;621410;621420;621430;621440;621490;621510;621520;621590;621600;621710;621790;650100;650200;650400;650500;650699;650700
1820	430211;430219;430220;430230;430310;430390;430400
1911	410411;410419;410441;410449;410510;410530;410621;410622;410631;410632;410640;410691;410692;410711;410712;410719;410791;410792;410799;411200;411310;411320;411330;411390;411410;411420;411510
1912	420100;420211;420212;420219;420221;420222;420229;420231;420232;420239;420291;420292;420299;420500;911390;960500
1920	640110;640192;640199;640212;640219;640220;640291;640299;640312;640319;640320;640340;640351;640359;640391;640399;640411;640419;640420;640510;640520;640590;640610;640620;640690
2010	440121;440122;440310;440500;440610;440690;440710;440721;440722;440725;440726;440727;440728;440729;440791;440792;440793;440794;440795;440799;440910;440921;440929;440311;440312;440611;440612;440691;440692;440711;440712;440719;440796;440797;440922
2021	440810;440831;440839;440890;441011;441012;441019;441090;441112;441113;441114;441192;441193;441194;441210;441231;441232;441239;441294;441299;441300;441233;441234
2022	441810;441820;441840;441850;441860;441871;441872;441879;441890;441873;441874;441875;441891;441899
2023	441510;441520;441600
2029	441400;441700;441900;442010;442090;442110;442190;450190;450200;450310;450390;450410;450490;460121;460122;460129;460192;460193;460194;460199;460211;460212;460219;460290;441911;441912;441919;441990;442191;442199
2101	470100;470200;470311;470319;470321;470329;470411;470419;470421;470429;470500;470610;470620;470630;470691;470692;470693;480100;480210;480220;480240;480254;480255;480256;480257;480258;480261;480262;480269;480300;480411;480419;480421;480429;480431;480439;480441;480442;480449;480451;480452;480459;480511;480512;480519;480524;480525;480530;480540;480550;480591;480592;480593;480610;480620;480630;480640;480700;480840;480890;480920;480990;481013;481014;481019;481022;481029;481031;481032;481039;481092;481099;481110;481141;481149;481151;481159;481160;481390
2102	480810;481910;481920;481930;481940;481950;481960
2109	481190;481200;481310;481320;481420;481490;481620;481690;481710;481720;481730;481810;481820;481830;481850;481890;482020;482110;482190;482210;482290;482320;482340;482361;482369;482370;482390;590500
2211	490110;490191;490199;490300;490510;490591;490599
2212	490210;490290
2213	490400;852329;852341;852349;852351;852380
2219	490700;490810;490890;490900;491000;491191
2221	482010;482040;482050;482090;491110;491199
2222	482030;844250

2230	852321
2310	270400;270600
2320	271012;271019;271020;271112;271113;271114;271119;271129;271210;271220;271290;271311;271312;271320;271390
2330	284410;284420;284430;284440;840130
2411	250300;260120;270710;270720;270730;270740;270750;270791;270799;270810;270820;280000;280110;280120;280130;280200;280300;280410;280421;280429;280430;280440;280450;280461;280469;280470;280480;280490;280511;280512;280519;280530;280540;280610;280620;280700;280910;280920;281000;281111;281119;281121;281122;281129;281210;281290;281310;281390;281511;281512;281520;281530;281610;281640;281700;281830;281910;281990;282010;282090;282110;282120;282200;282300;282410;282490;282510;282520;282530;282540;282550;282560;282570;282580;282590;282612;282619;282630;282690;282720;282731;282732;282735;282739;282741;282749;282751;282759;282760;282810;282890;282911;282919;282990;283010;283090;283110;283190;283210;283220;283230;283311;283319;283321;283322;283324;283325;283327;283329;283330;283340;283429;283510;283522;283524;283525;283526;283529;283531;283539;283620;283630;283640;283650;283660;283691;283692;283699;283711;283719;283720;283911;283919;283990;284011;284019;284020;284030;284130;284150;284161;284169;284170;284180;284190;284210;284290;284310;284321;284329;284330;284390;284510;284590;284610;284690;284700;284800;284910;284920;284990;285000;285210;285290;285300;290000;290110;290121;290122;290123;290124;290129;290211;290219;290220;290230;290241;290242;290243;290244;290250;290260;290270;290290;290311;290312;290313;290314;290315;290319;290321;290322;290323;290329;290331;290339;290371;290372;290373;290374;290375;290376;290377;290378;290379;290381;290382;290389;290391;290392;290399;290410;290420;290490;290511;290512;290513;290514;290516;290517;290519;290522;290529;290531;290532;290539;290541;290542;290543;290544;290545;290549;290551;290559;290611;290612;290613;290619;290621;290629;290711;290712;290713;290715;290719;290721;290722;290723;290729;290811;290819;290891;290892;290899;290911;290919;290920;290930;290941;290943;290944;290949;290950;290960;291010;291020;291030;291040;291090;291100;291211;291212;291219;291221;291229;291241;291242;291249;291250;291260;291300;291411;291412;291413;291419;291422;291423;291429;291431;291439;291440;291450;291461;291469;291470;291511;291512;291513;291521;291524;291529;291531;291532;291533;291536;291539;291540;291550;291560;291570;291590;291611;291612;291613;291614;291615;291616;291619;291620;291631;291632;291634;291639;291711;291712;291713;291714;291719;291720;291732;291733;291734;291735;291736;291737;291739;291811;291812;291813;291814;291815;291816;291818;291819;291829;291830;291891;291899;291910;291990;292011;292019;292090;292111;292119;292121;292122;292129;292130;292141;292142;292143;292144;292145;292146;292149;292151;292159;292211;292212;292213;292214;292219;292221;292229;292231;292239;292243;292244;292249;292250;292421;292511;292512;292519;292521;292529;292610;292620;292630;292690;292700;292800;292910;292990;293020;293030;293040;293050;293090;293110;293120;293190;293211;293212;293213;293219;293291;293292;293293;293294;293295;293299;293329;293331;293332;293333;293339;293341;293349;293361;293371;293372;293379;293391;293399;293410;293420;293491;293499;294200;320000;320110;320120;320190;320210;320290;320300;320411;320412;320413;320414;320415;320416;320417;320419;320420;320490;320500;320611;320619;320620;320641;320642;320649;320650;350710;350790;380290;380300;380510;380590;380610;380620;380630;380690;380700;382311;382312;382313;382319;382370;440210;440290;710410;710420;281112;281211;281212;281213;281214;281215;281216;281217;281219;285310;285390;290383;290393;290394;290431;290432;290433;290434;290435;290436;290491;290499;291050;291462;291471;291479;292021;292022;292023;292024;292029;292030;292113;292114;292215;292216;292217;292218;292640;293060;293070;293080;293131;293132;293133;293134;293135;293136;293137;293138;293139;293214;293392;293980
2412	280800;281410;281420;282710;283410;283421;310100;310210;310221;310229;310230;310240;310250;310260;310280;310290;310310;310390;310420;310430;310490;310510;310520;310530;310540;310551;310559;310560;310590;310311;310319
2413	390000;390110;390120;390130;390190;390210;390220;390230;390290;390311;390319;390320;390330;390390;390410;390421;390422;390430;390440;390450;390461;390469;390490;390512;390519;390521;390529;390530;390591;390599;390610;390690;390710;390720;390730;390740;390750;390760;390770;390791;390799;390810;390890;390910;390920;390930;390940;390950;391000;391110;391190;391211;391212;391220;391231;391239;391290;391310;391390;391400;400211;400219;400220;400231;400239;400241;400249;400251;400259;400260;400270;400280;400291;400299;390140;390761;390769;390931;390939
2421	380850;380891;380892;380893;380894;380899;380852;380859;380861;380862;380869

2422	320710;320720;320730;320740;320810;320820;320890;320910;320990;321000;321100;321210;321290;321310;321390;321410;321490;321511;321519;381400
2423	291821;291822;291823;292241;292242;292310;292320;292390;292411;292412;292419;292423;292424;292429;293220;293311;293319;293321;293352;293353;293354;293355;293359;293369;293430;293500;293621;293622;293623;293624;293625;293626;293627;293628;293629;293690;293711;293712;293719;293721;293722;293723;293729;293750;293790;293810;293890;293911;293919;293920;293930;293941;293942;293943;293944;293949;293951;293959;293961;293962;293963;293969;293991;293999;294000;294110;294120;294130;294140;294150;294190;300120;300190;300210;300220;300230;300290;300310;300320;300331;300339;300340;300390;300410;300420;300431;300432;300439;300440;300450;300490;300510;300590;300610;300620;300630;300640;300650;300660;300670;300692;292330;292340;292425;293510;293520;293530;293540;293550;293590;293971;293979;300211;300212;300213;300214;300215;300219;300341;300342;300343;300349;300360;300441;300442;300443;300449;300460
2424	152000;330300;330410;330420;330430;330491;330499;330510;330520;330530;330590;330610;330620;330690;330710;330720;330730;330741;330749;330790;340111;340119;340120;340130;340211;340212;340213;340219;340220;340290;340420;340490;340510;340520;340530;340540;340590
2429	151800;321590;330112;330113;330119;330124;330125;330129;330130;330190;330210;330290;340311;340319;340391;340399;340700;350190;350220;350290;350300;350400;350520;350610;350691;350699;360100;360200;360300;360410;360490;370110;370120;370130;370191;370199;370210;370231;370232;370239;370241;370242;370243;370244;370252;370253;370254;370255;370256;370296;370297;370298;370310;370320;370390;370710;370790;380210;380910;380991;380992;380993;381010;381090;381111;381119;381121;381129;381190;381210;381220;381230;381300;381511;381512;381519;381590;381700;381800;381900;382000;382100;382200;382410;382430;382440;382460;382471;382472;382473;382474;382475;382476;382477;382478;382479;382481;382482;382483;382490;382600;381231;381239;382484;382485;382486;382487;382488;382491;382499
2430	540211;540219;540220;540231;540232;540233;540234;540239;540244;540245;540246;540247;540248;540249;540251;540252;540259;540310;540331;540332;540333;540339;540411;540412;540419;540490;540500;550000;550110;550120;550130;550140;550190;550200;550311;550319;550320;550330;550340;550390;550410;550490;540253;550210;550290
2511	400610;401110;401120;401130;401140;401150;401161;401162;401163;401169;401192;401193;401194;401199;401211;401212;401213;401219;401290;401310;401320;401390;401170;401180;401190
2519	400300;400510;400520;400591;400599;400690;400700;400811;400819;400821;400829;400911;400912;400921;400922;400931;400932;400941;400942;401011;401012;401019;401031;401032;401033;401034;401035;401036;401039;401410;401490;401511;401519;401590;401610;401691;401692;401693;401694;401695;401699;401700;590610;590691;590699
2520	300691;391610;391620;391690;391710;391721;391722;391723;391729;391731;391732;391733;391739;391740;391810;391890;391910;391990;392010;392020;392030;392043;392049;392051;392059;392061;392062;392063;392069;392071;392073;392079;392091;392092;392093;392094;392099;392111;392112;392113;392114;392119;392190;392210;392220;392290;392310;392321;392329;392330;392340;392350;392390;392410;392490;392510;392520;392530;392590;392610;392620;392630;392640;392690;650610;650691;854720;940592
2610	700100;700210;700220;700231;700232;700239;700312;700319;700320;700330;700420;700490;700510;700521;700529;700530;700600;700711;700719;700721;700729;700800;700910;700991;700992;701010;701020;701090;701110;701120;701190;701310;701322;701328;701333;701337;701341;701342;701349;701391;701399;701400;701510;701590;701610;701690;701710;701720;701790;701810;701820;701890;701911;701912;701919;701931;701932;701939;701990;702000;854610;940591
2691	690911;690912;690919;690990;691010;691090;691110;691190;691200;691310;691390;691410;691490;854620;854710
2692	381600;681591;690100;690210;690220;690290;690310;690320;690390
2693	690410;690490;690510;690590;690600;690710;690790;690810;690890;690721;690722;690723;690730;690740
2694	251820;251830;252020;252210;252220;252230;252310;252321;252329;252330;252390
2695	382450;680800;680911;680919;680990;681011;681019;681091;681099;681140;681181;681182;681189

2696	680100;680210;680221;680223;680229;680291;680292;680293;680299;680300
2699	271500;281810;380110;380120;380130;380190;680410;680421;680422;680423;680430;680510;680520;680530;680610;680620;680690;680710;680790;681280;681291;681292;681293;681299;681320;681381;681389;681410;681490;681510;681520;681599
2710	720110;720120;720150;720211;720219;720221;720229;720230;720241;720249;720250;720260;720270;720280;720291;720292;720293;720299;720310;720390;720510;720521;720529;720610;720690;720700;720711;720712;720719;720720;720810;720825;720826;720827;720836;720837;720838;720839;720840;720851;720852;720853;720854;720890;720915;720916;720917;720918;720925;720926;720927;720928;720990;721011;721012;721020;721030;721041;721049;721050;721061;721069;721070;721090;721113;721114;721119;721123;721129;721190;721210;721220;721230;721240;721250;721260;721310;721320;721391;721399;721410;721420;721430;721491;721499;721510;721550;721590;721610;721621;721622;721631;721632;721633;721640;721650;721661;721669;721691;721699;721710;721720;721730;721790;721810;721891;721899;721911;721912;721913;721914;721921;721922;721923;721924;721931;721932;721933;721934;721935;721990;722011;722012;722020;722090;722100;722211;722219;722220;722230;722240;722300;722410;722490;722511;722519;722530;722540;722550;722591;722592;722599;722611;722619;722620;722691;722692;722699;722710;722720;722790;722810;722820;722830;722840;722850;722860;722870;722880;722920;722990;730110;730120;730210;730230;730240;730290;730300;730411;730419;730422;730423;730424;730429;730431;730439;730441;730449;730451;730459;730490;730511;730512;730519;730520;730531;730539;730590;730611;730619;730621;730629;730630;730640;730650;730661;730669;730690;730711;730719;730721;730722;730723;730729;730791;730792;730793;730799
2720	281820;710610;710691;710692;710700;710811;710812;710813;710820;710900;711011;711019;711021;711029;711031;711039;711041;711049;711100;711510;740100;740200;740311;740312;740313;740319;740321;740322;740329;740500;740610;740620;740710;740721;740729;740811;740819;740821;740822;740829;740911;740919;740921;740929;740931;740939;740940;740990;741011;741012;741021;741022;741110;741121;741122;741129;741210;741220;750110;750120;750210;750220;750400;750511;750512;750521;750522;750610;750620;750711;750712;750720;760000;760110;760120;760310;760320;760410;760421;760429;760511;760519;760521;760529;760611;760612;760691;760692;760711;760719;760720;760810;760820;760900;780110;780191;780199;780411;780419;780420;790111;790112;790120;790310;790390;790400;790500;800110;800120;800300;810110;810194;810196;810197;810199;810210;810294;810295;810296;810297;810299;810320;810330;810390;810411;810419;810420;810430;810490;810520;810530;810590;810600;810720;810730;810790;810820;810830;810890;810920;810930;810990;811010;811020;811090;811100;811212;811213;811219;811221;811222;811229;811251;811252;811259;811292;811299;811300
2811	730810;730820;730830;730840;730890;761010;761090;940600;940610;940690
2812	730900;731100;732211;732219;761100;761300;840310;840390
2813	840110;840140;840211;840212;840219;840220;840290;840410;840420;840490
2893	820110;820130;820140;820150;820160;820190;820210;820220;820231;820239;820240;820291;820299;820310;820320;820330;820340;820411;820412;820420;820510;820520;820530;820540;820551;820559;820560;820570;820590;820600;820713;820719;820720;820730;820740;820750;820760;820770;820780;820790;820810;820820;820830;820840;820890;820900;821110;821191;821192;821193;821194;821195;821210;821220;821290;821300;821410;821420;821490;821510;821520;821591;821599;830110;830120;830130;830140;830150;830160;830170;830210;830220;830230;830241;830242;830249;830250;830260;930700
2899	731010;731021;731029;731210;731290;731300;731412;731414;731419;731420;731431;731439;731441;731442;731449;731450;731520;731581;731582;731589;731590;731600;731700;731811;731812;731813;731814;731815;731816;731819;731821;731822;731823;731824;731829;731940;731990;732010;732020;732090;732310;732391;732392;732393;732394;732399;732410;732421;732429;732490;732510;732591;732599;732611;732619;732620;732690;741300;741510;741521;741529;741533;741539;741810;741820;741910;741991;741999;750810;750890;761210;761290;761410;761490;761510;761520;761610;761691;761699;780600;790700;800700;821000;830300;830400;830510;830520;830590;830610;830621;830629;830630;830710;830790;830810;830820;830890;830910;830990;831000;831110;831120;831130;831190;848710

2911	840610;840681;840682;840690;840721;840729;840790;840810;840890;841011;841012;841013;841090;841181;841182;841199
2912	841221;841229;841231;841239;841280;841290;841311;841319;841320;841330;841340;841350;841360;841370;841381;841382;841391;841392;841410;841420;841430;841440;841480;841490;848110;848120;848130;848140;848180;848190
2913	731511;731512;731519;848210;848220;848230;848240;848250;848280;848291;848299;848310;848320;848330;848340;848350;848360;848390
2914	841610;841620;841630;841690;841710;841780;841790;851410;851420;851430;851440;851490
2915	842511;842519;842531;842539;842541;842542;842549;842611;842612;842619;842620;842630;842641;842649;842691;842699;842710;842720;842790;842810;842820;842832;842833;842839;842840;842860;842890;843110;843120;843131;843139;843141;870911;870919;870990
2919	840510;840590;841459;841510;841520;841581;841582;841583;841590;841850;841861;841869;841891;841899;841940;841950;841960;841989;841990;842010;842091;842099;842119;842121;842122;842123;842129;842131;842139;842191;842199;842219;842220;842230;842240;842290;842310;842320;842330;842381;842382;842389;842390;842410;842420;842430;842489;842490;847621;847629;847681;847689;847690;848410;848420;848490;848790
2921	842481;843210;843221;843229;843230;843240;843280;843290;843311;843319;843320;843330;843340;843351;843352;843353;843359;843360;843390;843410;843610;843621;843629;843680;843691;843699;843710;870110;870190;871620;842441;842449;842482;843231;843239;843241;843242;870191;870192;870193;870194;870195
2922	845610;845620;845630;845710;845720;845730;845811;845819;845891;845899;845910;845921;845929;845931;845939;845940;845951;845959;845961;845969;845970;846011;846019;846021;846029;846031;846039;846040;846090;846120;846130;846140;846150;846190;846210;846221;846229;846231;846239;846241;846249;846291;846299;846310;846320;846330;846390;846410;846420;846490;846510;846591;846592;846593;846594;846595;846596;846599;846610;846620;846630;846691;846692;846694;846711;846719;846721;846722;846729;846781;846789;846791;846792;846799;846810;846820;846880;846890;847930;848630;848690;851511;851519;851521;851529;851531;851539;851580;851590;845611;845612;845640;845650;845941;845949;846012;846022;846023;846024;846520
2923	845410;845420;845430;845490;845510;845521;845522;845530;845590
2924	842831;842911;842919;842920;842930;842940;842951;842952;842959;843010;843020;843031;843039;843041;843049;843050;843061;843069;843142;843143;843149;847410;847420;847431;847432;847439;847480;847490;847910;870130;870410
2925	841720;841931;841981;842111;843420;843490;843510;843590;843780;843790;843810;843820;843830;843840;843850;843860;843880;843890;847810;847890;847920
2926	844400;844511;844512;844513;844519;844520;844530;844540;844590;844610;844621;844629;844630;844711;844712;844720;844790;844811;844819;844820;844831;844832;844833;844839;844842;844849;844851;844859;844900;845020;845090;845110;845129;845130;845140;845150;845180;845190;845210;845221;845229;845230;845290;845310;845320;845380;845390
2927	870000;871000;930000;930110;930120;930190;930200;930310;930320;930330;930390;930400;930510;930520;930591;930599;930621;930629;930630;930690
2929	840120;841932;841939;842112;843910;843920;843930;843991;843999;844010;844090;844110;844120;844130;844140;844180;844190;844230;844240;844311;844313;844314;844315;844316;844317;844319;844391;845690;846693;847510;847521;847529;847590;847710;847720;847730;847740;847751;847759;847780;847790;847940;847950;847960;847971;847979;847981;847982;847989;847990;848010;848020;848030;848041;848049;848050;848060;848071;848079
2930	630110;732111;732112;732119;732181;732182;732189;732190;732290;841451;841460;841810;841821;841829;841830;841840;841911;841919;842211;845011;845012;845019;845121;850811;850819;850860;850870;850940;850980;850990;851010;851020;851030;851090;851610;851621;851629;851631;851632;851633;851640;851650;851660;851671;851672;851679;851680;851690

3000	844312;844331;844332;844339;844399;846900;847010;847021;847029;847030;847050;847090;847130;847141;847149;847150;847160;847170;847180;847190;847210;847230;847290;847310;847321;847329;847330;847340;847350
3110	850110;850120;850131;850132;850133;850134;850140;850151;850152;850153;850161;850162;850163;850164;850211;850212;850213;850220;850231;850239;850240;850300;850410;850421;850422;850423;850431;850432;850433;850434;850440;850450;850490
3120	853510;853521;853529;853530;853540;853590;853610;853620;853630;853641;853649;853650;853661;853669;853670;853690;853710;853720;853810;853890
3130	854411;854419;854420;854442;854449;854460;854470
3140	850610;850630;850640;850650;850660;850680;850690;850710;850720;850730;850740;850750;850760;850780;850790
3150	851310;851390;853910;853921;853922;853929;853931;853932;853939;853941;853949;853990;940510;940520;940530;940540;940550;940560;940599;853950
3190	848610;850511;850519;850520;850590;851110;851120;851130;851140;851150;851180;851190;851210;851220;851230;851240;851290;852359;853010;853080;853090;853110;853120;853180;853190;854310;854320;854330;854370;854390;854430;854511;854519;854520;854590;854690;854790;854890
3210	852352;853210;853221;853222;853223;853224;853225;853229;853230;853290;853310;853321;853329;853331;853339;853340;853390;853400;854011;854012;854020;854040;854060;854071;854079;854081;854089;854091;854099;854110;854121;854129;854130;854140;854150;854160;854190;854231;854232;854233;854239;854290
3220	851711;851712;851718;851761;851762;851770;852550;852560;852910;852990;962000
3230	851769;851810;851821;851822;851829;851830;851840;851850;851890;851920;851930;851950;851981;851989;852110;852190;852210;852290;852580;852712;852713;852719;852721;852729;852791;852792;852799;852841;852849;852851;852859;852861;852869;852871;852872;852873;852842;852852;852862
3311	841920;901811;901812;901813;901814;901819;901820;901831;901832;901839;901841;901849;901850;901890;901910;901920;902000;902110;902121;902129;902131;902139;902140;902150;902190;902212;902213;902214;902219;902221;902229;902230;902290;940210;940290
3312	848640;852610;852691;852692;901210;901290;901410;901420;901480;901490;901510;901520;901530;901540;901580;901590;901600;901710;901720;901730;901780;901790;902410;902480;902490;902511;902519;902580;902590;902610;902620;902680;902690;902710;902720;902730;902750;902780;902790;902810;902820;902830;902890;902910;902920;902990;903010;903020;903031;903032;903033;903039;903040;903082;903084;903089;903090;903110;903120;903141;903149;903180;903210;903220;903281;903289;903300
3313	903190;903290
3320	848620;900110;900120;900130;900140;900150;900190;900211;900219;900220;900290;900311;900319;900390;900410;900490;900510;900580;900590;900610;900630;900640;900651;900652;900653;900659;900661;900669;900691;900699;900710;900720;900791;900792;900850;900890;901010;901050;901060;901090;901110;901120;901180;901190;901310;901320;901380;901390
3330	910111;910119;910121;910129;910191;910199;910211;910212;910219;910221;910229;910291;910299;910310;910390;910400;910511;910519;910521;910529;910591;910599;910610;910690;910700;910811;910812;910819;910820;910890;910910;910990;911011;911012;911019;911090;911110;911120;911180;911190;911220;911290;911310;911320;911410;911430;911440;911490
3410	840731;840732;840733;840734;840820;870120;870210;870290;870310;870321;870322;870323;870324;870331;870332;870333;870390;870421;870422;870423;870431;870432;870490;870510;870520;870530;870540;870590;870600;870220;870230;870240;870340;870350;870360;870370;870380
3420	860900;870710;870790;871610;871631;871639;871640;871690
3430	840991;840999;870810;870821;870829;870830;870840;870850;870870;870880;870891;870892;870893;870894;870895;870899

3511	890000;890110;890120;890130;890190;890200;890400;890510;890520;890590;890610;890690;890710;890790
3512	890310;890391;890392;890399
3520	860110;860120;860210;860290;860310;860390;860400;860500;860610;860630;860691;860692;860699;860711;860712;860719;860721;860729;860730;860791;860799;860800
3530	840710;840910;841111;841112;841121;841122;841191;841210;880000;880100;880211;880212;880220;880230;880240;880260;880310;880320;880330;880390;880510;880521;880529
3591	871110;871120;871130;871140;871150;871190;871410;871160
3592	871200;871310;871390;871420;871491;871492;871493;871494;871495;871496;871499
3599	871680
3610	940110;940120;940130;940140;940151;940159;940161;940169;940171;940179;940180;940190;940310;940320;940330;940340;940350;940360;940370;940381;940389;940390;940410;940421;940429;961000;940152;940153;940382;940383
3691	710122;710229;710239;710391;710399;710490;710510;710590;711311;711319;711320;711411;711419;711420;711590;711610;711620;711810;711890
3692	920110;920120;920190;920210;920290;920510;920590;920600;920710;920790;920810;920890;920930;920991;920992;920994;920999
3693	420321;950611;950612;950619;950621;950629;950631;950632;950639;950640;950651;950659;950661;950662;950669;950670;950691;950699;950710;950720;950730;950790
3694	950300;950420;950430;950440;950450;950490
3699	340600;360500;360610;360690;420600;590410;590490;660110;660191;660199;660200;660320;660390;670100;670210;670290;670300;670411;670419;670420;670490;711711;711719;711790;871500;902300;950510;950590;950810;950890;960110;960190;960200;960310;960321;960329;960330;960340;960350;960390;960400;960610;960621;960622;960629;960630;960711;960719;960720;960810;960820;960830;960840;960850;960860;960891;960899;960910;960920;960990;961100;961210;961220;961310;961320;961380;961390;961400;961511;961519;961590;961610;961620;961700;961800;990500;991900;993099;993199;999999

Dünya bankası sınıflandırmasında karşılığı olan ürünler	
ISIC3	**HS6**
1511	20710;20721;20722;20723;20731;20732;20733;20734;20735;20736;20739;20750;20900;21090;150100;150200;410110;410121;410122;410129;410130;410140;410310
1512	30270;30310;30321;30322;30350;30360;30371;30372;30373;30374;30375;30376;30377;30378;30379;30380;30410;30420;30490;30530;30613;160430;160520;160590
1513	71110;71130;71210;71230;81220;121230;200120;200320;200530;200590;200892;200920;200930;200940;200960;200970;200980
1514	151410;151490;151540;151560;230640;230670
1520	40130;40500;170210
1531	110210;110230;110312;110314;110321;110329;110411;110421
1541	190530
1542	170111
1549	90140;210110;350210
1551	220810
1600	240310
1711	150510;150590;500390;510530;520525;520545;520853;521012;521022;521042;521052;521121;521122;521129;530490;530519;530529;530590;530599;530830;540610;540620;551322;551332;551333;551342;551343;551413;551431;551432;551433;551439;551592;580124;580125;580134;580135;580310;580390;701920;540760
1721	630252;630292;630311;630531;630611;630621;630631;630639;630641;630649;630691;630699

1722	570251;570252;570259
1723	560710;560730
1729	560110;560300;560420
1730	600210;600220;600230;600241;600242;600243;600249;600291;600292;600293;600299;600510;611010;611511;611512;611519;611520;611591;611592;611593
1810	610110;610311;610312;610319;610321;610411;610412;610421;610792;611110;611410;611720;620321;620510;620792;620910;621131;621141;621310;650300;650510;650590;650692
1820	430212;430213
1911	410410;410421;410422;410429;410431;410439;410511;410512;410519;410520;410611;410612;410619;410620;410710;410721;410729;410790;410800;410900;411100
1912	420400
1920	640191;640211;640230;640311;640330;640691;640699
2010	440723;440724;440920
2021	440820;441010;441021;441029;441031;441032;441033;441039;441111;441119;441121;441129;441131;441139;441191;441199;441211;441212;441213;441214;441219;441221;441222;441223;441229;441291;441292;441293
2022	441830
2029	460110;460120;460191;460210
2101	480230;480251;480252;480253;480260;480510;480521;480522;480523;480529;480560;480570;480580;480710;480790;480791;480799;480820;480830;480910;481011;481012;481021;481091;481121;481129;481131;481139;481140
2109	481410;481430;481500;481610;481630;481840;482311;482312;482319;482351;482359;482360;482330
2213	852410;852421;852422;852423;852431;852432;852439;852440;852451;852452;852453;852460;852490;852491;852499
2320	271000;271011
2411	151911;151912;151920;250390;270760;280521;280522;281123;281620;281630;282420;282611;282620;282733;282734;282736;282738;283020;283030;283323;283326;283422;283523;283670;283800;283920;284110;284120;284140;284890;285100;290316;290330;290340;290341;290342;290343;290344;290345;290346;290347;290349;290351;290359;290361;290362;290369;290515;290521;290550;290614;290714;290730;290810;290820;290890;290942;291213;291230;291421;291522;291523;291534;291535;291635;291731;291817;291890;291900;292010;292112;292222;292230;292520;293010;293100;293221;293340;293390;293490;320610;320630;320643;380520;440200;151913;151919;283693;284160;284810;291430;291441;291449;291633;293290;320130
2412	283521;283610;310270;310320
2413	390511;390520;390590
2421	380810;380820;380830;380840;380890
2423	292410;292422;293229;293351;293610;293710;293731;293739;293740;293791;293792;293799;293910;293921;293929;293950;293970;293990;300110;300231;300239;300680;293940;293960
2424	152010;152090;340410
2429	330111;330114;330121;330122;330123;330126;370220;370251;370291;370292;370293;370294;370295;381710;381720;382310;382320;382330;382340;382360;382390;382420;852311;852312;852313;852320;852330;852390
2430	540210;540241;540242;540243;540320;540410;550310
2511	401191;401210
2519	400910;400920;400930;400940;400950;401010;401013;401021;401022;401023;401024;401029;401091;401099
2520	392041;392042;392072

2610	700311;700410;701091;701092;701093;701094;701200;701321;701329;701331;701332;701339;701910
2695	382350;681020;681110;681120;681130;681190
2696	680222
2699	681210;681220;681230;681240;681250;681260;681270;681290;681310;681390
2710	720130;720140;720811;720812;720813;720821;720822;720824;720831;720832;720835;720841;720842;720844;720845;720911;720912;720921;720922;720924;720942;720943;720944;721031;721039;721060;721111;721112;721121;721122;721130;721221;721229;721331;721349;721350;721440;721460;721520;721530;721660;721690;721711;721712;721719;721721;721722;721729;721731;721732;721733;721739;721890;722210;722520;722590;722610;722693;722694;722910;730220;730410;730420;730421;730610;730620;730660;720814;720823;720833;720834;720843;720913;720914;720923;720931;720932;720933;720934;720941;721141;721149;721339;721341;721450;721540;721713;721723;722510
2720	740110;740120;740323;740722;780300;780500;790600;800400;800500;800510;800520;800600;810191;810192;810193;810195;810291;810292;810293;810310;810510;810710;810810;810910;811000;811211;811220;811230;811240;811291
2893	820120;820232;820580;820711;820712
2899	731411;731413;731430;731910;731920;731930;741410;741420;741490;741531;741532;741600;741811;741819;750800;761511;761519;761690;790710;790790;848510
2911	840611;840619
2915	842520;842850
2919	844351;847611;847619;848590
2922	845691;845699;846110;850810;850820;850880;850890
2924	843062
2926	844841;845240
2927	930100;930111;930119;930521;930529;930590;930610
2929	844210;844220;844321;844329;844330;844340;844350;844359;844360;844390;847520
2930	732113;732183;741700;841822;850910;850920;850930
3000	846910;846911;846912;846920;846921;846929;846930;846939;847040;847110;847120;847191;847192;847193;847199;847220;900911;900912;900921;900922;900930;900990;900991;900992;900993;900999;846931
3110	850230
3130	854441;854451;854459
3140	850611;850613;850619;850620;850612
3150	853940;900662
3190	850530;854311;854319;854340;854380;854381;854389;854800
3210	854030;854049;854050;854072;854210;854211;854212;854213;854214;854219;854220;854221;854229;854230;854240;854250;854260;854270;854280;854041;854042
3220	851710;851719;851720;851721;851722;851730;851740;851750;851780;851781;851782;851790;852510;852520;852530
3230	851910;851921;851929;851931;851939;851940;851991;851992;851993;851999;852010;852020;852031;852032;852033;852039;852090;852540;852711;852731;852732;852739;852790;852810;852812;852813;852820;852821;852822;852830
3311	902111;902119;902130;902211
3312	902520;902740;903081;903083;903130;903140
3320	900620;900711;900719;900721;900729;900810;900820;900830;900840;901020;901030;901041;901042;901049
3330	910112;910620;910891;910899;910911;910919;911210;911280;911420
3430	870831;870839;870860

3511	890600
3520	860620
3530	880110;880190;880520;880250
3591	871411;871419
3610	940150;940380
3692	920300;920410;920420;920910;920920;920993
3694	950100;950210;950291;950299;950310;950320;950330;950341;950349;950350;950360;950370;950380;950390;950410
3699	420610;420690;590491;590492;660310;950800;960831;960839;961330;961410;961420;961490

TÜİK ve Dünya bankası sınıflandırmasında karşılığı olmayıp, en yakın ürün grubuna eklenmiş ürünler	
ISIC3	**HS6**
1512	30352;30361;30362;30411;30412;30419;30421;30422;30429
2320	271013;271014;271015;271021;271022;271025;271026;271027;271029;271093;271094;271095;271096;271016
2411	151930;285200;290352;291636
2429	380999;852340
2695	681183

Kaynak: TÜİK (2019h) ve Worlbank (2019a) verileri

EK-3. Yıllara Göre İmalat Sanayi Ürün Grupları Ubiq Değeri

İMALAT SANAYİ ÜRÜN GRUPLARI UBIQ DEĞERİ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Mezbahacılık	42	40	36	39	42	42	37	41	42	43	45	39	38	40	36	38
Balık ürünleri	64	71	72	75	67	66	65	63	67	62	62	61	59	63	63	55
İşlenmiş sebze ve meyveler	56	55	56	63	63	63	64	69	65	63	63	62	63	67	67	60
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	50	48	47	53	52	52	48	51	47	49	50	55	51	54	53	51
Süt ürünleri	37	37	38	42	39	43	44	45	46	43	44	45	45	50	46	41
Öğütülmüş tahıl ürünleri	47	47	46	50	47	54	48	55	57	56	57	52	50	56	58	56
Nişasta ve nişastalı ürünler	29	28	34	30	35	37	30	33	30	31	29	28	28	27	30	30
Hazır hayvan yemleri	37	35	37	36	37	39	40	36	40	38	38	39	37	44	42	42
Fırın ürünleri	45	42	43	43	50	51	51	52	52	58	64	55	56	61	59	54
Şeker	62	63	64	69	61	60	56	53	54	49	55	52	50	54	58	52
Kakao, çikolata ve şekerleme	44	46	50	53	51	47	47	49	49	50	48	51	44	47	48	48
Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamüller	34	35	30	34	36	36	37	38	39	42	42	38	37	37	43	37
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri	54	54	59	53	56	60	63	64	61	58	60	59	56	57	52	45
Mayalı maddelerden etil alkol	41	38	41	45	45	47	42	47	45	41	43	50	45	49	49	47
Şarap	20	18	19	20	22	24	28	31	28	26	27	27	25	27	24	22
Bira ve malt	41	45	41	46	45	47	45	49	48	48	48	44	45	46	44	40
Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	52	59	57	61	61	66	63	68	66	65	63	59	63	57	61	54
Tütün ürünleri	60	55	57	56	59	63	66	66	64	63	64	66	63	73	71	62
Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	49	46	44	42	43	45	46	42	43	37	38	38	34	38	37	32
Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	45	40	42	38	35	49	38	41	38	33	36	34	31	34	33	32
Halı ve kilim	21	24	24	22	24	28	26	26	26	25	21	22	21	19	21	19
Halat, ip, sicim ve ağ	47	50	50	49	46	43	41	39	43	40	43	41	37	40	38	35
Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri	22	23	26	29	28	30	31	34	30	26	36	36	30	30	31	29
Trikotaj (örme) ürünleri	35	39	39	38	39	35	38	40	37	35	36	35	29	32	30	29
Giyim eşyası (kürk hariç)	59	57	59	55	56	51	52	48	49	44	42	42	39	44	45	39
Kürk mamülleri	30	26	23	17	22	20	22	20	21	19	18	18	18	21	17	15
Dabaklanmış deri	48	44	40	43	40	46	43	47	45	45	44	46	41	46	46	40
Bavul, el çantası vb.saraciye	21	20	21	22	23	20	21	16	13	14	15	17	17	20	21	18
Ayakkabı	35	37	35	31	34	37	36	39	38	32	33	29	29	31	34	26
Kereste ve parke	49	48	51	49	53	52	51	55	55	54	55	53	57	57	53	52
Tahta plaka; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtalar	42	39	41	41	46	51	50	47	49	48	48	43	42	42	41	44
İnşaat kerestesi	42	39	39	37	36	36	43	43	39	38	37	38	34	37	39	37
Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri	37	34	35	33	36	38	36	40	46	46	47	45	45	44	44	41
Diğer ağaç ürünleri; hasır vb. örülerek yapılan maddeler	32	33	35	36	36	38	38	35	40	38	37	38	34	32	33	29
Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	24	21	21	20	23	23	21	23	23	24	25	23	26	26	25	23
Oluklu karton ve mukavva ile kağıt ve mukavadan ambalajlar	44	46	48	52	52	56	57	57	62	56	57	50	49	53	53	51
Diğer kağıt ve mukavva ürünleri	41	43	43	43	43	45	46	50	52	50	52	50	47	45	44	42

Kitap, broşür, müzik kitapları ve diğer yayınlar	22	27	28	28	29	29	32	28	31	32	31	34	31	32	28	24
Gazete, dergi ve süreli yayınlar	23	23	26	27	29	28	32	31	33	30	30	28	25	26	26	26
Plak, kaset vb.	14	16	15	17	21	13	11	14	14	14	18	15	16	15	14	11
Diğer yayımlar	31	30	32	39	38	37	34	23	27	22	28	19	15	35	30	26
Basım	31	31	29	33	35	35	36	40	37	40	49	41	36	34	32	32
Basımla ilgili hizmetler	21	21	20	23	21	22	22	23	21	21	23	24	23	26	24	18
Manyetik şeritli kartlar (ses kaydı yapılmış)	0	0	0	0	0	16	20	21	25	29	26	29	22	23	21	25
Kok fırını ürünleri	14	12	11	12	11	13	13	15	16	16	16	13	13	11	10	11
Rafine edilmiş petrol ürünleri	55	54	54	58	53	52	49	49	50	49	48	50	48	50	46	38
Nükleer yakıt	9	9	12	12	12	12	11	11	10	11	11	10	11	11	11	10
Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	23	20	23	23	24	22	25	23	24	28	31	27	28	31	29	22
Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	45	42	45	38	40	38	37	40	35	34	32	36	36	35	39	39
Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	19	19	22	21	23	24	23	20	23	20	18	23	20	21	20	18
Pestisit (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasallar	30	30	32	29	31	30	25	25	26	27	26	23	24	26	27	27
Boya, vernik vb.kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun	36	36	38	37	34	42	40	43	45	41	44	41	42	41	35	34
Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler	24	24	25	26	27	25	27	22	27	28	26	26	26	28	26	23
Sabun, deterjan, temizlik , cilalama maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri	34	34	36	40	43	45	51	51	52	53	54	56	58	55	52	49
Başka yerde sınıflandırılmamış kimyasal ürünler	18	17	17	19	21	19	21	20	23	21	22	19	20	21	24	21
Suni ve sentetik elyaf	24	24	22	21	19	21	22	27	26	22	23	24	25	22	25	23
İç ve dış lastik	33	32	31	30	31	31	29	29	29	29	27	28	28	33	31	27
Diğer kauçuk ürünleri	26	26	26	28	31	28	28	28	26	26	27	26	24	26	26	22
Plastik ürünleri	33	35	38	38	41	46	46	52	54	50	45	48	45	44	45	40
Cam ve cam ürünleri	38	36	36	36	35	35	38	40	40	37	41	39	37	38	40	37
Yapı malzemeleri dışındaki, ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya	33	36	34	36	34	36	35	35	33	28	23	24	21	20	20	15
Ateşe dayanıklı seramik ürünleri	19	16	21	21	19	24	16	19	19	20	18	18	18	19	22	20
Ateşe dayanıklı olmayan, kil ve seramik yapı malzemeleri	27	24	25	28	30	31	29	28	28	24	23	22	20	20	22	19
Çimento, kireç ve alçı	62	65	67	64	68	69	64	57	58	58	63	61	59	57	64	61
Çimento ve alçı ile sertleştirilmiş maddeler	45	45	43	42	49	44	46	43	45	43	42	42	38	35	37	36
Taş	21	22	27	24	26	27	25	29	25	27	27	26	22	21	23	25
Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineraller	28	23	28	25	25	28	24	30	25	26	25	24	23	24	26	22
Demir-çelik ana sanayi	47	44	45	46	46	44	41	47	47	48	47	49	40	49	47	45
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	56	58	54	53	52	49	55	56	62	58	53	47	51	55	56	54
Metal yapı malzemeleri	42	43	47	43	45	48	46	46	46	45	42	43	42	42	45	42
Tank, sarnıç ve metal muhafazalar	42	37	42	43	45	40	42	40	41	44	42	39	37	41	41	35
Buhar kazanı (merkezi kalorifer kazanları hariç)	16	20	23	21	25	24	18	19	16	16	21	24	19	16	18	17
Çatal-bıçak takımı, el aletleri ve hırdavat malzemeleri	22	21	24	21	21	22	22	23	22	23	20	21	18	20	21	16

Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	28	31	35	34	36	38	43	38	38	35	39	37	33	32	33	30
İçten yanmalı motor ve türbin; (uçak, motorlu taşıt ve motosiklet motorları hariç)	14	18	12	16	16	16	17	15	17	14	17	17	17	17	17	18
Pompa, kompresör, musluk ve vana	17	21	21	22	20	19	20	21	21	20	20	22	21	22	21	19
Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı	13	14	16	16	17	17	18	20	17	17	20	20	20	19	18	17
Sanayi fırını, ocak ve ocak ateşleyiciler	14	16	15	13	18	20	18	17	19	17	22	22	21	17	18	16
Kaldırma ve taşıma teçhizatı	25	26	23	24	25	26	29	28	30	30	25	31	33	29	29	32
Diğer genel amaçlı makineler	16	17	16	17	21	19	20	20	19	22	20	24	20	22	21	19
Tarım ve orman makineleri	21	20	22	24	26	24	26	27	27	26	27	26	26	27	28	28
Takım tezgahları	16	11	13	13	12	12	11	17	12	13	14	16	15	13	17	15
Metalurji makineleri	17	20	16	19	17	20	18	12	14	17	17	19	17	14	15	15
Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	37	34	31	34	27	32	29	34	36	33	29	34	40	45	44	36
Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	26	21	21	25	25	25	24	28	27	26	25	24	24	22	23	22
Tekstil, giyim eşyası ve deri işlemede kullanılan makineler	11	10	12	18	12	13	18	21	13	13	13	15	14	16	16	14
Silah ve mühimmat	22	24	25	26	25	26	26	26	22	23	23	27	25	20	21	23
Diğer özel amaçlı makineler	14	16	13	15	16	18	17	21	16	17	18	19	19	20	17	16
Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	24	26	26	29	35	35	31	32	28	25	27	25	22	21	21	22
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	18	17	15	16	16	14	14	13	13	13	12	13	14	14	14	11
Elektrik mororu, jeneratör, trasformatörler	28	29	29	29	28	30	33	33	28	29	31	28	28	26	28	24
Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	22	24	23	24	26	23	29	29	31	31	31	28	26	29	29	26
İzole edilmiş tel ve kablolar	31	35	37	34	39	41	40	41	37	39	35	39	38	37	35	32
Akümülatör, pil ve batarya	23	22	21	19	20	21	19	26	25	24	22	25	22	21	19	19
Elektrik ampulü ve lambaları ile aydınlatma teçhizatı	21	23	21	17	20	20	21	17	19	19	18	13	13	11	12	9
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	22	24	23	24	27	26	33	32	32	31	32	31	32	32	32	31
Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar	14	13	14	14	13	15	15	16	15	15	13	13	12	11	12	9
Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	18	17	16	17	19	20	18	16	16	16	13	14	17	15	17	12
Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar	16	18	20	19	17	18	21	22	20	22	27	21	22	22	23	18
Tıbbi ve cerrahi teçhizat ile ortopetik araçlar	17	19	22	21	24	22	22	22	21	22	22	22	22	18	21	21
Ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçlı alet ve cihazlar	12	13	13	16	16	16	24	21	17	21	26	26	23	25	24	22
Otomatik kontrol ve ayar alet ve cihazların aksam-parçası	16	17	14	17	18	21	21	19	22	21	18	18	20	17	19	19
Optik alet ve fotografçılık teçhizatı	16	15	15	9	11	10	9	9	9	8	13	10	12	12	12	11
Saat	14	16	15	12	16	12	16	16	13	16	14	13	14	16	14	14
Motorlu kara taşıtları ve motorları	22	23	26	24	28	26	25	30	24	27	28	27	29	27	25	27
Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	25	24	26	28	29	26	29	43	33	30	32	29	27	30	34	30
Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	18	19	21	23	24	23	23	25	23	23	23	23	21	24	23	22

Gemi	22	24	20	23	23	24	23	25	15	17	20	21	25	20	20	22
Eğlence ve sportif amaçlı tekneler	26	26	31	33	32	36	29	33	36	34	32	29	32	32	29	29
Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonları	25	23	28	27	27	27	21	24	24	21	23	26	22	27	24	22
Hava ve uzay taşıtları	12	15	17	15	18	14	13	18	20	22	21	24	18	21	17	18
Motosiklet	14	14	16	18	19	18	21	22	18	18	20	16	16	16	21	12
Bisiklet ve sakat taşıyıcıları	15	20	24	22	25	24	26	25	21	20	18	21	17	19	20	17
Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçları	22	19	18	19	17	20	21	26	21	15	21	18	18	16	16	18
Mobilya	36	34	34	35	36	35	34	37	35	35	37	32	32	34	32	27
Kuyumculuk ve ilgili maddeler	29	24	28	31	31	28	30	28	28	26	29	25	26	30	25	25
Müzik aletleri	19	18	18	18	18	21	19	14	12	13	16	14	19	16	18	15
Spor malzemeleri	15	15	19	22	20	21	22	26	24	25	23	22	21	23	23	19
Oyun ve oyuncak	8	8	8	8	10	12	11	13	11	9	9	11	13	15	13	9
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	26	28	27	34	28	34	31	23	22	23	24	24	26	26	24	31

Kaynak: UN-COMTRADE (2019) verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Murat BİREKUL
Doğum Yeri:	Konya
Doğum Tarihi:	16.09.1982
Medeni Durumu:	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	19 Mayıs İlköğretim Okulu
Ortaöğretim:	Karatay İmam Hatip Lisesi
Lise:	Karatay İmam Hatip Lisesi
Lisans.	Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat
Yüksek Lisans.	Selçuk Üniversitesi, SBE, İktisat
Becerileri:	İstatistiki ve Matematiksel Analiz - Raporlama – Yönetim - Office Programları (Özellikle MS Excel)
İlgi Alanları:	Futbol - Bilgisayar - Borsa (Teknik Analiz)
Halen Yaptığı İş:	İttifak Holding - Merkez / Raporlama Uzmanı
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	İttifak Holding - Adese (2005-2015) İttifak Holding - Merkez (2015 - devam ediyor)
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	Konya Selçuk Üniversitesi (2001-2005 dönemi), İktisat Bölüm Birinciliği, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte İkinciliği
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	Prof. Dr. Ahmet AY (Selçuk Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa ACAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi) Prof. Dr. Mehmet MUCUK (Selçuk Üniversitesi) Prof. Dr. Baki YILMAZ (Selçuk Üniversitesi)

İmza: